

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

3

ЕДМОНТОН
1999

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК — 3

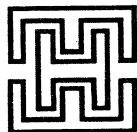
**“Піонерська родина”
Скульптура Леоніда Молодожанина**

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА
Том XXXVII

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Упорядкував Яр Славутич

Едмонтон — 1998

COLLECTED PAPERS
o n
Ukrainian Settlers in Western Canada

PART THREE

Compiled and Edited

by

Yar Slavutych

Компютерний укладач Ірина Сивенька
Коректори Ольга Пресич та Ірина Сивенька

The publication of this book was made possible, in part, through the grants provided by Gateway Publishers Ltd., the Alberta Ukrainian Commemorative Society, and the Alberta Historical Resources Foundation

Published by
The Shevchenko Scientific Society in Canada

ISBN 0-9690239-7-9
ISBN 0-9690239-8-7

ВІД УПОРЯДНИКА

Перша частина *Західньоканадського збірника НТШ* вийшла у світ 1973 р., друга — 1975-го. Відтоді виконано так багато культурницько-етнічної праці задля існування українців у Канаді, зокрема на преріях, що виникла потреба продовжувати засвідчення тієї діяльності. На жаль, склалася й певні труднощі: багато зі старших членів НТШ відійшло з цього світу, а серед нового покоління, що приходить на зміну, майже немає активістів. Ліквідували (до речі, це відбулося тоді, коли мене не було в Едмонтоні) Літературно-мистецький клуб, заснований автором цих рядків ще 1961 р.; занедбали Осередок НТШ на Західню Канаду — і він припинив діяльність; деякі діячі почали надавати більшої ваги незалежній Українській Державі, відвідуючи її щороку або й частіше; не бракує й церков, що переходять у Богослужбах із української мови на англійську...

Унаслідок такого стану, третя частина збірника, не зважаючи на певні заходи, не складалась, поширювалося збайдужіння. Однак знайшовся невтомний ентузіяст, що “наробив руху” й почав здобувати фонди, шукати авторів, замовляти їм статті про подальше віддзеркалення культурницької чи взагалі етнічної діяльності в Канаді. Його ім'я — Петро Саварин, професія — правник, “гоббі” — діяти безперервно. Таким чином з'явилося близько 20 наукових чи науково-популярних статей і кілька дописів, що й склалася на перший розділ цієї книжки. Які ж теми? Українська мова й література в Західній Канаді, тутешня етнографічна, освітня та музейна діяльність, українська музика, хори й танцювальні групи — як засіб збереження етнічності в системі багатокультурності, оздоровна опіка над постарілими... Статті промовляють самі за себе. Уміщено й те, що не увійшло до першої та другої частин збірника.

Другий розділ цієї книжки — спогади самого Петра Саварина з його різноманітної діяльності. На щастя, він систематично робив записи про своє спілкування з діаспорниками, з провінційним урядом, сягаючи навіть столиці Оттави. На перший погляд, у його писанні багато тривіальності, ніби зайвої деталізації подробиць. Насправді, це дуже цінний матеріал звітодавчого характеру про те, як доводилося діяти українським ентузіястам у чужинецьких обставинах, ухитратися, щоб зберігати українство в англійськомовному оточенні. Саваринові спогади — це добра лекція для тих, хто не хоче здаватися чужині, асимілюватися, а навпаки — прагне зберігати себе, бути українцем, гордо нести це ім'я у всіх життєвих обставинах, бо “лиш боротись значить жить” (І. Франко).

Можна сподіватися, що й третя частина (невже остання?) *Західньоканадського збірника НТШ*, складена з документальних матеріалів, стане в пригоді і сучасним читачам, і майбутнім дослідникам канадської багатокультурності. Якоюсь мірою вона відзначає 125-річчя від заснування Товариства ім. Т. Шевченка, що пізніше було перейменоване в наукове.

Усі статті перед друком переглянули їх автори та зробили останню коректу. Застосовано в основному правопис, уживаний у діаспорі, з деяким наближенням до чинного в Україні.

Я. С.

Олександр Кониський

Михайло Жученко

**Єлисавета
Милорадович-Скоропадська**

ДО 125-РІЧЧЯ ВІД ЗАСНУВАННЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. Т. ШЕВЧЕНКА

Яр Славутич

СВІТИЧІ (Драматична поема)

(Світлиця. Перед прочиненим вікном сидить правник Михайло Жученко й читає *Колокол*, отриманий з Англії через Одесу. Надворі соняшно, весело щебечуть горобці, пелюстки розцвічених вишень залітають у кімнату. Перегода, відхилившись назад у кріслі, сам до себе в задумі виголошує монолог).

Жученко

Свінуло сонцем з Англії хмурної!
Неначе благовіст, лунає *Дзвін*.
Опам'ятавшись, Герценові друзі
Надрукували з Києва листа.
Колишній братчик, мудрий Костомара
Заговорив про Україну знов.
Лунає гучно дзвін республіканський!
Немов з могили, знову устають
Святі борці Кирило і Methodій.
Але й лютує ж хижий Петербург!
Недарма й назву деспота-царя,
Що розпинав сердешну Україну,
Той город носить. Ставши в болота,
Протнувши палями кістки козацькі,
Що загатили Ладогу й Неву,
Петрове твориво, як звір, жирує.
Укази ринуть, наче з рукава,
Летять із трону царські заборони,
Не сміє слово красне Кобзаря,
Народу нашого чудове слово,
Широкосяжний херувимський спів,
Йти у світ, народи просвіщати.
Замок московський заклепив уста...

(Заходить служниця й тихо повідомляє про приїзд гостей. Жученко схвально киває головою).

Проси гостей до нашої господи!

(Устає з крісла і йде до дверей. Заходять Олександр Кониський та Єлисавета Скоропадська-Милорадович).

Жученко

Вітаю вас, киянине й полтавко,
На Слобожанщині... Прошу сюди!
Будь ласка, на канапу... Натомились?
Дорога довга. Прикрі потяги...

Кониський

Сказавши в тон, різниця невелика
Між потягами і волами. Пруть
І перші, й другі... ніби черепахи!

Милорадович

Та наші коні швидші від машин.
Куди моторам до гнідих полтавських!

Кониський

До рисаків черкаських вороних!

Жученко

Чи до крилатих румаків херсонських!

Кониський

Що ж, коні є... Подбаймо про мечі
Або шаблі...

Милорадович

І з головою в битву!

Жученко

Та поки тітка нам команду дасть,
Я пропоную підкріпитись чаєм.

(Дає знак служниці, що саме внесла чайник, чашки, блюдця, варення й т.п. Усі пересідають до столу в їдальні).

Милорадович

Гаразд, комонники. Анум, навскач

На мереп'янські з вишень конфітури!

(Сідають за стіл і чаюють).

Якщо команду я вже віддала,
Прошу уклінно, найдорожчий госте,
Розкажіть про заходи киян.

Кониський

Громада наша радилась. Усі ми
За те, що годі потурати злу.
Не вся Україна у неволі царській!
Ще ж є й на Заході така земля,
Де наші люди здавна копошаться.
Споконвіків живе Галичина...
Австрійський лад у рукавичках душить —
Не так, як хижий суздальський ведмідь!
А, як відомо, тиск від рукавичок
Багато менший, ніж від пазурів.

Жученко

Ха-ха! Ха-ха! Обое — все ж рябое!

Кониський

Що не кажіть, існує parlement,
Бодай уявна тінь демократії
Із Відня погук права подає.
Крім того, знайте, що і руська мова,
Така ж, як наша українська річ,
Лунає в школах. Не один часопис
Дивує світ. Ростуть, ростуть гуртки —
Немов гриби по грознястій зливі.
Що не кажіть — не те, не те, що в нас...

Жученко

Звичайно, є різниця межі лисом
І ведмедем, дарма, що хижакі.
Погоджуюсь, мисливця лис не вкусить,
А от ведмідь задушить — і капут!

Милорадович

Різниця — так. В Європі йде на краще.
Парламент, партії, цехи, права...
Жінки — також гуртуються, Європа —
Це не московська Азія...

Жученко

(Поквапно)

Батий

Реве у жилах кожного московина.
Волоколамська дич!

Милорадович

Мій чоловік,
Дарма що сербин, марив Петербургом.
І добрий муж, а перся до царя!

Жученко

Недарма й дід його, Милорадович,
Козацьку Січ завзято руйнував.
Текелій сам, як знаєте, представив
Його й себе цариці до *нагороди* —
І вольні землі наших козаків
Обом їм віддали. Що ж, недалеко
Від яблунь яблука скотилися.

Милорадович

Покійний муж був трохи русотяпом...
На школи — ще давав, на книжку — ні!

Жученко

Бо в царській школі славили царицю.
Немов Пречисту. Честили царів...
Чого ви, тітко, Настею не стали?
Не веретено — грала б булава
В метких руках прудкої гетьманівни.

Кониський

Хоч Скоропадський полохливий був
Та добрий чоловік. Гуманний гетьман.

Милорадович

Я вдячна вам, добродію, за те,
Що за мого прапředка заступились.
А мій племінник майже виграв бій.

(Іронічно поглядає на Жученка).

Жученко

Бій можна виграти — війну програти...
Пробачте, вашу розповідь про Львів
Ми перервали. Пане Олександр...

Кониський

Тепер про Київ... Наші громадяни —
Старицький, Рильський, Косач, Антонович
І Драгоманів, спритний молодець,
Надзвичай здібний, запальний професор,
Та інші друзі — прийняли достоту
Мою програму. Пильчик на поліг,
Щоб княжий Львів став епіцентром руху.
Зберем пожертви та й передамо
Для товариства, що придбає дім,

Друкарню заснує. І заговорить
Народне слово — Квітки й Кобзаря —
Ще ширше, вище й краще за “Основу”.
Всеукраїнський орган заснує!
Наш добрий почин приймуть галичани.
Отець Качала там веде перед,
А з ним і бойки, й лемки, й буковинці.

Жученко

Я за священників, та сторонюсь
Попів і ксьондзів. Кажуть, недарма
Мій предок Жук трьом голови відтяв,
Бо замикали, з прийшлими ляхами,
Церкви — в костьоли гнали русинів...

Милорадович

(Користуючись нагодою, пускає шпильку).

Страшний твій предок, небоже палкий,
А мій прародич був, либонь, гуманний.

(Вдячно поглядає на Кониського).

Жученко

То й маємо московський гуманізм —
Женуть у тюрми, душать рідне слово...

Кониський

Дозвольте... В грубці бережимо жар,
Щоб не розходилась у світ пожежа.
Отець Качала — мудрий чоловік.
Ми з ним не раз у Львові розмовляли.
Готов узятися й підняти люд,
Галичину поставити на ноги.
І церква й віра — це приватні справи.
Нехай присвітить Україна всім —
Ген від Берестя до Кубані й Дону
Чи від Одеси ген по Стародуб.
Нам треба світичів!

Жученко

Люблю вас, друже! Золоті слова
Течуть із уст новітнього поета.

Кониський

Я широ дякую. Мої слова прості,
Думки звичайні, взяті на потребу.
Якщо не можна в Києві рости,
Зростаймо вгору в галицькому Львові!
Я вірю в успіх. Парламентаризм
Нової Австрії дає нагоду.
Зуміймо взяти хоч якісь права!

Тим часом люд наш темний просвітиться
І нам додасть нових провідників.
Зернина, вкинута в родючу землю,
Стеблом угору йде і колосок
Із молочком назовні викидає.
А там незчуєшся, як урожай
Настане час у засіки збирати.
Я вірю в успіх!

Жученко

На таку мету
Я жертвую відразу дев'ять тисяч.

Милорадович

І я щось дам. Хоч спадок незначний
Мені дістався по відході мужа,
Я не лишуся у хвості.

Жученко

Гаразд!..
Чи не могли б ми вийти й прогуляться.
Мої черешні рясно зацвіли.
Ходімо в сад! Хай харківська весна
Ваш добрий почин квітами вітає.

Кониський

(Замиловано дивиться у вікно).

Вишневий цвіт — і соковитий плід.
Закличний гук — і збудиться нарід.
Як гарно тут! Як ясно сонце світить!

Милорадович

Ходімо в сад! Хай Бог благословить
Ваш добрий почин, пане Олександрє...

(Усі троє виходять на веранду. Милорадович питає Жученка про його дружину, а він: "Та вона ж у Полтаві, поїхала відвідати батьків").

Кониський

Ходімо в сад! У всенародний сад.
Лише вперед — не микаймося назад.
Як ясно сонце в Україну світить!
Можливо, й Доля світичів помітить.

I.

Віктор О. Буйняк

УКРАЇНСЬКА МОВА У ШКОЛАХ САСКАЧЕВАНУ

Стаття ця є свого роду скороченою синтезою і доповненням, у хронологічному порядку, різних праць автора, які друкувалися в чисельних періодичних виданнях і збірниках. Було використано багато джерел українською та англійською мовами та особистий досвід автора, який протягом довгого часу брав участь у праці українського шкільництва Саскачевану і був учасником багатьох тут згаданих подій. Головними джерелами являються Протокольна книга записів Товариства вчителів української мови в Саскачевані та її журнал *Тема*, який виходить у світ від 1968 р. Інші джерела зазначені у статтях автора в цій же *Темі*, зокрема в числах: 18.3 (1987), 19.3 (1988) і 23.3 (1992).

Мова — це душа, живучість народу. Для українців мова була єдиною остоею проти денационалізації та суцільної асиміляції з часто ворожим оточенням. Проблема української мови була довгі роки дуже тісно пов'язана не тільки з культурно-освітнім розвитком і суспільним становищем українців у діаспорі, а й також із їхнім національним життям та з боротьбою за окремішне буття українського народу на рідних землях. Українці, що їх життєві обставини під ворожим натиском змушували покидати свій рідний край, по приїзді на чужину добре знали, що їм треба — за всяку ціну — берегти свою рідну мову. По цей бік океану намагання українських переселенців затримати мову, передати її дітям, забезпечити її живучість через уведення в школи, почалися майже від року їхнього приїзду на нові землі. Ще й сьогодні, коли пишуться ці рядки, справа існування й дальшого розвитку української мови в Україні, а зокрема в діаспорі, дуже актуальна.

У Канаді, зокрема у степовій її частині, де поселилися наші перші емігранти, система двомовности, забезпечення законом для національних меншин, існувала аж до 1916 року. За час від 1907 до 1916 р. вчительські семінари у Вінніпезі, Брендоні, Ріджайні й Вегревілі та українські бурси в Едмонтоні, Вінніпезі й Саскатуні випустили кілька сотень українських учителів та української інтелігенції, що багато причинилися до піднесення культури й національної свідомости серед нашої еміграції та її дітей. Наприкінці

цього періоду в самому тільки Саскачевані існувало близько 40 шкіл, у яких вивчали українську мову й навіть уживали її в навчанні інших предметів. Одночасно почали виходити в Канаді перші українські часописи, появились перші підручники-букварі для дітей і молоді. Організувалися також гуртки “Просвіти”, “Рідної школи” та інші культурно-освітні групи й товариства.

Коли на початку 1916 р. почали касувати двомовну систему, а семінари для двомовних учителів зліквідували, серед гуртка українських студентів, що існував у Саскатуні від осені 1915 р., зародилася думка заснувати бурсу. Проект заснування української бурси в Саскатуні схвалено на загальних зборах 5 березня і переведено збіркову кампанію серед українського населення Саскачевану. У першому загальному з’їзді в Саскатуні, 4-5 серпня 1916 р., на який прийшли телеграми й привітання від організацій та приватних осіб, брало участь близько 500 людей. Між резолюціями на ньому ухвалено, щоб в університеті у Саскатуні відкрити кафедру української мови, літератури та історії і щоб уряд вплинув на негативне ставлення до українців та їхніх культурних намагань від деяких місцевих, вороже наставлених часописів і груп. Свої й чужі промовці підкреслювали, що бажання українців затримати рідну мову та традиції зовсім не суперечать їхньому бажанню злитися з канадським життям. Таким чином уведено в життя ідею, що вже 80 років є одним із найважливіших осередків плекання української мови, культури, традиції та виховання в Саскачевані.

У своєму першому році існування, від вересня 1916 р., Бурса ім. Петра Могили мала 35 студентів, із яких три ходило вчитися в університеті, 10 у середніх і 22 в початкових школах. 20 січня 1917 р. офіційно змінено назву “бурса” на Український інститут ім. Петра Могили. Від 1919 р. вихованці Інституту почали видавати журнал та альманах *Каменярі*, що разом із студентським гуртком “Каменярі” багато причинився до піднесення національної свідомости нашої молоді в Канаді. За десятиріччя існування Інституту ім. Петра Могили в ньому приміщувалось 130 студентів, між ними 46 дівчат, що зорганізувались у товариство “Могилянки”. У той час Інститут поширив свої впливи й культурну діяльність на Альберту й Манітобу. Організуються самоосвітні, дискусійні, спортові, музичні, хоріві й танцювальні гуртки, в яких українська молодь бере діяльну, ентузіастичну участь. Дуже важливим серед цих гуртків був клуб українських студентів при Саскачеванському університеті, “Альфа-Омега”, що його засновано 1930-31 рр. На почесного голову цього клубу вибрано проф. Дж. Симпсона, що дуже прихильно ставився до українців і до української справи. І клуб, і проф. Симпсон відіграли важливу

ролю у стараннях запровадити українську мову в Саскачеванському університеті і в середніх школах Саскачевану. Згодом Український вільний університет відзначив його почесним докторатом за його заслуги для української справи. До Саскатуну з'їхались 1927 р. представники студентських гуртків у Канаді, і там засновано Централю українських студентів Канади, що вже протягом першого року свого існування могла похвалитися 350 членами. За понад 30 років, у вересні 1958 р., Саскачеванський університет знову гостив краєвий з'їзд ЦУСК. Серед промовців були: Дж. Симпсон, Кость Андрусин, Ю. і С. Стечишини, Володимир (Волтер) Тарнопольський, М. Небелюк, О. Процюк та автор цих рядків, який саме прибув до Саскатуну на працю у слов'янському відділі університету.

У 1930 роках починають появлятися в канадських шкільних підручниках перші згадки про Україну та українців. Одночасно українці в західній Канаді починають працювати над шкільними підручниками для навчання української мови серед уже англійськомовних учнів. Так постають у 1930-50 роках граматики Матвійчука, Шклянки і Стечишина та читанка Андрусинина. Із Саскачевану також вийшов Павло Юзик, спочатку вчитель у школах провінції, а потім професор історії в Манітобському університеті, дослідник українських справ у Канаді, суспільний діяч, сенатор і рушійна сила у впровадженні політики багатокультурності. Він же був співавтором читанки для українських шкіл.

Конкретно справа навчання української мови в університетах Канади виринула на початку 1940 років таки в Саскачевані. Згодом ця справа поширилась і на середні школи. Ще підчас Другої світової війни зросло зацікавлення слов'янським світом. У Саскатуні, після довгих старань місцевого свідомого українського громадянства, студентів університету, з поміччю проф. Дж. Симпсона з відділу історії та проф. Т. Павличенка з відділу біології, здійснюється 1943 р. в Саскачеванському університеті можливість існування курсів української мови, найперша така спроба в Канаді, якщо і не на всьому північно-американському континенті. Спочатку проф. Павличенко навчає української мови, опісля з прибуттям проф. К. Андрусинина постає в Саскачеванському університеті перший у Канаді відділ слов'янських мов. Зацікавлення українською мовою серед студентів було дуже велике. У першому році її навчання в університеті понад 70 осіб ходило на курси цієї мови. Згодом і число курсів почало зростати. 1958 р. уведено українську мову на курсах літньої школи в університеті та у відділі позаочних студій (кореспонденційному). Різні курси притягали все більше й більше студентів.

Українська католицька Колегія св. Йосифа в Йорктоні також почала відкривати, спочатку неофіційно, а потім офіційно, українські курси. З одним зі своїх ректорів, Братом С. Методієм, відіграла вона ключеву роль у запровадженні української мови в середніх школах Саскачевану. У цій чоловічій Колегії та в подібній дівочій Академії Пресвятого Серця, також у Йорктоні, під наглядом відділу слов'янських студій Саскачеванського університету, щорічно писали іспити з української мови, що були кредитовані університетом як матрикуляційний предмет. Від часу їх запровадження у 1947 р. до 1952 р. близько 220 студентів успішно склали ці іспити.

Брат Методій, ректор Колегії св. Йосифа до 1963 р., згодом переведений на становище ректора Інституту ім. митрополита Шептицького в Саскатуні, довгий час активно старався запровадити українську мову в програму середніх шкіл провінції. У цих намірах його підтримували українські шкільні інспектори Горчинський і Воробець, ректор Інституту ім. Петра Могили Лабюк, українські вчителі провінції, професори Симпсон, Андрусин і Павличенко та все свідоме українське громадянство. Старання увінчалися успіхом, і в липні 1952 р. Міністерство освіти Саскачевану погодилось увести кредитовані курси української мови для 9, 10, 11 і 12 класів ще згаданого шкільного року. Спочатку ці курси були схвалені тимчасово на протяг двох років у двох середніх школах: Колегії св. Йосифа та Академії Пресвятого Серця.

Одночасно зорганізувався Комітет навчання українських курсів середніх шкіл Саскачевану. Комітет цей підготував відповідні програми для українських курсів. Число годин у кожному класі було 5 на тиждень. Вживалися існуючі підручники: Матвійчука, Стечишина, Брата Методія, Андрусина, Меннінга й Семчука. Головним завданням Комітету навчання у 1952-53 р. було знайти відповідне число кваліфікованих учителів, що могли б викладати українську мову по різних середніх школах провінції. До кінця 1953 р. знайшлося їх 20, а більшість із них уже брала один або два курси української мови в університеті. Успішне переведення курсів української мови у двох пробних роках, 1952-54, дало підставу Комітетові старатися про включення української мови до двох дальших середніх шкіл-осередків: Інституту ім. Митрополита Шептицького та Інституту ім. Петра Могили. Обидва ці інститути провадили вже позагодинне навчання української мови, а 1954 р. Міністерство освіти погодилось, щоб студенти у цих інститутах писали матрикуляційні іспити з української мови. Рівночасно протягом двох років започатковано навчання української мови на

рівні 9 класу у двох, а опісля у дальших трьох середніх школах Саскачевану. З 1956 р. інспектор П. Воробець став головою Комітету навчання, а сам Комітет доповнено новими членами. Вида-но нові правильники щодо програми навчання та кваліфікацій учителів. Щоб учити у 9 і 10 класах, учитель мусив закінчити один курс української мови в університеті; у 11 і 12 класах — щонайменше два курси. Також від того часу комітет навчання послідовно переводив свої засідання, вислав обіжники й запитники до вчителів і Мінстерства освіти, збирав дані відносно числа учнів та працював над поширенням навчання української мови у школах Саскачевану. Протягом 1956-60 років 585 учнів писало іспити з 11 класу, а 448 з 12. 1957 р. 12 середніх шкіл у Саскачевані провадило навчання курсів української мови. Для порівняння наведемо наступні числа: у 1960-61 шкільному році українську мову в середніх школах Саскачевану вивчало 620 учнів; у Саскачеванському університеті того самого року вивчало українську мову 225 студентів; у 1962-63 р. в середніх школах вивчали українську мову 893 учні, а в університеті — 205 студентів.

1961 р. схвалено до вжитку два нові підручники для середніх шкіл: *Вступ до навчання української мови* — Лабюка, та *Українську читанку* — Іваха та Юзика. Вчителі користувалися теж, як допоміжними матеріялами, підручниками української мови Яра Славутича, зокрема *Conversational Ukrainian* (1959). Відділ освіти поставив українську мову нарівні з іншими мовами у програму навчання для середніх шкіл Саскачевану. Почавши від липня 1962 р., провінційний обіжник початкових і середньо-шкільних підручників уключив у свій список також підручники для української мови і план курсів. Від вересня 1963 р. уведено українську мову в програму заочних (кореспонденційний відділ) студій середньої школи. У Саскатуні референтура місцевого відділу КУК для справ освіти поробила заходи, щоб українську мову в середніх школах міста викладали на денних і вечірніх курсах. З кінцем 1963 р. приєднано до Саскачеванського університету Колегію св. Йосифа і від наступного року в ній почалися курси української мови й літератури на університетському рівні. Суботні курси проводили там члени відділу славистики: Рома Франко та о. Олег Кравченко. У половині 1960 років у відділі затрунених було шість осіб. Крім них на літніх курсах викладали додаткові сили із Саскатуно, напр., Юліян і Савелія Стечишини, та деякі викладачі з-поза провінції. Рівнож у філії Саскачеванського університету в Ріджайні запроваджено курси української мови й літератури під новою силою, Надією Попіль. Таким чином 1960-ті роки записались блискуче в розвиток українського шкільництва в Саскачевані.

З огляду на те, що бракувало відповідних підручників для різномірних курсів у середніх і вищих школах, члени віділу й деякі вчителі взяли за працю над виготовленням збірників, читанок з літератури Андрусишина, Фотія та автора цих рядків, а Рома Франко почала працювати над підручниками з мови. Праця також велась у перекладацькій ділянці. Кость Андрусишин, у співпраці з визначним знавцем літератур і поетом Ватсоном Кіркнеллом, випустив англійською мовою антологію української поезії та поетичні твори Т. Шевченка. Тут треба зазначити, що в половині 1950 років з'явився друком великий українсько-англійський словник Костя Андрусишина, який виготовив різні читанки й написав багато праць на літературно-критичні теми. За цей вклад Канадське королівське товариство вибрало його на свого члена. Це було перше таке відзначення для українського науковця в ділянці гуманістичних наук у Канаді.

Статистика з 1963-64 шкільного року показує, що української мови навчали тоді у 20 середньо-шкільних осередках Саскачевану, і вивчали її 1074 учні. В університеті цього самого часу вивчало українську мову і літературу 226 студентів. Цей короткий перегляд подій, чисел і фактів до половини 1960 років показує, що українська громада Саскачевану зуміла оцінити значення мови для своїх дітей. Їхні намагання формального визнання української мови та введення її у програми середніх шкіл та університету були довгі, наполегливі, часто для них знеохочуючі, але увінчались таки успіхом. Зацікавлення українською мовою та культурою серед дітвори та молоді зросло. Подібно, як і в Саскачевані, в Альберті й Манітобі українська мова добилася рівних прав у середніх школах та університетах. Були різні спроби зорганізувати вчителів української мови на різних рівнях, починаючи від випускників учительських семінарів на початку століття, але не було на це відповідних обставин, щоб такі товариства втримались. Коли справа навчання української мови знову стала актуальною в Саскачевані у 1940, зокрема 1950 роках, оформилась група Українських католицьких учителів. На жаль, товариство це не проіснувало довго і не виявило практичних доказів своєї діяльності. Зате в першій половині 1960 років почалися зусилля об'єднати всіх учителів української мови у провінції, без огляду на їх віросповідання, рівень освіти й місце, в якому навчають. Праця в освітній ділянці продовжувалась і формувалась щоразу в нові комітети для різних цілей.

І так ініціатива створити професійну вчительську організацію вийшла від одного такого комітету, а саме Комітету для навчання української мови. Завданням цього Комітету була підготовка про-

грам. На ширшому засіданні Програмового комітету в Колегії св. Йосифа в Йорктоні, 17 вересня 1966 р., присутні вчителі в кількості 24 осіб постановили оформитись у товариство. Зі звіту Протокольної книги довідуємося, що справа оформлення була на порядку денному зборів. Підчас дискусії вчителька М. Кіндратська внесла, з підтримкою Брата Методія, “щоб ми зорганізувались у товариство під назвою Українські вчителі Саскачевану”. Внесок прийнято і вибрано першу управу: голова — С. Кобринський, заступник О. Ячишин, секретар-скарбник — М. Кіндратська. Позиції в управі мали займати вчителі, які вже навчали української мови у школах провінції. Від того часу засідання управи відбувалось кожномісячно, або коли на це була потреба. У цьому короткому перегляді немає, на жаль, місця згадати всіх членів управ і товариства, які активно й віддано працювали для справи навчання мови й культури у школі й поза школою. Їхні прізвища записані у протокольних книгах, у звітах, у списках і на сторінках журналу *Тема*.

У травні 1967 р. відбулось засідання Міжпровінційного програмового комітету з участю 12 осіб. Присутні були представники степових провінцій і наради велися над підготуванням навчальних матеріалів. Як було попередньо згадано, праця над мовними підручниками продовжувалась. До того часу була вже виготовлена Сонею Ціпівник і Ромою Франко програма заочного навчання української мови для 9-12 класів. В лютому того ж року порушено справу запровадження української мови у програму для 7-9 класів. З доручення Міністерства освіти оформлено для цієї мети окремий комітет з участю 11 осіб із різних ділянок. Комітет постановив вислати двох членів: Р. Франко і М. Лабюка, на орієнтаційний курс методики навчання зорово-слуховим способом, який і відбувся у Філядельфії навесні 1968 р.

Перша річна конференція Товариства українських учителів Саскачевану відбулась у цій же Колегії св. Йосифа 30 вересня 1967 р. з участю 28 осіб, членів і гостей з університету. Перевибрано на голову С. Кобринського, а до управи додано ще дві позиції, а також позицію почесного голови. Постановлено започаткувати інтенсивні курси для вчителів української мови ще таки в 1967 р. Перший такий курс відбувся в Йорктоні 25 листопада, на який прибуло 16 учасників. Підчас 1966-67 шкільного року 980 учнів вивчало українську мову. Щоб учнів ще більше зацікавити мовою, треба було підготувати вчителів та ознайомити їх із новою зорово-слуховою методою навчання. Після вивчення цієї методи Р. Франко почала успішно проводити курси й семінари в різних осередках провінції, а опісля в освітніх осередках і поза

Саскачеваном. Для прикладу взявши, курс у Колегії св. Йосифа 15 червня 1968 р. зосередив 36 учасників, а курс 30 листопада — 30. Міжпровінційний програмовий комітет приступив до праці над виготовленням матеріалів для 7-12 класів. Головою цього Комітету був Брат Методій. Засідання Міжпровінційного і Провінційного програмового комітету відбувалися кілька разів у році з участю місцевих і позамісцевих членів. Усі ці одиниці доклали багато праці в нарадах, у виготовленні й перевірці матеріалів, у редагуванні тощо. Про діяльність цих Комітетів та осіб можна докладніше довідатись із звітів та з англійськомовної праці Брата Методія “Українська мова у школах Саскачевану”.

У другій річній конференції Товариства, що відбулася 5 жовтня 1968 р. у місцевості Винярд, взяло участь лише всього 13 членів. Головою даліше лишився С. Кобринський. На цьому з’їзді відокремлено позицію секретаря від скарбника, а також уведено нову позицію до управи — редактора журналу Товариства *Тема*. Першим редактором стала Целіна Качковська. Між справами, які були порушені на конференції, була справа підготування тексту конституції та признання Товариства членом Федерації вчителів Саскачевану. Згідно з резолюцією конференції, перше число *Теми* появилось напередодні 1969 р. Тут треба зазначити, що поодинокі бюлетені та інформаційні листки Товариства почали виходити ще поки журнал оформився і продовжували появлятися й після його оформлення. Метою журналу було поміщувати всякі професійні, навчальні, освітні й літературні матеріали українською та англійською мовою, включно зі звітами з конференцій і нарад та повідомленнями про них. Статистика за рік 1968-69 показує, що української мови навчали у 27 школах, на різних рівнях, і що загальне число учнів зросло до 2056. 15 березня 1969 р. управа Товариства мала засідання спільно з Програмовим комітетом щоб продискутувати різні важливі для них проблеми. Однією з них була підготовка першого цілорічного курсу української мови для дорослих за зорово-слуховою методою. Курс цей, покищо некредитований, мала провести Р. Франко в Саскатуні в 1969-70 академічному році. Сумною подією початку 1969 р. була смерть професора Джорджа Симпсона, відомого приятеля українців та української справи. Він же перший у Канаді почав викладати на своїх університетських курсах дещо про історію України, писав статті й книжки на цю тему. Був одним із головних ініціаторів заснування Комітету українців Канади в 1940 р. та поміг запровадити українську мову у програму навчання в університеті, також у середніх школах Саскачевану.

Третя річна конференція Товариства, що відбулася 15 листопада 1969 р., у приміщеннях університету в Саскатуні, зібрала 25 учасників. Деякі її сесії відбувалися спільно з сесіями Товариства вчителів німецької мови, зокрема показові лекції. Головою ще раз перевибрано С. Кобринського, доповнено конституцію і встановлено категорію членів-прихильників товариства. На цій конференції, як і на наступних, виступали запрошені доповідачі, між іншими також автор цих рядків. На діловій сесії постановлено зробити старання увести в 1970 р. до літньої школи Саскачеванського університету кредитований курс методики навчання української мови на вищому рівні. Спочатку курс вела Рома Франко, а опісля інші. За останній шкільний рік, 1969-70, число вписів на курси української мови зросло до 2420, а число осередків, де ці курси навчали — до 42. У класах від 7 до 12 вчителі вживали частинно зорово-слухову методу, частинно традиційну і частинно індивідуально вироблену методу.

Річна конференція в Колегії св. Йосифа, 31 жовтня 1970 р., притягнула 30 учасників. На цьому з'їзді на голову товариства вибрано Р. Франко й додано до управи функцію історика-статиста. Першим статистом став уступаючий голова, С. Кобринський. Між резолюціями з'їзду було звернення до відділу слов'янських студій Саскачеванського університету запровадити до програми нові курси, а саме, курси української культури й цивілізації. Праця над виготовленням навчальних матеріалів продовжувалася. Зріс ентузіазм до праці тому, що загальні вигляди на майбутнє для етнічних груп Канади значно покращали. Після довшої загальної дискусії над рекомендаціями Королівської комісії для двомовності, які появились друком наприкінці 1960 років, федеральний уряд постановив запровадити офіційну політику багатокультурності у жовтні 1971 р. У цій оживленій атмосфері відбулася п'ята річна конференція Товариства українських учителів Саскачевану, 13 листопада 1971 р., — тим разом у Ріджайні — на яку прибуло понад 30 осіб. До числа членів управи додано на цій конференції позиції зв'язкових від університетів провінції. Підчас року голова управи звернулася письмово до відділу історії Саскачеванського університету з домаганням запровадити курс української історії. Старання в цьому напрямі започатковано раніше, ще в 1916 р., але увінчались вони частинним успіхом шойно через кількадесят років. Число членів товариства у цьому році перевищило 100. Між успіхами були втрати. Навесні 1971 р. відійшов у вічність визначний суспільний діяч Саскачевану й Канади, Юліян Стечишин. Він був автором однієї з перших граматик української мови для англійськомовних, яку довгий час уживали у школах та університетах Сас-

качевану. Як уже було загадано, він сам і його дружина Савеля, також відома українська діячка в Канаді, викладали свого часу українську мову за цією книжкою в Саскачеванському університеті. Ю. Стечишин, правник за фахом, був довгі роки ректором інституту ім. Петра Могили, писав свої спогади й зібрав багато матеріалів для опрацювання історії українського поселення в Канаді.

Хоча проголошення політики багатокультурності викликало немале зацікавлення мовою та культурою між членами різних етнічних груп Канади і причинилось до зросту числа тих, що почали вивчати українську мову, на жаль, інша подія — як це потім виявилось — стала на перешкоді цьому відрадному явищу. Наприкінці 1960 років Саскачеванський університет, за прикладом інших інституцій вищого навчання на північно-американському континенті, усунув одну із вимог, на підставі яких приймали нових студентів на студії, а саме — вивчення другої мови. Згодом відпала й вимога вивчення другої мови із програми університетських студій. А опісля й середні школи перестали вимагати такі предмети як мови, що мало дуже негативний вплив на вписи в мовних курсах. Така ситуація почала непокоїти членів програмових комітетів та вчителів української мови. У Саскачевані Брат Методій звертався кілька разів від імені комітету до Міністерства освіти у справі допомоги в розбудові навчання української мови у школах провінції на початку 1970 років. Він рекомендував поширити навчання української мови до нижчих класів школи, від 1 до 7 класу. Також домагався він призначення мовного дорадника для української мови у Міністерстві освіти, подібно як це вже мало місце у франкомовній навчальній системі провінції.

Чергова конференція товариства відбулася 28 жовтня 1972 р. в Колегії св. Йосифа з участю 49 осіб. Головою на наступну каденцію став І. Затварницький, а редактором журналу — Ю. Жеребецький. У співпраці з іншими українськими організаціями та установами товариство почало влаштовувати культурно-освітні прогулянки до Саскатуну для середньошкільної молоді провінції. Перша, дуже успішна прогулянка відбулася на початку травня 1973 р. Понад 120 учнів українського і неукраїнського походження взяло в ній участь. Колегія св. Йосифа та Йорктон були в першій половині 1970 років популярним місцем конференцій українських учителів провінції. І в 1973 р., наприкінці жовтня, зібрались вони там же. Запрошеним промовцем на цьому з'їзді був д-р І. Глінка, голова Шевченківської фундації. Конференція закінчилась бенкетом у честь Брата Методія за його довголітню працю на полі навчання. На початку жовтня ц. р. 13 членів товариства

були присутніми на з'їзді в Колегії св. Андрея у Вінніпезі, де саме постало Канадське товариство вчителів української мови. Число учнів на курсах української мови у школах Саскачевану зросло в 1972-73 р. до 2286. Число студентів української мови в Саскачеванському університеті не зростало, але було зацікавлення курсами культури й цивілізації, які почали там викладати.

Від початку 1974 р. редактором *Темі* стала Соня Ціпівник. І цього року конференція товариства відбулася у Йорктоні, в Академії Пресвятого Серця. Прибуло на неї 50 учасників, які вибрали на нового голову Ю. Жеребецького. Зі статистики довідуємось, що в 1973-74 р. українську мову вивчали 2234 учні у 36-ти осередках провінції. Як і в попередньому році, весняна культурно-освітня прогулянка до Саскачевану притягнула понад 150 учасників. Коли вже програма навчання української мови за зорово-слуховою методою на рівні 9-12 класів мала за собою певний практичний досвід у школах провінції, 1974 р. засновано ширший комітет, щоб опрацював він подібну програму для 1-8 класів, навіть для дошкілля. У Саскатуні український садочок почав існувати від осені 1973 року, про що звітувала Віра Лабач, член програмового комітету. Головою Провінційного програмового комітету був С. Кобринський. 1974 р. філія Саскачеванського університету усамостійнилась і постав Університет Ріджайни. Один член відділу слов'янських студій, о. Олег Кравченко перейшов на подібну позицію до Університету Ріджайни, щоб допомогти там розвивати курси україністики.

Ще більші зміни сталися у відділі слов'янських студій Саскачеванського університету в 1975 р. Проф. К. Андрусишин відійшов на емеритуру, а головування перебрав автор цих рядків. Тому що університет не мав фінансових засобів на доповнення місць у відділі, довелося й далі користуватись тимчасовими силами. З огляду на надії, що вдасться запровадити українську мову й до нижчих класів шкіл, наступна конференція відбулася під кличем: "Українська мова у програмі від дошкілля до 12 класу". Цим разом з'їзд організовано у приміщенні Федерації вчителів Саскачевану в Саскатуні 7-8 листопада 1975 р. Присутні перевибрали на голову Ю. Жеребецького. З'їзд висловив признання проф. Андрусишинові за його вклад у навчання української мови й літератури у провінції та в Канаді та за його плідну наукову працю. Число учнів у 1974-75 р. у школах Саскачевану було 2160.

Наприкінці літа 1976 р. президент Саскачеванського університету погодився прийняти від Українського товариства культурних зв'язків у Києві статую Лесі Українки у виконанні української мисткині Галини Кальченко. Це рішення викликало спротив се-

ред місцевої української громади. Тільки члени ТОУК були позитивно до цього наставлені. Статую поставлено на одній із кращих площ університету. Офіційне відкриття відбулося 30 жовтня. На церемонію з'їхалися з усієї Канади члени ТОУК, а з України прибув український радянський письменник Михайло Стельмах і два визначні співаки Харківської опери. Був також присутній представник радянського посольства в Оттаві. Автор цих рядків, з огляду на його позицію в університеті, був поставлений у ситуацію виступити, між іншими промовцями на цій церемонії, на якій почував себе дуже ніяково. У додатку група місцевої української молоді виступила з демонстрацією проти відкриття пам'ятника. Після цієї події почали появлятися в українській пресі, в Україні і в діяспорі, статті відносно цієї справи, представляючи її в різному світлі: до цього часу українська політична еміграція була проти зв'язків з Радянською Україною. Однак, дивлячися з перспективи років, подія ця показала більш позитивною, ніж негативною. Започатковано ще численніші контакти між науковцями та обмін між Саскачеванським і Чернівецьким університетами, з якого скористалися десятки студіюючої молоді та професури обох університетів. Інші наукові й культурні інституції мали користь із цього першого обміну на північно-американському континенті через обопільні контакти та співпрацю: була це неначе підготовка до великих політичних змін, які мали прийти в 1990 роках.

Ювілейна, десята конференція товариства відбулася, з присутністю 82 осіб, рівнож у Саскатуні 5-6 листопада 1976 р. під подібним кличем, що й попередня. Запрошеним промовцем на ній був д-р Б. Білаш, голова Товариства українських вчителів Канади. З нагоди десятої річниці Брат Методій погодився підготувати коротку історію про уведення української мови як предмету навчання у програму середніх шкіл Саскачевану, а М. Лабюк — про історію товариства. Крім того заплановані були розвагові програми, виставки книжок, підручників та інших навчальних матеріалів. Шкода тільки, що число учнів на українських курсах, при всій цій постійній та наполегливій праці управи та вчителів, не зростало. Хоч курси мови велися на різному рівні у 44 осередках, брало їх у 1975-76 р. тільки 2085 школярів. На конференції присутні вибрали на голову Д. Боднара, а на редактора *Теми* — М. Лабюка, який уже попередньо допомагав у її видаванні. За останні роки почали в *Темі* появлятися короткі рецензії книжок і матеріалів для навчання. До управи кооптовано поодиноких регіональних зв'язкових. Важливою і водночас позитивною подією у 1976 р. було назначення Міністерством освіти колишнього голови товариства, Ю. Жеребецького, на посаду мовного дорадника у Міністер-

стві освіти. Праця дорадника полягала на координації й розбудові існуючих мовних програм у провінції та зв'язку й допомоги вчителям у навчанні. Головна відповідальність дорадника була такою в ділянці української мови у школах Саскачевану. Перебрав він рівнож функцію статиста в товаристві.

На весняній конвокації Саскачеванського університету 1977 р. почесний докторат вручено сенаторові П. Юзикові за його вклад до наукового й суспільного життя Канади. Авторів цієї статті припала честь виголосити похвальну рекомендацію канцлерові університету, Високодостойному Дж. Діфенбейкерові, про призначення ступеня. На чергову річну конференцію, 4-5 листопада 1977 р., прибув з Оттави до Саскатуна завідуючий федеральних програм багатокультурності, О. Круляк, який був також головним промовцем на бенкеті. Присутні з зацікавленням вислухали його доповідь про вплив політики багатокультурності на українську спільноту Канади. Головою товариства на наступний рік залишився Д. Боднар. Переведено певні зміни в конституції і доповнено її. Відрадным явищем у 1976-77 шкільному році був зріст загального числа учнів української мови до 2325.

Визначною подією 1978 р. була спеціальна церемонія у конвокаційній залі Саскачеванського університету, 19 травня, на якій Український вільний університет ушанував почесним докторатом Високодостойного Дж. Діфенбейкера за його прихильне ставлення до українців та української справи. На цю okazію з'їхались представники УВУ й науковці з Німеччини, Америки й Канади. Лавдацію відчитано п'ятьма мовами — латинською, українською, німецькою, англійською та французькою.

Дванадцята річна конференція товариства, що відбулася в Саскатуні 17-18 листопада 1978 р., була спільною з товариством українських учителів Канади, головою якої був тоді С. Кобринський. З цієї нагоди з'їхались представники, запрошені доповідачі й гості з інших провінцій. На сесіях ішла поживлена дискусія. Підготовано виставки підручників і навчальних матеріалів, а також розвагову й товариську програму. На голову товариства перевибрано Д. Боднара, а редакторами *Темі* стали Р. Франко й Віра Лабач. Товариство українських учителів Канади вибрало на голову Р. Франко. Статистика за 1877-78 рік показує, що число учнів на курсах української мови зросло до 2444, тим самим перевищуючи стан із 1969-70 року. У *Темі* почало появлятися більше навчально-го матеріалу та звідомиць і рецензій про підручники та книжки.

Приміщення Федерації вчителів Саскачевану в Саскатуні було місцем конференції в жовтні 1979 р. Як і на попередніх з'їздах, присутні були члени, представники та гості-промовці. Із звіту го-

лови Програмового комітету для української мови, І. Филиштана. можна довідатись, що проходила праця над поправою і доповненням усіх програм від 1 до 12 класу. Новим головою товариства став І. Паньо. Після довшої підготовки та праці батьківських та вчительських комітетів, від вересня 1979 р. започатковано українську двомовну програму на найнижчому рівні навчання у школі св. Горетті в Саскатуні. 1978-79 шкільний рік був успішний для української мови, бо 2470 учнів вивчало її на різних рівнях. Інститут ім. Петра Могили в Саскатуні почав влаштовувати літні курси мови повного заглиблення, які притягали дітей та молодь українського походження не тільки з Канади, але і з-поза її кордонів. Восени 1979 р. приїхала до Саскатуна перша група викладачів із Чернівецького університету на науковий обмін. Особи ці, головню у ділянках чужих мов, зацікавлені були навчанням української мови в університеті та школах провінції. Слов'янський відділ почав висилати своїх студентів на обмін. Підчас короткого побуту в Україні вони мали нагоду оглядати там життєві обставини та спілкуватись українською мовою.

Осіньна конференція 1980 р. відбулась у приміщенні Академії Пресвятого Серця в Йорктоні. Присутні відзначили хвилиною мовчанки світлу пам'ять Миколи Лабюка, який відійшов у вічність. Покійний багато причинився до розвитку українського шкільництва у провінції та вклав багато праці в суспільно-організаційній галузі. На конференції був Брат Методій. З причини тяжкої недуги йому довелося залишити Колегію св. Йосифа і Йорктон, у яких він провів багато років відданої праці на полі навчання. Це була остання його зустріч із членами, бо в наступному році й він упокоївся в Бозі. Була це ще одна велика втрата для свідомого українського суспільства в Канаді. Головою на 1981 р. вибрано Наталію Жук. Головним доповідачем на конференції була Стефанія Юрківська, мовний дорадник із Манітоби, яка часто виступала з бесідами й показовими лекціями для товариства. В цьому році, після довгих і наполегливих старань, Міністерство освіти запровадило на постійну позицію мовного дорадника. Число учнів, що вивчають українську мову в школах, затрималось на тому рівні, що й попереднього року — 2414. Додатковою заохотою записуватись на українські курси були чисельні стипендії на рівні середньої школи та університету, які кожного року приділювано кращим учням. Серед університетської молоді великою заохотою у вивчанні української мови була можливість поїхати в Україну на обмін. Бували випадки, що студенти з інших університетів Канади та Америки прибували до Саскатуна з цією метою. Головою відділу слов'янських студій стала 1981 р. Р. Франко, яка

з тією самою наполегливістю продовжувала працювати в ділянці навчання української мови на університетському рівні, як і в початкових і середніх школах.

На п'ятнадцятій річній конференції, що відбулась 1-3 жовтня 1981 р. в Саскатуні, голова товариства зазначила, що в поточному році число членів зросло до 117. Причиною цього зросту була посилена кампанія управи, щоб приєднати нових членів і прихильників. Річна вкладка в той час була 10 дол. для дійсного члена, а 7 дол. для члена-прихильника. На з'їзді постановлено відновити орієнтаційно-освітні прогулянки для шкільної молоді провінції до Саскатуна, які мали такий успіх на початку 1970-их років. Наталію Жук перевибрано на голову. Склад управи в тому році становив 20 осіб, з числа яких 10 були зв'язковими. Число учнів за 1980-81 рік трохи зменшилось — до 2334. З огляду на те, що вимагання вивчати принайменше один курс мови у Саскачеванському університеті відпало, у славістичному відділі почалась праця над виготовленням дальших семестрових курсів про культуру й цивілізацію англійською мовою. Одночасно почали вводитись семестрові курси літератури для студентів з інших дисциплін університету.

У конференції 1982 р., у приміщенні Федерації вчителів у Саскатуні, брали участь 32 особи. Присутні вислухали привіти від представників різних організацій та інституцій і звіти поодиноких членів управи. Книжки й навчальні та артистичні матеріали й вироби книгарень Б. Мельничука з Едмонтону та М. Ткачук зі Саскатуна були виставлені на показ і на продаж. Відбулися показові лекції, гри, забави та зайняття як рівнож доповідь гостя з Альбертського університету, д-ра А. Горняткевича. Пленум схвалив вибір голови, Н. Жук, на ще одну каденцію. З праці, виконаної управою та товариством в останній рік треба зазначити успішне проведення культурно-освітньої прогулянки для молоді у травні з участю 54 учнів. Організовано теж два курси: педагогіки й методології навчання української мови на вищому рівні в університеті. Статист товариства, Ю. Жеребецький, повідомив, що української мови в 1981-82 р. навчало 59 учителів у 52 осередках, із загальним числом школярів — 2308.

У 1983 р. з'їзд відбувся 23 вересня в Саскатуні. Тому що в школі св. Горетті вже кілька років існувала двомовна програма навчання (перша в провінції), директор школи, Е. Вербицький, запросив учасників конференції поїхати туди на показові лекції. Тут треба завважити, що цю українсько-англійську школу відвідували час від часу професори Чернівецького університету й різні літератори та науковці, які приїжджали з України, або з інших

держав. Зїзд відзначив хвилиною мовчанки сумну подію: с.п. д-р Кость Андрусичин відійшов у травні того року у вічність. У вступній сесії брали участь члени управи Провінційної ради Комітету українців Канади. Голова її, д-р Д. Ціпивник, з приємністю повідомив присутніх, що Комітет мав змогу zatrudнити двох працівників, які займатимуться популяризацією української мови й культури серед населення провінції. На голову управи товариства вибрано Розалію Блаш, учительку школи св. Горетті. Як і в попередні роки, навесні того року відбулась успішна програма для молоді під кличем: "Шануймо нашу культурну спадщину!" Тут слід зазначити, що у провінції тоді існувало вже багато мовних, освітніх, художніх, товариських і розвагових програм, курсів і таборів для дітвори й молоді в різних осередках і в різні пори року. Програмовий комітет продовжував виготовляти мовні матеріали для українських шкіл у провінції. Звідомлення про навчальні можливості появлялися постійно в *Темі*. Цей кварталник зріс до 80 сторінок і поміщував на своїх шпальтах багато різноманітного, вартісного й цікавого матеріалу. На жаль, у школах Саскачевану число учнів, що вивчали українську мову, не зростало. Статистика за 1982-83 р. показала загально 2018 осіб.

Зате в організаційній ділянці віднотовано дальші успіхи. На домагання Провінційної ради КУК уряд Саскачевану встановив при Міністерстві освіти референтуру для української мови. Позицію цю зайняла Віра Лабач, голова шкільного Програмового комітету, яка вже довгі роки вчила української мови у школах і викладала її в університеті. Завданням референтури є допомагати мовному дорадникові у підготові навчальних матеріалів і поширювання навчання української мови у провінції, зокрема двомовних її програм. Подібну, додаткову, позицію запроваджено також до Ради КУК. Річна конференція відбулася 4-5 жовтня 1984 р. у приміщенні Федерації вчителів Саскачевану. Зі звітів різних членів і представників присутні довідались, що випродуковано чотири метражі для телебачення про двомовну програму в школі св. Горетті в Саскатуні. О. Лапчук, учитель і керівник українських заочних курсів Міністерства освіти, звітував про поступ у навчанні за цією методою. Заочні курси існують уже довгий час і дають змогу вивчати українську мову особам, які живуть поза осередками, де такі курси ведуться у школі. Треба відзначити, що на початку 1960-их років подібні курси були дуже популярні серед університетських студентів. Був ще один успіх: весняна програма-прогулянка для шкільної молоді. Головою товариства стала Целіна Качковська зі школи св. Горетті, а редакторство *Теми* перебрала група вчителів цієї школи: Н. Прокопчук, Е. Мостовчук і Р. Блаш. Окрім

усіх цих намагань зі сторони вчительської громади, батьків, представників КУК та існування чисельних навчальних можливостей, статистика за 1983-84 р. не підтверджує зросту зацікавлення українською мовою серед шкільної дітвори, подаючи загальне число 1839 учнів. Причин цього невідрадного явища треба добачуватись, як це вже було скоріше сказано, у скасуванні вимоги вивчення мов на рівні середньошкільному та університетському.

Річної конференції в 1985 р. не було; зате навчальна й культурна праця товариства продовжувалася. Члени його брали в останні роки участь у ряді нарад і зустрічей, організованих українськими й загально професійними та освітніми установами, головно Комітетом українців Канади. Дискутовано майбутнє української етнічної групи в Саскачевані: її мови, різних видів її культури й духового її надбання. З освітньо-культурних проєктів товариства увінчалась небувалим успіхом прогулянка середньошкільників до Саскатуну в травні 1985 р., щоб там відвідати освітні й культурні установи, музеї, щоб побувати на славному фестивалі “Весна”, і щоб також дечого навчитися. У програмі для молоді виступали танцювальні ансамблі інших етнічних груп. Одначе, при всіх тих успіхах, статистика навчання української мови по школах провінції віднотувала дальший спадок числа учнів — 1764 у 1984-85 р.

Дев’ятнадцята річна конференція відбулася не восени, а навесні, 9 травня 1986 р., у зв’язку зі спеціальним мовним семінаром, який мав місце в Саскатуні наступного дня. Клич конференції — “Українська дитяча література”; головні доповіді й покази були на цю тему. Від референтури для української мови при Провінційній раді КУК Вероніка Чучман з’ясувала своє завдання, метою якого було поширювати зацікавлення мовою та культурою серед населення провінції, зокрема серед батьків та молоді. Вона повідомила, що на початку червня того року відбудеться курс-семінар для вчителів українських садочків і дошкілля. Ц. Качковську перевибрано на голову. Звіти Програмового комітету підтвердили, що праця в цій ділянці постійно продовжується. Дещо зі статистики за 1985-86 р.: української мови навчали у 25 центрах провінції, в деяких із них у кількох школах, а загальне число учнів становило 1677. Восени, 14 листопада 1986 р., влаштовано конференцію в Українському культурному центрі в Йорктоні, щоб відзначити там 20-ліття існування товариства. В освітній, навчальній і товариській програмі з’їзду брало участь близько 40 осіб. Головну доповідь на бенкеті зробила Р. Франко про те, як навчали української мови колись та як тепер її навчають. Конференція дала нагоду учасникам відновити знайомство та пригадати собі “давні добрі часи”.

Навесні 1987 р. дві події мали місце в Саскатуні, обидві пов'язані з навчанням української мови: Володимир (Волтер) Поділюк, колишній учитель, а потім директор саскатунської Католицької шкільної системи, який багато причинився до поширення навчання цієї мови у школах провінції, отримав почесний докторат від Саскачеванського університету; від 8 до 10 травня відбулися спеціальні курси для шкільної молоді провінції під назвою “Вивчаймо нашу спадщину!”. У курсах цих узяла участь молодь різних етнічних груп. Українську секцію школи св. Горетті відвідало цього року три визначні автори й науковці з Києва: Дмитро Павличко, Віталій Дончик і Павло Гриценко. Вони заохочували учнів вивчати мову своїх предків. Річна конференція товариства відбулась у Ріджайні 5-6 листопада. Головою товариства вибрано Рому Барнс, учительку однієї школи цього міста. Між промовцями на цьому з'їзді були Андрій Макух, Юрій Фотій та Юрій Макар із Чернівецького університету. На жаль, число учнів, які вивчали українську мову в навчальному 1986-87 р., знизилось до 1357.

У 1988 р. літня школа повного заглиблення в українській мові відбулася в Інституті ім. Петра Могили 31 липня - 5 серпня. На курси ці з'їхалась молодь не тільки з Канади, але й з-поза її кордонів. Двомовну програму на рівні 8 класу у школі св. Горетті закінчили в червні 8 учнів. Восени вони перейшли до середньої школи, де далі продовжували вивчати українську мову. Від того року кожнорічно кінчала восьмий клас певна група молоді. Щоб дати читачеві деяке поняття про річну працю управи Товариства вчителів української мови в Саскачевані, можна тут привести певні дані зі звіту його голови за 1987-88 рік: управа відбула шість засідань, була в контакті письмовому та усному з 15 урядовими особами у різних справах, приготувляла з'їзди й літні курси та висилала обіжники до членства. Річна конференція відбулася 4-5 листопада в Саскатуні. Між промовцями виступали заступник міністра освіти провінції та координатор провінційного бюро для офіційних мов меншин. Господарем річного бенкету був автор цих рядків, а головним промовцем — Богдан Кравченко, новий голова Канадського інституту українських студій. Головою товариства переобрано Р. Барнс; число учнів, що вивчали українську мову у провінції, спало до 1124.

1989 рік, зокрема останні його місяці, приніс несподівані для цілого світу історичні події: горезвісний берлінський мур почав валитись під натиском свободолюбних мас, а в деяких сателітних державах вибухнули повстання, які у свою чергу причинилися до розпаду самого Радянського Союзу. Контакти й виїзди університетської молоді в Україну, зокрема через обмін між Саскачев-

ванським і Чернівецьким університетами, існували уже понад десять років, а нові обставини у відносинах між Сходом і Заходом дали можливість організувати для середньошкільників загальну навчальну прогулянку по Україні. Ініціатива вийшла від управи товариства на засіданні 22 квітня 1989 р. Прогулянку заплановано на Великодні свята наступного року. В міжчасі група середньошкільників з Академії Пресвятого Серця у Йорктоні відвідала центри навчання української мови в Саскатуні у січні 1990 р. 21-22 квітня відбувся у школі св. Горетті симпозіум української мови, зорганізований Провінційною радою КУК, на який прибули 43 учасники. Головними промовцями на мовні теми були Соня Моррис (Ціпівник) і Зенон Погорецький. З рекомендацій симпозіуму варто вирізнити бажання створити батьківський комітет сприяння вивченню української мови та влаштуванню мовних і культурних обмінів між українськими дітьми в Україні й поза Україною. Річна конференція товариства відбулася під кличем “1989 — рік української мови” у Йорктоні 3-4 листопада. Дискусії зосереджувались на питаннях про навчання української мови та підготовки до 100-ліття поселення українців у Канаді. Між гістьми, які виступали у програмі, були професори з України Оксана Івасюк та Іван Руснак. Головою товариства вибрано ще раз Івана Паньо. Редактори журналу *Тема* повідомили учасників конференції про число членів товариства, що сягало того року до 75 активних і 10 інституційних і зацікавлених осіб. Програмовий навчальний комітет, головою якого була Віра Лабач, дав звіт про свою діяльність. Двомовною системою навчання у школі св. Горетті зацікавлені були спеціалісти у цій ділянці не тільки з України, але й із інших країн, напр., із Польщі.

1990-ий рік приніс ще більші зміни. В додатку до різних стипендій, що їх уфундував місцевий КУК, прибула нова стипендія для кращих учнів на курсах української мови в середніх школах Саскачевану ім. Анни Марії Ковч-Баран, визначної суспільної діячки жіночого українського католицького руху. Літня школа повного заглиблення в українську мову відбулася в Інституті ім. Петра Могили й цього року. Тут варто згадати, що від попереднього року приїжджають на ці курси також учні з України. Крім того, ще інші літні мистецько-освітні курси проводились у провінції, напр., гри на бандурі. В 1990 р. факультет педагогіки Саскачеванського університету увів дипломові курси для вчителів, що навчають мови спадщини у різних школах провінції. В липні 1990 р. Україна проголосила суверенітет і цей факт ще більше приспівив культурні та освітні контакти між Україною та українською діаспорою. З України прибула делегація під проводом Володимира

Лугового, міністра народної освіти, яка побувала в різних центрах Канади, а в Саскачевані підписала угоду про співпрацю в галузі освіти між Україною та провінцією. Почався також жвавіший обмін середньошкільниками: цього року виїхала перша їх група в Україну. 24-та річна конференція товариства мала місце 2 листопада у приміщенні Федерації вчителів Саскачевану в Саскатуні. Між великою групою учасників було троє визначних гостей-промовців: двоє з України, професор української мови Чернівецького університету — Валентина Бузинська та аспірант із ділянки історії цього ж університету — Олександр Макар. Головну доповідь, про сучасну ситуацію в Україні, виголосив Давид Марплс, дослідник Канадського інституту українських студій в Едмонтоні. На жаль, усі ці позитиви не віддзеркалились у статистиці навчання української мови у школах провінції. 1989-90 шкільний рік віднотує загальне число 858 учнів у всіх школах і на всіх рівнях.

Рік 1991 записався в історії розвалом Радянського Союзу і підтвердженням через загальний плебісцит незалежності України. У Канаді українці величаво святкували 100-ліття свого поселення, а в Саскачевані прем'єром став Р. Романів. У Києві відбулася вчительська конференція “Канада — Україна”, на яку поїхало певне число не тільки вчителів, але й університетських викладачів у провінції. У Вінніпезі проведено Всеканадську конференцію вчителів української мови, а 25 річна конференція Товариства вчителів української мови Саскачевану мала за клич тему “Століття поселення українців у Канаді”. 6 червня посадники міста Саскатуну й Чернівців підписали ще одну угоду про різного роду обміни в додатку до обмінів у ділянці освіти й культури, які почалися ще наприкінці 1970 років. Уряд провінції призначив Петра Воробія, емеритованого професора економічних наук університету в Ріджайні, дорадником у справах обмінів з Україною. Річна конференція товариства, про яку вже була згадка, відбулась у Саскатуні 24-25 жовтня. Вона могла похвалитися великим числом учасників, учителів української мови й промовців — від міністра освіти провінції до куратора Українського музею Канади. Деякі учасники недавньої вчительської конференції “Канада — Україна” виступили на окремій сесії, щоб поділитися з присутніми своїми враженнями з побуту в Україні. Усі ці події відбувались у піднесеному настрої відзначення великих роковин. А статистика даліше віднотувала незрозумілий і занепокоюючий факт спадку числа учнів української мови в Саскачевані — 738 за 1990-91 навчальний рік. Віра Лабач, редактор *Теми* звітувала, що від початку існування цього журналу 12 різних осіб було його редакторами або співредакторами. Іван Паньо даліше залишався головою товариства.

Програмовий та інші комітети даліше продовжували свою мольну, але водночас таку важливу працю.

Вислід договору про культурно-освітній обмін між Саскачеваном і Чернівецькою областю приніс уже в лютому 1992 р. свій перший плід: до Саскатуну прибула перша група середньошкільників з України, а у квітні група учнів української мови вирушила у коротку подорож на Україну. У березні відбувся в Саскатуні короткий курс повного заглиблення для учнів, що вивчали українську мову у провінції. Рік 1992 дав перших абітурієнтів середньої школи, які почали вчитись у двомовній програмі школи св. Горетті 1979 року. Приміщення Федерації вчителів Саскачевану і того року, в листопаді, гостило провінційну конференцію української мови. Голова товариства, Іван Паньо, привітав присутніх, серед яких був посадник міста Саскатуну, Генрик Дадій. Він же колишній студент української мови в Саскачеванському університеті при кінці 1950-их років, сам учитель математики за фахом, відбув подорож до Чернівців улітку того року в рамках вищезгаданого обміну. Посадник поділився своїми враженнями з України з учасниками конференції. Група учнів, учасників обміну, також мала свою сесію. Підчас бенкету промовляла міністр освіти Саскачевану. Численній групі молоді признано нагороди-стипендії за успіхи у вивчанні української мови. Шкода тільки, що й того року статистика відзначила дальший спад числа учнів у цій ділянці. Головування у товаристві перебрала Надя Прокопчук, активна та енергійна вчителька школи св. Горетті.

У березні 1993 р. відвідала Саскатун Світлана Мельник, завідувача садинокі школи з українською мовою навчання в Одесі. Вона мала нагоду побувати в різних навчальних інституціях міста і провінції та поділитися з канадцями про реальності навчання української мови у космополітичному місті, яким являється Одеса. Обмін середньошкільниками між Саскачеваном і Чернівецькою областю став ще більше жвавим у 1993 р. Кожна сторона визначила по кільканадцять учасників у ньому, а Інститут ім. Петра Могили відзначив ще одне успішне літо, присвячене курсам української мови й культури. Річний з'їзд товариства відбувся, як і в попередні роки, на початку листопада в Саскатуні. Клич з'їзду: "Канада — Україна: реальності зв'язків у ділянці освіти". Промовцями на цій конференції були між іншими: Іван Соколовський, спеціаліст у розвитку навчання мов, Міністерство освіти Альберти; Леонора Макар, заступник директора школи з українською мовою навчання у Чернівцях. Крім неї, були на з'їзді присутні артисти з України, які задемонстрували техніку "Петриківки" у мистецтві. На бенкеті одною з точок було значення

вкладу до розвитку навчання української мови в Саскачевані та в Канаді автора цієї статті, з нагоди його відходу на емеритуру. Головою товариства вибрано поновно Надю Прокопчук.

Статистика за 1992-93 шкільний рік показала, що число учнів, які вивчали українську мову у школах провінції, затрималось на подібному рівні, що й попереднього року — 725, тим самим відроджуючи певний оптимізм на майбутнє. Тут варто сказати кілька слів про саскачеванські університети. Ситуація відносно навчання української мови в них не була, може, аж така тривожна, як це було в середніх школах. Але сам факт, що там уже не треба було вивчати мови, змусив відділи шукати розв'язки у впровадженні курсів у перекладі. У половині 1980 років була можливість увести деякі курси з історії України та українців Канади в Саскачеванському університеті. Це відбулося завдяки фінансовій допомозі від різних фондів. На жаль, коли фінанси вичерпались, університет не відновив позиції для української історії. Курси української культури й цивілізації, ведені англійською мовою, продовжували своє існування з огляду на зацікавлення ними певного числа студентів. Після відходу на емеритуру трьох членів слов'янського відділу в Саскатуні та в Ріджайні, ні Саскачеван, ні Ріджайна не заповнили позицій у цій ділянці — для університетів у Канаді настали тяжкі часи з погляду фінансів. У Ріджайні Провінційний відділ КУК продовжував деякий час фінансувати поодинокі курси української мови.

А культурно-освітні обміни далі притягали охочих. Обидві сторони продовжували посилати на них кільканадцять осіб річно. Рівночасно Інститут ім. Петра Могили провів успішно ще одну літню сесію навчання української мови й культури в 1994 р. Крім того, поодинокі українські організації в провінції продовжували проводити літні табори для молоді й дітей. У них викладали також українську мову, хоч такі курси і не були кредитовані. Друга міжнародна педагогічна конференція “Канада — Україна” відбулася 11-23 липня 1994 р. на півдні — у містах Одесі, Херсоні й Миколаєві. Вона була продовженням реалізації договору між Міністерством освіти провінції Саскачевану та України в 1990 р. І цим разом участь у ній взяли не тільки вчителі української мови Саскачевану, але й інші професіоналісти й науковці з-поза меж провінції. Того року Товариство батьків для поширення навчання української мови видало спеціальну інформативну брошуру про двомовну програму. У жовтні 1994 р. діти шкіл українознавства провінції мали нагоду привітати нового посла України до Канади і навіть побачити самого президента України. Річна конференція вчителів відбулася 3-4 жовтня в Саскатуні під кличем: “Рік

родини”. Однією з головних промовців була Оленка Білаш, професор відділу середньошкільної освіти університету Альберти. Учасники другої міжнародної конференції “Канада — Україна” розповіли присутнім на кількох сесіях про осяги цієї конференції. А невідрадне явище продовжується: сподівання, що зацікавлення українською мовою серед школярів провінції почне зростати, або принаймні зупиниться на тому самому рівні, не сповнилися. Статистика за 1993-94 рік показала дальший спад цього числа — до 690, найменшого у чотирьох провінціях Канади, в яких навчаються української мови.

У лютому 1995 р. понад 300 дітей і молоді Саскачевану, що вивчали українську мову, зібрались у Саскатуні, щоб узяти участь у річних змаганнях під кличем “Мої родинні українські зв’язки”. Восени прем’єр Романів відвідав Україну, де мав нагоду проводити розмови у різних справах із представниками різних ділянок, а між ними і з президентом. Дискусії велися також про культурну частину обміну між двома країнами. З’їздом товариства в листопаді 1995 р. проводила Надя Прокопчук, дальше його голова. Серед промовців була гостя із Торонта, Марійка Кузан, яка поділилася з присутніми досвідом навчання дітей у садочках. На сесії про освітні зв’язки велась дальша дискусія про різниці у навчальних системах України й Канади. Іван Соколовський розповів про співпрацю Міністерства освіти Альберти з Україною і про їхній обмін думками і середньошкільниками. На позицію голови товариства вибрано цим разом дві особи: вчителів школи св. Горетті. Альвіна Боднарчука і Богдана Жеребецького. На бенкеті роздано стипендії та нагороди учням української мови. І знову повторилася стара історія зі статистикою: спад числа до 668.

Січень 1996 р. приніс товариству і свідомому українському суспільству сумну вістку. Помер Степан Кобринський, невтомний трудівник на полі української мови й культури в Саскачевані й Канаді. Покійний Степан був активний з часу своєї молодости. Він був членом-засновником товариства і довголітнім його головою. Віддано працював у різних освітніх комітетах, довгі роки навчав української мови у школах містечка Кенора.

Товариство сприяння українській мові у провінції, зокрема в її столиці, продовжує свою працю по публічних школах. З його ініціативи учні української програми школи Міллер у Ріджайні мали нагоду бути на показовій лекції двох майстринь із ділянки народної творчости, сестер Ніни й Лесі Саенко, які приїхали з Києва. Конференція товариства з нагоди 30-річчя його існування відбулася 31 жовтня — 1 листопада в Саскатуні під кличем: “Українська мова — мережа нагод”. А нагод на обміни й навчання

української мови стає щоразу більше, як відзначили це деякі доповідачі на з'їзді. Різні договори, обміни, освітня співпраця давали можливість виготовити багато цінних навчальних матеріалів і порівняння професіональних досвідів. У висліді цих діяльностей до відділу освіти в Саскатуні мав прибути наприкінці того року на восьмимісячне перебування Тарас Мазуряк, спеціаліст виготовлення навчальних програм, із Чернівецької області. Реалізуються різні освітні проекти між Саскачеваном та Україною через обмін професіоналістами обох країн. На бенкеті вшановано досягнення, вклад і працю професорів Соні Моррис і Роми Франко для розвитку української мови й культури в Канаді, з нагоди їхнього відходу на емеритуру. Автор цих рядків, який познайомився з працею цих сестер-науковців ще в 1958 р., мав тепер честь, разом з іншими, публічно оцінити їх суспільний і науковий вклад. У співпраці з Вірою Лабач та іншими працівниками вони протягом років виготовили чисельні підручники і навчальні матеріали для шкіл. Кілька років тому Рома Франко видала окрему книгу-підручник за своєю найновішою методою для навчання української мови. І з відходом у стан спочинку сестри ці продовжують свою наукову діяльність, допомагаючи виготовлювати різні навчальні матеріали. Рома зокрема віддається перекладацькій праці у ділянці сучасної української літератури. Пізніше підчас бенкету Володимир Поділюк представив присутнім план розвитку взаємовідносин і співпраці в різних ділянках ніж Саскачеваном та Україною. На жаль, фінансова ситуація провінції та її університетів не дозволяє увести в життя багато з цих планів. Різні комітети представили свої звіти. І знову невідрадним явищем усіх цих досягнень на 30-ту річницю існування товариства було віднотування статистикою ще одного річного спаду числа учнів в українських програмах — цього разу 589.

Підчас зими 1996-97 р. та весни 1997 р. Тарас Мазуряк працював над виготовленням підручників для українсько-англійськомовних школярів. Допомогали йому спеціалісти зі Саскачеванського відділу освіти. У лютому й березні побувала в Саскатуні група науковців із різних інституцій України, ділянкою заінтересування яких було питання, як навчати про здоров'я у школах та інших освітніх закладах України. Їх дослідницька діяльність була продовженням обміну між Саскачеваном та Україною. Матеріали, приготовані Т. Мазуряком і місцевими вчительськими силами були представлені на окремій церемонії у школі св. Горетті у присутності прем'єра й міністра освіти провінції.

На початку квітня 1997 р. приїхав до Саскачеванського університету ректор Державного Чернівецького університету, Степан

Костишин, щоб відновити науковий і культурний обмін між цими двома інституціями, який почався у 1977 р. Відбулася спеціальна церемонія вручення йому почесного докторату й підписання формального договору про обмін на дальших десять років. Треба зазначити, що фінансові обставини у вищому шкільництві в Канаді, а зокрема в Саскачевані, вже не такі сприятливі в 1990-их роках, як вони були 20 літ тому, і саме підписання договору, на жаль, ще не увінчалось негайним відновленням обміну. Але тут слід ще раз підкреслити важливість того обміну в 1970-80-их роках, коли ще не було таких можливостей на відвідини і співпрацю між канадськими та українськими університетами й науковцями, які заіснували в 1990 роках. Почесний ступінь ректорові Чернівецького університету був свого роду відплатою за почесні докторати вручені президентові Саскачеванського університету і прем'єрові провінції, Р. Романову, на відзначення 120-ліття існування Чернівецького університету в 1995 р.

Річний з'їзд товариства 1997 р. відбувся у приміщенні цієї ж Федерації саскачеванських учителів у Саскатуні 7-8 листопада. Із позамісцевих гостей на конференції треба згадати Анатолія Фурмана, завідуючого катедрою експериментальних систем освіти Українського інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів освіти в Києві, та Любу Зараску, голову батьківського комітету в Торонті. І цей рік приніс болючий удар організованій громаді Саскачевану: на початку січня помер Петро Воробець, суспільний діяч, колишній учитель та інспектор шкіл провінції, один із ініціаторів навчання української мови ще в 1950-их роках.

А ситуація зі вписами на українські курси в 1996-97 р. даліше представляється незрозумілою і нелогічною. Статистика показує 504 учні. До цього можна було б додати ще друге, менше, число школярів, які брали, або закінчили різні некредитовані курси української мови — 307. Але, навіть із цими додатками, число школярів постійно йде вниз. 30 років тому протягом двох літ число учнів більше ніж подвоїлось. Подібна ситуація існує і в університетах провінції. Вже на попередніх сторінках були спроби пояснити це своєрідне явище: по довгих роках неволі Україна відновила свою незалежність; число канадців українського походження постійно зростає; існують можливості, в Україні і в Канаді, вишколювати спеціалістів для навчання української мови; появляються щораз то нові навчальні матеріали виготовлені найновішими науковими методами; існують позиції та різного роду комітети та організації для поширення українського шкільництва у провінції та поза нею; а число охочих вивчати українську мову не тільки не зростає, а послідовно меншає. Скасування вимог вивчати

мови у школах є однією з причин. Навіть можливість офіційної мови, такої як французька, поза межами провінції Квебек, останніми роками значно зменшилась і число учнів підупало. Другим важливим фактором є асиміляція, мішані подружжя і тенденція вживати вдома однієї мови для спрощення ситуації. Колись діти чули вдома переважно українську мову від своїх дідів і батьків. А тепер діди й бабусі вже повимирали, а скільки батьків лишилось зі знаннями української мови? Одиниці, що зацікавлені своєю етнічною спадщиною, вивчають цю мову. Українськомовні часописи й журнали переходять усе частіше й частіше на мову країни, в якій друкуються. І в сусідніх провінціях, де живе більше число населення українського походження, ніж у Саскачевані, мовна ситуація не відрадніша — це легко перевірити, перечитуючи нашу пресу. Навіть в Україні побоюються про стан української мови — державної мови країни.

Однак без огляду на тимчасові невдачі, праця на полі українського шкільництва продовжується. Тривають наукові, освітні та професійні контакти. Мовні дорадники Міністерства освіти відвідують час від часу навчальні центри в Україні. Восени 1997 р. Віра Лабач їздила до Чернівецької області, а навесні 1998 р. побувала там учителька школи св. Горетті, Лоріана Габрух. Заповідають приїзд нової групи науковців-освітян до Саскачевану з України в 1998 р. 10 червня саскачеванська громада відзначила святочним бенкетом відхід на емеритуру по довголітній і плідній праці на ниві українського шкільництва Віри Лабач. І хоча вона відходить зі своєї позиції в Міністерстві освіти, вона буде й далі активною на цьому полі. У відділі залишилися ще інші працьовиті одиниці, які продовжуватимуть її працю. Між ними слід згадати колишнього студента української мови, Михайла Кавецького, тепер компютерного спеціаліста, до якого не раз зверталися за порадою і допомогою свої та приїжджі професіоналісти-науковці.

Цей загальний огляд подій показує, скільки праці вкладено на полі навчання тільки однією, відносно малою, групою ідейних людей і за відносно короткий час. Не кожна така група може похвалитися подібними осягами. Розбудовано структуру українського шкільництва в Саскачевані від вищих шкіл до садочків. Опрацьовано й поширено програму навчання мови на цілий ряд місцевостей у провінції та започатковано українську двомовну навчальну систему. Все це мало згодом свій вплив на розвиток курсів української мови, літератури, культури та історії в університетах провінції. Численні з тих, що починали цю жертвовну працю та присвятили їй свої сили і своє знання, відійшли за ці роки у вічність. Немає вже між живими с.п. Тимоша Павличенка,

Джорджа Симпсона, Юліана Стечишина, Іллі Шклянки, Миколи Лабюка, Брата Методія, Костя Андрусишина, Степана Кобринського, Петра Воробця та інших чільних одиниць, які залишили свій тривалий вклад в освіту. В цьому короткому перегляді немає місця згадати всіх, що в цій ділянці працювали. Продовжуючи справу освітителів-попередників, не тільки Товариство вчителів української мови, а й свідоме українське суспільство мусить докласти всіх зусиль, щоб всупереч усім перешкодам і тимчасовим невдачам розбудити й затримати у молодого покоління зацікавлення мовою та культурою своїх предків.

Гості з України Олесь Гончар і його дружина п. Валентина в Українському селі поблизу Едмонтону. Супроводжували П. та О. Саварини

**КАТЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА
ЕТНОГРАФІЇ ім. ГУЦУЛЯКІВ ПРИ
АЛЬБЕРТСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ:
контекстуальна аналіза**

Дана аналітична робота складається з п'яти основних частин: 1) дефініція і пояснення слова “катедра” та історія заснування Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків; 2) важливість українського фольклору; 3) деякі зауваги до історії української фольклористики в Канаді; 4) діяльність Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків і Товариства приятелів Катедри; 5) висновки й перспективи.

Слово “кате́дра”, або як його частіше вживають в Україні “ка́федра”, походить від грецького слова “кае́дра”, яке перекладають як сидіння, стілець. У різних словниках подаються досить широкі тлумачення цього слова. Так, у *Словнику української мови* говориться, що кафедра — це “1. Поміст із похилою дошкою, укріпленою на підвищенні для лектора, викладача або промовця. ... 2. Об'єднання викладачів, науковців однієї або споріднених дисциплін у вищому навчальному закладі. ... Посада завідувача такого об'єднання викладачів. ... Приміщення, де збираються викладачі такого об'єднання. ... 3. Посада єпископа, який керує єпархією”¹. В *Українському радянському енциклопедичному словнику* слово “кафедра” пояснюється, як “1) Підвищення для викладача, лектора, оратора. 2) Посада, що її займає професор у вузі, єпископ, та ін. 3) У вузах СРСР об'єднання професорсько-викладацького складу і наук. працівників однієї або кількох пов'язаних між собою наук. спеціальностей”².

Я навів вищеподані тлумачення слова “катедра” у зв'язку з тим, що на сучасному етапі існують певні відмінності його розуміння в Україні та серед українців поза її межами. В Україні слово “кафедра” переважно розуміють так, як це відображено в цитованому вище тлумаченні, що знаходиться в *Словнику української мови*, особливо в пункті 2. Натомість поняття, яке побутує на Заході, мабуть, найкраще відображено в *Українсько-англійському словнику* К. Андрусичина, де слово “катедра” перекла-

¹ *Словник української мови* (Київ: “Наукова думка”, 1973), том 4, с. 121-2.

² *Український радянський енциклопедичний словник* (Київ: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1967), том 2, с. 69.

дається на англійську мову як “професорське місце”³. Коли в Україні говорять про кафедру, то з цим словом асоціюється уявлення про певний колектив людей, які працюють на ній (нерідко на кафедрах в Україні працює досить значна кількість людей). А на Заході серед українців слово “катедра” асоціюється лише з посадою одного професора-викладача. У зв’язку з цим, нам досить часто доводиться зустрічатися із подібними відмінностями в розумінні цього терміну між науковцями в Україні та діаспорі. Люди, які звертаються до нас з України, думають, що наші катедри подібні до тих, які нині існують в Україні. В результаті створюються перебільшені уявлення про наші можливості. Звичайно, зусилля одного професора-викладача, хоч як добре він не працював би, не можна прирівнювати до цілого колективу людей, де всі обов’язки можна розподілити між працівниками. Професорові, який займає кафедру на Заході, доводиться самому займатися всіма викладацькими, дослідницькими, а часто-густо ще й адміністративними справами. Це ж стосується і такого завжди делікатного питання (в будь-якій країні та установі), як фінанси. Як правило, основну частину бюджету кафедр у західному світі складає заробітна платня професора-викладача, а кошти, які залишаються, покривають додаткові видатки, в тому числі на дослідницькі та видавничі проекти. Оскільки фонди завжди є обмеженими, тому йде дуже уважний і критичний відбір проектів, в які кафедра вкладає свої зусилля та фінанси.

Заради об’єктивності, треба сказати, що й на Заході між українцями часом виникають дискусії, і навіть непорозуміння, на ґрунті поняття “катедра”. Один з таких прикладів описується у спогадах першого директора Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті в Едмонтоні Манолія Лупула⁴, де він розповідає про підготову до створення і збір фондів для Інституту в середині 1970-х років. Так як тоді місце-знаходження та структура майбутньої установи ще не були остаточно ustalені (її осідком могли стати Торонтський або Альбертський університети тощо), то виникли дискусії між тими, хто намагався зреалізувати цю ідею в Торонті та Едмонтоні. Початковий задум полягав у тому, щоб створити “Інститут українських студій в Канаді”. З часом з’ясувалося, що на сході Канади більшої по-

³ *A Complete Ukrainian-English Dictionary*. Compiled by С.Н. Andrusyshen and J.N. Krett. Assisted by Н.В. Andrusyshen (Saskatoon: University of Saskatchewan, 1955), p. 386.

⁴ Lupul, Manoly R., “The Establishment of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta: A Personal Memoir,” *Journal of Ukrainian Studies* 18, nos. 1-2 (Summer-Winter 1993), pp. 21-4.

пулярності набуває ідея створення “Катедри українських наук у Канаді” при Торонтському університеті. Популярність цієї ідеї була зумовлена, очевидно, тим високим престижем та ореолом, які надавалися українськими імігрантами, особливо інтелігенцією, яка прибула до Канади після Другої світової війни, терміну “катедра”. Професор Лупул навіть говорить про особливий символізм терміну “катедра”, який викликав відповідні емоційні почуття серед прихильників створення катедри в Торонті⁵. Цю емоційність можна пояснити тією довгою, напруженою боротьбою, яка раніше велася в Україні за створення українознавчих кафедр при університетах. Додатково, емоційність і престижевість терміну “катедра” серед української громади в Торонто також пояснює той факт, що вже раніше було створено кілька українознавчих кафедр при одній із славніших американських наукових установ, а саме при Гарвардському університеті. У зв’язку з цим, неважко зрозуміти, чому багато хто надавав перевагу створенню “Катедри українських студій у Канаді”, а не “Інститутові українських студій в Канаді”, як планувалося раніше. В той же час не всі поділяли цей підхід, особливо в Західній Канаді, де побутувала думка, що саме новий інститут, а не катедра, зможе забезпечити ширшу наукову та видавничу працю. Лупул говорить, що для нього особисто “катедра означала лише трошки більше ніж ще одна академічна позиція, яких уже до того часу існувало кілька по славістичних відділах по Канаді; це був цілком не інститут, який, як я розумів, ми мали створювати”⁶. На противагу, в Торонті склалася думка, що нова катедра зможе стати „еквівалентом східного інституту або й навіть самим інститутом”⁷. На цьому тлі, до речі, виникли непорозуміння між українськими прихильниками ідеї створення катедри та Онтарійським урядом. Тогочасний прем’єр Онтаріо Вільям Девіс, бажаючи здобути голоси виборців, пообіцяв знайти державні фонди, щоб “створити катедру українських студій” при Торонтському університеті”. Оскільки ті, хто пізніше зверталися до прем’єра у цій справі, вважали, що майбутня катедра повинна бути відповідником інституту, то офіційні чинники пояснили, що уряд “бачив катедру у вигляді фінансування `одного професора та одного секретаря(ки)’...”⁸.

Створення українських посад-кафедр у західному світі не є

⁵ Ibid., p. 23.

⁶ Ibid., p. 22.

⁷ Ibid., p. 23.

⁸ Див.: Ibid., pp. 21-2, 24.

новим явищем, воно бере свої початки з подібних кафедр, що існували ще в дорадянській Україні, особливо на західно-українських землях, які до Першої світової війни перебували у складі Австро-Угорської імперії. Там створення українознавчих кафедр було надзвичайно важливим фактором і символом у бурхливому розгортанні українського національного руху у другій половині XIX — на початку XX століття. Поява перших українознавчих кафедр при Львівському університеті датується другою половиною 1840-х років. Восени 1848 року австрійський імператор Франц Йосиф I видав декрет про відкриття кафедри української мови та літератури при Львівському університеті⁹, де, на той час, панувала німецька мова. “Катедра була формально створена імперським декретом 13 вересня 1848 року, — зазначає Ян Козік, — згідно з яким новопризначений професор (із щорічною платнею в шістсот гульденів) повинен був розпочати свої лекційні виклади (по п’ять годин на тиждень) без оплати протягом одного року”¹⁰ (цікаво, яким чином професор забезпечував собі хліб насущний протягом першого року роботи в університеті? — Б.М.). Посада професора для новозаснованої кафедри української мови й літератури стала предметом гострої політичної боротьби між про-українськими [українців, що тоді мешкали в Австрійській імперії, називали русинами. — Б.М.] та пропольськими силами, коли кожна зі сторін намагалася провести свою кандидатуру. Остаточо вибір вирішився на користь проукраїнських сил, коли австрійський уряд підтримав кандидатуру Якова Головацького, якого й було номіновано професором кафедри української мови й літератури¹¹.

Наприкінці 1840-х років при Львівському університеті було також створено декілька теологічних кафедр, а в 1860-1870-х роках перші кафедри з права, де навчання велося українською мовою¹². Друга половина XIX-го століття позначилася посилен-

⁹ *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Головний редактор проф. д-р Володимир Кубійович (Париж-Нью-Йорк: “Молоде Життя”, 1980), том II/9, с. 3530.

¹⁰ Kozik, Jan. *The Ukrainian National Movement in Galicia: 1815-1849*. Edited and with an Introduction by Lawrence D. Orton. Translated from the Polish by Andrew Gorski and Lawrence D. Orton (Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986), p. 316.

¹¹ Див.: Ibid., pp. 316-8.

¹² Див.: Мудрий, Василь. *Боротьба за огнище української культури в західних землях України* (Львів: Накладом Української краєвої студентської ради, 1923), сс. 33-4; *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Головний редактор проф. д-р Володимир Кубійович (Париж-Нью-Йорк: “Молоде Життя”, 1962), том II/4, с. 1420.

ням боротьби польської правлячої верхівки в Галичині за полонізацію краю і, разом з тим, Львівського університету. Українські катедри знаходилися під особливим прицілом полонізаторів, які прагнули їх закриття. З розширенням і зміцненням українського національного руху в Галичині наприкінці ХІХ — на початку ХХ століть, українці починають активніше вимагати від Віденського уряду задоволення своїх національних прав. Особливе місце серед них посідала вимога відкриття українського університету у Львові. У 1912 році австрійський уряд був змушений погодитися на цю вимогу, але вона не була реалізована, оскільки незабаром почалися війна і розпад імперії.

Серед успіхів, які були досягнуті у Львівському університеті щодо відкриття українознавчих кафедр за часів Австро-Угорщини, можна назвати створення там 1894 року Катедри всесвітньої історії з особливою увагою до Східної Європи. На цю посаду, як відомо, було призначено видатного українського історика із Наддніпрянської України Михайла Грушевського, який зосередив свою головну увагу на вивченні історії України і досяг блискучих успіхів у цій ділянці. Іван Крип'якевич у своїй роботі *Михайло Грушевський. Життя й діяльність* так описує призначення Грушевського на катедру при Львівському університеті:

В той час українське громадянство в Галичині почало робити заходи, щоб в університеті у Львові відкрити кафедру історії України. Чотири мільйони галицьких українців не тільки не мали своєї високої школи, але в університеті не було навіть професора української історії.

За найкращого кандидата на цю посаду всі вважали Володимира Антоновича, бо він й у своїх і в чужих здобув собі був ім'я великого вченого. Та Антонович був уже тоді у похилому віці, тому-то й відмовився, але ж на своє місце рекомендував Михайла Грушевського — найкращого свого учня.

Австрійський уряд робив спершу труднощі в цій справі. ... Але нарешті Грушевський таки дістав призначення на професора¹³.

1914 р. у Львівському університеті було вісім українських кафедр. Усі вони припинили своє існування з окупацією Східної Галичини і включенням її до складу Польщі у міжвоєнний час.

Катедри з українською викладовою мовою існували також із часу відкриття німецькомовного університету в Чернівцях в 1875 році (тоді він називався Університет Франца Йосифа). Так, ще

¹³ Крип'якевич, Іван. "Михайло Грушевський. Життя й діяльність", *Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського* (Київ: "Веселка", 1992), с. 458.

1875-1876 академічного року при університеті була створена Катедра української мови й літератури. З 1885 року до початку Першої світової війни на цій кафедрі працював відомий український вчений, професор Степан Смаль-Стоцький. З приходом румунської окупації після війни Катедра української мови і літератури перестала існувати. При Чернівецькому університеті діяли також кафедри церковно-слов'янської мови та практичного богослов'я і гомілетики, де навчання провадилося українською мовою¹⁴.

Хоча створення українознавчих кафедр у Західній Україні відбувалося не без гострої політичної боротьби та всіляких перешкод, все ж ситуацію там не можна порівняти із Наддніпрянською Україною, де російський національний гніт був значно сильніший. 1906 р. в Київському університеті робилися заходи, щоб створити кафедри української історії та літератури. Роком раніше студенти-українці вимагали відкриття чотирьох кафедр з українською викладовою мовою. Усі ці заходи були безуспішними, оскільки розходилися з політикою національного гніту царизму в Україні. Перші українські кафедри в Київському університеті були створені аж у 1917 році, хоча й тоді шовіністично настроєна професура університету виступала проти запровадження української мови як викладової¹⁵.

При північноамериканських університетах українознавчі кафедри почали створюватися з кінця 1960-х років. Так, 1968 р. при Гарвардському університеті у США була започаткована катедра української історії, яку очолив професор Омелян Прицак (зараз цю посаду займає проф. Роман Шпорлюк). Деяко пізніше, 1973 р., при тому ж Гарвардському університеті вдалося заснувати також кафедри української літератури та мовознавства (під сучасну пору на першій з них працює професор Григорій Грабович, а на другій — професор Майкл Флаер). У Канаді з початку 1980-х років діє катедра українських студій при Торонтському університеті, яку займає професор Пол Магочі. 1993 р. при Оттавському університеті була заснована Катедра українських студій. Ціллю останньої, як говориться в її *Бюлетені*, "стати науково-аналітичним центром, засередженим на міждисциплінарні студії та дослідження сучасності України (та виданні

¹⁴ Детальніше див.: *Буковина: Її минуле і сучасне*. Під редакцією Д. Квітковського, Т. Бриндзана, А. Жуковського (Париж-Філядельфія-Дітройт: "Зелена Буковина", 1956), с. 694-5.

¹⁵ Див.: *Енциклопедія українознавства: Словникова частина*. Головний редактор проф. д-р Володимир Кубійович (Париж-Нью-Йорк: "Молоде Життя", 1959), том II/3, с. 1024.

наукових праць)¹⁶. У тому ж номері *Бюлетеню* зазначається, що “в обсяг праці керівника Катедри входять виклади, публічні лекції, наукові дослідження і керівництво видавничою діяльністю”¹⁷. Хоча для цієї катедри ще не зібрано достатньо фондів, щоб вона функціонувала у повному обсязі, все ж на її рахунку вже є певні досягнення. У доробку катедри, наприклад, є успішне проведення у березні 1997 р. міжнародної конференції “До нової України I: Україна і нова світова система, 1991-1996”¹⁸. Катедра українських студій при Оттавському університеті планує й надалі активно проводити конференції, де обговорюватимуться важливі теми про теперішній стан і перспективи майбутнього розвитку України.

У 1994 та 1997 роках дві катедри були приватно уфундовані п-вом Петром та Дорис Куль з Едмонтону в Інституті східно-християнських наук ім. Митрополита Андрея Шептицького, що існує при Факультеті Богословії в Університеті св. Павла в Оттаві. Це — Катедра східно-християнської богословії та духовності і Катедра східно-християнської літургіології. Першою з них завідує о. д-р Андрій Чировський, а другою — о. д-р Петро Галадза¹⁹. У планах Інституту східно-християнських наук ім. Митрополита Шептицького є осягнення основного капіталу — щонайменше 5 млн. доларів, щоб забезпечити фінансування чотирьох професорських позицій, наймання сесійних викладачів і допоміжного персоналу.

Слід зазначити, що створення українознавчих кафедр при північноамериканських університетах відбувалося у складній атмосфері, коли впливові вчені не вважали українознавство повноцінним об'єктом дослідження. Така атмосфера довгий час панувала в академічному світі. Особливо це стосується перших спроб відкриття українознавчих кафедр. Показовим в цьому відношенні є факт, який подає д-р О. Пріцак у своїй книжці *Чому катедри українознавства в Гарварді?* У ній говориться, як голова відділу історії з Міннесотського університету в США

¹⁶ *Бюлетень. Кафедра українських студій Оттавського університету*, ч. 1 (осінь 1995), с. 1.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Див.: *Бюлетень. Кафедра українських студій Оттавського університету*, ч. 4 (грудень 1997), с. 1; Kudla Wynnyskyj, Andriy. “University of Ottawa Chair of Ukrainian Studies hosts its major conference,” *The Ukrainian Weekly*, no. 24 (15 June 1997), pp. 4, 15.

¹⁹ Див.: Войчишин, Юлія. “Почесні докторати благодійникам Петрові та Дорис Куль з Едмонтону”, *Українські Вісті*, LXXI, no. 10 (20 May — 3 June 1998), с. 10.

... був дуже зацікавлений, щоб у його департаменті була катедра української історії. Однак він признався широким, що його департамент мав тоді важніші потреби, якими були: друга катедра американської історії й катедра історії Європи.

Проф. Гойт так і заявив мені, що з точки погляду інтересів його департаменту, історія України така важна, як *історія Ескімосів*.

Якщо йому вдалося б переконати своїх колег, що історія ескімосів важливіша для них, як історія Європи або друга катедра історії Америки, — тоді, очевидно, буде встановлена катедра історії України²⁰.

Безумовно, з часу видання книжки Пріцака відбулося багато змін, особливо з проголошенням Україною незалежності на початку 1990-х років. Загалом нині спостерігається підвищення зацікавлення культурою та історією України серед північноамериканського академічного світу. Хоча й тут треба зазначити, що старі упередження досить живучі і продовжуватимуть, до певної міри, ще довго гальмувати розвиток україністики на цьому континенті.

Історія заснування Катедри української культури та етнографії імени Гуцуляків бере свої початки ще з того часу, коли 1977 року я розпочав викладати український фолклор при відділі слов'янських мов Альбертського університету²¹. Спочатку це був лише один курс — “Вступ до українського фольклору”, — в якому розглядалися головні пісенні жанри. Пізніше мені вдалося запровадити також курс з прозових жанрів українського фолклору. Відтак, поступово я додав курс про родинні обряди і курс про календарні обряди. Потім прийшли курси з історії української фолклористики/етнографії та фолклору канадських українців. Я став членом Канадської асоціації фолклорних студій і, беручи участь у її річних конференціях, переконався, що в Канаді чи Північній Америці та взагалі на Заході фолклор не вважають виключно усною традицією. Визначний американський фолклорист Річард Дорсон поділив дисципліну на чотири основні групи: усний фолклор, звичаєвий фолклор, народне

²⁰ Пріцак, Омелян. *Чому катедри українознавства в Гарварді?* (Кембрідж, Масс. — Нью Йорк, Н.Й.: Фонд катедр українознавства (ФКУ), 1973), с. 21.

²¹ До речі, згода на читання курсу з українського фолклору не прийшла так гладко. Деякі колеги з відділу сильно противилися моему бажанню запровадити фолклористику, мотивуючи свою нехоть тим, що з них будуть насміхатися, якщо серед “поважної науки”, себто філології, буде “витати” якийсь несерйозний фолклор. До цього можна додати, що, на жаль, деякі українці також соромляться свого фолклору та етнографії.

мистецтво та матеріальна культура. Очевидно, щоб не бути гіршими, я вирішив, що наш фолкльор повинен мати таке ж саме обличчя. Тим більше, що були деякі аспіранти при Альбертському університеті, які цікавилися неусними жанрами фолкльору. Безумовно, одна людина не могла бути спеціалістом у всіх цих ділянках. Тоді я звернувся до голови відділу, щоб він поговорив із деканом факультету гуманітарних та суспільних наук при Альбертському університеті. Мене цікавили дві можливості: 1) скільки нових студентів було б потрібно, щоб можна було найняти нового викладача; 2) що думає декан про спеціально спонсоровану посаду-катедру. Голова відділу повернувся з такою відповіддю: “Для наймання викладача потрібно 100 нових студентів, або й більше. У нашому випадку декан думає, що краще мати спонсоровану посаду-катедру”. Я погодився з деканом, що 100 додаткових студентів нам не знайти, тим більше, що в Канаді студенти переважно самі оплачують своє навчання. Тоді довелося займатися збіркою грошей, яку я розпочав 1986 року. У моєму випадку це були приватні розмови з різними знайомими, підчас яких я пропагував українську народну творчість. Розмови я закінчував запитанням, чи вони вважають нашу народну творчість чимось цінним. Ніхто з моїх знайомих не реагував негативно. В такий спосіб ми зібрали трохи коштів. Це не була велика сума, оскільки я не говорив з дуже багатими людьми. Справа посувалася досить повільно і вимагала багато часу, сили та деякого вкладу своїх власних грошей. Збірку я проводив не тільки в Альберті, але також у провінції Онтаріо, куди я їздив на Різдвяні та Великодні свята до родичів.

У тих роках в Альберті склалися щасливі обставини, бо провінційний уряд мав тоді тимчасову фінансову програму, згідно з якою, якщо жертводавець давав певну суму грошей на вуз, то уряд доповнював її ще такою ж подвійною сумою. Ця фінансова політика стала, до певної міри, принадою для жертводавців. Підчас Великодніх свят 1987 р. я мав змогу говорити з п. Ерастом Гуцуляком з Торонта, який дещо знав про фінансову політику Альбертського уряду і був готовий дати на етнографію певну суму грошей. Він просив мене подати йому більше інформацій про альбертську фінансову політику стосовно вузівського меценатства. У той час його дуже цікавила справа про так званих “воєнних злочинців”, яка тоді набрала великого розголосу в канадських засобах масової інформації. Тому що деякі українці підчас Другої світової війни служили в дивізії “Галичина”, то канадські державні чинники та преса чіплялися також до українців. І не лише до поодиноких людей, але й до українців як народу. Вигля-

дало так, ніби всі воєнні злочини під час Другої світової війни були вчинені головно українцями. Це нікому з української громади не подобалося, і п. Гуцуляк думав про створення інформаційного центру, який би негайно спростовував усі неправдиві відомості, поширювані канадськими засобами масової інформації.

Повернувшись до Едмонтону, я вислав п. Гуцулякові інформації про провінційну фінансову політику Альберти у справі вузівського меценатства, написав йому про важливість народознавства і додав у листі, що якщо ми не будемо вивчати української народної творчості, то тоді, за якийсь час, уже не буде потреби боронити доброї чести українців у Канаді. Незабаром після цього в місті Ошава в Онтаріо відбувався з'їзд представників клубів українських підприємців і професіоналістів Канади. Я написав туди довше прохання про пожертвування на вивчення етнографії та фолкльору при Альбертському університеті і передав його Богданові Кравченкові (тодішньому директорові Канадського інституту українських студій). Я був приємно здивований, коли, декілька днів пізніше, в суботу підчас з'їзду підприємців і професіоналістів, до мене зателефонував Богдан Кравченко і сказав, що я повинен подякувати Ерастові Гуцулякові за катедру етнографії. Богдан Кравченко теж сказав, що він переконав Ераста Гуцуляка в тому, що Інститут уже виконує функцію інформатора про українців для засобів масової інформації, але що нам конче потрібно мати катедру з української етнографії. В розмові з Ерастом Гуцуляком я довідався, що він також обговорював питання катедри етнографії з Петром Саварином з Едмонтону (колишній канцлер Альбертського університету) і останній дуже підтримував цю думку. Пізніше Ераст Гуцуляк і його дружина Лідія відвідали Едмонтон по дорозі з Торонта до Ванкуверу чи навпаки. В Едмонтоні їх дуже тепло прийняв декан факультету гуманітарних та суспільних наук Терренс Уайт. При цій зустрічі були присутні д-р Марія Лобай (член Ради губернаторів університету), д-р Петро Саварин та професор Роберт Буш, тодішній голова відділу слов'янських та східноєвропейських студій. Розмова закінчилася тим, що п-во Ераст і Лідія Гуцуляки повернуться до Альбертського університету дещо пізніше й передадуть чек для створення нової катедри при Альбертському університеті, яка буде носити їх ім'я. Коли вони повернулися до Едмонтону, то офіційно передали віце-президентові університету Петрові Мікісону чек на 250 000 доларів. Це дорівнювало 750 000 доларів, якщо врахувати ту частину, яку доклав Альбертський уряд.

Наша ціль полягала в тому, щоб зібрати 1 200 000 доларів. Ми сподівалися, що люди ще трохи дадуть на нашу благородну

ціль. І дійсно люди давали по 25, 50 чи 100 доларів. Але добро не буває вічним. Наближалася до закінчення урядова політика щодо докладання грошей до пожертвувань на університет. Проф. Буш запитав мене, чи варто повідомити родину Гуцуляків про скоре припинення відповідної урядової фінансової програми. Я вважав, що це добра думка. У телефонній розмові п. Ераст Гуцуляк хотів довідатися, скільки ще потрібно грошей, щоб мати повну необхідну суму для відкриття катедри. Буш запевнив його, що повної суми можливо і не треба, але якщо було б ще 75 000 доларів, то ми були б дуже близько до цілі. Тоді Ераст Гуцуляк телеграфічно переслав цю суму. У травні 1989 року досягнуто повну суму — 1 200 000 доларів. Тоді офіційно і проголошено цю професорську посаду — катедру української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському університеті.

Офіційне відкриття нової катедри відбулося 19 вересня 1989 року. У відкритті взяли участь представники Альбертського університету та уряду провінції Альберта, місцевої української громади, студенти та жертводавці. Виступаючи на офіційному відкритті, декан факультету гуманістики Патриція Клементс підкреслила особливе значення цієї події, оскільки Катедра ім. Гуцуляків стала першою приватно уфундованою катедрою в усьому факультеті. У своєму виступі тодішній президент Альбертського університету Пол Девенпорт сказав, що Альбертський університет широко відомий своїми успіхами у ділянці славістичних та східноєвропейських студій і, у зв'язку з цим, відкриття Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків ще більше сприятиме розвиткові цього напрямку у праці університету. У свою чергу, міністер культури й багатокультурності провінції Альберта Даг Мейн сказав, що відкриття нової катедри принесе користь усім жителям Альберти, так як провінція, у значній мірі, була збудована тими, хто приїхав з України. “Українці продовжують робити великий вклад у культуру, суспільний розвиток та освіту” провінції, — сказав Даг Мейн²². На відкритті фундаторів катедри Ераста й Лідію Гуцуляків представляв колишній канцлер Альбертського університету д-р Петро Саварин. Він “дякував подружжю Гуцуляків і всім жертводавцям за створення чогось такого, що існуватиме так довго, як житимуть у Канаді українці, і даватиме їм знання своєї славної спадщини”²³. Говорючи про

²² Посилання на виступи Патриції Клементс, Пола Девенпорта та Дага Мейна подаються згідно розшифровки оригінального відео, знятого підчас офіційного відкриття Катедри ім. Гуцуляків.

²³ Саварин, П. “Катедра Гуцуляків стала дійсністю”, рукописна стаття з нагоди відкриття Катедри, с. 2.

важливість уфундування першої в західному світі Катедри української культури та етнографії, д-р Саварин підкреслив ту особливу роль, яку культура відіграє в житті кожного народу. Він сказав: “Без культури людське життя не має сенсу... Культура задовольняє потреби людської душі... І світ так довго не зазнає миру і свободи, аж доки до списку основних людських прав і свобод не ввійдуть право і свобода на мову і культуру, всіх людей, усіх народів”²⁴.

Присутні на відкритті тепло зустріли виступ п. Ераста Гуцуляка, фундатора нової катедри. Дякуючи за подяки, висловлені на адресу подружжя Гуцуляків, він сказав, що вони розглядають свою пожертву як важливу інвестицію у збереження та зміцнення української культури. Пан Гуцуляк зазначив, що Катедра української культури та етнографії є першою приватно уфундованою катедрою української культури та етнографії у світі. Він також сказав, що уфундування нової катедри — це їхній подарунок Канаді, де вони отримали можливість жити вільними людьми, чого далі не вистачає в Україні. Продовжуючи, п. Гуцуляк підкреслив, що

Наша катедра зберігатиме надзвичайно багаті українську та українсько-канадську культуру та фолкльор для всіх канадців, незалежно від їх походження. Вона буде джерелом інформації та надхнення для майбутніх поколінь. Є багато такого, що повинно бути вивчене й досліджене. Навіть тяжко уявити собі ту величезну кількість культурних та фолкльорних елементів, що були перенесені українськими імігрантами до Канади майже сто років тому. Українці дуже тяжко працювали, щоб збудувати Канаду і стати добрими і самовідданими громадянами своєї новоприбраної батьківщини. Працюючи, вони також зберігали свої традиції та культуру, деякі риси якої змінилися з часом, а деякі були адаптовані багатьма канадцами. Частину цього ми знаємо, але ще є багато чого, що повинно бути відкрито. В Україні під російським режимом на порядку денному стояла русифікація українського народу, його мови та культури. Багато пам’ятників історії та церкви було знищено, бібліотеки спалено, інтелектуалів, поетів, письменників та лідерів розстріляно чи запроторено до концентраційних таборів. Але якимось чином українська культура, мова і фольклор вижили. Зараз з’являється промінь надії, що надходять зміни. Майже кожного дня ми дізнаємося про це. І тут наша катедра буде відігравати найбільш важливу роль. Я хочу підкреслити, що Альбертський університет перетворюється на світовий центр українських студій. Катедра буде важливим

²⁴ Там же.

компонентом цього²⁵.

Окрім власне Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків, при українській фолкльорній програмі існує також декілька інших приватно уфундованих фондів. Зокрема, у 1988 р. був створений аспірантський фонд Анни та Василя Курилівих, які пожертували 100,000 доларів на цю ціль, а їхня сума була потроєна Альбертським урядом. За рахунок прибутку відсотків із цієї суми, щорічно кільком аспірантам надаються стипендії у розмірі від 8,000 до 12,000 доларів. Фонд Анни та Василя Курилівих створений на пошану славетного українського вченого й письменника Івана Франка. Заснування цього фонду ще раз підтвердило те, що серед української громади в Канаді є люди, які розуміють необхідність і важливість поширення розвитку українознавчих студій при канадських університетах і, зокрема, українського фолкльору та етнографії.

Пан Василь Курилів прибув до Канади із західноукраїнського села Поточиська в 1928 році. Зупинившись спочатку в Західній Канаді, він пізніше перебрався до провінції Онтаріо, де в місті Садбері працював як зварювач для фірми Інтернешнел Никел протягом 42 років. Дружина Василя Куриліва, Анна Заболотна, прибула до Канади 1936 року. Як розповів п. Курилів підчас спеціального прийняття в Альбертському університеті з нагоди заснування фонду імени Курилівих 13 червня 1988 року, йому було лише сімнадцять років, коли він приїхав до Канади. З собою він мав п'ять доларів і не знав англійської мови. Але мав надзвичайно сильне бажання “йти вгору, вгору і вгору, а не вниз”. Наслідуючи свого духовного наставника Івана Франка, п. Курилів вірив, що успіху в житті людина може добитися лише важкою та наполегливою працею²⁶. Свою жертву на створення нового фонду п. Курилів передав із Франковими думками, що “до моря сліз, під тиском пересудів, і моя вплила краплина. До храму людських змагань, праць і трудів, і моя додалась цеглина. А як мільйонів куплений день світла, щастя і волі застане, то чень у великім людськім храмі хтось добрим словом мене і моїх потомків згадає”²⁷.

Створення фонду імени Анни та Василя Курилівих стало важливим етапом у розбудові української фолкльорної програми при

²⁵ Цитата подається згідно розшифровки виступу п. Ераста Гуцуляка з оригінального відео, знятого під час відкриття Катедри ім. Гуцуляків.

²⁶ Див.: Transcript of the reception to commemorate the Kuryliw foundation, June 13, 1988, pp. 5-6.

²⁷ Ibid., p. 6.

Альбертському університеті. Оцінюючи цю подію, колишній директор Канадського інституту українських студій Б. Кравченко сказав:

Катедра етнографії та культури, фолкльору, нові аспірантські стипендії, засновані родиною Курилівих, є хвилюючими подіями, оскільки етнографія та фолкльор є дуже занедбаною ділянкою в наукових дослідженнях. Це занедбана ділянка в усіх північноамериканських університетах, хоча зараз вона знову починає входити в моду. Етнографія та фолкльор, треба додати, — це не вивчення лише стародавніх традицій та культури, писанок та інших подібних речей. Це також вивчення сучасної ситуації, того, що робить нас унікальними як особистості, як громада. Це вивчення видних проявів нашої унікальності, наших унікальних людських якостей і багато більше всього того, що загрожене у ХХ ст.²⁸

Присутній на прийнятті президент Альбертського університету д-р Горовіц теж високо оцінив вклад родини Курилівих. Він сказав:

Ми потребуємо всіх видів індивідуальної підтримки, а також підтримки від фондаций та корпорацій, тому що ми повинні фінансувати діяльність, яка допоможе нам зробити різницю між просто прийнятливим рівнем праці та рівнем високої якості, якого ми прагнемо досягнути. Я сподіваюся, що ми ніколи не будемо використовувати ніякої частини від пожертви, ніякої частини від грошей, що надійшли від людей провінції у вигляді урядового додавання коштів до пожертви, чи прибутку від цих фондів для якоїсь простої показухи. І тому я хочу запевнити родину Курилівих, щедрих благодійників і друзів цього університету, що ми будемо використовувати прибуток від уфундованого капіталу, який ми приймаємо для створення стипендій, лише на цілі, що були передбачені жертводавцями. Творчі та здібні люди зможуть скористати з Вашої щедрості у навчанні в ділянці фолкльору та в ділянці української етнографії²⁹.

Окрім найбільших приватних уфундувань, зроблених родинами Гуцуляків та Курилівих, багато інших приватних осіб та організацій причинилися до розбудови української фолкльорної програми при Альбертському університеті³⁰.

Важливість програми з українського фолкльору та Катедри

²⁸ Ibid., p. 4.

²⁹ Ibid., p. 2-3.

³⁰ Список донорів для української фольклорної програми подається в Додатку 1 наприкінці цієї статті.

української культури та етнографії ім. Гуцуляків пояснюється необхідністю вивчення української та канадсько-української культури. Культура займає центральне місце в житті будь-якого народу, формуванні й розвитку його ідентичності. Велика увага вивченню народної культури приділяється Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО). У визначенні, що таке народна культура, в “Рекомендації про збереження фолкльору”, прийнятій на 25-ій сесії ЮНЕСКО в Парижі восени 1989 року, говориться, що

Традиційна народна культура становить сукупність заснованих на традиціях культурного співтовариства витворів, створених групою чи індивідуумами і визнаних як відображення прагнень співтовариства, його культурної та соціальної самобутності; ці зразки й цінності передаються усно, шляхом імітації чи іншими засобами. Форми включають, зокрема, мову, літературу, музику, танці, ігри, мітологію, обряди, звичаї, ремесла, архітектуру та інші види художньої творчості³¹.

Народна культура, особливо усна, часто розвивається самостійно. Вона зберігається поза бажаннями чи небажаннями науковців і державних чинників. Навіть за радянських часів в Україні існував неофіційний чи навіть антирадянський фолкльор. Фолкльор чи народна творчість існують без нашої допомоги і в багатьох випадках його творці дають собі раду без нас. Але наша роль полягає в тому, щоб вивчати народну культуру і допомагати суспільству правильно розуміти і зберігати його. Ми її вивчаємо у процесі збору, збереження, аналізу та, в якийсь спосіб, навіть популяризації.

Якщо ми сьогодні говоримо про необхідність охорони і збереження народної культури, то це, мабуть, наслідок якоїсь існуючої загрози. У цитованій вище “Рекомендації про збереження фолкльору” загрозою для народної культури вважається вплив “індустріалізованої культури, поширюваної засобами масової інформації”³². В той же час у рекомендації не згадується ідеологічний фактор, який також може становити загрозу для існуючої народної культури. Так, у Радянському Союзі ідеологія протягом довгих років придушувала та обмежувала розвиток усіх видів народної культури.

Для забезпечення охорони традиційної народної культури

³¹ “Рекомендація ЮНЕСКО державам-членам про збереження фолкльору”, *Народна творчість та етнографія*, по. 2 (1990), с. 3.

³² Там же, с. 4.

ЮНЕСКО виробила спеціальні рекомендації, в яких підкреслюється, що

Забезпечення охорони стосується захисту традицій народної культури та її носіїв, виходячи з того, що кожний народ має право на свою власну культуру і що його вірність цій культурі часто виявляється підірваною внаслідок впливу індустріалізованої культури, поширюваної засобами масової інформації. Необхідно вжити заходів для гарантування статусу та економічної підтримки традицій народної культури як в угрупованнях, що їх творять, так і за їх межами. З цією метою державам-членам ЮНЕСКО необхідно:

(а) розробити і ввести в програми як шкільної, так і поза-шкільної освіти відповідне викладання і вивчення традиційної народної культури, приділяючи особливу увагу її підтримці в найширшому розумінні цього слова, із врахуванням не тільки селянських, але й культур, створюваних у міському середовищі різними соціальними та професійними групами, організаціями тощо, і тим самим сприяти кращому розумінню культурної різноманітності й різних світоглядів, особливо тих, які не репрезентовані в домінуючій культурі;

(б) гарантувати право доступу культурних угруповань до їх власної традиційної народної культури шляхом сприяння праці в царині документації, архівної справи, дослідження тощо, а також запровадження традицій на практиці;

(в) створити на міждисциплінарній основі національну раду з традиційної народної культури чи будь-який інший подібний координаційний орган, у якому будуть представлені різні групи по відповідних зацікавленнях;

(г) виявляти моральну та економічну підтримку окремим особам і установам, які вивчають, пропагують, культивують чи володіють матеріалами традиційної народної культури;

(д) заохочувати наукові дослідження, що стосуються забезпечення збереження традиційної народної культури³³.

Було б необ'єктивно з мого боку сказати, що лише в марксистсько-ленінській системі занедбувалася народна культура. Подібні речі діються також при системі ринкового капіталізму, де часто присвячується дуже мало уваги культурним надбанням і головну роль відіграє прибуток. Щоб не бути голослівним у подібній заяві, варто згадати хоча б той факт, що Канада ще й досі не підписала цитовану вище "Рекомендацію про збереження фолкльору", прийняту ЮНЕСКО у листопаді 1989 року.

На сучасному етапі Україна й Канада мають певні подібності.

³³ Там же, с. 4-5.

Тимпаче, що тепер і Україна й Канада в більшій чи меншій мірі належать до системи ринкової економіки, яка своїми економічними підйомами та спадами не раз може бути дуже жорстокою. І на цьому тратять усякі прояви культури, чи то народної, чи професійної. Ми живемо в часи, коли панує лозунг, що все, що приносить прибуток — цінне, а що його не приносить — не має жодної вартости (або, щонайменше, маловартісне). Особливо це відчувається підчас економічної кризи. Протилежне явище спостерігаємо, коли економіка перебуває на піднесенні.

Різниця між українською культурою в Канаді та в Україні полягає в тому, що в Канаді вона належить до меншинної культури, а в Україні — це культура більшості країни. Охорона культури як у Канаді, так і в Україні є надзвичайно складними справами. Тут підчас економічних спадів держава майже нічого не дає на цілі меншинних груп. В Україні ця проблема є наслідком труднощів переходу від системи державної економіки до системи ринкової економіки. В обох випадках промислова індустрія має найбільшу пошану серед державних чинників, а гуманітарні чинники — найменшу. В обох випадках треба якось протидіяти цьому. Одним із засобів, які можуть допомогти в цій справі, є потреба пояснення державним чинникам, від найнижчих до найвищих, важливості не тільки української народної культури, але й української культури взагалі. Також треба вивчати механізми самозбереження нації. У давнину українську самобутність зберігали, як часто говориться в науковій літературі, “хлоп і поп”. Вищі верстви допомагали будувати Річ Посполиту та Російську імперію. “Перетворення української старшини на панство чи дворянство, — зазначає Митрополит Іларіон, — ... досягло з часом своїх верхів, і ця старшина зовсім відірвалася від свого народу. І український народ позостався сиротою, став “мужиком”, а українська мова — “мужичою мовою”³⁴. Разом із тим, слід зазначити, що були й деякі меценати, які допомагали українській культурі розвиватися й вижити. Сьогодні ми не маємо іншого виходу і теж повинні шукати нових меценатів. В умовах ринкової економіки наша найбільша допомога полягає у знайденні спонсорів, щоб забезпечити фінансові можливості продовження й поширення вивчення українського фолкльору та етнографії.

Дехто схильний недооцінювати значення українського фолкльору та етнографії, ставлячи цю наукову дисципліну на “нижчий щабель” у порівнянні з більш “елітарними” літературою,

³⁴ Митрополит Іларіон. *Історія української літературної мови* (Вінніпег: “Наша Культура”, 1949), с. 123.

мовознавством та історією. Але на цю справу треба подивитися з іншого боку. Хіба ж саме не народний фолкльор був тим живильним середовищем і матеріялом, на якому будувалися інші, більш “елітарні” дисципліни? За умов довгої бездержавности українського народу, відсутности тягlosti в розвитку багатьох його інституцій, народна культура якраз і служила тим “цементом”, що об’єднував і давав тяглість українському історичному процесові.

Західні історики довгий час ігнорували українську історію, звертаючи увагу лише на імперські центри, під владою яких знаходилися українські землі. У порівнянні з цим, український фолкльор та етнографія викликали більше зацікавлення серед наукового світу, хоча й теж не до тієї міри, на яку вони заслуговують. Зокрема, надзвичайно високу оцінку української культури залишив видатний німецький просвітитель, філософ та етнограф XVIII століття Йоган Готфрід Гердер. У “Щоденнику моїх подорожей” 1769 року Гердер так говорить про Україну:

Україна стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля, колись прокинуться: з тільки малих племен, якими чейже були колись греки, постане велика, культурна нація, а її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген, у далекий світ³⁵.

З поширенням романтизму у XIX столітті, в Європі виникає ширше зацікавлення українською культурою, особливо пісенним жанром. В описі своєї подорожі по Україні німецький вчений Йоган Георг Коль писав, що “українці — це мабуть найбільше співучий народ у світі; хоч вони не подарували ще Європі ні одного композитора, співають удень і вночі, при забаві і при праці...”³⁶.

Українська народна музична культура відігравала важливу комунікаційну роль, навіть мала досить поважний вплив на інші європейські народи. Показовим у цьому відношенні є, наприклад, поширення поза межами України у XIX ст. української пісні-романсу “Іхав козак за Дунай”, яка, в різних варіантах, увійшла в музичну культуру багатьох народів³⁷. Іншим вкладом

³⁵ Січинський, В. *Чужинці про Україну* (Київ: “Довіра”, 1992), с. 158.

³⁶ Там же, с. 195.

³⁷ Див. детальніше: Нудьга, Григорій. *Українська дума і пісня в світі* (Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998), книга II, сс. 26-40.

української пісні в загальносвітову музичну скарбницю є колядка, оброблена Миколою Леонтовичем “Щедрик”, яка під назвою “The Carol of the Bells” стала надзвичайно популярною серед англійськомовного населення у Північній Америці, хоча, часто-густо, виконавці й не знають про її українське походження, про її існування ще в дохристиянський період розвитку нашого народу.

Хоча багатство українського фолкльору загальновідоме³⁸, на жаль, його наукове вивчення ще й досі має багато прогалин і недоліків. Відомий український мовознавець Юрій Шевельов говорить з цього приводу:

До занедбаних ділянок належить вивчення українського фолкльору. Українська фолклористика свого часу вела перед у слов'янській фолклористиці взагалі. Імена Олександра Потебні, Якова Головацького, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Володимира Гнатюка, Миколи Сумцова та багатьох інших уписані золотими літерами в історію світової фолклористики....

Це все минулося... Звучилося, а подекуди й зовсім припинилося й наукове вивчення фолкльору. Є, правда, в Києві спеціальний для такого вивчення інститут, але його основне спрямування — на вивчення псевдо-фолкльору в дійсності здебільшого графоманських писань різних “писарчуків поганих віршів”, які тільки перефразовують газетні передові статті або просто партійні гасла. А на еміграції наукова фолклористика майже вимерла.... Тепер для того, щоб перелічити науковців-фолклористів на еміграції було б забагато пальців однієї руки”³⁹.

Не зважаючи на недостатню вивченість українського фолкльору та надзвичайно обмежену кількість фолклористів у діаспорі, все ж українська фолклористика в Канаді має досить ваговиті здобутки.

Загалом, фолклористика, як окрема наукова дисципліна, не може похвалитися довгою історією розвитку в Канаді. До Другої світової війни вона не входила до північноамериканських університетських програм. Пізніше вона виникла спочатку в Сполучених Штатах Америки, розвиваючись на стику антропології та літератури. Перша з цих дисциплін, як відомо, вивчає функції окремих етнографічних речей та традиції народної культури, а

³⁸ Див., наприклад, 823-сторінкову роботу О. Андрієвського про бібліографію з українського фолкльору, що включає роботи, які були видані між 1800 та 1916 роками (Андрієвський, Олександр. *Бібліографія літератури з українського фолкльору* (Київ: Всеукраїнська Академія наук, Етнографічно-фолклорна комісія, 1930).

³⁹ Шевельов, Юрій. “Що таке Номис? Чому Номис?” *Свобода*, 23 листопада 1984 р.

друга — опрацьовує текстуальні питання, що мають місце в усній літературі. Знаходячись між цими двома дисциплінами, фольклористика продовжувала залишатися в “тіні” цих більш відомих наук. Не зважаючи на це, фольклористам, які працювали в антропології та літературі, поступово вдалося змінити ситуацію. Зокрема, фольклористична тематика почала обговорюватися на щорічних загальних зборах Американського фольклорного товариства. Це, безумовно, вплинуло на формування та утвердження фольклористики як окремої наукової дисципліни. Цьому ще більше сприяло видання *Журналу американського фольклору*⁴⁰. В 1963 році Ричард Дорсон заснував перший фольклористичний відділ в Університеті Індіана в США. Невдовзі після цього, 1968 р. Г. Гальперт заснував подібний відділ у Канаді в Університеті Меморіал у Ньюфавндленд. У франкомовній частині Канади фольклористика почала розвиватися дещо раніше, оскільки фольклорні архіви (Les Archives de Folklore) та професорська посада у ділянці фольклористики були створені в Лавальському університеті у Квебеку ще 1944 р. Пізніше вони були перетворені на відомий Осередок вивчення мови, мистецтв і народних традицій франкомовного населення у Північній Америці (Centre des Etudes sur la Langue, les Arts et Traditions populaires des Francophones en Amerique du Nord). Іншою важливою інституцією, де здійснюється вивчення канадського фольклору, став Канадський осередок вивчення народної культури (Canadian Centre for Folk Culture Studies), що знаходиться в Гал біля Оттави і має серед своїх чисельних збірок українську канадіяну. Започаткування збору українських матеріалів у цьому осередкові пов'язане, до певної міри, з етномузикологом Кеннетом Пікоком, який у звіті до Національного музею Канади зазначав:

Обслідування підтвердило попередні припущення, що українські канадці мають найбільш поширену і процвітаючу народну музику та фольклор в західній Канаді. Після французів, англійців та індіан, вони, правдоподібно, мають найбільшу кількість фольклору в Канаді. У дійсності, якщо б такий самий час і зусилля, що були вкладені у вивчення будь-якої з цих трьох більших груп, були б присвячені українській тематиці, то кількість [українських] матеріалів наближалась би, а то й перевищила б матеріали англійських чи індіанських колекцій у Національному музеї⁴¹.

⁴⁰ *Journal of American Folklore* (Journal of the American Folklore Society)

⁴¹ Peacock, Kenneth. *A Survey of Ethnic Folkmusic Across Western Canada*. Anthropology Papers No. 5 (Ottawa: National Museum of Canada, 1963), p. 11.

До опису розвитку канадської фольклористики необхідно додати коротке пояснення про те, з чого складаються фольклористичні студії в їх широкому північноамериканському розумінні. На цю тему написано об'ємні роботи, але головна суть фольклористичних досліджень зводиться до збору фольклорних матеріалів, їх класифікації, аналізу та підготовки відповідних висновків. Що стосується тематичного поділу фольклористики, то, як сказано вище, вона складається з усної літератури, звичаєвого фольклору, народного мистецтва та матеріальної культури.

У Канаді не було професійних фольклористів, щоб проводити польові дослідження серед українських поселенців наприкінці XIX і протягом першої половини XX століття. Разом з тим, це не означає, що українська народна культура цілком залишалася поза увагою наукової та популярної літератури в Канаді та Україні.

Що стосується України, то небагатьом із нас відомо, що друковані матеріали про побут перших українських переселенців у Канаді почали з'являтися там ще в минулому столітті. В журналі *Киевская старина* за 1899 рік невідомий дописувач опублікував репортаж про канадських українців (за його терміном "русинів"). У статті згадується, що англійським жителям Канади було важко при звичайтись до незаних костюмів новоприбулих русинів і до деяких рис їхньої поведінки: швидкої ходи, голосних розмов на вулицях, галасливих торгів у крамницях. Для фольклористів та етнографів, мабуть, найцікавішими частинами статті є згадки про ступінь збереження ними родинних і календарних обрядів та побутових звичаїв, а також про взаємини переселенців зі своїми новими сусідами⁴². Канадська державна політика розсінання новоприбулої людности по цілинних землях, безумовно, була однією з причин, що на ранньому етапі переселенського руху сприяла зникненню наших звичаїв та обрядів. Занепад у той час давніх календарних обрядів серед українських переселенців значною мірою також спричинив суворий клімат, довгі зими та короткотривалі літні періоди. Незважаючи на всі труднощі, українські переселенці згодом при звичаїлися до нового життя, до нових обставин. Вони почали більше цінувати свої традиції, творити нові пісні, нову народну поезію.

Із давніших видань українсько-канадського фольклору в Україні треба відзначити також статтю В. Гнатюка "Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності", в якій автор

⁴² "Канадські русини", *Киевская старина*, том LXVI (1899), с. 107-10.

між пісненими новотворами про еміграцію до Сполучених Штатів Америки і до Бразилії подає вісім пісень про Канаду⁴³. Серед них маємо два тексти “Причини еміграції і подорож” і по одному текстові на теми: “Кому некорисна еміграція?”, “Розчарування”, “Туга за ріднею”, “Канада і Буковина”, “Війт і Піп” і “Банкротство львівської щадниці”. Шість із наведених текстів Гнатюк передрукував з американської газети *Свобода*, один із західноукраїнської *Руської Ради* та один із листа з Канади.

У Канаді деякі описи українських звичаїв та манер поведінки потрапляли до ранніх звітів державних урядовців, що описували поїздки по українських поселеннях у прерійних провінціях. Робилися також окремі спроби перекладу вибірок з української народної літератури на англійську мову. Прикладом цього може служити збірка перекладів, що була опублікована поетесою Флоренс Рендел Лайвсей 1916 р. під назвою *Пісні України*⁴⁴. Збірка складається з дванадцяти секцій: язичницькі пісні, пісні весільного циклу, весільні пісні, історичні пісні, козацькі пісні, розбійницькі пісні, чумацькі пісні, ритми, народні пісні, інші поеми, поеми Ю. Федьковича та український національний гімн.

Українські поселенці, які були носіями фолкльорних традицій, не тільки зберігали й передавали свої звичаї, що їх вони привезли з материка. Деякі з них навіть виконували ролю, яка звичайно очікується від професійних фолкльористів. Чудовим прикладом такої діяльності може служити видання збірки *Пісні про Канаду та Австрію*, що була підготовлена Т. Федиком та вийшла шістьма накладами (останній з них під назвою *Пісні імігрантів про Старий і Новий Край (Пісні про Канаду і Австрію)*⁴⁵). Шосте видання збірника містить тридцять “пісень” (підписаних Федиком, Чорнейком, Макогоном, Сусідом, Щербою, Рараговським, Кібзуєм, Кравцем, Гакманом, Чалиєм, П.С., Козаком, Денисом, Бураком та Загоренком) і кілька інших текстів. Під рештою пісень підписався Т. Федик. Невідомо, чи були фолкльористичні рецензії з приводу тієї збірки. Нею зацікавились, мабуть, більше літературознавці, історики й журналісти. Незабаром після появи першого видання Федикової збірки в

⁴³ Гнатюк, Володимир. “Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності”, *Записки НТШ*, 50, кн. 6 (1902), с. 1-37; 52, кн. 11 (1903), с. 38-67.

⁴⁴ Livesay, Florence Randal. *Songs of Ukraine* (London, etc.: J.M. Dent & Sons Ltd., 1916).

⁴⁵ *Пісні імігрантів про Старий і Новий Край (Пісні про Канаду і Австрію)*. Зібрав Теодор Федик й інші (Вінніпег, Ман.: “Українська Книгарня”, 1927).

Свободі була вміщена одна рецензія за підписом Петра Нусина⁴⁶. Збірка Федика розглядається також у цілому ряді коментарів, де обговорюють переробки популярних пісень. Так, на думку журналіста й публіциста Петра Кравчука, Федик “прислухався до співу українських іммігрантів і записував їхні пісні, опрацьовував, перелицьовував і видавав окремими книжками”⁴⁷.

На жаль, тут ми не маємо можливості детальніше розглянути тексти цієї збірки. Обмежимося лише побіжними зауваженнями. Візьмім, наприклад, пісню “В Вінніпегу доріженька...”. Цей текст складається з тридцяти дев’яти строф коломийкового розміру. У ньому в основному домінують такі головні мотиви: 1) переселенець згадує свої перші великодні свята в Вінніпегу, 2) він сумує за “домашньою пасхою”, бо канадський варіант святкового печива його не влаштовує, 3) переселенець згадує, як удома молодь сходилася та забавлялася, 4) глибоке море стає перешкодою в тому, щоб зійтися з ріднею, 5) емігрант закидає Канаді, яка доводила господарів до злиднів, 6) він дораджує своїм рідним і знайомим не їхати до Канади й не вірити тим, що пишуть про канадські гаразди, 7) переселенець описує труднощі, які треба перебороти, щоб довести зарослу кущами-лісами чи засипану камінням ділянку до ладу, 8) він натякає на те, що переважно переселенці не мають змоги набути доброї землі, 9) емігрант протиставляє суворий клімат Канади помірному кліматові удома, та ще до того й нарікає на віддаль між оселями (в Новому світі), на комарів, на повторні мандри у пошуках праці, 10) коли знайдеться праця, то вона така важка, що від неї можна і здоров’я стратити.

Такі пісні знаходимо не тільки у збірці Федика. Подібні мотиви маємо також в інших текстах емігрантських пісень. Тут виникає запитання, чи маємо тут справу з фолкльорними текстами. Найелементарнішу відповідь на це запитання слід шукати, зважаючи на наявність чи брак варіантів. Якщо б варіантів не знайшлося, тоді треба погодитися з В. Кіркконелом, що маємо справу з доволі простенькими віршами, у яких відчувається туга за ріднею, за своїми звичаями і т.д.⁴⁸ Словом, можна цю й подібну творчість вважати “примітивною поезією”, як це, до

⁴⁶ Нусин, Петро. “Народні пісні і поезія”, *Свобода*, 4 лютого 1909 р.

⁴⁷ *Поети Канади: Вірші українських робітничо-фермерських поетів*. Упорядкував Петро Кравчук (Київ: “Радянський письменник”, 1958), с. 133.

⁴⁸ Див.: Kirkconnell, Watson. *Canadian Overtones* (Winnipeg: “Columbia Press,” 1935), p. 82.

речі, іноді й робить ряд літературознавців і критиків⁴⁹. Насправді ж тут маємо щось інше; щодо згаданого зразка, то подібний варіант тексту подав В. Гнатюк як один із прикладів пісенних новотворів (під заголовком “Канада і Буковина”)⁵⁰. У цьому тексті маємо двадцять дев’ять строф. З них двадцять дві подібні або тотожні зі строфами у Федиковім тексті (одна строфа повторюється). Більшість мотивів також тотожні з пізнішими виданнями тексту в збірнику Федика. У давнішому виданні (у Гнатюка) більше говориться про сум і тугу за покинутою родиною. Тут немає натяків на труднощі при корчуванні лісів на нових ділянках, чи на важку роботу, яка підточує здоров’я людини. Але не тільки у Гнатюковій праці наявні варіанти пісні “В Вінніпегу доріженька...”. Інші, здебільшого коротші варіанти цього тексту знаходимо в таких повоєнних виданнях, як *Матеріали до українсько-канадської фолклористики й діалектології* Яр. Рудницького⁵¹ (одна строфа), *Вступ до циклу українсько-канадських емігрантських народних пісень* Р. Климаша⁵² (шість строф), *Наймитські та заробітчанські пісні* з вступною статтею С. Грици⁵³ (два варіанти, один по чотири, другий по п’ять строф). Беручи до уваги наявність коломийкової строфічної структури, типових мотивів імігрантського жанру народних пісень і також варіантність, можна твердити, що йдеться тут не про художній літературний текст, ані про фолклорні мотиви в літературі, а про закономірне фолклорне явище — фолклорний текст.

Із перспективи вивчення українських переселенських пісень у другій половині ХХ ст. для канадських дослідників категорія емігрантських пісень перетворюється на імігрантські пісні, в яких маємо специфічні риси, що їх слід уважати типово канадськими.

⁴⁹ *Антологія українського письменства в Канаді / Anthology of the Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg: Canadian Ukrainian Educational Association, [1941?]), том I, сс. 7-8; *Поети Канади...*, с. 133; Марунчак, Михайло Г. *Історія преси, літератури і друку піонерської доби* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1969), с. 115-119, 120-127; Славутич, Яр. “Українська поезія в Канаді 1898-1973”, *Західньоканадський збірник*. Упорядкував Яр Славутич (Едмонтон, 1975), частина 2, сс. 47-48.

⁵⁰ Гнатюк, Володимир. “Пісенні новотвори...”, с. 54-55.

⁵¹ Рудницький, Яр. *Матеріали до українсько-канадської фолклористики й діалектології* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1956), том III(1), с. 65.

⁵² Klymasz, Robert B. *An Introduction to the Ukrainian-Canadian Immigrant Folksong Cycle*. National Museums of Canada *Bulletin No. 234*, Folklore Series No. 8 (Ottawa: National Museums of Canada, 1970), pp. 31-32.

⁵³ *Наймитські та заробітчанські пісні* (Київ: “Наукова думка”, 1975), с. 450-51.

У першу чергу, — це термін “Канада” та похідна лексика, також топонімічна термінологія, яка вказує на канадські місцеві назви:

Ой Канадо, Канадочко, та й ти, Манітоба,
Жие в тобі руський нарід, як тая худоба⁵⁴.

Очевидно, наявність на північноамериканському континенті більшого числа варіантів таких текстів, ніж на Україні (чи довжина текстів), можуть служити приводом для того, щоб твердити, що ці тексти перетворилися з емігрантських пісень на імігрантські.

Друга стадія розвитку українського фольклору в Канаді також визначається лексично. В цьому випадку маємо справу з англійськими (згідно з французькими) словами, які мимоволі, стихійно входили в мову переселенців, у їхню розмову, в пісні. Макароністичні тексти становлять різновиди українсько-канадського фольклору. Ці тексти розуміють і їхній гумор додачають тільки двомовні особи. Але їхнє виконання часто викликало незадоволення шанувальників чистої української мови зі старшої генерації, яких виконавці тих творів не раз навмисно дратували. З добою макаронізмів тісно пов'язані втрата української мови й коротші тексти пісень чи переказів. Узагальнюючи, в усній традиції відзначається перехід майже виключно на короткі анекдоти чи коломийки. На місце традиційних інформаторів з обширним репертуаром, приходять нова генерація людей, що прагне задовольнити бажання збирачів награванням грамофонної платівки чи читанням із якогось співаника чи іншого збірника народної творчості. Зникнення усних фольклорних жанрів заступається неусними жанрами — інструментальною музикою, танцями, писанкарством, вишиванням.

Третю фазу українського фольклору Канади можна було б зовсім ставити поза його власні рамки. Українська мова тут грає другорядну роль, якщо вона взагалі властива. Англійськомовні співбесідники третього або четвертого покоління час від часу прикрашають своє мовлення “кухонною лексикою”, наприклад, такими словами, як ковбаса, горілка тощо. У цьому середовищі ще більше розвиваються неусні форми українського фольклору, що з'явилися в попередній стадії. Зворотним мовним явищем є вживання української лексики неукраїнцями, які у своїх сусідів навчилися пити українську горілку та їсти українські страви. Тут також слід згадати периферійне, але постійне явище, яке час

⁵⁴ Гнатюк, В. “Пісенні новотвори...”, с. 54.

від часу з'являється й знову зникає. Це — так звані українські анекдоти, в яких представники пануючого мовного середовища насміхаються з українців і з представників національних меншостей. Такі анекдоти нерозривно виникають серед населення більшості з різних психологічних причин, між іншим, також, коли це суспільство почувається психологічно загроженим меншиною групою.

Велика частина українського фолкльору в Канаді зовсім або мало відрізняється від фолкльору, який побутував до того часу або в той час, коли переселенці виїжджали в Новий світ. Це різні жанри українських народних пісень, народної прози тощо. Їх важко відрізнити від української народної творчості на материк.

Українсько-канадські фолкльорні студії, у вузькому розумінні цього терміну, не існували до 1950 р. Піонером у цій ділянці стала музикознавець Тетяна Кошиць — дружина знаного диригента і композитора Олександра Кошиця, що після Першої світової війни виїхав з України на Захід. Після смерті чоловіка Тетяна Кошиць працювала в Осередку Української Культури та Освіти у Вінніпегу. Збирання народних пісень було частиною її робочих завдань. Вона залишила по собі архів, у якому зібрано приблизно двісті пісень із музичною розшифровкою різних жанрів⁵⁵. Серед записів Т. Кошиць маємо кілька зразків, що їх видав Я. Рудницький.

Як мовознавець він був довголітнім головою відділу слов'янських студій при Манітобському університеті, також присвятив велику кількість часу збиранню різних фолкльорних текстів, переважно в західній частині Канади. Ці тексти він опублікував пізніше у трьох томах під назвою *Матеріяли з українсько-канадського фолкльору й діалектології*⁵⁶, де вони поділяються на дві основні групи: традиційний “старокраєвий фолкльор”, що був перенесений до Канади, та український фолкльор адаптований чи створений у Канаді. Крім цих двох категорій, фолкльорна концепція Рудницького також включає змішаний чи гібридний фолкльор. Рецензії на *Матеріяли...* написали К.А. Мен-

⁵⁵ Klymasz, Robert B. *A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902-64*. Anthropology Papers No. 21 (Ottawa: National Museum of Canada, 1969), pp. 2-3, 52.

⁵⁶ Рудницький, Ярослав. *Матеріяли до українсько-канадської фолкльористики й діалектології* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1956), том III (1); том V (3), 1958; *Ukrainian-Canadian Folklore: Texts in English Translation* (Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1960), volume VII(5); *Матеріяли до українсько-канадської фолкльористики й діалектології* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1962-1963), том IX (7).

нінг⁵⁷, Б.Л. Кредер⁵⁸, Роберт Б. Климаш⁵⁹, Яр Славутич⁶⁰. Ці рецензії переважно прихильні, хоч дехто завважив брак даних про інформаторів, від яких записано твори, та відсутність покажчиків сюжетів і мотивів.

З проблем теоретичного осмислення фолкльору найбільш відома стаття Ярослава Рудницького “До питання систематики українсько-канадського фолкльору”⁶¹. Автор поділяє його на три категорії: 1) новостворений українсько-канадський фолкльор, 2) перенесений фолкльор та 3) змішаний фолкльор. Новостворений українсько-канадський фолкльор учений розглядає в широкому й вузькому розумінні. Українсько-канадський фолкльор “у найширшому розумінні”, за словами Рудницького, “охоплює сукупність усіх виявів українсько-канадської усної народної творчості, без уваги на те, чи вони зафіксовані в українській, чи в якій іншій мові, а теж і без уваги на те, чи вони походять від канадців українського чи іншого походження, коли вони зафіксовані в українській мові або стосуються українського життя в цій країні”⁶².

Рудницький також виокремлює українсько-канадський фолкльор у вузькому розумінні. “Вузьке розуміння цього терміну”, на думку Рудницького, “охоплює тільки певні вияви української усної народної творчості, а саме тільки такі її види, що були створені українською етнічною групою вже на канадському терені й тематично стосуються виключно канадської дійсності”⁶³. До “імпортованого” українського фолкльору автор зараховує ті українські пісні, оповідання, сміховинки, легенди, приповідки, загадки і ін., що привезені “нашими переселенцями з України. В широкому розумінні слова ‘українсько-канадський фолкльор’ вони теж належать до української народної словесності в Канаді. Їх співають уже молодші покоління, які не були в Україні, або представники яких — уродженці Канади”⁶⁴.

До третьої категорії, так званого мішаного фолкльору, Руд-

57 *The Slavic and East European Journal*, XV, no. 4 (1957), pp. 312-4.

58 *Journal of American Folklore*, 70 (1957), pp. 193-4.

59 *Western Folklore*, volume XXV (1966), pp. 262-3.

60 Yar Slavutych, *Review in Folklore*. London, v. 71 (June 1960), pp. 137-9.

61 Рудницький, Ярослав. “До питання систематики українсько-канадського фольклору”, *Збірник на пошану Зенона Кузеля. Записки НТШ* (Париж-Нью-Йорк-Мюнхен-Торонто-Сідней, 1962), т. СІХІХ, с. 135-39.

62 Там же, с. 136.

63 Там же, с. 137.

64 Там же, с. 137-8.

ницький зараховує “адаптовані тексти, пристосовані до українсько-канадської дійсності”⁶⁵. Автор вважає, що його поділ українсько-канадського фольклору на три категорії “має не тільки формальне значення”, а й також показує “виразно проведену хронологію поодиноких фольклорних типів”. “Ясно, — пише Рудницький, — що перенесений фольклор буде найстаршою верствою усної словесности, бо він існував іще перед перенесенням його носіїв на новий терен. Знову ж властивий українсько-канадський фольклор має всі ознаки нового наверствування... Те саме стосується й мішаного (гібридизованого) фольклору”⁶⁶. Виникає, з одного боку, питання, чи в Канаді не побутує перенесений фольклор з України після приїзду першої чи другої хвилі українських переселенців, а з другого боку, на скільки різниться так званий мішаний фольклор від “властивого українсько-канадського”.

Найбільші заслуги в розвитку української фольклористики в Канаді має Роберт Климаш. Він є автором низки монографій, статей, рецензій та бібліографічних покажчиків⁶⁷. Тепер він є куратором Східньої європейської програми в Канадському осередкові вивчення народної культури при Канадському музеї цивілізації в Оттаві. Його докторська дисертація на тему “Комплекс

65 Там же, с. 138.

66 Там же, с. 139.

67 *A Bibliography of Ukrainian Folklore in Canada, 1902-1964; Continuity and Change: The Ukrainian Folk Heritage in Canada* (Ottawa: National Museum of Canada, 1972); *Folk Narratives Among Ukrainian-Canadians in Western Canada* (Ottawa: National Museum of Man, 1973); “Folklore Politics in the Soviet Ukraine: Perspectives on Some Recent Trends and Developments,” *Journal of the Folklore Institute*, XII (1976), pp. 177-88; “Speaking at (about) with the Dead: Funerary Rhetoric among Ukrainians in Canada,” *Canadian Ethnic Studies*, VII, no. 2 (1975), pp. 50-6; “Ukrainian Folklore in Canada: The Big Put-Down,” *Journal of Ukrainian Graduate Studies*, 3, no. 1 (1978), pp. 66-7; “The Fine Arts,” *A Heritage in Transition: Essays in the History of Ukrainians in Canada* (Toronto, 1982), pp. 281-95; “Folk Music,” *Visible Symbols: Cultural Expression among Canada's Ukrainians* (Edmonton, 1984), pp. 49-56; “Male and Female Principles as Structure in the Ritual Foodways of Ukrainians in Canada,” *Journal of Ukrainian Studies*, 10 (1985), pp. 15-27; “Crucial Trends in Modern Ukrainian Embroidery,” *Material History Bulletin*, no. 26 (1987), pp. 1-6; “The Role of Folk Music,” *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians* (Edmonton, 1988), pp. 167-73; *The Ukrainian Folk Ballad in Canada* (New York: AMS Press, Inc., 1989); *Art and Ethnicity: The Ukrainian Tradition in Canada* (Hull: Canadian Museum of Civilization, 1995); *Sviato: Celebrating Ukrainian-Canadian Ritual in East Central Alberta Through the Generations* (Edmonton: Her Majesty the Queen in Right of Alberta, 1992); *The Icon in Canada: Recent Findings from the Canadian Museum of Civilization* (Hull: Canadian Museum of Civilization, 1996).

українського фолкльору в Канаді”, яку він захистив при Індіанському університеті в США⁶⁸, є, очевидно, основним довідником для кожного дослідника, якого цікавить український фолкльор у Канаді. У цій праці Климаш вивчає динаміку українського фолкльору в Канаді. Він висвітлює питання, які ставив його університетський керівник Ричард Дорсон у зв'язку з фолкльором переселенців у США: “Що діється з успадкованими традиціями європейських та азійських народів після того, коли вони переселяються в Сполучені Штати й коли вони вивчають нові мови та нові звичаї? Скільки старого фолкльору зберігається й передається дітям? Які зразки відпадають, які втручання з'являються, які погодження бувають між віруваннями старого краю та американським фізичним ландшафтом?”⁶⁹. Відтак Климаш ставить собі ряд нових завдань. Він прагне: 1) проникнути в суть причин фолкльорних змін на підставі зібраного ним корпусу у прерійних провінціях Канади, 2) описати та пояснити тенденції, процеси, та механізми дії, які проявляються в цих змінах та 3) проаналізувати та визначити показники безперервності традиційного українського фолкльору в новому канадському доквіллі. Досліджування Климаш здійснює синхронно. Він бере до уваги асиміляційні впливи. Вчений намагається побачити й позитивні наслідки цих процесів. В основному це проявляється в доборі певних традиційних цінностей, які могли б уціліти в чужому оточенні та якими етнічна група могла б озброюватися у пошуках перспективного майбутнього⁷⁰.

Климаш проводив польову працю тільки з інформаторами зі степових провінцій Канади, бо в тих громадах асиміляційні процеси відбувалися не в такій мірі, як на сході Канади (особливо в провінції Онтаріо). Дисертація складається з дев'яти розділів, вступу, чотирьох додатків, показчиків мотивів та сюжетів, списку інформаторів та вибраної бібліографії. В перших трьох розділах праці подається опис загального побуту українських канадців та приклади найбільш консервативного шару усних переказів. У наступних трьох розділах Климаш розглядає ті явища фолкльорного корпусу, які виживають, і ті, що зникають у нових умовах. Так, наприклад, затрималися повір'я про уроки, чари й заклинання, а зникли перекази про мавок і подібних мітологічних постатей. На місце давніх анекдотів приходять гумор на основі макаронічного мовлення. Нарешті, зі зникненням української мо-

⁶⁸ Klymasz, Robert Bogdan. “Ukrainian Folklore in Canada: An Immigrant Complex in Transition,” Indiana University, Ph.D., 1971.

⁶⁹ Ibid., p. 1.

⁷⁰ Див.: Ibid., p. 2.

ви забувається й більшість обрядових і необрядових пісень. В останніх трьох розділах Климаш розглядає явище перебудови українського фолкльорного корпусу, який пристосовується до вимог нового світу. Замість усних жанрів зростає питома вага інструментальної музики, особливо танцювальної. На фестивалях, крім танців у народних костюмах, з'являється більше виставок творів народного мистецтва, продуктів української кухні. У фестивалях і весіллях беруть участь і сусіди неукраїнці. Тут уже не може бути мови про емігрантський чи імігрантський фолкльор, а про народну творчість однієї з багатьох етнічних груп, із яких складається населення Канади.

Говорячи про розвиток української фолкльористики в Канаді, слід також згадати збирача малих форм фолкльору Володимира Плавюка, уродженця містечка Кути в теперішній Івано-Франківській області. Після трьох років учителювання в селі Касперівці він переїхав до Нью-Йорку, де працював журналістом. Переїхавши до Канади, ходив на курси філософії та богослов'я, виконував обов'язки протестантського пастора, а після цього перейшов на працю до організації Канадського червоного хреста. Багато подорожував, часто зустрічався з українцями на вічах і зборах. При тих зустрічах при нагоді він записував прислів'я. У 1946 році Плав'юк випустив книжку під назвою *Приповідки або українсько-народня філософія*⁷¹, де зібрано 6200 зразків паремій із поясненнями. Кожне прислів'я, подане в цій праці, Плавюк перефразував, так як свого часу зробив Іван Франко у своїх *Галицько-руських народних приповідках*⁷². Відомий канадський учений Ватсон Кіркконел написав прихильну рецензію на цей збірник. "Чи не найцікавішою книжкою року, з погляду академічного, — пише Кіркконел, — є монументальна збірка українських прислів'їв Володимира С. Плав'юка, присвячена першим українським переселенцям у Канаді. ... Якби ця скарбниця української народної мудрости була перекладена на такі світові мови, як англійська чи французька, це викликало б велике зацікавлення на цьому континенті"⁷³. Після видання *Приповідок* Плавюк продовжував збирацьку працю, і через дванадцять років повідомив, що має готовий матеріал для другого тому. Та раптова

⁷¹ *Приповідки або українсько-народня філософія*. Зібрав та видав Володимир С. Плавюк (Едмонтон, 1946).

⁷² *Галицько-руські народні приповідки*. Зібрав, упорядкував і пояснив д-р Іван Франко, *Етнографічний Збірник*, том X (1901); том XVI (1905); том XXIII (1907); том XXIV (1908); том XXVII (1909), том XXVIII (1910).

⁷³ Kirkconnell, Watson. "V. New-Canadian Letters," *University of Toronto Quarterly*, 16 (1947), p. 297.

смерть у 1961 році не дозволила збирачеві здійснити цей намір.

Після смерти В. Плавюка матеріали довгий час зберігалися у приватному архіві Люби та Івана Григорія⁷⁴. 1986 року автор цих рядків брав участь у міжнародному симпозиумі ЮНЕСКО “Іван Франко і світова культура”, що проходив у Львові в Україні, де виголосив доповідь на тему “В.С. Плавюк — канадський послідовник І.Я. Франка в галузі пареміографічних досліджень”⁷⁵. На перший погляд, прослідковується багато паралелей між виданнями І. Франка та В. Плавюка. Останній користується, як і перший, подібною термінологією, вживаючи термін “приповідки”. Видання І. Франка побудоване на опорно-гасловому принципі. Збірка Плавюка теж побудована згідно опорно-гаслового принципу. Вона, як і збірка Франка, містить у собі пояснення до паремій. Ці паралелі у збірках видалися дуже цікавими і спонукали до подальшого дослідження спадщини Володимира Плавюка. В Едмонтоні вдалося розшукати його рідню, короткі автобіографічні матеріали та неопубліковані паремії. Завдяки активній підтримці Василя Хміляра, тодішнього голови Канадського королівського легіону: Норвудське відділення 178 в Едмонтоні, було створено спеціальний комітет для опрацювання та видання пареміографічної спадщини В. Плавюка. Другий том приповідок Володимира Плавюка був опублікований 1996 р.⁷⁶

Докторська дисертація Климаша залишалася на довгий час унікальною в українсько-канадській фолклористиці, оскільки нові докторські роботи в цій ділянці почали знову з’являтися лише в 1990-х роках. Але в той же час, 1970-і та особливо 1980-і роки стали багатими на магістерські праці з українського фолклору. Так, 1972 року О.І. Мельник захистив у Манітобському університеті працю на тему “Типологія українсько-канадського фолклору”. Мельник працював під керівництвом проф. Рудницького, застосовував його класифікаційну систему щодо канадського фолклору, користувався збірками Федика, Рудницького та Климаша.

⁷⁴ До речі, Іван Григорій є автором статті “В.С. Плавюк — перший український фолклорист у Канаді”, *Північне сяйво: Альманах*. Упорядкував Яр Славутич (Едмонтон, 1964), ч. I, с. 113-5.

⁷⁵ Медвідський, Б. “В.С. Плавюк — канадський послідовник І.Я. Франка в галузі пареміографічних досліджень”, *Іван Франко і світова культура: Матеріали міжнародного симпозиуму ЮНЕСКО*, Львів, 11-15 вересня 1986 р. (Київ, 1990), книга 2, сс. 394-7.

⁷⁶ *Українські приповідки*. Зібрав Володимир С. Плавюк. Упорядкування, пояснення та редагування Богдан Медвідський, Олександр Макар (Едмонтон: Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет; Асоціація Українських Піонерів Альберти, 1996), том 2.

В пізніх семидесятих роках українські фолкльорні студії на університетському рівні розпочинаються в Альбертському університеті, що стає центром українських фолкльорних студій на Північноамериканському континенті. Два аспіранти з Альбертського університету опрацювали теми з традиційного фолкльору дещо раніше. Ще в 1963 році Ю. Фотій захистив магістерську працю на тему “Перегляд мітології Київської Руси та її пережитків у фолкльорі східних слов'ян”. Фотій у своєму перегляді підсумував праці вчених про давніх слов'янських богів, підкреслюючи пантеон князя Володимира Великого, а також менших мітологічних постатей. У 1967 році В. Нінювський написав розвідку про “Поетичні образи та мітологічні сліди в колядках”. У своїй праці Нінювський простежує переважно мовно-художні засоби у текстах збірки “Колядки і шедрівки”, I, II, виданих В. Гнатюком. Тут ідеться про звуки та звукосполучення, риму та строфіку в даному жанрі народної поезії. Протягом 1980-1990-х років багато аспірантських досліджень було підготовлено в Альбертському університеті, де пропонуються програми із спеціалізацією в українському фолкльорі не тільки на бакалаврському, але й магістерському та докторському рівнях. 1981 р. завершив дослідження Я. Ковальчук, який проаналізував емігрантські вірші галицького селянина Григорія Олійника (їх видано в Торонті 1972 року). Григорій Олійник емігрував до США в 1907 році, де він працював на шахтах в Пенсильванії. Ковальчук дослідив тексти збірника за такими категоріями: еміграційні та іміграційні поеми, святкові поеми, поеми календарного циклу та екзистенціальні поеми. 1982 р. захистив магістерську працю Д. Гоголь. Тема — фолкльор у романі А. Свидницького *Люборацькі*. 1989 р. в Альбертському університеті написав працю на тему “Українська ліра — питання характеру та походження явища” В. Мороз. У цій праці простежується історія розвитку інструмента до й після його появи в Україні, шляхи розвитку лірницької традиції, починаючи від скоморохів, українське лірництво в ХІХ — початку ХХ ст. і доля ліри й лірників у другій половині ХХ ст.

Розвага була частиною життя українських громад у Канаді. Популярним музичним інструментом підчас забав були й досі є цимбали. М. Бандера, аспірант Альбертського університету, 1985 р. описав процес виготовлення цимбалів у майстерні Т. Чичула, починаючи від першої дошки⁷⁷. Велику частину виробничої дії

⁷⁷ Робота М. Бандери видана у вигляді окремої книжки. Див.: Bandera, Mark Jaroslav. *The Tsybaly Maker and His Craft: The Ukrainian Hammered Dulcimer in Alberta* (Edmonton: Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press,

знято на відеоплівку. В тому ж році предметом дослідів Андрія Нагачевського стали народні танці українських переселенців. Він описав понад п'ятдесят танців, що їх виконували перші українські поселенці у степових провінціях в Альберті й Саскачевані. З цього числа тридцять чотири були відомі нашим людям до виїзду в Канаду.

1990 р. захистила магістерську працю про народне лікування переляку серед альбертських українців Рина Ганчук. Лікувальний спосіб складається з двох частин: угадування причин недомагання при допомозі виливання гарячого воску в миску холодної води та очищення хворого шляхом примовок. Дослідження проведене за допомогою записів відеокамери та звукозаписувача.

З 1990 р. в Альбертському університеті розширюється вивчення етнології України. 1994 р. Наталія Шостак завершила магістерську роботу на тему "Освоєння середовища: Символічні аспекти будівництва та внутрішньої організації традиційного селянського житла північної Бориспільщини (початок ХХ ст.)". Пізніше були виконані магістерські роботи "Вивчення подібностей і відмінностей між болгарськими та українськими народними побутовими пісненими мотивами (лірика)" (Раїна Іотова, 1996 р.), "Микола Костомаров та український фолкльор" (Согу Гонг, 1998 р.). Нещодавно була захищена докторська робота Вікторії Логвин "Українське звичаєве право: Спроба аналізу деяких аспектів жіночих прав" (1997 р.).

У дев'яностих роках магістерські роботи з українсько-канадського фолкльору в Альбертському університеті завершили: Браєн Черевик, "Українські цимбали: Гра на цимбалах серед українців в Альберті" (1992), Олена Плохій, "Українське Різдво в Канаді: Їжа, традиції, звичаї" (1996). З докторських дисертацій — 1991 р. Андрій Нагачевський захистив роботу на тему "Коломийка: Зміна й різноманітність у канадсько-українському танці".

Розширення тематики досліджень, що здійснюються аспірантами з програми українського фольклору в Альбертському університеті, також спостерігається у вивченні українського фолкльору в інших країнах діаспорного поселення. Так, 1997 р. Володимир Бойчук написав магістерську роботу на тему "Вівади — весільні пісні українців з Боснії".

Хоч Альбертський університет є ведучим науковим осередком вивчення українського фолкльору в Північній Америці, певна праця в цьому напрямку проводиться також в інших вищих освітніх закладах. У Саскачеванському університеті 1983 р. захистила працю Л. Осборн на тему "Українсько-канадська народна

пісня”. Вибираючи деякі зразки (наспіваних двома сестрами, народженими в Канаді, на плівку записувача) пісень, Осборн проаналізувала вісім пісень народних і літературного походження на тлі традицій українських народних пісень та за системою музиколога Зиновія Лиська. До речі, вона також захистила свою докторську дисертацію під назвою “Українські коліскові пісні в контексті української народно-пісенної традиції: Текстуальний та музичний аналіз репертуару з опублікованої збірки Зиновія Лиська, *Українські народні мелодії (1967-)*” в Саскачеванському університеті 1995 р. У тому ж Саскачеванському університеті захистила 1985 р. Л. Марущак працю “Українське весілля”. Пребагатий народний обряд був предметом досліджень уже не одного етнографа. Праця Л. Марущак складається з перегляду науково-описової літератури про українське весілля ХІХ-го та початку ХХ-го століть в українських, російських і польських джерелах. У праці наświetлено типологію українського весілля.

Дослідами української фольклористики у широкому розумінні слова займаються також у відділі охорони історичних пам'яток при Міністерстві громадського розвитку провінції Альберта. Завдяки створенню Села спадщини української культури в Альберті, розпочалося дуже детальне вивчення історичних об'єктів, зібраних у цьому музеї під відкритим небом. Відділом охорони історичних пам'яток опублікований цілий ряд досліджень про українські поселення в східно-центральної Альберті. Зокрема, вийшли друком такі роботи: “Українські блочні поселення в східно-центральної Альберті, 1890-1930: Історія”, “Українські викопні житла в східно-центральної Альберті”, “Шопа для машинерії Чернівчанів: Українська фермерська практика в східно-центральної Альберті”, “Хата Грекулів: Використання землі та структурна історія”, “З селянської форми: Структурна історія хати М. Гавриляка в Шандро, Альберта”, “Комерція в зоні сільських поселень: Структурна історія крамниці бакалійних товарів з околиці Лужани”, “Притулок, харчування і ломовий віз: Структурна історія платної стайні в Редвей”, “Церква коло Глусів: Наративна історія Української католицької церкви в Бучачі, Альберта”, “Свето: Святкуючи українсько-канадські обряди в східно-центральної Альберті протягом поколінь”⁷⁸.

⁷⁸ Martynowych, Orest T. *The Ukrainian Block Settlements in East Central Alberta, 1890-1930: A History* (Edmonton: Alberta Culture, 1985); Nahachewsky, Andriy. *Ukrainian Dug-Out Dwellings in East Central of Alberta* (Edmonton: Alberta Culture, 1985); Maryn, Sonia. *The Chernochan Machine Shed: Ukrainian Farm Practices in East Central of Alberta* (Edmonton: Alberta Culture, 1985); Hohol, Demian. *The Grekul House: Land Use and Structural History* (Edmonton: Alberta Culture, 1985);

Основна частина цієї праці була здійснена під керівництвом старшого наукового співробітника для проекту Село спадщини української культури Радомира Білаша.

Важливий вклад у розвиток української фолкльористики в Канаді робить Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті, який zorganizував дві наукові конференції, присвячені українській культурі в Канаді. Так, 1981 року у Вінніпезі була проведена конференція під назвою “Видні символи: Культурне вираження серед канадських українців”, матеріали якої були пізніше опубліковані у вигляді окремої книжки⁷⁹. Серед виступів на цій конференції можна згадати, наприклад, такі: “Збираючи матеріальну культуру: Альбертське Село спадщини української культури” (Р.Б. Білаш), “Народна музика” (Р.Б. Климаш), “Популярна музика” (Богдан Зайцев), “Українські культурні й політичні символи в Канаді: Антропологічна добірка” (Зенон Погорецький) та ін.

1985 р. була проведена конференція присвячена культурному життю перших українців в Альберті, де більшість доповідей стосувалася українського фолкльору в широкому розумінні цього терміну й суміжної дисципліни — культурної антропології. Головні теми, що їх обговорювали на цій конференції: 1) “Контрасти Старого та Нового світів”, 2) “Матеріальна культура”, 3) “Поетика щоденного життя”, 4) “Традиції та вірування”, 5) “Культурні інституції та організації”, 6) “Музей просто неба”⁸⁰. На цій конференції прочитано більш як двадцять доповідей. Вона стала передвісником конференції “Міграція українців до західньої Канади після 1891: Конференція з нагоди сторіччя”, що відбулася в Едмонтоні в травні 1991 року і підсумувала стан

Lesoway, Marie. *Out of the Peasant Mold: A Structural History of the M. Hawryliak Home in Shandro, Alberta* (Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, 1989); Chorniawy, Cathy. *Commerce in the Country: A Structural History of the Luzan Grocery Store* (Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, 1989); Melnycky, Peter. *Shelter, Feed and Dray: A Structural History of the Radway Livery Barn* (Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, 1989); Makuch, Andriy. *Hlus' Church: A Narrative History of the Ukrainian Catholic Church at Buczacz, Alberta* (Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, 1989); Klymasz, Robert B. *Sviato: Celebrating Ukrainian-Canadian Ritual in East Central Alberta Through the Generations*. Edited by Radomir B. Bilash (Edmonton: Alberta Culture and Multiculturalism, 1992).

⁷⁹ Див.: *Visible Symbols: Cultural Expressions among Canada's Ukrainians* (Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1984).

⁸⁰ Див.: *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians*, edited by Manoly R. Lupul (Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta and Historic Sites Service, Alberta Culture and Multiculturalism, 1988).

розвитку української фолклористики та музеєзнавства в Канаді, а також вказала на нові можливі напрями дослідження народної культури на майбутнє. Остання, до речі, мала свій відповідник в Україні — конференцію, що відбулася в Чернівцях у жовтні 1990 року.

Канадський інститут українських студій також видав двомовний збірник *Українські думи*⁸¹ та перевидав підручник академіка Філярета Колесси *Українська усна словесність*⁸². Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків при Альбертському університеті та КІУС співпрацюють щодо наукових видань з фолклористики та етнографії.

Нарешті, слід згадати двох інших відомих науковців, які сприяли до розвитку української фолклористики в Канаді, працюючи в ділянці народної культури материка. Це, по-перше, Степан Килимник, який видав п'ять томів про українські календарні звичаї⁸³. По-друге, Митрополит Іларіон видав відому працю під назвою *Дохристиянські вірування українського народу*⁸⁴.

Тепер я хотів би дещо детальніше ознайомити читачів із першим професором Катедри Гуцуляків — д-ром Андрієм Нагачевським та його працею. Народився він у місті Саскатуні, провінція Саскачеван. Свою першу університетську освіту (В.А.) отримав у Саскачеванському університеті з українознавчих студій у 1979 році. Також закінчив Йоркський університет 1982 р. в Торонті спеціалізуючись у хореографії, де отримав бакалаврський ступінь із мистецтвознавства. Опісля А. Нагачевський прибув до Альбертського університету на магістерську програму з українського фолклору й закінчив її 1985 р. Тут же 1991 р. отримав науковий ступінь доктора філософії з українського фолклору. Тема його докторської дисертації була, як зазначалося вище, “Коломийка: Зміна й різноманітність у канадсько-українському танці”. Будучи стипендіатом товариства “Україна”, А. Нагачев-

81 *Ukrainian Dumy*. Editio Minor. Original Texts. Translations by George Tarnawsky and Patricia Kilina. Introduction by Natalie K. Moyle (Toronto-Cambridge: Institute of Ukrainian Studies and Harvard Ukrainian Research Institute, 1979).

82 Колесса, Філярет. *Українська усна словесність* (Едмонтон: Канадський Інститут Українських Студій, Альбертський Університет, 1983).

83 Килимник, С. *Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні* (Вінніпег: Накладом Видавничої Спільки “Тризуб”, 1955-1963 (останній том видано у Вінніпезі та Торонто), тт. I-V.

84 Митрополит Іларіон. *Дохристиянські вірування українського народу: Історично-релігійна монографія* (Вінніпег: Накладом Видавничої Комісії при Товаристві “Волинь”), 1965.

ський також навчався в однорічній програмі Інституту культури ім. О. Корнійчука в Києві. Варто згадати, що 1988 р. він перебував у Центрі вивчення танців у Джерсі, Англія, де проходив спеціальний літній курс навчання.

Як освіта д-ра Нагачевського, так і весь його робочий досвід, пов'язані з українською культурою, зокрема танцями. У 1983-1985 роках він працював як дослідник для Села української культурної спадщини поблизу Едмонтону. В 1989-1990 роках був викладачем у Відділі славістичних і східноєвропейських студій Альбертського університету. З 1990 р. займає Катедру української культури та етнографії ім. Гуцуляків. Спочатку, в роки 1990-1995, працював як професор-асистент, а потім отримав звання надзвичайного професора.

За час праці в університеті д-р Нагачевський викладав такі навчальні курси: “Український танець”, “Українська культура”, “Українське народне мистецтво і його виконання”, “Українська матеріальна культура”, “Українські календарні обряди”, “Українська народна поезія”, “Методи дослідження українського фолкльору”, “Українські культурні символи в Канаді”, а також деякі курси з української мови.

Як молодий дослідник, А. Нагачевський уже здобув собі досить солідну наукову репутацію. У його доробку чимало опублікованих статей у канадських та закордонних виданнях, а також підготовка чисельних дослідницьких матеріалів. Так, ще 1985 р. відділ історичних пам'яток при Альбертському уряді опублікував його об'ємисту 286-сторінкову роботу під назвою *Українські земляні житла в східно-центральної Альберті*, що базується на результатах його досліджень, проведених для Села української культурної спадщини⁸⁵. А. Нагачевський є автором двох статей у такому відомому в Канаді виданні, як *Продовження і зміна: культурне життя перших українців в Альберті*, про яке вже згадувалося раніше⁸⁶. Серед інших робіт А. Нагачевського, надрукованих у північноамериканських наукових виданнях, можна назвати такі: “Побутовий та сценічний танець як етнохореографічні категорії”⁸⁷, “Концептуальні категорії етнічного танцю: Приклад канадсько-українського танцю”⁸⁸, “З'єднуючи тра-

85 *Ukrainian Dug-out Dwellings in East Central Alberta.*

86 “Ukrainian Performing Arts in Alberta,” *Continuity and Change: The Cultural Life of Alberta's First Ukrainians*, pp. 211-220; “The First Imprint: The *Burdei* in the Wilderness,” / *Ibid.*, pp. 78-86.

87 “Participatory and Presentational Dance as Ethnochoreological Categories,” *Dance Research Journal*, 27, 1 (1995), pp. 1-15.

88 “Conceptual Categories of Ethnic Dance: The Canadian Ukrainian Case,”

диції: Українські предмети, намальовані Анною Гарбуз”⁸⁹. У науковому доробку д-ра Нагачевського представлені також статті в північноамериканських енциклопедичних виданнях⁹⁰. Крім того, А. Нагачевський публікував результати своїх досліджень в Україні⁹¹, Угорщині⁹² та Греції⁹³. До цього можна додати, що невдовзі побачать світ деякі його нові дослідження⁹⁴.

А. Нагачевський публікує рецензії на етнологічні видання, присвячені проблемам дослідження танців та української культури, на сторінках північноамериканських наукових журналів.

Canadian Dance Studies, 2 (1997), pp. 137-150. Edited by Selma Odom and Mary Jane Warner.

89 “Bridging Conventions: Ukrainian Objects Painted by Ann Harbuz,” *Ann Harbuz: Inside Community, Outside Convention*. Edited by Joan Borsa (Regina: Dunlop Art Gallery, Regina Public Library, 1998), pp. 60-69.

90 “Ukrainians in Canada,” *Encyclopedia of World Cultures*, edited by David Levinson (Boston: G.K. Hall, 1991), volume 1, pp. 357-359. 1996 року в Торонто був виданий *Словник танцю*, де А. Нагачевський є автором 75 статей і заміток (див.: *Dictionary of Dance: Words, Terms and Phrases*. Edited by Susan Macpherson (Toronto: Dance Collection Danse Press/es, 1996). До речі, в Нью-Йорку планується видати *Міжнародну енциклопедію танцю*, для якої А. Нагачевський написав статтю “Український традиційний танець”.

91 “Джерела до вивчення українського танцю Канади”, *Родовід*, 2 (1991), сс. 65-73; “Канадсько-українська експедиція селами Борщівщини” (у співавторстві з Ларисою Сабан), *Літопис Борщівщини* 8 (1996), сс. 69-73.

92 “Structural Analysis of the Kolomyika.” *Studia musicologica academiae scientiarum Hungaricae* 34 (1992), pp. 27-30. Edited by Laszlo Felfoldi.

93 “National Standards Versus Social Traditions in Ukrainian Dance.” *Proceedings of the 17th Symposium of the ICTM Study Group for Ethnochoreography*. Edited by Irene Loutzaki (Nafplion, Greece: Peloponnesian Folklore Society, 1995).

94 В 1998-1999 роках планується видати такі роботи А. Нагачевського, як: “Ukrainian Shumka Dancers.” *The Canadian Encyclopedia* in CD ROM format. Dance editor Kathryn Chase Merrett; “Searching for Branches, Searching for Roots: Fieldwork in my Grandfather’s Village,” *Dance in the Field: Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography*, edited by Theresa Buckland (London: Macmillan Press); “Removing the Bride’s Veil: Style in a Ukrainian Wedding Ceremony,” *Proceedings of the 19th Symposium of the ICTM Study Group on Ethnochoreology*, edited by Georgiana Wierregore and Theresa Buckland (Prague: International Council for Traditional Music Study Group on Ethnochoreology); “Canadian Influences on Ukrainian Dance,” *Proceedings of the Centennial Conference: The Migration of Ukrainians to Western Canada after 1891* (Edmonton: Alberta Community Development, Historic Sites and Archives Services and the Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography); “Вплив В. Авраменка на сучасний канадський український танець”, *Василь Авраменко та світова українська хореографічна культура* (Київ: Центр дослідів народної творчості); *Побутові танці українців Канади* (Київ: Видавництво „Родовід” та Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків).

Він є редактором видань, які публікуються Катедрою української культури та етнографії імені Гуцуляків⁹⁵, був учасником багатьох наукових конференцій. Він також має великий досвід польових етнографічних досліджень українських танців, які проводилися в Канаді, Україні, Югославії, Словаччині, Польщі, Франції та Італії.

На сучасному етапі А. Нагачевський працює над науковим проектом “Нова етнічність у канадсько-українському танці”, в якому здійснює порівняльне дослідження сценічних та побутових українських танців у Канаді та Україні. На цю ціль у 1994 році він отримав фінансову дотацію від Дослідчої ради з суспільних та гуманітарних наук Канади. Задум проекту полягає в тому, щоб порівняти українські танці серед українських поселенців у канадських прерійних провінціях, а також в тих регіонах України, звідки наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. відбувалася масова еміграція до Канади. 1994 року д-р Нагачевський проводив польові дослідження, разом з аспірантом програми з української етнології Браєном Черевиком, у канадських провінціях Манітоба та Альберта, зокрема в районі Давфину, куди прибули одні з перших українських переселенців до Канади. Навесні та влітку 1995 р. відбулася 4-місячна експедиція по селах Західної України. Дослідження проводилися на Борщівщині в Тернопільській області, а також на Буковині. Підчас цих експедицій вдалося записати багато весіль та інтерв'ю на відео та аудіоплівки, зробити велику кількість польових записок.

Тепер усі польові матеріали зібрано і д-р Нагачевський працює над їх обробкою та підготовкою результатів дослідження до публікації. З 1 липня 1996 р. до 1 липня 1997 р. він перебував у річній науковій відпустці в Університеті Меморіал у Ньюфавн-дленд, де знаходиться найбільший центр для вивчення фолкльору в англійськомовній частині Канади, велика збірка теоретичної літератури та багато науковців, які цікавляться питаннями культурних процесів ХХ ст. й етнічності.

Робота Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків не обмежується викладацькою та дослідницькою діяль-

⁹⁵ Див., наприклад: Bandera, Mark J. *The Tsybaly Maker and His Craft: The Ukrainian Hammered Dulcimer in Alberta*, edited by Andriy Nahachewsky and Bohdan Medwidsky, *Canadian Series in Ukrainian Ethnology* 1 (Edmonton: Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography and Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1991). 1998 року під редакцією А. Нагачевського планується видати книжку: *Hanchuk, Rena. The Word and Wax: Folk Medicine and Ukrainians in Alberta, Canadian Series in Ukrainian Ethnology* 2 (Edmonton/Toronto: Huculak Chair of Ukrainian Culture and Ethnography and the Canadian Institute of Ukrainian Studies Press).

ністю. Велику увагу приділяють також проведенню наукових конференцій. Так, 26–28 квітня 1996 р. відбулася конференція під назвою “Студії з української культури та етнічності: Академічні та громадські перспективи”. У ній взяли участь аспіранти й професори Альбертського університету, представники Провінційного архіву Альберти, Канадського центру вивчення народної культури в Гал, Торонтського й Манітобського університетів, УВАН у США. На конференції обговорювали питання матеріальної культури, народного мистецтва, усного фолкльору, етнічної та культурної ідентичності, міжкультурних зв’язків.

Головним промовцем на конференції був відомий українсько-канадський фолклорист д-р Роберт Б. Климаш із Канадського центру для вивчення народної культури, який виступив на тему “Студії з українсько-канадського фолкльору: сучасні тенденції та проблеми”.

Підчас конференції відбулося п’ять наукових сесій. Вони проходили під такими назвами: “Два підходи до традиційної культури: усний фолклор і література”, “Українська матеріальна культура”, “Життя та еротика: ритуал і символізм в українській культурі”, “Культура і Старий Край”, “Українська етнологія та етнічність”. Крім того відбулися два круглі столи. Один із них був присвячений темі “Архіви як засіб для розвитку громади”. У ньому взяли участь архівісти й науковці з Провінційного архіву Альберти, Українсько-Канадського Архіву-Музею Альберти в Едмонтоні, Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків, тощо. Обговорювалися питання про стан і перспективи розвитку українських архівів у Канаді. Інший круглий стіл відбувся на тему “Питання етнічності: особисті перспективи”. У ньому взяли участь нащадки різних поколінь української еміграції до Канади. Слухачі мали нагоду порівняти розповіді учасниць про їхнє особисте розуміння української етнічності, що базується на їх приналежності до різних хвиль української еміграції, які прибули до Канади наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст., у 1920-і й 1930-і роки, наприкінці 1940-х — на початку 1950-х років, та в 1990-і роки.

Конференція показала, по-перше, зростаюче зацікавлення українською етнологією серед української громади та представників інших етнічних груп з-поза академічного світу; по-друге, високий професійний рівень досліджень з української етнології, які проводяться в Канаді; по-третє, добру теоретичну підготовку аспірантів з програми українського фолкльору та етнографії.

З метою ширшої популяризації української фолклористики в Канаді, а також діяльності Катедри ім. Гуцуляків, щорічно вида-

ється Вісник української етнографії. До цього часу вже видано три номери бюлетеню.

З кінця 1980-х років канадська політика багатокультурности, що досягла свого найбільшого розмаху протягом 1970-х років, починає поступово згортатися. Це явище значно поглиблюється в 1990-і роки, коли федеральні та провінційні урядовці, під приводом намагання зменшити дефіцит бюджету, різко скорочують фінансову підтримку для цілей багатокультурности (мовляв, багатокультурність становила найбільшу бюджетну витрату!). В Альберті, наприклад, це проявилось в повному припиненні фінансової підтримки провінційного відділу Конгресу Українців Канади, українських суботніх шкіл, різкому зменшенні виділення коштів для Села української культурної спадщини та Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті. Воно проявлялося і в купюрах університетської освіти загалом. У суспільстві знову розпочали активізуватися політичні сили, які стоять на анти-багатокультурних позиціях, і які звучали значно приглушено протягом попередніх десятиліть, коли багатокультурність була важливою складовою частиною канадської державної політики і перебувала дещо ближче до центру громадської думки країни. З певним погіршенням економічної ситуації в другій половині 1980-х та в 1990-і роки, розпочинає відбуватися зворотній процес, який особливо чітко проявляється у політиці Реформістської партії, що виступає за якнайшвидше згортання політики багатокультурности.

Хоча ці питання ще не знайшли ґрунтового аналізу на сторінках наукових видань, усе ж вони починають привертати увагу канадських науковців. Доволі песимістичну картину стосовно багатокультурности та етнічних студій у Канаді загалом, та в Альберті зокрема, представив у своїй Шевченківській доповіді під назвою “Багатокультурність, етнічні студії та сучасна економічна криза в Альберті”, що була виголошена в Альбертському університеті 1994 р., колишній директор Канадського інституту українських студій Манолій Лупул. У цій доповіді професор Лупул висловив глибоке занепокоєння з приводу тих політичних гасел, що використовуються реформістами в політичній боротьбі. Зокрема, він звернув увагу на заяву лідера реформістів Престона Менінга у передмові до “Принципів, політики та виборчої платформи” Реформістської партії перед федеральними виборами 1993 р., де вказується на “потребу рухатися поза визначення Канади старими партіями як ‘партнерства культурних та лінгвістичних груп’ до нового бачення

Канади як партнерства рівних провінцій і громадян”⁹⁶. М. Лупул також вказав на головні положення політики Реформістської партії щодо багатокультурності, де говориться, що

А. Реформістська партія виступає за прийняття та інтеграцію канадських іммігрантів до головного русла канадського життя. Реформістська партія буде спрямовувати діяльність уряду на підвищення якостей громадянства всіх канадців, незалежно від їх раси, мови та культури.

Б. Реформістська партія підтримує принцип, що індивідами чи групи є вільними зберігати свою культурну спадщину, використовуючи власні ресурси. Партія буде підтримувати їх право на це.

В. Реформістська партія Канади виступає проти теперішньої концепції багатокультурності та Канадіянізму, писаного через дефіс, що пропагуються Урядом Канади. Ми припинимо фінансування багатокультурних програм і підтримуватимемо закриття Відділу Багатокультурності⁹⁷.

Треба сказати, що хоча останнім часом реформісти намагаються здійснювати певну “декорацію” своєї політики, щоб вона виглядала привабливішою для виборців, все ж, по суті, їх становище щодо багатокультурності не змінюється. З одного боку, серед певної групи реформістів звучить дещо примирливіше початковий занадто категоричний тон публічних висловлювань на адресу багатокультурності. Це пов’язано з тим, що партія мріє про перемогу у федеральних виборах і, у зв’язку з цим, мусить більше звертати увагу на виборців поза межами своїх прихильників. У той же час, це є лише тактичне політичне маневрування, що не змінює основних положень політики реформістів. Це видно хоча б із того, що їх вищеподані політичні напрямні стосовно багатокультурності з 1993 року майже дослівно повторюються у програмі їх політики, викладеній у “Blue Sheet Policy” від 27 січня 1997 р.⁹⁸.

Не можна не помітити, що реформістські політичні гасла знаходять певну підтримку серед канадського населення, особливо у прерійних провінціях. Це питання потребує глибшого наукового осмислення. Саме ці гасла також були використані альбертським провінційним урядом, коли, починаючи з 1993 р., він розпочав заходи в напрямку різкого скорочення державних видатків, щоб

⁹⁶ Lupul, Manoly R. “Multiculturalism, Ethnic Studies and the Present Economic Crisis in Alberta,” The Shevchenko Lecture 1994. 24 March 1994, University of Alberta, Edmonton, p. 5.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Див.: Reform Party of Canada. Policy Statement. Category 5: Culture. January 27, 1997. Multiculturalism.

ліквідувати дефіцит державного бюджету. Уряд провінції, як зазначалося раніше, вдався до скорочення видатків на багато урядових програм, у тому числі й на багатокультурність. Так, у *Трьохрічному стратегічному плані на 1994-1997 рр.* альбертської Комісії з багатокультурності вказувалося, що її трьома головними напрямками роботи мали бути: 1) усунення расизму й дискримінації в Альберті, 2) досягнення розуміння та зобов'язання цінувати культурну різноманітність в урядових структурах та між усіма альбертцями, 3) пропагування громадського керівництва та самоодатності в різноманітності планування та програмування⁹⁹. Таким способом уряд бажав, щоб етнокультурні групи підтримували свою діяльність за рахунок власних ресурсів. У той же час, серед значної частини населення створювалася думка, що етнокультурні групи є головними споживачами державних коштів і розтринькувачами грошей платників податків.

Зараз тяжко передбачити майбутнє як Реформістської партії, так і багатокультурності в Канаді. Політика, як відомо, річ дуже мілива й залежить від багатьох факторів. Було б, очевидно, наївно очікувати на повернення до тієї політики багатокультурності, що мала місце протягом 1970-х років, коли федеральний та провінційні уряди щедро виділяли кошти для етнічних груп. Але, мабуть, також не слід падати у крайній песимізм і думати, що вже все пропало. Зазнавши драстичних обтинань бюджету, багато канадсько-українських культурних та наукових установ продовжують далі існувати, отримуючи менші кошти від держави. Це стосується, зокрема, Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті, який, у цьому плані, постраждав більше, ніж університетські навчальні відділи. Інститут утратив дві штатні позиції для утримання наукових співробітників. У той же час, ні колишній Відділ славістичних та східноєвропейських студій, ані Відділ історії та класичних студій Альбертського університету не втратили академічних позицій в україністиці (хоча Відділ славістичних та східноєвропейських студій втратив інші штати). Але й тут відчувається постійний тиск, оскільки університетська адміністрація часто нагадує, що якщо не вдасться збільшити число студентів на славістичних курсах, то ці курси можуть стати "історією". 1995 р. Відділ славістичних та східноєвропейських студій, разом із його програмою з українського фолкльору та етнографії, "прилучили" до новоствореного Відділу сучасних мов та порівняльної літератури, що охоплював деякі романські, германські та слов'янські мови, а також багато інших дисциплін. Нещодавно

⁹⁹ Див.: *Three Year Strategic Plan 1994-1997* (Edmonton: Alberta Community Development, n.d.), pp. 6-8.

відбулася нова переорганізація відділу і тепер славістичні дисципліни знаходяться у т. зв. Відділі сучасних мов та культурних студій.

Хочеться вірити, що якщо ми будемо відповідно відстоювати свої права, то зможемо дочекатися більш сприятливих обставин для багатокультурності та українознавчих студій. Може тепер ці слова звучать занадто оптимістично. Проф. Лупул, безумовно, мав рацію, говорячи, що етнічні студії, в тому числі й українознавчі, далеко не належать до пріоритетів нинішнього уряду Альберти. У листі до мене від 26 квітня 1995 року прем'єр Альберти Ральф Клайн, між іншим, писав:

Провінційний уряд зараз намагається ліквідувати провінційний дефіцит і розпочати зменшення боргу. Як результат цих наших зусиль, приймаються новаторські заходи спрямовані на зменшення державних видатків. Такі як Ваш, приватно засновані фонди показують підприємницький дух, так потрібний в Альберті, щоб знайти шляхи фінансування програм, які, в іншому випадку, не отримали б грошей на оперування. Ваші зусилля достойні похвали і я захожую Вас продовжувати Вашу добру працю¹⁰⁰.

З цього листа видно, що сподіватися нині на нову додаткову державну фінансову підтримку українознавчим науковим програмам немає підстав. Тому ситуація з українською етнографією виглядала б набагато гірше, якби не ті вічні фонди, які зараз є в нашому розпорядженні, та які будуть фінансувати подальший розвиток українознавства навіть за найбільш несприятливих умов. Маючи їх, ми можемо із впевненістю говорити про майбутнє Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків. Це все ще раз показує важливість і необхідність збору громадських коштів для створення вічних фондів для розвитку українознавства в Канаді.

На завершення цієї статті хочеться висловити деякі думки з приводу майбутнього розвитку українських фолкльорних студій у Канаді та, разом з тим, Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків.

Живучи в Канаді, маємо як позитиви, що сприяють нашій науковій праці, так і певні перешкоди. До перших можна зарахувати те, що ми, будучи складовою частиною західного академічного світу, маємо безпосередній доступ до найновіших наукових методологій та теорій. У нашому розпорядженні теж є високоякісне технічне обладнання для збору та обробки експедиційних мате-

¹⁰⁰ Лист зберігається в приватному архіві автора.

ріялів. Разом з тим, певною перешкодою до швидкого розгортання українських фольклористичних студій у Канаді є те, що українська культура на цьому континенті є меншинного типу і не може конкурувати з культурами доміантних груп. У фольклористиці це проявляється у більшій увазі до останніх, що видно, наприклад, із діяльності провідного в англійськомовній частині Канади Відділу фольклору в Університеті Меморіал у Ньюфавндленд, де фокус скеровано більше на ірландців, шотландців і французів. У нашій ситуації ми маємо тисячі потенційних інформаторів і дуже мало польових дослідників.

В українських музеях та архівах у Канаді зібрано значну кількість предметів матеріальної культури. Дехто з представників нашої громади вважає, що непотрібно збирати пісні, писанки та вишивки, якщо ми вже маємо їх сотні у наших збірках. Звичайно, подібні думки свідчать про певну обмеженість. Немає сумніву, що українські фольклорні матеріали, що зберігаються в Канадському центрі вивчення народної культури, у збірці Відділу охорони історичних пам'яток при Альбертському Міністерстві громадського розвитку, Українському фольклорному архіві при Альбертському університеті, українсько-канадських музеях чи приватних колекціях будуть цінними джерелами не тільки для початкуючих науковців, але й для більш досвідчених професіоналів. Тому необхідно активно продовжувати збирати і зберігати фольклорні матеріали. Навіть тоді, коли дослідники натрапляють на матеріали, які не є справжньою “знахідкою”, вони можуть становити науковий інтерес, пояснюючи певні аспекти культурних процесів. Серед української громади в Канаді є багато аматорів, які хотіли б вірити, що народна культура є статичною. Насправді, лише деякі елементи народної культури можуть залишатися незмінними, але інші знаходяться у процесі постійної трансформації, як довго культура залишається продуктивною.

Досить часто доводиться також зустрічатися зі спрощеним розумінням фольклору, коли останній розглядають лише як залишки сільської культури, що назавжди відійшла у минуле. У дійсності все виглядає значно складніше, оскільки наш урбаністичний та компютерний вік не тільки не втрачає фольклор, але й розширює його структуру, відкриваючи перед нами нові фольклорні явища. Якщо раніше традиційний фольклор передавався безпосередньо засобами усного слова чи прикладу, то зараз ми можемо очікувати отримати жарг через факс або електронну пошту. Тому дослідження майбутніх фольклористів не будуть звужуватися, а навпаки поширюватимуть рамки сучасної науки за рахунок уведення в дослідницьку орбіту фольклору нових груп і прошарків міського

населення, зокрема ремісників, учителів, спортсменів, компютерників, пенсіонерів тощо. Важливим напрямком фолкльористики стає дослідження зв'язків між народною культурою, популярною культурою та засобами масової інформації. Можна сподіватися і на продовження вивчення традиційного українського фолкльору в Канаді в регіонах, де його ще досі не вивчали, а саме в провінціях Онтаріо, Британська Колумбія, Квебек і Нова Шотландія.

Безумовно, розширення контактів з Україною матиме вплив на майбутній розвиток українсько-канадського фолкльорного комплексу. Не зважаючи на те, який вигляд чи форму матиме цей новий комплекс, немає сумніву, що майбутній фолкльорист знайде в ньому багате джерело для своїх досліджень.

Турбуючись про розвиток етнографічно-фолкльористичних (та інших українознавчих студій в Канаді), це не означає, що ми забуваємо про стан в Україні. Оскільки наші фінансові можливості дуже обмежені, то ми прагнемо використовувати їх найбільш доцільно як для української сторони, так і для канадської. Свого часу ми намагалися зробити перший крок для технічного піднесення етнографічної чи фолкльористичної науки в Україні в той спосіб, що ми передали компютери до Інституту мистецтвознавства, фолкльору та етнографії ім. М. Рильського НАН України в Києві та його філіалу у Львові (теперішній Інститут народознавства). Очевидно, що один компютер на цілий Інститут — це крапля в морі. Тому ми мусили думати, хто в першу чергу повинен мати доступ до компютерів. У випадку Києва ми вважали, що архіварі, а у випадку Львова — бібліографи. Ми також думали про давні плівки, що їх треба було б переписати і постаралися за допомогою Фонду Сороса придбати відповідну техніку та нові плівки для переписування. Ми передаємо також деякі кошти Інституту народознавства у Львові на видання бібліографії фолкльору та етнографії, яку підготував Олександр Мороз. Ми вважаємо, що архіви й бібліографія — це найважливіші знаряддя для науковця будь-якої дисципліни. Доступ до них важливий як для українських науковців в Україні, так і для українських науковців поза її межами. Маленький гріш також припав Археографічній комісії для видання альбомів Де ля Фліза. Це мовби перші кроки, але звідкись потрібно почати.

Оскільки Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків унікальна в західньому світі, то це, очевидно, покладає на неї особливу відповідальність. Вона полягає в тому, щоб активно діяти: а) брати участь у наукових семінарах та конференціях, а також організовувати подібні заходи; б) публікувати популярні матеріали та наукові видання; в) підтримувати подальше впро-

вадження української народної культури в університетську навчальну програму і, залучаючи українську громаду, пропагувати українську культуру в Канаді та в західному світі; г) розширювати співробітництво з Україною. Щоб досягнути ці завдання, Катедра повинна утримувати архів, який служитиме як сховище північноамериканської української усної та матеріальної народної культури, а також основних друкованих матеріалів, виданих в Україні та Східній Європі.

Щоб бути у провідному руслі північноамериканської науки, слід, насамперед, підтримувати тісніші зв'язки з нашими канадськими колегами з франкомовного Лавальського університету в Квебеку та англійськомовного Університету Меморіал у Ньюфавндленді, де знаходяться найкращі в Канаді фолклорні та етнографічні програми. На Лавальському університеті читають 34 курси з фолклору та етнографії на бакалаврському рівні та 25 — на аспірантському¹⁰¹. В Університеті Меморіал пропонується 45 курсів для тих, хто здобуває бакалавреат із фолклористики, та 40 — для аспірантів¹⁰². Фолклорна програма в Університеті Меморіал відрізняється своєю цілісністю та логічністю побудови, що сприяє підготові спеціалістів-фолклористів високого класу. Програма пропонує багато теоретичних курсів, а також тих, що присвячуються окремим фолклорним жанрам. Вона подає багато прикладів можливостей розширення нашої української фолклорної програми при Альбертському університеті. Так, в Університеті Меморіал на бакалаврському рівні читають такі курси: “Народне харчування,” “Фолклор і освіта”, “Фолклор і популярна культура”, “Фолклор у середньовічному суспільстві”, “Фолклор та усна історія” і т.д. На аспірантському рівні в Університеті Меморіал викладають спеціальний курс про фолклорне архівознавство. Безумовно, нам треба глибше ознайомлюватися з педагогічною та науковою діяльністю провідних в Канаді фолклористичних центрів і намагатися впроваджувати їх досвід у нашу працю. Разом із тим, ми не повинні дослівно копіювати їх підхід, оскільки в нашій праці є своя специфіка, що пов'язана з характером української культури в Канаді. Важливе те, щоб ми разом могли працювати над методологічними й теоретичними аспектами фолклору та етнографії, спільно збагачуючи їх.

¹⁰¹ Див.: *Répertoire des cours de premier cycle 1997-1998*, No. 25 (Université Laval, 1997), pp. 100-2; *Répertoire des programmes et des cours des deuxième et troisième cycles 1996-1997: Faculté des Études supérieures* (Université Laval, 1996), pp. 289-90.

¹⁰² Див.: *Memorial University of Newfoundland: Calendar 1998-99* (St. Johns, Newfoundland, 1998), pp. 144-6, 412-3.

Додаток 1.

Список донорів для української фольклорної програми в Альбертському університеті

П-во Ераст та Лідія Гуцуляки, п-во Василь та Анна Куріливі, Трест родини Гуцуляків, д-р Богдан Медвідський, Королівський канадський легіон: Норвудське відділення 178, д-р Олег Зуєвський, Альбертське Товариство Збереження Української Культури, Клуб українських підприємців та професіоналістів, Фундація Союзу Українських Самостійників Канади, п-і Елсі Кавулич, п. Михайло Кавулич, Канадська Фундація Українських Студій, п-во Зенон та Ольга Васараби, д-р Марія Лобай, д-р Роберт Л. Буш, п. Іван Григорій, Альбертське Товариство Центральних та Східно-європейських Студій, п-і Іванна Бригідер, Приятелі Товариства Українського Села, п-во К. та Н. Медвідські, п-і Лілія Токарік, п-і Марія Попівчак, п. Михайло Цибульський, Діамонд Мотел Лтд., п-і М. Кавулич, д-р Орест С. Талпаш, п-і О. Ганночко, п. Євген Плав'юк, п. Тарас Байда, п-і Чернявська-Химич, п. Френсис Флевелінг, д-р Богдан Гарасимів, д-р М. Горовіц, п. Ю. Козяк, п. Любомир Пастушенко, д-р Петро Саварин, мгр. Роман Рошак, п. Василь Косташ, п-і Кім Кравченко, п. Антон Мельник, п. З. Прокоп, п. А. Семотюк, п-і Галина Тимочко, д-р В. Роман Петришин, п-і Глорія Купченко, п. В. Гнатюк, п. Джон Мельник, д-р Петро А. Ролланд, д-р С. Джон Ткачук, п. Клеренс Кенвей, п-і Мелані Цукалас.

КІУС У ДОБУ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Проголошення незалежності України в серпні 1991 року застало мене в Едмонтоні, де я мав інтерв'ю як кандидат на посаду редактора *Journal of Ukrainian Studies* та директора Програми вивчення сучасної України ім. Стасюків. Тодішній директор КІУСу д-р Богдан Кравченко саме мав академічну відпустку й перебував в Україні. Виконуючим обов'язки директора за його відсутності, був д-р Франк Сисин, керівник новоствореного Центру ім. Петра Яцика для досліджень історії України. Тоді я назавжди запам'ятав пожвавлення, що царувало в інституті у ті знаменні дні. КІУС наводнювали запити про Україну та прохання про інтерв'ю від західних урядів і засобів масової інформації. Кількість відвідувачів з України — науковців, письменників, політиків, економістів — просто приголомшувала. Ми всі відчували, що починається нова доба в історії інституту, зрештою, в історії української діаспори взагалі.

Формально, я розпочав працю в інституті як директор Програми ім. Стасюків і редактор згаданого журналу у березні 1992 р., а вже наприкінці року став виконуючим обов'язки директора. У липні 1994 року я прийняв п'ятирічне призначення на посаду директора КІУСу. Таким чином, я був свідком, учасником і керівником перетворень у КІУСі в добу незалежної України майже з самого початку.

Заснування Канадського інституту українських студій (КІУС) у 1976 році було відгуком на глибоко відчутну потребу української громади зберегти національну історичну й культурну спадщину, яка була загрожена з трьох боків. З одного боку — багаторічне придушення української культури тоталітарним радянським режимом; з інших двох — байдужа й часто ворожа позиція політичних та інтелектуальних кіл Заходу і швидкий асиміляційний процес серед другого і третього поколінь канадських українців. Отож, завданням інституту українознавства стало збереження української ідентичності, утвердження того, що українська мова, історія та культура є нашим неоціненним національним спадком. Інститут сприяв розвиткові українських та українсько-канадських студій, служив методичною базою для двомовної освіти і забезпечував інтелектуальну підтримку для української громади. Праця в цих на-

прямакх швидко здобула інститутіві поважну академічну репутацію, а також авторитет серед української спільноти.

Наприкінці 80-х років, однак, характер діяльності та структура інституту зазнали важливих змін. Насамперед, стали можливими наукові та культурні контакти з Україною. Обсяг праці КІУСу в цій ділянці значно збільшився. Водночас бюджет інституту в 1987-88 рр. було скорочено на 10 відсотків, що викликало потребу великої, досить успішної кампанії збору коштів серед української громадськості. Незважаючи на зменшене урядове фінансування, щедрі пожертви спільноти дозволили заснувати нові програми та структурні підрозділи. 1987 р. на основі Вічного фонду Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону було створено Методичний кабінет української мови (МКУМ). 1989 р. княжий дар п. Петра Яцика дозволив відкрити Центр Петра Яцика для досліджень історії України. 1990 р., внаслідок щедрої пожертви родини Стасюків, було засновано Програму Стасюків для вивчення сучасної України.

Але все-таки на межі 80-х і 90-х років КІУС відчував потребу організаційного оновлення. Переломовим став 1991-й рік. На початку року тодішній директор д-р Богдан Кравченко взяв академічну відпустку й виїхав на Україну завершувати свою книжку з історії Комуністичної партії України (КПУ). Як відомо, восени того року КПУ сама стала історією, а проголошення незалежності відкрило для діаспори нові можливості допомоги Україні. Д-р Кравченко лишився в Україні й надалі, працюючи радником уряду та обіймаючи керівні посади в системі вищої освіти. Обов'язки директора прийняв на себе д-р Франк Сисин, який тоді прибув до Едмонтону і став на чолі новоствореного Центру Петра Яцика для досліджень історії України. Влітку того ж року д-р Дейвід Марплс зайняв посаду професора у відділі історії Альбертського університету, зменшивши свою діяльність в інституті. (Саме на його місце я й був призначений новим директором Програми Стасюків та редактором *Journal of Ukrainian Studies*). Одночасно після проголошення незалежності Україна опинилася в центрі уваги західних урядів і засобів масової інформації. Зростали також обсяг наукових обмінів і контактів, листування з Україною. На додаток, того ж року в Канаді відзначали сторіччя українського поселення, що створило додаткове навантаження для співробітників КІУСу. Треба сказати, що за вмілого керівництва д-ра Франка Сисина та завдяки самовідданій праці всіх співробітників інститут добре вив'язався із відповідальних завдань 1991-го року. Інститут українознавства навіть став посередником у передачі прем'єр-міністрові Малруні офіційного повідомлення про незалеж-

ність України та запиту про дипломатичне визнання від Голови Верховної Ради Леоніда Кравчука.

Однак на початку 1992 р. КІУС опинився перед потребою переосмислити свою місію та зробити відповідні організаційні зміни. Проголошення незалежності України поставило перед інститутом нові завдання: почали надходити чисельні (часто урядові) прохання допомоги у відбудові україністики, колись байдужа західна академічна й політична еліта тепер уже цікавилась виданнями інституту та участю в різних проектах. Українські канадці прагнули відновити зв'язки з історичною батьківщиною шляхом вивчення національної спадщини та сприяння розвитку науки й культури в Україні. Святкування 100-річчя українського поселення в Канаді висвітлювало потребу мати у штаті інституту спеціаліста з питань канадсько-українських досліджень. Постала також серйозна проблема фінансування, оскільки уряд Альберти 1992 року оголосив про нове скорочення внесків на університет. Протягом наступних трьох років, університетський бюджет КІУСу було зменшено на 21%. Інститут мусив пристосуватися до нових вимог, упорядкувати свої зв'язки з Україною, оновити організаційну структуру та віднайти нові джерела фінансування.

Перед тим як приступити до розв'язання цих проблем, треба було переглянути стан інституту та його програм. З роками існування КІУСу, нові функції (наприклад, видавнича справа), нова програма Стасюків чи навіть новий Центр Петра Яцика просто додавалися до існуючої структури. Від цього одні програми послаблювалися, інші непомірно розрослися. Ставало очевидним, що інститут потребував структурної систематизації, яка б дала чітке визначення пріоритетів, функцій та обов'язків. Д-р Франк Сисин, тодішній виконуючий обов'язки директора, заступник директора д-р Данило Гусар Струк і я розробили план фундаментальної перебудови КІУСу на окремі підрозділи, кожен із яких мав би свого керівника, чітко визначені проекти й фонди. Здійснення цього плану реорганізації інституту почалося у 1992 р., а більшість його елементів було впроваджено в життя у 1993-94 роках.

Насамперед ми створили чи переорганізували автономні складові частини КІУСу, кожна з яких відповідає за власну програму, має директора та визначений бюджет. МКУМ існував довгий час як фактично автономний відділ, але також перейшов реорганізацію за директора Марусі Петришин (від 1990 року). Центр Петра Яцика був шойно створений 1989 року, одразу вже як автономна клітина інституту з власними завданнями, бюджетом і директором. Програма Стасюків для вивчення сучасної України була

створена 1990 року, але після того, як д-р Марплз перейшов до відділу історії Альбертського університету, треба було докласти багато зусиль до її упорядкування. У 1992 році КІУС створив постійну посаду директора Програми українсько-канадських досліджень (спільне призначення з відділом історії Альбертського університету). Звичайно, українсько-канадські дослідження були в центрі уваги інституту від часу його заснування, але окремого підрозділу не було. Директором програми стала д-р Франсес Свиріпа.

Найбільші зміни було зроблено у видавничій ділянці. На той час інститут мав уже значний доробок у справі видавання українознавчої літератури, та на початку 1990-х років видавнича діяльність розрослася настільки, що вимагала додаткових сил для виконання редакційної та адміністративної праці. Видавництво КІУСу було засноване як окремий підрозділ інституту наприкінці 1989 р. з метою поступово завоювати репутацію провідного видавця наукової україністики поза Україною. Проф. Максим Тарнавський з відділу слов'янських мов та літератур Торонтського університету став директором видавництва. У міжчасі, 1993 р. з публікацією трьох останніх томів *Encyclopedia of Ukraine* КІУС завершив головну стадію цього найвизначнішого наукового проекту української діаспори. Хоча головний редактор проф. Д. Гусар Струк продовжував керувати підготовкою іменного покажчика й додаткового тому, звільнення працівників від перевантаження дозволило посилити видавництво КІУСу й перенести журнал українознавства назад до Торонта. Восени 1993 р. п. Роман Сенкус повернувся на посаду редактора журналу, яким протягом шести років провадили три неповночасні редактори, і який знову став виходити регулярно. На початку 90-х років КІУС також почав налагоджувати співробітництво з українськими видавництвами. Науковий співробітник КІУСу Мирослав Юркевич виїхав до Києва на один рік керувати київським бюро інституту, налагодити справу видання українськомовних рукописів і координувати різні проекти в Україні. Тепер КІУС має свого постійного представника в Києві. Цю посаду займали молоді обдаровані українські науковці: спочатку Олександр Павлюк, а тепер д-р Георгій Касянов.

Створення нових та переорганізування існуючих програм КІУСу невдовзі почало приносити плоди. Наступні роки стали часом дальшої розбудови КІУСу, великих наукових досягнень і зростання авторитету нашої установи як провідного західного центру українознавства. Центр Петра Яцика для досліджень історії України розгорнув напружену працю над своїм головним проектом — англійським перекладом монументальної *Історії України-Руси*

Михайла Грушевського. Десять томів (11 книжок) цього видання — це перша значна синтеза української історії, вони висвітлюють минуле України від найдавніших часів до половини XVII ст. Перевидання *Історії* одночасно розпочалося в Україні зі співучастю Центру Петра Яцика. Але справа перекладу, підготовки вступних статей та коментарів, опрацювання бібліографії та перевірки посилянь була набагато складнішою. Уже у перші роки праці стало ясно, що проект перекладу Грушевського дорівнює за обсягом попередньому монументальному проекту *Encyclopedia of Ukraine*. Керівник центру д-р Франк Сисин створив міжнародню групу перекладачів, редакторів і консультантів, яка почала напружену багатолітню працю.

У липні 1997 р. ми святкували появу першого тому англійського перекладу *Історії України-Руси*. Перший том висвітлює історію України та її народу від найдавніших часів до створення Київської держави та її хрещення. Понад 1700 джерел багатьма мовами, включно з грецькою, староврейською, арабською та латинською, засвідчують надзвичайну ерудицію найвидатнішого історика України. Але це, разом із потребою врахувати нові досягнення археології, антропології, етнографії та історичного мовознавства, значно збільшило обсяг праці групи перекладачів і консультантів. Підготовка першого тому була фінансована щедрою пожертвою Петра та Івани Стельмахів (Міссіссага, Онтаріо). Переклала цей том Марта Скорупська, а зредагували д-р Франк Сисин із допомогою Уляни Пасічник та редактора-консультанта д-ра Анджея Поппе. Наприкінці 1997 року Центр Петра Яцика та КІУС влаштували серію успішних презентацій першого тому у головних містах Північної Америки та осередках українського поселення.

Крім цього головного проекту, Центр Петра Яцика розпочав видання своєї серії монографій. Первістком українськомовної серії став двотомник *Історичні есе* покійного проф. Івана Лисяка-Рудницького, що вийшов у Києві 1994 року і здобув широкий розголос в українській пресі. Це видання стало одною з найчастіше цитованих праць у сучасних історичних та політичних писаннях в Україні. Наприкінці 1996 р. вийшла друга монографія українською мовою, моя книжка *Російський централізм та українська автономія: Ліквідація Гетьманщини, 1760-1830* (переклад англійськомовного дослідження, що вийшло 1988 року у видавництві Гарвардського університету). Восени 1996 р. Видавництво КІУСу випустило першу англійськомовну книжку серії Центру Петра Яцика — монографію визначного візантолога проф. Ігоря Шевченка *Україна між Сходом і Заходом*. Центр також спонсорував архівні дослідження, редагування та публікацію у Львові збірника джерел

з історії України *Документи з історії Запорозького козацтва 1613-1620 рр.* У 1996 р. шедрі пожертви української громади на проект перекладу *Історії* Грушевського дозволили збільшити колектив, що працює над проектом. Це дозволяє сподіватися прискорення копіткої праці над виданням *Історії* та інших наукових досягнень.

Програма Стасюків для вивчення сучасної України відразу стала інформаційним центром для урядових установ, засобів масової інформації, академічних інституцій і ділових кіл. Як директор програми, я розбудовував Архів України ХХ-го століття та інформаційний центр, керував створенням компютеризованої бази даних про Україну. Але головним науковим проектом програми за мого директорства стало дослідження історії українсько-російських взаємин. У співпраці із Східноєвропейським інститутом Кельнського університету (Німеччина) та Інститутом ім. Гаррімана Колумбійського університету я розпочав трирічний проект “Народи, нації, ідентичності: українсько-російські контакти”. У рамках проекту, понад 80 спеціалістів з різних країн взяли участь у чотирьох престижних наукових конференціях, що чергувалися між Кельном і Нью-Йорком. Проект дістав підтримку в загальній сумі 100 000 амер. доларів від Американської урядової наукової фундації та Фундації ім. Гумбольдта. Матеріяли четвертої конференції вже опубліковано Інститутом ім. Гаррімана, а вибрані доповіді з перших трьох форумів підготовляються до друку.

Крім цього фундаментального проекту, Програма Стасюків здійснювала дослідження українців у Росії, спонсорувала видання відповідного атласу та статистично-біографічного довідника. Після мого призначення директором КІУСу, влітку 1994 р., д-р Марплс знову перебрав керівництво Програмою Стасюків, залишаючись повночасно на посаді професора відділу історії та класики. Д-р Марплс продовжив підготову та розповсюдження інформаційно-аналітичних обіжників про сучасну Україну. Підчас відзначення 10-х роковин Чорнобильської катастрофи у квітні 1996 р. він виступав із чисельними лекціями та інтерв'ю для різних інституцій і засобів інформації у Північній Америці. У 1997 р. Програма Стасюків випустила свою першу велику публікацію, англійськомовну збірку статей “Ядерна енергія та безпека в колишньому Радянському Союзі”. Серед найближчих планів програми — підготовка підручника для коледжів та університетів “Україна у ХХ-му столітті”, а також створення своєї власної електронної сторінки.

Програма українсько-канадських досліджень під керівництвом д-ра Ф. Свиріпи координує підготову аналітично-концепційної історії українців у Канаді. У 1991 р. Видавництво КІУСу надрукувало перший том дослідження Ореста Мартиновича, що висвіт-

лював період 1891-1924 рр. Тепер просувається праця над другим томом, який присвячено малодослідженому періодові 1924-51 рр. Другий том дасть глибоку аналізу українсько-канадського досвіду після часів першого поселення: розширення зв'язків між першою та другою хвилями еміграції та англо-канадськими сусідами, зростання відчуття ідентичности, становлення громадських установ, які відіграли чільну роль в українсько-канадському житті, та інтеграції в канадське політичне й соціально-економічне життя. Програма зібрала на картотеці висліди опитування про українсько-канадську ідентичність, підтримує екомузей “Калиновий край” в Альберті, пропонує громаді семінари з традиційної культури та родинної історії. 1995 р. Програма українсько-канадських досліджень спонсорувала конференцію про стан українознавства в Канаді. Тепер ведеться підготовка до представницької конференції в Торонті про досвід української спільноти в Америці й Канаді.

У 1994 р. ми заснували новий важливий підрозділ КІУСу — Програму дослідження українських церков. Потреба такої програми була відчутною вже довший час, зокрема з огляду на вражаюче релігійне відродження в Україні та ключову роль церков у збереженні української ідентичности в діаспорі. У 1994 р. щедрий дарунок бібліотеки та архіву проф. Богдана Боцюркова дав поштовх до заснування програми. Очолив її відомий науковець з України д-р Сергій Плохій. Першими виданнями програми стали англійськомовні книжки проф. Боцюркова *Українська Католицька Церква та Радянська держава, 1939-1950* та д-ра Андрія Кравчука *Християнська соціальна етика в Україні: Спадщина Андрея Шептицького*. Програма дослідження українських церков також спонсорує видання в Україні збірки документів Першого Собору Української Автокефальної Православної Церкви, проведеного у 1921 р., та намагається розбудувати постійну фінансову базу.

Завершення у 1993 р. видання п'ятитомної англійськомовної *Encyclopedia of Ukraine* було одним з найбільших досягнень КІУСу і стало знаменною віхою в українській науці. Головний редактор д-р Д. Гусар Струк далі керує підготовою іменного покажчика та додаткового тому, що дасть доповнення, виправлення та усучаснення, а також нові статті про головні події в Україні 1990-их років. Енциклопедія тепер має свою електронну сторінку. Вже розпочалася праця для перевидання п'яти томів, іменного покажчика та додаткового тому на компактному диску CD-ROM. Це поставить найновіші досягнення техніки на службу скарбниці українознавства.

Видавництво КІУСу стало в 1990-і роки провідним видавцем українознавчої літератури поза Україною. Каталог видавництва на-

раховує вже понад 100 книжок і дослідчих довідників, значна кількість яких є важливими новаторськими виданнями. Особливо плідно працює видавництво у ділянці української історії, а видання англійського перекладу *Історії* Грушевського має далі закріпити його репутацію в цій галузі. Директор видавництва д-р Максим Тарнавський постійно шукає нових якісних рукописів, тоді як досвідчені редактори Мирослав Юркевич та Роман Сенкусь відшліфовують тексти. Від 1993 р. *Journal of Ukrainian Studies* почав виходити регулярно і закріпив свою репутацію серйозного академічного видання. Під проводом п. Романа Сенкуся він також відіграє все більшу роль як форум для провідних дослідників з України.

Методичний кабінет української мови (МКУМ) під проводом п. Марусі Петришин останніми роками зосередився на розробці та виданні матеріалів навчальної серії “Нова”. Ця новаторська програма вивчення мови широко використовується для навчання української мови в Канаді та за її межами. Дотепер видано навчальні матеріали для 1-3 класів початкової школи, провадиться праця над матеріалами для наступних вікових груп. Програма “Нова”, принципи якої розробила д-р Оленка Білаш, навчає дітей розмовляти на основі усного запасу слів, який потім стає підґрунтям для програми читання й писання. “Нову” спочатку розробляли для двомовних шкіл Альберти, але тепер її широко використовують в інших провінціях Канади, а також у США, Бразилії, Австралії, Польщі, Словаччині, Латвії, Франції та Росії. Підхід “Нови”, який було високо оцінено спеціалістами, послужив моделлю для навчання інших мов, включно з мовами корінних народів Канади сіксіка та крі.

Окрім розробки й видання серії “Нова”, МКУМ співкоординує інтенсивні семінари та літні інститути для вчителів української мови, утримує Осередок засобів української мови, який має велику збірку навчальних матеріалів, підручників, художньої літератури, прозірок, платівок, відеокасет та ігор. Після підписання в 1996 р. угоди з видавництвом “Penguin Books Canada”, МКУМ опублікував книжку *Срібні нитки* — український переклад книжки *Silver Threads*, написаної Маршою Фодчук-Скрипух та ілюстрованої Михайлом Марченком.

Інститут підтримує розвиток українознавства не тільки в Канаді, а й за її межами. Розпад Радянського Союзу уможливив широке співробітництво з інституціями й науковцями в Україні. Найближче ми співпрацюємо з Інститутом української археографії Національної академії наук України та Львівським університетом. Від початку 1990-х років КІУС через Фундацію розвитку науки

(тепер Меморіальний фонд ім. Івана Коляски) щорічно спроваджує до Канади українських спеціалістів. Інститут також надає важну кількість стипендій та дослідних дотацій науковцям в Україні та українознавцям у Східній Європі. Продовжуємо гарну традицію підтримки українознавства у Північній Америці та в Китаї. Разом із активною видавничою діяльністю, сприяння розвитку українознавства у світі підносить міжнародну репутацію КІУСу.

Особливо розвинулися підчас мого директорства зв'язки з Китаєм. КІУС віддавна підтримував китайське українознавство: перший науковець-гість із Китаю, пані Джен Ї Юнь, перебувала в інституті ще у 1980-81 рр. Наступні контакти, ініційовані д-ром Петром Потічним, привели до фінансування КІУСом першого китайсько-українського словника, опублікованого 1990 р. в Бейджині. Після здобуття Україною незалежності, ми надали дослідчу дотацію професорові Чжао Юньчжун зі Східньо-Китайського педагогічного університету (м. Шангай) для дослідження і підготовки короткої історії України для китайських студентів. У травні 1995 р. я взяв участь у Другій міжнародній конференції з питань Китаю та України у Бейджині, яку КІУС частково фінансував. Підчас цієї подорожі я також відвідав Шангай, де нав'язав багато контактів із членами Китайської асоціації українознавства та обговорив питання сприяння різним українознавчим проектам. У наступні роки КІУС фінансово підтримав публікацію матеріалів згаданої конференції та українського *Розмовника* в Китаї, а 1997 року делегація китайських науковців відвідала інститут.

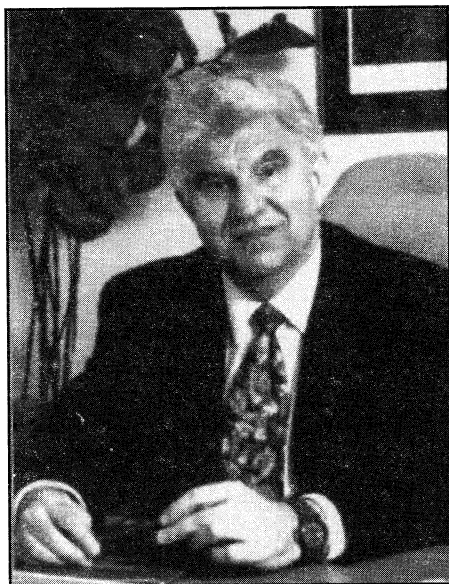
У середині 1990-х років КІУС сміливо розпочав нові проекти реальної допомоги Україні, насамперед у поширенні демократичних реформ та запровадженні ринкової економіки. Найважливішим із них є 4-мільйоновий Канадсько-український проект парламентської співпраці. Протягом трьох з половиною років, до 120 українських законодавців та урядовців усіх рівнів — від Верховної Ради до міських рад — прибуде до Канади для інтенсивного ознайомлення з управлінням енергетикою, сільським господарством, оподаткуванням, банківською справою та місцевим самоврядуванням. Головною метою проекту є сприяння переглядові неефективної законодавчої системи, яку Україна успадкувала від Радянського Союзу. Виконавчим директором проекту став едмонтонський правник Дмитро Якута, а раду директорів очолює колишній мер Едмонтону та лідер Ліберальної партії Альберти Лаврентій Декор. Канадське бюро міжнародного розвитку виділило 2.2 мільйони доларів на цей проект, який також користується широкою організаційною підтримкою урядів трьох степових провінцій та Бюро Співпраці Палати Громад Канади. Перші дві робочі групи з висо-

ких урядових службовців, депутатів та експертів парламенту України вже відвідали Канаду. Вони ознайомилися з організацією управління виробництвом та збереженням енергії, а також бюджету, податкової політики та бюджетного федералізму. Внаслідок цього вироблено нові проекти законодавчих пропозицій для Верховної Ради.

Влітку 1997 р. КІУС координував проведення в Калгарі практичної конференції на високому рівні “Канадсько-українська ділова ініціатива `97” (КУДІ `97). Конференція зібрала на тиждень нарад і зустрічей понад 400 урядових та фінансових провідників з Канади та України. Серед учасників були тогочасний прем’єр-міністр України Павло Лазаренко, міністр закордонних справ Канади Ллойд Екворт і прем’єри трьох степових провінцій. Ключові особи з уряду та відповідних галузей економіки провадили секційними засіданнями з питань приватизації землі, політичного розвитку, банківської справи та капіталовкладень, торговельної політики Канади та інших тем, важливих для розвитку партнерства з Україною. За деякими оцінками, нові канадські капіталовкладення в Україні, поштовх яким дала конференція, можуть сягнути позначки 900 мільйонів канадських доларів. 1998 року в Києві заплановано провести конференцію КУДІ `98.

Розбудова інституту тривала на тлі нещадних бюджетних скорочень. Але щедра підтримка української громади, вдалі подання на дотації від урядових та інших фондаций дозволили КІУСові не тільки вижити, а й піднести свою репутацію. По суті, кошти, які інститут тепер отримує від університету, лише частково покривають витрати на його інфраструктуру. На підтримку своїх різноманітних програм КІУС зумів мобілізувати значну кількість нових приватних та корпоративних пожертв, вічних фондів, урядових дотацій та контрактів. Наприклад, у 1996-97 академічному році інститут отримав понад 500 000 дол. від Канадської агенції міжнародного розвитку для проекту законодавчої співпраці, 120 000 дол. від Міністерства освіти Альберти на розвиток серії підручників української мови “Нова”, понад 100 000 дол. від уряду Канади та корпоративних спонсорів на програму розвитку канадсько-українського ділового співробітництва. КІУС також зібрав того року 249 670 дол. нових пожертв на вічні фонди і приблизно 400 000 дол. пожертв на проект перекладу *Історії* Грушевського.

У жовтні 1996 р. КІУС святкував своє 20-ліття. Ювілей було відзначено одноденною конференцією “Будування майбутнього `96” і бенкетом. Понад триста науковців, професіоналістів та громадських діячів взяли участь у секційних засіданнях із широкого кола питань, які стосуються української громади в Канаді та за її

Зенон Когут

межами. Виступаючи з промовою на бенкеті, посол України в Канаді Володимир Фуркало високо оцінив важливий і багатолітній внесок КІУСу в українознавство, підтримку національної ідентичності в діаспорі, а тепер уже й безпосередню допомогу Україні.

У 1997-98 академічному році процес переорганізації КІУСу практично завершився. Внаслідок кількарічної перебудови інститут став більшою, ефективнішою та різноманітнішою установою. КІУС служить науковому світові, українській громаді в Канаді, федеральному та провінційним урядам, канадським діловим колам і самій Україні. Він утримує та збирає навколо себе талановитий колектив, включно з молодшими науковцями, з метою забезпечення майбутнього українознавства. Протистоячи суворим фінансовим обмеженням у вищій освіті, КІУС намагається кувати дух партнерства та співпраці між університетом, українською спільнотою, урядом і діловими колами. Ми маємо амбітні, добре опрацьовані плани на майбутнє, маємо авторитет у політичних колах та в академічному світі, а також переконані у щедрій підтримці української громади. Інститут знайшов своє місце в суспільстві, яке на порозі ХХІ ст. вимагає постійної готовності до змін. Тому дивимося у майбутнє з оптимізмом.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНЦІВ У КАНАДІ У ВІДДІЛІ ІСТОРІЇ ТА КЛАСИКИ АЛЬБЕРТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Початки

Альбертський університет був першим північноамериканським університетом, який запровадив регулярне викладання історії України. Від перших викладів у 1971 році до сьогодні історія України та українців у Канаді у відділі історії¹ Альбертського університету розвинулися у провідну галузь високоякісних досліджень та навчання. Тепер відділ має незаперечну міжнародну репутацію важливого центру українознавства.

До певної міри, це сталося завдяки особливостям розвитку важної української спільноти в Едмонтоні. Ще перед Першою світовою війною велика кількість українських шукачів кращої долі з Галичини й Буковини оселилася на фермах на північному сході від Едмонтону. Невеликий приплив нових імігрантів у 1920-ті роки посилив національну свідомість громади. Після Другої світової війни до міста прибула нова хвиля українських імігрантів, цього разу переважно політичних утікачів, що мали назагал кращу освіту й більш розвинену національну свідомість, ніж їхні попередники. Одночасно діти та онуки першопоселенців також діставали освіту і переїздили з ферм до міста. Завдяки відносній ізоляції поселень українських фермерів, їхні діти затримували свою українську ідентичність навіть після отримання освіти й переїзду до міста. Хоча у багатьох українських громадах у Північній Америці виник конфлікт між нащадками першопоселенців та новоприбулими “діпістами”,² який у багатьох випадках призвів до відходу старих імігрантів від українського, громадського життя, в Едмонтоні сталося навпаки. Діяти повоєнної іміграції та освічені діти й онуки старої іміграції налагодили між собою плідне співробітництво. Одним важливим конкретним випадком такої співпраці у 1970-ті роки стало співробітництво у справі розвитку українознавства між юристом Петром Саварином, який імігрував до Канади 1949 р., і професором освіти Альбертського університету, вихованцем Гарварду д-ром Манолієм Лупулом, який народився у смuzі поселення

¹ 1 липня 1994 р. відділи історії та класики Альбертського університету об'єднано в єдиний відділ історії та класики.

² Назва “діпісти” походить від англійського скорочення “DP” (“displaced persons”).

українських фермерів. Вони разом працювали над багатьма проектами, включно із запровадженням викладів української історії у відділі історії Альбертського університету (1971 р.), створенням мережі українських двомовних шкіл у нашій провінції (1974 р.) та заснуванням Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті (1976 р.).³

До зусиль української громади додався сприятливий клімат у канадській політиці. Від середини 1960-х рр. Канада стала на шлях визначення свого національного обличчя. Українські громадські організації брали активну участь у відповідних дискусіях і допомагали накреслити нову офіційну політику в галузі культури, що охоплювала б культуру канадських “етників”. У такий спосіб українські кола сприяли утвердженню політики багатокультурності, а не англійсько-французької двомовності й двокультурності. Записки, подані українськими організаціями до комісії, закликали, між іншим, до запровадження українських студій у канадських університетах. Кілька записок називали, зокрема, історію України.⁴

Але українська історія в Альбертському університеті також завдячувала своїм успіхом першому викладачеві цього предмету, яким став професор Іван Лисяк-Рудницький. У кількох вирішальних для програми випадках саме повага колег до його наукових досягнень, ерудиції та інтелекту дозволила історії України розвинутися і стати одним із основних курсів відділу. Д-р Лисяк-Рудницький був одним із найвидатніших українських істориків другої половини двадцятого століття, науковцем, чия спадщина вже після його смерті справила величезний вплив на розвиток історичної науки в незалежній Україні.⁵ Ще перед переходом до Альбертсь-

³ Вирізняючи цих двох діячів поміж іншими, я не хочу сказати, що лише вони удвох відповідають за всі українські досягнення на просвітній ниві в Альберті. Наприклад, боротьбу за двомовну освіту очолювало Товариство української мови (Ukrainian Language Association), дорадниками якого були п. Саварин і д-р Лупул. Вони користувалися підтримкою інших прихильників українознавства у громадському житті, університетських коридорах влади та альбертській політиці.

⁴ Manoly R. Lupul, “The Establishment of the Canadian Institute of Ukrainian Studies at the University of Alberta: A Personal Memoir,” *Journal of Ukrainian Studies* 18, nos. 1-2 (Summer-Winter 1993): 1-2. Наприклад, в одній із записок вказувалося: “Принаймні один із канадських університетів повинен розвинути всеохоплюючу програму українських студій, включно з українською мовою, літературою, культурою та історією, а також вивченням внеску українців до життя Канади”. Див. *Brief Submitted to the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism by the Ukrainian Canadian Committee, Edmonton Branch* (Edmonton, 1964), p. 37.

⁵ Данило Кушплір, рец. на Ivan L. Rudnytsky, *Essays in Modern History, Записки НТШ*, том ССХХІІ, Праці історико-філософської секції (1991): 448-53. Іван Лисяк-Рудницький, *Нариси з історії нової України* (Львів:

кого університету він видав книгу про провідного українського політичного мислителя 19 ст. Михайла Драгоманова⁶ та багато блискучих есе, які стали класикою української історіографії, як “Інтелектуальні початки нової України”, “Роля України в новітній історії”, “Україна між Сходом і Заходом” та “Українці в Галичині під австрійським пануванням”.⁷ Він був майстерним викладачем, який тримав класи в захопленні, вміло вирізблюючи відмінності української історії із загальноєвропейського контексту. Він багато читав і мав широкі знання зі світової історії та літератури. Члени відділу історії Альбертського університету поважали його як видатного європейського науковця.

Що ж привернуло увагу історика такої величини, як Іван Лисяк-Рудницький, до Альбертського університету? Насамперед виняткова для українського історика на Заході можливість викладати історію України окремо від історії Росії. Але був і важливий особистий фактор, що відіграв визначальну роль. Подібно до багатьох інших українських професорів, д-р Рудницький тільки по довгих роках дістав працю в університеті, відповідному до його наукових досягнень. Від 1956 до 1967 р. він працював як “associate professor” в Ля Саль коледжі у Філядельфії, який тоді ставив наголос на викладанні, а не науці. Виклади забирали майже весь час та енергію д-ра Лисяка-Рудницького, тож його плідна наукова праця тих років була просто чудом. 1967 р., однак, він перейшов до Американського університету у Вашингтоні, Д.К., де на вересень 1971 р. вже дістав постійне призначення (“tenure”).⁸ Пізніше д-р Лисяк-Рудницький неодноразово казав авторові цієї статті, що він пішов на великий ризик, коли покинув постійну працю в столиці Сполучених Штатів і прийняв спочатку непевне призначення в університеті, розташованому далеко від провідних центрів наукового та інтелектуального життя. Однією з причин такого вчинку було те, що 1968 року він одружився з Олександрою Черненко з Едмонтону, з якою він познайомився в червні того ж

Меморіал, 1991). Сергій Єкельчик, *Пробудження нації. До концепції історії українського національного руху другої половини XIX ст.* (Мельбурн: Університет ім. Монаша, 1994). Іван Лисяк-Рудницький, *Історичні есе*, ред. Франк Сисин та Ярослав Грицак, 2 т. (Київ: Основи, 1994).

⁶ *Mykhailo Dragomanov: A Symposium and Selected Writings*, ed. Ivan L. Rudnytsky, *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.* 2, no. 1 (3) (Spring 1952) (New York: The Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S., 1952).

⁷ Всі згадані есе було передруковано у Ivan L. Rudnytsky, *Essays in Modern Ukrainian History*, ed. Peter L. Rudnytsky (Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1987).

⁸ Я. Грицак, “Іван Лисяк-Рудницький (Нарис інтелектуальної біографії)”, *Сучасність*, 1994, ч. 11, с. 92-93.

року на конференції Канадської асоціації славистів у Калгарі.⁹ Пани Черненко-Рудницька зробила все, що було в її силах, щоб її чоловік переїхав до Едмонтону.

Д-р Лисяк-Рудницький зміг коротко побачитися зі своєю дружиною у березні 1970 р., коли Клуб українських професіоналістів і підприємців запросив його прочитати в Едмонтоні п'яту щорічну меморіальну Шевченківську лекцію.¹⁰ За два місяці його було запрошено до Альбертського університету як професора-гостя для викладання одного курсу.¹¹ Це був курс History 327: "Початки нової України" з уточненням "Українська історія з особливим наголосом на XIX столітті". Студенти почали записуватись на цей курс ще до того, як було залагоджено всі університетські формальності, й д-р Лисяк-Рудницький справді дістав можливість викладати його в січні-квітні 1971 р.¹² Крім навчання студентів історії України, курс виконав кілька інших функцій: родина Рудницьких змогла бути разом, історичний відділ зацікавився з рівнем викладання д-ра Лисяка-Рудницького, а плани запровадити українознавство на всіх рівнях освіти в Альберті дістали новий поштовх.

У квітні 1970 р. Королівська комісія з двомовності і двокультурності випустила четвертий том своїх рекомендацій, де прямо вказувалося, що канадські університети повинні "поширити дослідження в галузі гуманітарних і суспільних наук до інших ділянок, відмінних від пов'язаних із англійською та французькою мовами". У відповідь комітет Товариства української мови влітку 1970 р. приготував докладну записку до Комісії з освітнього планування Альберти. Кілька розділів проекту записки, включно з пропозицією встановити катедру української історії та курс з історії українців у Канаді в Історичному відділі Альбертського університету, написав д-р Лупул.

⁹ Коротка автобіографія Івана Лисяка-Рудницького (у посіданні автора). Телефонічне інтерв'ю з Манолієм Лупулом 24 квітня 1998 р. "Prof. Ivan Lysiak-Rudnytsky," *Ukrainian Weekly*, 6 May 1984.

¹⁰ Петро Саварин, "Клуб українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні 1960-1975", *Західньоканадський збірник*, ч. 2, ред. Яр Славутич (Едмонтон: Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді, Осередок на Західню Канаду, 1976).

¹¹ Див. листування між д-ром Лисяком-Рудницьким та головою відділу історії д-ром Брайеном Евансом у 1970 р. в особистому архіві Лисяка-Рудницького в University of Alberta Archives, Accession 84-155, item 794.

¹² Коротка автобіографія Івана Лисяка-Рудницького у посіданні автора. Бланк прохання про внесення змін до університетського календаря: History 327, 31 жовтня 1970 р., відділ історії, в University of Alberta Archives, 78-78, Box 4.

Перебування д-ра Лисяка-Рудницького в Едмонтоні, звичайно, надало пропозиціям Товариства більш конкретної форми. У лютому 1971 р. група професорів українського походження зібралася вдома у бібліотекаря Миколи Суховерського та утворила Клуб українських професорів, який відтоді збирався час від часу під проводом д-ра Лупула. Першим питанням порядку денного першого засідання клубу було: "Призначення в історичному відділі — професор Рудницький (sic!)."¹³ Клуб українських професорів відбув зустріч із віце-президентом Альбертського університету з академічних справ д-ром Генрі Крайселем, а потім із президентом д-ром Максом Вайманом. Члени клубу відчували, що їхня позиція є досить міцною: д-р Лисяк-Рудницький зробив дуже добре враження в історичному відділі, особливо на голову відділу; канадський уряд усе більше приймав нову політику багатокультурності, причому президент клубу д-р Лупул був запрошений дорадувати провінційному урядові у справах багатокультурності. І все ж президент Вайман протривав ідеї створення посади для д-ра Рудницького, якщо тільки провінційний уряд не дасть на це грошей.¹⁴

По тому переговори перемістилися з академічних до урядових кіл, а ініціатива на українському боці перейшла до Клубу українських професіоналістів і підприємців, і зокрема до його комітету з багатокультурності, який очолював Саварин і Лупул. Незадовго до виборів в Альберті та федерально-провінційної конференції з питань багатокультурності, 14 квітня 1971 р. клуб подав до Альбертського уряду обширну записку про потреби українців провінції, підготовлену головню Саварином. В одному місці записки говорилося: "Зокрема, ми потребуємо програму курсів з української історії, літератури, мови, політики та історії українців у Канаді...."¹⁵ Крім записки, клуб подав окремого листа до прем'єра провінції Гері Строма, в якому спеціально говорилося про д-ра

¹³ Manoly R. Lupul, "The Establishment of the Canadian Institute of Ukrainian Studies," pp. 2, 4.

¹⁴ Manoly R. Lupul, "Education: Alberta — the Working Model" (address to the Policy Conference of Eastern Canada on the "Preservation and Development of Ukrainian Culture in Canada," Ottawa, 18 September 1971), p. 4. Примірник цього тексту зберігся в особистому архіві Петра Саварина, який зробив копію для автора. Д-р Лупул, Саварин і правник Лоренс Декор (Лаврентій Дикур) зустрілися з президентом Вайманом приблизно 24 березня. Він заявив, що Україна не існує як країна і порадив звернутися з цим проєктом до Калгарського університету. Інтерв'ю з Петром Саварином 29 квітня 1998 р.

¹⁵ The Ukrainian Professional & Businessmen's Club of Edmonton, *A Brief Submitted to the Government of Alberta on the Ukrainians, the New Canadian Constitution, the Laws of Alberta and the Policies of the Government of Alberta* (Edmonton, 1971), p. 10.

Лисяка-Рудницького і справу викладання історії України в історичному відділі Альбертського університету. Лист приготував д-р Лупул, але підписав його Саварин, який як видатний громадський діяч, активний у провінційній політиці, був краще відомий в урядових колах.¹⁶ Лист заслуговує на обширне цитування:

Оскільки ця справа є невідкладною, клуб українських професіоналів і підприємців вважає, що питання про професора-гостя історичного відділу від січня 1971 р. д-ра Івана Лисяка-Рудницького треба довести до уваги уряду в окремому зверненні.

Д-р Лисяк-Рудницький, який прочитав Шевченківську лекцію в Альбертському університеті у березні 1970 р., підчас другого університетського семестру викладав курс історії України, на який майже без попереднього оголошення записалося приблизно двадцять студентів. У листі до декана факультету мистецтва всі студенти висловили задоволення курсом, оскільки д-р Лисяк-Рудницький виявився видатним науковцем і чудовим викладачем. Близько шістдесят студентів уже висловили зацікавлення у подібному курсі на 1971-72 рік. Але у зв'язку обмеженим урядовим фінансуванням університетів на цих студентів, напевно, чекатиме розчарування, оскільки лише нестача коштів стоїть на перешкоді призначення д-ра Лисяка-Рудницького в історичному відділі. Цей відділ і його голова д-р Брайен Еванс хотіли б зробити призначення, але вони мають фінансові ресурси тільки на одну третину повночасної посади. Декан гуманітарного факультету Сміт, який також підтримує призначення, не має коштів, щоб найняти науковця, який завоював повагу всіх голів відділів, пов'язаних із Комітетом у справах радянських і східноєвропейських студій. Крім української історії, д-р Лисяк-Рудницький зможе викладати курс з історії Східної Європи і стане цінним надбанням для вищеназваного комітету.

Ми вважаємо, що в Альбертському університеті давно треба було б створити катедру історії України, і ми хотіли б, щоб уряд Альберти скористався сприятливим моментом для її встановлення. З особистих причин д-р Лисяк-Рудницький волів би залишитися в Едмонтоні, але він має постійну працю в американському університеті у Вашингтоні, Д.К. Якщо призначення не буде зроблене найближчим часом, він буде змушений повестися відповідно і Альберта програє від цього.¹⁷

¹⁶ Інтерв'ю з Манолієм Р. Лупулом 24 квітня 1998 р.

¹⁷ Примірник в особистому архіві Петра Саварина, який зробив копію для автора. Інший примірник зберігається в особистому архіві Лисяка-Рудницького в University of Alberta Archives, Accession 84-155, item 797.

Невдовзі після цього, 24 квітня, прем'єр Стром виголосив важливу промову, в якій оголосив про створення спеціальної комісії для вивчення питань багатокультурності. Прем'єр повідомив, що його уряд “може надати одному чи кільком університетам кошти на встановлення міждисциплінарного центру дослідження історії різних етнічних груп у Канаді, і зокрема в Альберті...”¹⁸ Більше того, прихильники створення позиції з української історії мали важливого союзника в особі тодішнього міністра культури, спорту та відпочинку Амвросія Головача. Разом вони переконали міністра освіти Боба Кларка надати 10, 000 дол. під умовою, що громада і відділ забезпечать решту коштів. Громада швидко надала 5, 000 дол. з фондів Фундації ім. Шевченка у Вінніпезі й наприкінці літа 1971 р. необхідні гроші було зібрано.¹⁹ Від вересня 1971 р. д-р Лисяк-Рудницький став професором (“associate professor”) Альбертського університету. Протягом першого року він мав спільне призначення у відділах історії та політичних наук, а після цього зосередився на праці в історичному відділі.²⁰

У наступні кілька років викладання історії України та українців у Канаді стало регулярним. До 1973 р. українську історію викладали у двох односеместрових курсах, один з яких зосереджувався на дев'ятнадцятому столітті, а другий на двадцятому. У 1973 р. д-р Лисяк-Рудницький змінив цей розклад на серію з чотирьох курсів: середні віки, рання модерна доба, дев'ятнадцяте століття та двадцяте століття. Розуміючи, що тільки одиниці прослухають усі чотири курси, він не пропонував їх у хронологічній послідовності, але хотів, щоб студенти брали один курс із передмодерної і один з модерної історії щороку.²¹ (1987 р. д-р Іван Химка з'єднав два

¹⁸ “Strom Pledges Multi-Culturalism Task Force,” *Edmonton Journal*, 26 April 1971 (заголовок на першій сторінці набрано червоним).

¹⁹ Lupul, “Education the Working Model,” pp. 4-5. Інтерв'ю з Манолієм Р. Лупулом 24 квітня 1998 р. Лист від Манолія Лупула до автора 11 травня 1998 р. Неопубліковані спогади Манолія Лупула. “В університеті є виклади української історії”, *Українські вісті* (Едмонтон), 11 листопада 1971 р. “Виклади української історії в університеті і Шевченківська фундація”, *Український голос* (Вінніпег), 2 лютого 1972 р. (Автор вдячний Петрові Саварину за копії цих двох газетних статей.)

²⁰ Він дістав звання повного професора в історичному відділі 1 липня 1974 року. Багата документація щодо призначення д-ра Лисяка-Рудницького збереглася в його особистому архіві в University of Alberta Archives, Accession 84-155, item 797. Політичний контекст подій описаний більш повно у статті Петра Саварина в цьому ж томі “Багатокультурність: Канадський інститут українських студій, абеткова енциклопедія України II. (Нотатки до історії).”

²¹ Department of History, Minutes of the Department Meeting of April 6, 1973.

передмодерні курси в один.²² Він також почав пропонувати курси у хронологічній послідовності.) 1978 р. д-р Лисяк-Рудницький додав ще семінар з української історії для старшокурсників, тема якого змінювалася щороку.²³

Запровадження курсу з історії українців у Канаді, який викладав би д-р Лупул, було вперше запропоновано 1973 р.²⁴ Цей курс було запроваджено 1976 р. як семінар для старшокурсників, але потім він став лекційним курсом. Довгий час його назва не містила слова “українці”; його було запропоновано як історію “етнічного поселення”, але тепер університетський календар подає його як History 367: “Історія українців у Канаді”. Викладали цей курс нерегулярно, спочатку д-р Лупул, іноді інші, як от д-р Сергій Ціпка, а в останні роки д-р Франсес Свиріпа.

Таблиця 1: Кількість студентів на курсах з історії України та українців у Канаді (“undergraduate”)

1983-84	Україна дев'ятнадцятого століття	19
1984-85	Давня та середньовічна Україна	24
1984-85	Україна двадцятого століття	29
1984-85	Проблеми історії України	4
1985-86	Україна дев'ятнадцятого століття	13
1985-86	Україна двадцятого століття	17
1986-87	Давня та середньовічна Україна	21
1986-87	Проблеми історії України	4
1987-88	Україна дев'ятнадцятого століття	14
1987-88	Українці в Канаді	14
1988-89	Україна двадцятого століття	13
1988-89	Проблеми історії України	5
1989-90	Основи історії України	8
1989-90	Україна дев'ятнадцятого століття	6
1990-91	Україна двадцятого століття	9
1990-91	Проблеми історії України	15
1991-92	Українці в Канаді	24

²² Бланк прохання про внесення змін до університетського календаря, який додано до the Agenda of the Department Council Meeting, Friday, September 18, 1987.

²³ Minutes of Department Meeting of Friday, February 3, 1978.

²⁴ Ця справа обговорювалася у клубі українських професорів 27 липня 1973 р. Протокол в особистому архіві Петра Саварина. Д-р Лупул почав переговори з тодішнім головою відділу д-ром Седріком Лоуве у жовтні 1973 р. Неопубліковані спогади Манолія Лупула. Це питання було також обговорене радою відділу на початку наступного року. Minutes of the Department Meeting of February 22, 1974.

1991-92	Проблеми історії України	10
1992-93	Україна дев'ятнадцятого століття	12
1995-96	Основи історії України	4
1996-97	Україна дев'ятнадцятого століття	9
1997-98	Україна двадцятого століття	8

Джерело: Матеріяли, зібрані проф. Франсес Свиріпою для довідника про українські студії в Канаді.

У цей період перший студент записався на магістерську програму. Франсес Свиріпа, яка пізніше сама стане професором в історичному відділі, 1976 р. дістала ступінь магістра історії за тезу на тему з історії українців у Канаді.

Таблиця 2: Магістерські ступені з історії України та українців у Канаді

<i>Рік</i>	<i>Студент(ка)</i>	<i>Назва тези чи проєкту</i>	<i>Керівник</i>	<i>Зауважен- ня</i>
1976	Франсес Енн Свиріпа	Огляд англомовної історіографії про українських канадців	І. Лисяк-Рудницький	Манолій Р. Лупул був членом керівного комітету
1980	Дейвід Роджер Марплс	Радянська анексія Західньої України та колективізація сільського господарства, 1939-41	І. Лисяк-Рудницький	Богдан Кравченко був членом комітету
1983	Андрій Борис Макух	У традиціях популізму: організації українських фермерів у Альберті	Д. Дж. Голл	І. Лисяк-Рудницький був членом комітету
1986	Ярослав Іванусь	Демократія, федералізм та національність: спадщина середньовічної Ук-	І. Химка	Б. Кравченко був членом комітету

		раїни у висвітленні М. І. Костомарова		
1989	Колін Пітер Нойфелд	Доля менонітів Радянської України та Криму перед початком "Другої революції" (1927-29 рр.)	І. Химка	
1992	Грегори Томас Робінсон	Британсько-канадське правосуддя в українській колонії: злочинність та підтримання правопорядку у східно-центральної Альберті, 1915-29 рр.	Р. Маклеод	
1993	Марк Роберт Бейкер	Історія про двох істориків: внесок Р.В. Сітона-Вотсона та Льюїса Нам'єра у створення нових держав у Східній Європі наприкінці Першої світової війни	І. Химка	Половину тези було присвячено темі "Льюїс Нам'єр і проблема Східної Галичини"
1993	Пол Степан Пірі	Розгортаючи прапор: Біографічна студія про Степана Бандеру	Д.Р. Марплс	І. Химка і Зенон Когут були членами комітету
1995	Андрій Дешиця	Перехідний період після комунізму: виникнення багатопартійної системи в Польщі та Україні [проект]	І. Химка	Д.Р. Марплс був членом комітету

1996	Роман Пітер	Ера ядерної зброї в Україні: 1923-96	Д.Р. Марплс	Ф. Свирі- па була членом комітету
1998	Лариса Марія Котович- Савяк	Затримання етніч- ности та розвиток громадського жит- тя у східньо-цен- тральній Альберті	Ф. Свиріпа	

Джерела: Збірник тез і проєктів у кабінеті заступника голови з питань аспірантури у відділі історії та класики. "Report on the Graduate Program of the Department of History and Classics, University of Alberta," prepared by the Graduate Committee and endorsed by the Council of the Department of History and Classics (March 1996). Повідомлення від Дейвіда Марплса 5 травня 1998 р.

Публікації, базовані на магістерських дисертаціях:

Baker, Mark. "Lewis Namier and the Problem of Eastern Galicia." *Journal of Ukrainian Studies*, 1998, no.2 (має появитися).

Deshchytsia, Andrii. *Post-Communist Transitions: The Rise of the Multi-Party Systems in Poland and Ukraine*. The Donald W. Treadgold Papers in Russian, East European and Central Asian Studies, 6. Seattle: The Henry M. Jackson School of International Studies, University of Washington, 1996.

Marples, David R. "The Soviet Annexation of Western Ukraine and Western Belorussia: The Development of Socialist Farming, 1939-41." *Canadian Slavonic Papers* 27 (June 1985): 158-77.

Marples, David R. "Ukraine during World War II." *RFE/RL Research Bulletin*, Supplement 1 (1985).

Robinson, Gregory. "Rougher than Any Other Nationality? Ukrainian Canadians and Crime in Alberta. 1915-1929." *Journal of Ukrainian Studies* 16, nos. 1-2 (Summer-Winter 1991): 147-79.

Swyrypa, Frances. *Ukrainian Canadians: A Survey of Their Portrayal in English-Language Works*. Edmonton: University of Alberta Press, 1978.

Вже на цьому етапі місце історії України в історичному відділі ставало помітним. 1972 р. анонімний спеціальний кореспондент *The Times Literary Supplement* писав: "... Минуле Канади багате і надзвичайно різноманітне, воно складається з англійських, шотландських, норманських, бретонських, пуатійських, індіанських, італійських, німецьких, російських та українських елементів (в Едмонтоні існує і процвітає відділ української історії)".²⁵

Вплив Канадського інституту українських студій

Заснування Канадського інституту українських студій 1 липня 1976 р. значно піднесло статус української історії та відкрило перед нею нові перспективи в Альбертському університеті.²⁶ Інститут поширював у всьому світі інформацію про українознавство в Альбертському університеті. Він купував дуже багато книжок, щоб розбудувати українську колекцію університетської бібліотеки. Всі теперішні професори-україністи історичного відділу — Іван Химка, Дейвід Марплс, Франсес Свиріпа — починали свій шлях у науці як наукові співробітники інституту. Серед співробітників інституту були й інші видатні історики, зокрема Орест Мартинович і Сергій Плохій. 1989 р. при інституті було створено Центр досліджень історії України ім. Петра Яцика. Його теперішній директор д-р Франк Сисин і теперішній директор інституту д-р Зенон Когут обидва є професорами історичного відділу. Д-р Франсес Свиріпа працює на півставки і в інституті, і у відділі. Протягом років, інститут запрошував до Едмонтону на кілька

²⁵ "The State of History in Canada," *The Times Literary Supplement*, 19 May 1972, p. 583. 8 червня 1972 р. голова відділу Брайен Еванс надіслав редакторові тижневика листа, де вказувалося, що "в Едмонтоні ми не маємо відділу української історії". Українська історія є одним із багатьох курсів, які викладаються в історичному відділі". Department of History, University of Alberta Archives, 78-78, Box 4. Його листа не було надруковано напевно тому, що Іван Лисак-Рудницький вже вияснив цю справу. У своєму листі, який було опубліковано, Лисак-Рудницький також висловив наступне міркування: "Уряд Канади та уряди деяких провінцій оголосили політику 'багатокультурності', обіцяючи підтримувати збереження культурної спадщини неанглійських і нефранцузьких етнічних груп. Однак, покищо мало зроблено для втілення цього чудового принципу в життя, зокрема в академічному світі". Ivan L. Rudnytsky, "The State of History in Canada" [letter], *The Times Literary Supplement*, 9 June 1972, p. 661.

²⁶ Див. огляд історії та діяльності інституту протягом 1976-96 рр. у Святування 20-річчя, ред. Оленка Мельник (Едмонтон: Канадський інститут українських студій, 1996).

місяців багатьох провідних істориків з України та інших країн. Загалом, між відділом та інститутом розвинулася плідна співпраця.

При заснуванні інституту директором було призначено д-ра Лупула, а д-р Лисяк-Рудницький став одним із двох співдиректорів (другий був професор української літератури у Торонтському університеті д-р Юрій Луцький). Щоб мати час для праці в інституті й займатися викладанням і дослідженнями у відділі, д-р Лисяк-Рудницький влаштував так, що третину його часового навантаження було передано з відділу до інституту. Водночас інститут погодився найняти наукового співробітника, який віддавав би дві третини свого часу праці в інституті, а решту часу заміняв д-ра Лисяка-Рудницького у відділі. В історичному відділі виникла значна суперечка навколо того, чи погоджуватися на такий поділ і zatrudнення нового україніста, оскільки деякі професори хотіли використати гроші, звільнені переходом д-ра Лисяка-Рудницького на дві третини ставки, на інші цілі. Але професор радянської історії д-р Кен Тейлор заперечив, що “ніякі збережені гроші не допоможуть відділові так, як zatrudнення ‘молодого Лисяка-Рудницького’”.²⁷ Кінець кінцем відділ вирішив погодитися на пропоновані зміни і у липні 1977 р. два кандидати — Юрій Божик та Іван Химка — були запрошені на інтерв'ю. Призначення дістав Іван Химка.²⁸

Але такий поділ позицій між відділом та інститутом тривав лише два роки. Різниця в характері та вихованні постійно заважала співпраці д-рів Лисяка-Рудницького і Лупула. Вже 15 листопада 1978 р. д-р Лупул надіслав тодішньому голові історичного відділу д-рові Робертові Гетту листа, в якому повідомлялося, що “від 1 липня 1979 р. професор Лисяк-Рудницький повертатиметься до повночасної праці у відділі історії,” а д-р Химка “буде затриманий інститутом для повночасної академічної праці на тривалий термін”. Хоча д-р Луцький прилетів із Торонта, щоб спробувати вирішити конфлікт, і хоча д-р Лисяк-Рудницький оскаржив це рішення в декана міждисциплінарних студій, який тоді наглядав за працею інституту, нічого не сталося, і 1 липня 1979 р. д-р Лисяк-Рудницький зрезигнував як співдиректор інституту. Незважаючи на це, він далі співпрацював з інститутом у здійсненні різних проєктів, як от *Encyclopedia of Ukraine*, і залишався членом надзірної

²⁷ Minutes of Department Permanent Members of January 28, 1977. Підчас зібрання відділу наступного місяця було оголошено про попереднє схвалення цієї угоди гуманітарним факультетом. Minutes of Department Meeting of February 25, 1977.

²⁸ Подальшу інформацію про створення цієї посади можна знайти в особистому архіві Івана Лисяка-Рудницького в University of Alberta Archives, Accession 84-155, item 622.

ради та редакційного комітету інституту.²⁹ У 1983 р. д-р Лисяк-Рудницький та інститут працювали разом, щоб запросити Владислава Серчика з Польщі до Едмонтону як видатного професора-гостя. Професор Серчик, який написав кілька книг про рух гайдамаків та курс історії України, прибув у відділ історії на початку 1984 р.³⁰

У цей час два перші студенти розпочали докторські студії: Франсес Свиріпа та Богдан Клід. Д-р Лисяк-Рудницький був керівником Кліда і членом керівного комітету Свиріпи, але, на жаль, він помер перед тим, як вони захистили дисертації.

Таблиця 3: Докорати з історії України та українців у Канаді

<i>Рік</i>	<i>Студент(ка)</i>	<i>Назва дисертації</i>	<i>Керівник</i>	<i>Зауваження</i>
1988	Франсес Енн Свиріпа	Від княгині Ольги до баби: іміджі, ролі та міти в історії українських жінок у Канаді	Р. Маклеод	І. Химка був членом керівного комітету
1992	Богдан Володимир Клід	Володимир Антонович: Становлення українського народницького діяча та історика	І. Химка	Д. Марпл і Б. Медвідський були членами комітету
1995	Сергій Ціпко	“Наш гріб чи спасіння?” Історія української іміграції до Аргентини у міжвоєнний період, 1920-1939	І. Химка та Д. Джонсон (співкерівники)	

Джерело: Збірка дисертацій та проектів у кабінеті заступника голови з питань аспірантури у відділі історії та класики.

²⁹ Лист І. Лисяка-Рудницького до декана міждисциплінарних студій д-ра Дж. С. Н. Лока (копія у посіданні автора). Коротка автобіографія І. Лисяка-Рудницького.

³⁰ Листування з цього приводу знаходиться в особистому архіві І. Лисяка-Рудницького в University of Alberta Archives, Accession 84-155, item 845.

Публікації, базовані на докторських дисертаціях:
Swyrypa, Frances. *Wedded to the Cause: Ukrainian-Canadian Women and Ethnic Identity 1891-1991*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press, 1993.

Смерть професора Лисяка-Рудницького

25 квітня 1984 р. д-р Лисяк-Рудницький помер від серцевого приступу на шістдесят п'ятому році життя. Його смерть поставила подальше існування української історії як предмета у відділі під загрозу.

Ще рік перед тим відділ обговорював питання, що робити після виходу д-ра Лисяка-Рудницького на пенсію у 1984-85 рр.³¹ Внаслідок скорочень бюджету, позиції у різних відділах скасовувалися, і відділ історії хотів вирішити, що робити, якщо одну із двох позицій, звільнених виходами на пенсію у 1984-85 рр., буде скасовано. Початкова доповідь комітету з затрудування пропонувала, у випадку втрати однієї позиції, “заповнити повночасну позицію з канадської історії й призначити тимчасового неповночасного [sessional] викладача східноєвропейської історії”.³² Д-р Лисяк-Рудницький був присутній на зборах відділу, що обговорювали цю рекомендацію і, звичайно, виступив проти неї:

Професор Лисяк-Рудницький вважав, що питання пріоритету треба переглянути, оскільки його галузь є дуже важливою. Східна Європа є частиною світу, де розпочалися обидві світові війни, та й недавні події у Польщі³³ підтверджують, що в цьому регіоні можливі важливі зміни. Професор Лисяк-Рудницький дотримувався думки, що канадська історія вже добре представлена у відділі й тому, якщо цю позицію буде втрачено, викладацькі обов'язки можна буде розподілити між іншими канадіяністами.³⁴

³¹ Насправді у той час не було ясно, чи Альбертський університет зможе провадити політику обов'язкового виходу на пенсію у віці 65 років. Це питання розглядалося у суді й продовжувало лишатись невирішеним ще кілька років, на протязі яких професори старші від 65 років далі працювали. Д-р Лисяк-Рудницький казав авторові цієї статті, що він збирався залишатися членом відділу поки це тільки буде можливо.

³² Memorandum on hiring Priorities for the Department from Professors [David] Mills, [Carol] Small, [Burton M.] Smith, to R.C. Macleod, Chairman, 13 January 1983.

³³ Мається на увазі розвиток незалежної профспілки “Солідарність” та її заборона владою у 1980-81 рр.

³⁴ Minutes of the Department Meeting of January 21, 1983.

Коли дійшло до голосування, професор Вілсон запропонував викреслити речення про пріоритет канадської позиції над східноєвропейською. Цю пропозицію підтримав професор Ульріх Трампернер. Внаслідок голосування голоси поділилися рівно: 11 були за, 11 проти і 11 утримались. Тоді голова відділу (і професор канадської історії) д-р Маклеод подав вирішальний голос проти викреслення речення про пріоритет. Кінець кінцем, однак, відділ вирішив відкласти рішення до 1985 р.³⁵

Питання повисло у повітрі, а багато членів відділу почали звикати до думки, що можна обійтися без позиції у східноєвропейській, а тим більше українській історії. Таким був стан справ, коли д-р Лисяк-Рудницький раптово помер у квітні 1984 р. Щоб заступити його курси на 1984-85 академічний рік, д-р Химка всередині травня був призначений тимчасовим викладачем,³⁶ але питання постійної посади далі не було вияснене. Відділ утворив комітет у складі д-рів Маклеода, Вільяма Джонса та Вілсона для перегляду пріоритетів у затрудуванні.³⁷

У той час канцлером Альбертського університету був не хто інший, як один з ініціаторів утворення української позиції Петро Саварин. 9 травня він писав до голови відділу д-ра Трампернера:

Як я вже казав Вам після смерти д-ра Лисяка-Рудницького, я надзвичайно зацікавлений у затриманні позиції професора української та східноєвропейської історії в історичному відділі. Ви напевно знаєте, що цю позицію було створено спільними зусиллями української громади та уряду в 1970 р.

Звичайно, я розумію, що Ви мусите слідувати звичайним університетським правилам. Але я був би вдячний за повідомлення, які заходи вжито для затрудування нового професора.³⁸

16 травня д-р Трампернер відповів:

... Відповідно до звичайної політики університету, позицію д-ра Лисяка-Рудницького було "заморожено" до листопада цього року. Однак, за погодженням із деканом факультету мистецтв, відділ тим часом запропонував тимчасове призначення д-рові Івану Химці, який,

³⁵ Minutes of the Department Meeting of January 21, 1983.

³⁶ U. Trumpener, Announcements, 17 May 1984.

³⁷ Minutes of the Department Council of September 14, 1984.

³⁸ Цей лист зберігся у теці "I. L. Rudnysky Memorial Fellowship" серед робочих тек адміністратора (Administrative Officer) відділу історії та класики.

як Ви знаєте, близько співпрацював із професором Лисяком-Рудницьким....

Дозвольте запевнити Вас, що я цілком розумію Ваше занепокоєння збереженням викладів української та східноєвропейської історії у відділі. Я повідомив моїх колег і декана гуманітарного факультету про Ваше особисте зацікавлення цією справою.³⁹

Який саме вплив мали дії канцлера Саварина на вислід справи, залишається неясним.⁴⁰

14 вересня 1984 р. відділ зібрався, щоб зробити рішення про статус позиції, звільненої смертю д-ра Лисяка-Рудницького. Розглянувши “зацікавлення студентів і громадськості, бібліотечні фонди та потреби відділу й університету”, комітет у справах zatrudнення подав таку пропозицію: “виповнити вакансію, створену смертю професора Лисяка-Рудницького, призначенням у східноєвропейській/українській історії”. Після довгої дискусії комітет відкликав початкову рекомендацію та подав нову, більш специфічну: “відділ хоче виповнити позицію в українській історії, з тим, щоб кандидат міг викладати також курси з історії Східної Європи та огляд історії Європи”. Цю пропозицію було прийнято при 31 голосі за, 0 проти та 4 утримались. Відповідно до офіційного протоколу, тільки після цього голова відділу оголосив, що вдова професора Лисяка-Рудницького збирається пожертвувати університетові 10, 000 дол. на створення спеціального фонду для аспірантів і дослідників у ділянці української історії.⁴¹

Навесні 1985 р. три кандидати на посаду були запрошені на інтерв'ю: Іван Химка, Стелла Гринюк та Тома Приймак. Позицію було запропоновано д-рові Химці.⁴²

³⁹ Там само. Ця тека також містить інший лист від Саварина до д-ра Трампенера (копія до декана факультету мистецтв) від 22 травня 1984 р.: “Зокрема, я хотів би почути від Вас, яких заходів ужито для відновлення позиції у Вашому відділі як постійної”. Канцлер Саварин також мав розмову про важливість відновлення позиції з президентом університету Меєром Горовіцем. Інтерв'ю з Саварином 29 квітня 1988 р.

⁴⁰ Підчас зборів відділу, де обговорювалося відновлення посади, д-р Д ейвід Голл звернув увагу на можливі політичні наслідки рішення: “Якщо ми zatrudнимо спеціаліста не з української історії, а з іншої ділянки, неодмінно постане політичний спротив... Можливо, ми не зможемо винайняти спеціаліста з іншої ділянки. У відповідь професор Маклеод сказав, що ми можемо наймати у тих ділянках, у яких ми хочемо; позиція мусить бути виповнена відповідно до потреб відділу. Нам не треба забагато хвилюватися щодо можливого політичного тиску”. Minutes of the Department Council of September 14, 1984.

⁴¹ Там само.

⁴² З попереднього тексту в читача могло скластися враження, що таке завершення справи було наперед вирішене. Насправді це було не так.

Крім нематеріальних цінностей (таких, як репутація), що він залишив по собі, д-р Лисяк-Рудницький також заповів університетові багато цінностей матеріальних. Усе життя, незважаючи на порівняно скромні доходи, він збирав старі карти України, особливо з сімнадцятого та вісімнадцятого століть. Він заповів свою збірку карт університетові, і сьогодні вони складають важливе українське зібрання у складі Колекції карт ім. Вільяма Вондерса. У квітні 1985 р. збірка Лисяка-Рудницького була в центрі виставки “Карти України XVII та XVIII століть” у галереї Рінг Гауз.⁴³

Д-р Лисяк-Рудницький також залишив університетові, зокрема, університетському архівові, свій особистий архів і листування. Він витрачав багато часу на писання серйозних листів, багато з яких пізніше перероблялися у статті, й листувався з більшістю провідних інтелектуалів української діяпори. Особистий архів д-ра Лисяка-Рудницького в архіві Альбертського університету містить важливі джерела до історії інтелектуального життя повоєнної української еміграції.

Більше того, він заповів бібліотеці Альбертського університету коло трьох тисяч книг, які складають класику української історіографії та політичної думки, багато з яких дуже рідкісні. Це зібрання стало золотим фондом для дослідників історії України 19 і 20 ст. Серед книг покійного д-ра Лисяка-Рудницького були ранні видання праць провідного українського політичного мислителя Михайла Драгоманова, а також майже повне зібрання праць українських теоретиків консервативної традиції, особливо В'ячеслава Липинського. Власні наукові зацікавлення д-ра Лисяка-Рудницького — історія політичної думки та історія Галичини — були не маргінальними, а центральними для його розуміння нової історії України. Колекція книжок, яку він залишив університетові, є майже вичерпною в цих двох ділянках. Крім того, д-р Лисяк-Рудницький заповів бібліотеці гарну збірку сучасних видань на теми, які цікавили його, але на які він ніколи не писав: прадавня історія та давня історія України.⁴⁴

Бібліотеку, яку д-р Лисяк-Рудницький залишив університетові, було оцінено у 53, 170 дол.; разом із збіркою карт, сума оцінки

⁴³ *XVII & XVIII Century Maps of Ukrainwm An Exhibition in memory of Professor I. L. Rudnytsky from the University Map Collection, University of Alberta and Private Collections in Alberta*, guest curator Bohdan S. Kordan [Edmonton, 1985].

⁴⁴ Лист І. Химки Аланові Рутковському від 19 листопада 1984 р. (“regarding the Library of the Late Profewssor Ivan L. Rudnytsky”) (копія у посіданні автора).

доходила до 60, 850 дол.⁴⁵ Крім того, особистий архів професора було оцінено у 36, 125 дол.⁴⁶ 19 квітня 1985 р. уряд провінції надав університетові так звану “дорівнюючу дотацію” такого ж обсягу, як і дарунок д-ра Лисяка-Рудницького. Дотацію було призначено спеціально на посилення української колекції університетської бібліотеки.⁴⁷

Як уже було сказано, вдова д-ра Лисяка-Рудницького Олександра 1985 р. оголосила про свій намір подарувати 10,000 дол. на створення вічного фонду пам'яті її чоловіка. Це згодом призвело до встановлення Меморіяльної докторської стипендії з української історії та політичної думки ім. Івана Лисяка-Рудницького, офіційно оголошеної університетом у версні 1987 р. Дальші пожертви полинули до фонду від багатьох із тих, хто захоплювався покійним професором української історії. 1988 р. Канадська фундація українських студій та Альбертське товариство фундації української освіти оголосили, що вони внесуть до фонду по 5, 000 дол. Оскільки у той час провінційний уряд додавав до приватних пожертв на університет дорівнюючі дотації розмірі 2:1, вічний фонд стипендії ім. Лисяка-Рудницького зростав швидко. Наприкінці початкової кампанії було зібрано вже коло 75, 000 дол.; на 14 травня 1998 р., основний капітал фонду складав 98, 989 дол. 02 центи.⁴⁸ Коли стипендію було вперше надано в 1988 р., її розмір складав 2, 000 дол., а 1997 р. вона зросла до 7, 500 дол.⁴⁹ Стипендія надається найкращому студентові у докторській програмі з української історії або політичної думки, що склав кандидатські іспити та “є багатобічним як науковець, що займатиметься високоякісними позапартийними дослідженнями”.⁵⁰

⁴⁵ Лист Дж. Д. Фіцджеральда з Office of the Comptroller до упорядників маєтку Івана Лисяка-Рудницького, 5 березня 1985 р. (Д-р Олександра Черненко-Рудницька передала авторові копію листа).

⁴⁶ Лист Фіцджеральда до упорядників маєтку І. Лисяка-Рудницького, 16 квітня 1985 р. (Д-р Олександра Черненко-Рудницька передала авторові копію листа.)

⁴⁷ “It Seems That When Julian Koziak Comes Calling...” *Folio*, 2 May 1985.

⁴⁸ Цю інформацію автор дістав 15 травня 1998 р. від д-ра Олександри Черненко-Рудницької, яка наводила довідки у University of Alberta Development Office.

⁴⁹ Повідомлення від Линн Фроенфельд із Faculty of Graduate Studies and Research 16 квітня 1998 р.

⁵⁰ Тека “I. L. Rudnysky Memorial Fellowship.”

Таблиця 4: Особи, що діставали Меморіальну докторську стипендію ім. Івана Лисяка-Рудницького

<i>Рік</i>	<i>Стипендіят</i>
1988	Богдан Клід
1989	не було кваліфікованого кандидата
1990	Богдан Клід
1991	не було кваліфікованого кандидата
1992	Сергій Ціпко
1993	Сергій Ціпко
1994	Сергій Ціпко
1995	не було кваліфікованого кандидата
1996	Колін Нойфельд
1997	Сергій Єкельчик

Джерела: Повідомлення від Линн Фроенфельд з Faculty of Graduate Studies and Research 16 квітня 1998 р. Коротка автобіографія Богдана Кліда.

Події останнього часу

В останні роки ділянка історії України та українців у Канаді у відділі історії та класики зазнала помітних змін у двох напрямках: збільшення кількості професорів та розбудова докторської програми.

1991 р. відділ узяв на місце професора радянської історії, який перейшов на пенсію по інвалідності, д-ра Дейвіда Марплса. Хоча його було призначено як спеціаліста з нової російської та радянської історії, д-р Марплс написав і магістерську, і докторську дисертації на теми з історії України, а також працював науковим співробітником Канадського інституту українських студій. Він продовжує активно друкувати розвідки з української історії та сучасної ситуації в Україні, керувати аспірантами з української історії, а також іноді викладає курси з історії України.

Рік пізніше відділ надав працю на півставки провідному історикові українців у Канаді д-рові Франсес Свиріпі, яка має другу половину ставки в Канадському інституті українських студій.⁵¹

⁵¹ “На ділі, мене не було затrudнено як історика українців у Канаді, але як спеціаліста з канадської історії, що займався історією жінок, етнічних груп та Західної Канади. При цьому малося на увазі (неофіційно, як я розумію), що в деякі роки я буду викладати історію українців у Канаді. КІУС в особі діючого директора Франка Сисина поставив питання про спільне призначення перед діючим головою відділу Дагом Овра-

Як уже було згадано, українській історії у відділі пішло на користь утворення Центру досліджень історії України ім. Петра Яцика при інституті (1989 р.). Крім директора центру д-ра Сицина, інший історик України — д-р Зенон Когут — прийняв призначення в інституті 1992 р. Обидва — професори у відділі історії та класики і відіграють важливу роль у керівних комітетах аспірантів з української історії.

1989 р. Една Томпкінс залишила університетові майже півмільйона доларів на створення вічного фонду ім. Стюарта Рамзея Томпкінса (її покійного чоловіка, історика Росії). Метою фонду є “запрошувати видатних радянських істориків як науковців-гостей”. Професор-гість ім. Стюарта Рамзея Томпкінса має спільне призначення у відділі історії та класики і відділі сучасних мов та культурних студій. Хоча фонд було створено з метою запрошення викладачів “насамперед історії Росії та СРСР”, деякі з них або були з України (Сергій Плохій, Анатолій Круглашов), або займалися українською історією (Михайло Дмитрієв).⁵²

В осінньому семестрі 1995 р. провідний історик українських церков професор Софія Сенік була професором-гостем у відділі історії та класики.

Зростання кількості професорів співпало із збільшенням записів аспірантів з української історії. Тепер (жовтень 1998 р.) докторська програма з української історії має вісім студентів, серед яких є двоє з України і одна студентка з Японії (всі троє прибули до Едмонтону спеціально для вивчення історії України). Магістерська програма має зараз одну студентку з історії українців у Канаді.

мом, але не наполягав на більш чіткому визначенні моєї “половини” у відділі. Відділ так само не втручався у визначення моїх обов’язків в інституті. В КІУСі я є директором Програми українсько-канадських досліджень. Офіційно я почала працю у вересні 1992 р.” Лист д-ра Свирипи до автора від 4 травня 1998 р.

⁵² Летючка “To Honour Stuart Ramsay Tompkins & Edna Tompkins and to Celebrate the Stuart Ramsay Tompkins Endowment, University House, University of Alberta, Tuesday, December 1, 1992.” Листування у посіданні автора.

ІСТОРІЯ “НОВИ”

Програма сьогодні*

Матеріали програми вивчення української мови як другої мови, що носить назву “Нова”, складаються, насамперед, із серії “Діялоги”, тексти до яких друкуються великими літерами та ілюструються багатьма малюнками. Кожен діалог базується на певній життєвій ситуації або зосереджується на якійсь одній темі, яка близька і зрозуміла дитині шести-семи років. Ця серія є вирішальною у процесі засвоєння учнями відповідного словникового запасу. Тексти цих діалогів стають мовною основою для майбутнього читання й писання. До кожного діалогу-розділу додається 4-5 простих пісеньок, які підібрано так, щоб дитина краще засвоїла нові слова з діалогу. Ці пісні, видані у формі пісенника з текстами та записані на касетах, складають частину програми, що називається “Співанки-руханки”. Для повторювання та кращого запам’ятовування дітьми мовного лексику пропонується “Повтор-імітація” — спрощений текст, який зображує перебіг якоїсь події та її послідовність. Щоб привчити дітей до читання, пропонується серія книжечок із короткими, але цікавими й багато ілюстрованими оповідками. Читаючи їх щодня у класі, учні не тільки пізнають життя крізь описані та змальовані певні ситуації, але й занурюються у багатство мови. “Аркуші для вправ розвитку мовлення” складаються з трьох зшитків, за допомогою яких діти постійно повторюють словничок з усіх частин програми “Нова”, відкривають для себе нові загальні поняття, розвивають захоплення літературою та опановують уміння підтримувати розмову одне з одним. Тут також подано в скороченій формі діалоги та повтор-імітації, що їх учні можуть розфарбувати, скласти в книжечки й показати вдома батькам. Для кращого засвоєння якоїсь певної теми, напр., “Страви” чи “Тварини”, використовується ігровий підхід, коли до тієї чи іншої тематичної ілюстрації подаються словесні картки й ключ із відповідями. Ними учні послуговуються в частині програми “Настільні ігри”. Цей же підхід застосовано в частині “Ребуси”, що у формі настінних ребусів подає прості віршики до головної теми кожного розділу, якими він звичайно починається. Шляхом щоденного повторювання — чи то читаючи, співаючи, чи то граючись або розв’язуючи ребуси — учні посту-

* Авторка пише про свою діяльність у третій особі. Дозволяємо їй це робити. Примітка упорядника.

пово опановують відповідний словниковий запас, краще пізнають життя, використовують набуті знання у практичних вправах та в розмовах одне з одним.

На допомогу вчителеві випущено довідник ‘Комплекс матеріалів до навчальних розділів’, у якому викладено програму щоденних занять у класі та подано тексти віршиків, загадок та інших елементів, з допомогою яких учитель спрямовує учнів на засвоєння відповідного словникового запасу, розвиває їхнє поняття та закріплює урок. “Вчительський довідник”, який супроводжує кожен комплект матеріалів, у деталях розкриває викладачеві методику засвоєння української мови.

Джерела

Початки створення програми “Нова” сягають 1980 р., коли Оленка Білаш стала радницею з других мов Стратконського округу в Едмонтоні. Одним із головних її завдань було створення української та німецької двомовних програм для двох шкіл округу та французької програми “мовного занурення” для п’яти інших шкіл. Відвідуючи групи передшкілля та молодші класи тих шкіл, де запроваджували українську та німецьку двомовні програми, Оленка помітила, що для французької програми існує значно ширший спектр матеріалів і вона задовольняється більшою фінансовою підтримкою від федерального уряду для придбання чи розробки тих матеріалів. Окрім того, впадало у вічі, що в рамках вивчення французької мови існувала ціла низка різних програм занять для дітей. Це було особливо важливо для вчителів, які не мали досвіду викладання другої мови, але хотіли це робити. Адже відомо, коли починається щось нове, то мало хто має досвід праці, тому кожна допомога в цьому дуже цінна.

Порівнюючи всі наявні ресурси для французької мови і для німецької мови, з’ясувалося, що в українців було небагато ресурсів. Це стало болючим відкриттям. Було ще одне, що викликало стурбованість: незважаючи на значну кількість книжок для дітей, українська двомовна програма мало застосовувала у своїй праці дитячу літературу. До цього, коли Оленка Білаш працювала в 1970 роках координаторкою двомовного навчання Педагогічного кабінету української мови (нині — Методичний кабінет української мови) Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті, вона заповувала для його бібліотеки багато дитячої літератури та інших навчальних матеріалів, тому знала, що база таких ресурсів уже існує. Поставало лише пи-

тання: чому вчителі не послуговуються цими ресурсами у своїй праці?

Але головна проблема полягала в тому, що не існувало цілісної програми як такої, з розробленою методологією. Маючи на меті розробити таку програму для українського двомовного навчання, Оленка взяла за базу методики, якими послуговувались у різних інших програмах. Їй було цікаво, чи будуть ці методики працювати для української програми. Особливу увагу звертала на себе методика “Dynamique” для французької програми читання, тому Оленці хотілося якось застосувати її для української мови. Вона розробила деякі матеріали, і попросила Любу Іщенко, вчительку з української двомовної програми, випробувати ті матеріали. Люба погодилася. Кожного другого дня Оленка відвідувала її клас, щоб спостерігати за наслідками, і невдовзі було вже очевидно, що ці нові матеріали користуються зацікавленням та успіхом у дітей. Але це було наприкінці шкільного року, тому не можна було сказати з переконаністю, що такі матеріали будуть користуватися успіхом протягом довшого періоду навчання.

Оленка приготувала нові матеріали й хотіла побачити, як вони сприйматимуться в інших класах. Вона звернулася до Ірини Тарнавської, і та погодилася, з умовою, що Оленка допомагатиме їй розробляти допоміжні матеріали для праці в класі. Оленка попросила також Любу Білаш, яка в той час викладала у Вінніпезі в двомовній програмі для передшкілля та першого класу, щоб вона спробувала під час своїх уроків подати школярам зразки дитячої літератури. Оленка бачила, що ці матеріали дуже цікаві для дітей і роблять кожний урок успішним.

Поволі в руках Оленки Білаш зосереджувалися різні методи та підходи для викладання других мов дітям. Від учителів надходили захоплені відгуки, що діти більше говорять українською мовою. Їм було цікаво на уроках, весело і вони мали з того користь. І. Тарнавська розповідала про одного хлопчика, який після слухання української казки напередодні, наступного дня сказав речення, яке він ніде не міг почути, окрім того часу, коли слухав ту казку.

1982 р. в Оленки народилася донечка, Харитя. Молода мама мала більше часу, тому присвятилась поглибленню свого зацікавлення українським двомовним навчанням. Оленка зробила аналіз усіх слів із дитячих пісень, які були використані в серії книжок *Тут і там* (керівник програми — Ксеня Турко), і з усіх текстів, які до того часу існували. Це стало базою для створення матеріалів під назвою *Діялоги*, з яких і почалася формуватися програма “Нова”. Після цього були розроблені *Повтор-імітації* та інші матеріали. Маючи на руках ці нові матеріали, в одному комплекті,

Оленка знову звернулася до вчителів двомовної програми з проханням випробувати його. Після цього вона показала матеріяли Іванові Соколовському, який працює у Міністерстві освіти Альберти. Це не означало, що матеріяли відразу були прийняті. І. Соколовський запропонував їй спершу підписати невеликий контракт і зробити дослідження “Ставлення до української серії мовного розвитку”. У рамках цього контракту Оленка зробила інтерв'ю з різними професорами Альбертського університету, а також мусила багато прочитати, щоб пояснити, що означають певні терміни з педагогічних підходів до викладання других мов. Маючи на руках таке дослідження, І. Соколовському було легше представити матеріяли Оленки своєму керівництву. Як наслідок, було прийнято рішення провести експериментальні випробування. Для цього копії матеріялів були роздані вчителям, але з умовою, що вони повинні брати участь у методологічних семінарах.

Для Оленки найважливішим було, щоб учителі зрозуміли принципи нової методики. До того часу часто бувало так, що вчителі, отримавши якісь матеріяли, не читали, як використовувати ті матеріяли, а відразу брали їх і вживали на свій розсуд. На думку Оленки, вчителі повинні були зрозуміти, що то не тільки матеріяли, які давались їм в руки, але їм пропонувано правдиву методику, що стала підвалиною для програми “Нова”. Важливо було, щоб цю програму вживали так, як пропонувала Оленка Білаш, бо зі свого досвіду вона знала, що ці матеріяли були успішні лише тоді, коли їх використовували у певний спосіб. Впливав ще один важливий висновок: треба ознайомлювати вчителів із новою методикою одночасно з тим, як розроблялися навчальні матеріяли. До того вчителі двомовних програм не мали педагогічної підготовки для навчання чужої мови й ніколи не слухали курсу методології викладання.

Таким чином, були підготовані пробні матеріяли, спочатку для першого класу, потім для другого, третього і т.д. Після цього, один за одним, почали влаштовувати показові уроки. Це виглядало так: протягом чотирьох-шести тижнів, раз чи два рази на тиждень, Оленка відвідувала якусь одну вчительку, щоб допомогти їй підготувати показовий урок для решти вчителів. Після цього Оленка розповідала, як вони готували дітей до такого уроку. Вчителі казали, що то був перший раз, що вони відвідали урок когось іншого у двомовній програмі, і відзначали, що вони багато навчилися одне від одного.

Така сама модель була використана для підготовки матеріялів для другого класу.

На сьогодні, понад три тисячі канадських учнів закінчили програму “Нова” від першого до шостого класу.

Вплив “Нови” на мислення вчителів

На думку Оленки Білаш, учителі починають бачити, як саме відбувається процес вивчення мови в дитини, усвідомлюють різницю цього в порівнянні до процесу викладання мови. До цього часу матеріяли, які використовували у класі для вивчення української мови, базувались на граматичному підході до мови, тобто, що мова — це граматична система слів. Згідно з цим підходом, граматику виконує роллю клею, щоб зліплювати до купи слова існуючого лексику. Також учителі, які плінно говорили українською мовою, перш ніж вони починали читати українською мовою, мали схильність думати, що головні частини читання — це були букви в абетковому порядку. Вони також думали, що коли діти зможуть запам’ятати, який звук символізує яку букву, тоді вони і зможуть читати. Насправді часто виходило так, що навіть ті діти, які могли читати й вимовляти правильно букви, не розуміли, в дійсності, що саме вони читали.

“Нова” показує, що мова — це спосіб спілкування, який дозволяє дитині навчитися чогось із життєвої ситуації, що вона є засобом передавання послання. Діти, занурені в українську мову та в ідеї, які висловлюються через неї, хоч вони й не можуть говорити цією мовою, таки спроможні чогось навчитися. Напр., діти цілком розуміли казки, які читали їм учителі українською мовою. З тих казок вони розуміли ситуації, думки, мораль. Вони могли зрозуміти, хто є герої цієї казки (люди чи тварини), які їхні головні риси. Оленка пригадує подив учителів, коли після прочитання казки українською мовою, діти дійсно зрозуміли її зміст. Коли вона, послуговуючись методикою “Нови”, просила дітей показати якесь слово або зобразити мімікою, що вони зрозуміли якесь речення чи фразу, і діти могли це показати, то подиву вчителів не було меж, бо це були ті самі діти, з якими вони працювали кілька тижнів перед цим і які не могли щось подібне зробити.

Євген Іванишин, який був у той час консультантом для української двомовної програми католицької системи, сказав, що першого ж року, коли вчителі використовували “Нову” у першому класі, то він бачив величезну різницю в наслідках іспитів наприкінці шкільного року, ніж це було рік перед тим, до впровадження “Нови”. Ті діти, які були охоплені новою програмою, значно краще показали себе на іспитах, ніж це було раніше.

Вплив на інші мовні програми. Географія поширення.

Окрім української програми, в Альберті існують програми інших мов, — китайська, єврейська, німецька, польська та арабська. Спільне для них є те, що половину шкільного дня навчання таких предметів, як напр., фізичні вправи, мистецтво, музика, релігія й суспільні науки відбувається тією чи іншою мовою, а другу половину дня — англійською. На думку Оленки Білаш, програма “Нова” мала вплив на розвиток цих інших двомовних програм. Деякі з них запозичили певні частини чи навіть усі складові частини української програми для створення своїх програм. Школи спадщинних мов (Рідні школи) все більше цікавляться цією програмою, доповнюють її своїми матеріалами. Програма створена таким чином, що дозволяє, залежно від потреб учителя, додавання різних матеріалів і пристосування її до власних потреб. Відомо, що Шкільна рада публічних шкіл Едмонтону підготувала збірку цікавих занять для вивчення другої мови, яка називається *Echo-Acting*. Нічого подібного в книжках до цього часу не було, і вперше воно з’явилося лише в українській “Нові”. На жаль, у тій збірці ніде про це не згадано.

Велике значення “Нова” має для індіанських мов, які ніколи не мали програми для вивчення своїх мов. Ті племена, напр., чорнонопи та крі, використали “Нову” для створення своїх програм; Оленка була запрошена допомогти їм у цьому. Нині в Альберті існує програма навчання індіанських дітей, яка базується на методиці “Нови”, від першого до дванадцятого класу.

Готуючи курс для підготовки фахівців навчання спадщинних мов на запрошення коледжу ім. Грента Мекюена, Оленка Білаш включила в цей курс багато складових “Нови”. Виступаючи з доповідями про “Нову”, вона представила українську програму всій Канаді. “Нова” викликала велике зацікавлення в кожній провінції.

“Нова” має майже міжнародне значення. У Бразилії, напр., де навчання української мови розпочалося спершу в п’ятому класі державних шкіл (там не двомовна програма, лише викладання української мови як предмету), ці матеріали були придатні для того, щоб вибрати з них необхідне і створити “бразильську” програму для дітей від четвертого до восьмого класу. Над цим довелося попрацювати, бо деякі канадські теми, скажімо, зима, не відповідали бразильцям, де зими немає. Крім того, у них інакший шкільний рік. Вони починають у лютому й кінчають навчання у грудні. Тому Великдень у них тема, яка йде першою чи другою в шкільному році, а для канадців — це вже наприкінці року. На

сьогодні більше, ніж три тисячі бразильських дітей охоплені програмою “Нова”.

У столиці Латвії, в місті Рига, де є англійсько-українсько-російсько-латвійська школа, цю програму використовують досить успішно. У Польщі вона впроваджена лише в деяких школах. У Словаччині розглядають її в педагогічному інституті у Пряшеві. Використовують її в кількох школах Англії, Австралії та в Рідній школі в Парижі. Оленка брала участь у кількох семінарах про “Нову” в Чикаго та в Нью-Йорку, а підчас її перебування в Бразилії вона проводила семінар, у якому взяли участь учителі з Аргентини. Є навіть зацікавлення з України, Росії, Німеччини та Югославії.

Якщо підсумувати, то можна сказати, що “Нова” має певний резонанс по всій українській діаспорі. Де тільки є Рідна школа, то хтось там чув про “Нову” і збирається застосувати її матеріяли та методику до своїх потреб.

Кілька особистих думок розробниці програми

“На мою думку, “Нова” — це цікава збірка казок, пісень, загадок, діалогів для малих дітей, які або вже говорять українською мовою і хочуть навчитися читати й писати, або

для тих, які хотіли б навчитися говорити українською мовою. Для мене вона важлива, тому що українська мова не моя рідна мова. Я на-магалася передати своїм дітям цю мову, і без допомоги тих вір-шиків, приповідок і казок я не могла б це передати своїм дітям. Багато з того, що є в “Нові”, — це ті самі казки й пісеньки, які я читала або співала з моїми дітьми. До певної міри, “Нова” пе-редає те, що я, як мама, зробила вдома зі своїми дітьми, щоб вони мали українську мову. Я завжди думала й далі думаю, що з тих казок, читанок, віршів і пісень можна творити мовну базу, яку потім уживати, щоб говорити на щоденні життєві теми.

Особисто для мене це — частина моєї мрії, мого бачення того, як уся молодь може мати можливість вивчати іншу мову. Я сама люблю мови, але знаю добре, наскільки важче вивчати її в дорослому віці. Якщо молоді канадці могли б скоріше, з більшою насолодою вчитися української мови, то це стало б для них даром на все життя, як інструмент, який вони носитимуть у задній кишені і в будь-яку хвилину можуть витягнути, щоб скористатися ним.

Я мала нагоду зустрічатися з дуже інтелігентними, мудрими, творчими людьми, які виростили з українською культурою, дуже

багатою українською культурою, але вони не усвідомлювали, як тяжко передавати свої знання дітям. Суспільство, в якому ми живемо, зокрема тепер, дуже орієнтоване на англійську культуру. З тим, як країни стають більш економічно взаємопов'язаними, спостерігаємо явище майже повного англійшення культури й мов планети. Стоячи перед фактом панування англійської мови, нам стає все тяжче вивчати інші мови.

Діти починають усвідомлювати це в дуже ранньому віці. Період, коли ми можемо “опромінити” їх іншою мовою, переключити їхню свідомість і розбудити їхній потяг до вивчення іншої мови, дуже обмежений, десь до восьми-дев'яти років. Думаю, що “Нова” — це якраз і є програма для таких дітей. І тому вона дуже важлива.

Коли в родині бодай одне покоління втрачає мову, то в цій родині ця мова буде другою, чужою мовою. Якщо ж і друге покоління розірве цей ланцюг причетності до мови, то це вже безповоротно. Нам треба забезпечити, щоб ланка ланцюга, яка розірвалася в одному поколінні, була з'єднана малими руками другого покоління, і в майбутньому не розірвалася знову.

Розвиток української мови в Канаді вже знаходиться під загрозою. Я хочу сподіватися, що “Нова” дає нам надію на з'єднання розірваних ланок ланцюга української мови, сприяє його зміцненню й подальшому будуванню.

ПРИМІТКА УПОРЯДНИКА

Навчання української мови у середніх школах Альберти запроваджено 1959 р. Перші підручники, за зорово-слуховою методою, з діалогам, ідіомами та прислів'ями, — це *Conversational Ukrainian* (п'ять видань) і *Ukrainian for Beginners* (вісім видань) Яра Славутича. Тоді ж написано його *Ukrainian in Pictures* (для дітей) в основному за зорово-слуховою методою, та ін. Заслугою д-ра О. Білаш стало те, що вона, взявши зорово-слухову методу за основу, поширила її, доповнила казочками та приповідками й т.п. і так створила дуже добрі навчальні матеріали для дітей у дитячих садочках та учнів у початкових школах (мені довелося їх редагувати). Заслугове на похвалу й те, що вона ходила до рідної школи, опісля й сама вивчала українську мову, а тепер навчає своїх дітей цієї мови та ще й продовжує працю над програмою “Нова”. Добрий приклад для тих українських матерів, що поанглійшилися.

Яр Славутич

УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО АЛЬБЕРТИ

Після другої світової війни, в другій половині сорокових років, до Канади прибула нова хвиля еміграції, яка у великій мірі складалася з професійних людей, в тому числі багатьох музик, диригентів, учителів музики, музикознавців, композиторів, виконавців. Своїм професійним знанням та працею вони не тільки оживили українську громадську діяльність, а й незабаром увійшли в загально-канадську діяльність.

В Едмонтоні українські музики включилися в Alberta Registered Music Teachers Association, де активно працювали, займаючи різні пости — секретаря, референта концертів-речиталів учнів, членів різних підкомітетів.

6-го грудня 1971 року, після відбуття сходин у вище згаданій Асоціації, четверо українських музик — Марія Дитиняк (ф-но), Неоніла Дмитрук (ф-но), Ірина Павликовська (ф-но), Сергій Яременко (скрипка) — поділилися думками на тему членства в Асоціації, яка гуртувала вчителів і музик різних національностей, і завважили, що наші вчителі, в порівнянні з іншими, — відсотково одні з найпильніших учасників місячних сходин Асоціації. Після обміну думок виринула ідея — створити українське музичне товариство, в якому гуртувалися б українські музики, любителі й т.п. Ця пропозиція знайшла відгук і внаслідок було вирішено скликати підготовчу нараду 12-го грудня 1971 р. в домі С. Яременка. Зібрані з ентузіазмом прийняли проект створення товариства. Запропонували назву “Клуб українських музик”, вирішили скликати загальні збори на 27 лютого 1972 р. Збори відбулися в залі УНО в Едмонтоні, де записалося 14 осіб. Згодом членство товариства подвоїлося, членами стали також хорові одиниці: “Дніпро”, “Верховина”, церковні хори Св. Василя та Св. Іллі. На загальних зборах було вибрано першу управу в складі: Н. Дмитрук — голова, Роман Солतिकевич — перший заступник голови, С. Яременко — другий заступник голови, М. Дитиняк — секретар, С. Грох — скарбник, А. Байрак — референтка преси, І. Павликовська та О. Грабар — контрольна комісія. Членами статутової комісії вибрано І. Павликовську, С. Гроха, О. Олійник і Р. Солतिकевича.

У грудні 1972 р. товариство схвалило свій статут і назву “Українське музичне товариство Альберти” з осідком в Едмонтоні. Товариство поставило собі мету: об’єднати всі українські музичні сили для плекання української музики, влаштовувати

музичні імпрези (концерти, радіо та телевізійні передачі), у програму включати твори українських композиторів. Одночасно дбати про фахові рецензії українських музичних імпрез, плекати серед української спільноти почуття любови до української музики та почуття пошани до неї серед слухачів.

1 березня 1980 р. заінкорпоровано товариство в провінційному уряді Альберти і на тій підставі товариство дістало можливість утримувати грошові приділи на більші проекти.

Протягом існування товариства такі члени очолювали його: Н. Дмитрук (1972-1977), С. Яременко (1978), М. Дитиняк (1979-1990), І. Тхорик-Шмигельська (1991-1996), О. Солтикевич (1997-1998).

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА

Одним із перших проявів діяльності товариства було зорганізування концертів колядок і щедрівок при співучасті церковних та громадських хорів, ансамблів, солістів, інструменталістів міста Едмонтону. Перший такий концерт відбувся 14-го січня 1973 р. з участю хорів: “Верховина” при ОЖЛВУ, “Дніпро”, молодечий хор СУМК при катедрі Св. Івана, церковний хор Св. Василя, катедральний хор Св. Йосафата, вокальний ансамбль “Мережі”, капеля бандуристок при СУМ-і. З того часу кожного року в січні відбувалися, за ініціативою «Українського музичного товариства Альберти», концерти, у програмі яких виступали різні хори, ансамблі, солісти, а також різдвяні вертепи у виконанні молодечої організації СУМ, театрального гуртка “Джерело” при УНО, Рідної школи при церкві Св. Юрія Переможця, Курсів українознавства ім. І. Франка. Поміж точками програми всі присутні в залі колядували в супроводі оркестри Володимира Чорновола, оркестри ансамблю “Дніпро” під керівництвом Івана Ахтимійчука та при фортепіановому акомпаніменті різних піаністів.

Святочні програми відкривали члени товариства або запрошені прелегенти доповідями на різні теми, пов’язані з Різдом Христовим, його звичаями, рефлексіями на тему Різдва, історією колядок і щедрівок, а також про колядки та щедрівки у творах українських композиторів. Доповіді прочитали Р. Осташевський (1973, 1974), С. Грох (1975), М. Дитиняк (1976, 1987), Н. Дмитрук (1977, 1985), С. Скрипник (1978), С. Яременко (1979), Ю. Стефаник (1980), І. Тарнавська (1981), І. Тхорик-Шмигельська (1982), Є. Лісова-Андерсон (1983), О. Олійник (1984), д-р Б. Медвідський (1986), В. Мороз, молодший (1988). Ведучими програм концертів були Ірина Тарнавська (1989, 1990, 1995), Роман Британ (1991,

1992, 1994), Тарас Подільський (1996), Орест Солтикевич (1993, 1997).

На запрошення Комітету Українців Канади, відділ в Едмонтоні, члени товариства взяли на себе відповідальність поінформувати українське громадянство про життя і творчість видатного українського композитора Миколи Лисенка, з нагоди відслонення його погруддя в едмонтонській Ювілейній авдиторії 5-го листопада 1972 р., до 130-річчя з дня народження композитора. Тоді ж у тижневику *Українські вісті* появилось сім статей таких членів товариства: А. Байрак, Н. Дмитрук, М. Дитиняк, О. Олійник, С. Грох. Ті статті наше товариство видало 1973 р. у формі монографії зі вступною статтею І. Павликовської та англійським резюме О. Дмитрук-Скот.

В ювілейному концерті для вшанування Лисенка окремі члени товариства взяли дуже діяльну участь. Головну доповідь зробила М. Дитиняк, диригентами хорів були Р. Солтикевич, С. Яременко, акомпаніяторами — М. Дитиняк, О. Олійник, деякі члени товариства були членами хорів та оркестри.

ДЯКІВСЬКІ КУРСИ

Ідучи назустріч потребам плекання української церковної музики, за благословенням наших Владик, Преосвященних Ніла ЧСВВ та Андрея, товариство організувало в 1973-1974 роках дяківські курси при Грент Мекюен Коледжі, на яких викладачами були о. митрат Володимир Тарнавський та о. д-р Іван Стус. Організаційним і технічним референтом був Василь Савчук.

ФЕСТИВАЛІ ТА КОНЦЕРТИ

При співучасті Комітету Українців Канади (провінційна рада), товариство організувало й перевело в роках 1978 та 1979 Фестиваль української пісні та слова, в якому брали участь діти, молодь, хори, ансамблі, солісти, інструменталісти з Едмонтону та різних міст і містечок Альберти. Учасники фестивалю змагалися в різних категоріях: фортепіано, скрипка, мандоліна, бандура, солоспіви, дуети, ансамблі, хори, красномовство (індивідуальні і групові декламації, казки). На закінчення фестивалю відбувався концерт, у якому виступали переможці кожної категорії, яким вручали різні нагороди.

24-26 лютого 1989 р. при співучасті з Українським центром засобів і розвитку в Грент Мекюен Коледжі організовано першу всеканадську хорову конференцію під назвою "Українська хорова

музика: сьогодні й завтра”, що й відбулася в приміщенні Грент Мекюен Коледжу. На цю конференцію прибули диригенти, композитори, музикознавці, любителі хорового мистецтва з різних міст Канади та Америки. На головного гостя-доповідача запрошено композиторку Лесю Дичко з Києва.

Програма конференції включала доповіді, майстерні, дискусії “круглого столу”. Конференцію відкрили Роман Петришин — директор Українського центру засобів і розвитку при Грент Мекюен Коледжі, Джордж Нейлор — декан відділу Performing and Visual Arts при тому ж коледжі. Прочитано такі доповіді: “Українська хорова музика: сьогодні й завтра” — Марія Дитиняк; “Українська церковна музика” — Зиновій Лавришин, Торонто; “Дитяча музична література” — Домка Сапиґа, Едмонтон; “Спів народним стилем” — маєстро Володимир Колесник, Торонто; “Диригування дитячим хором” — Алекса Кохан, Вінніпег; “Мистецтво кобзарства” — д-р Андрій Горняткевич; “Сучасні хорові композиції” — композитор Вірко Балей, Лас Вегас, США; “Український романс” — Оксана Рогатин-Макогон, Торонто; “Адміністрація хору” — Андрій Гладішевський, Едмонтон; “Місце народної пісні в репертуарі сучасних хорів” — проф. Реґула Кверещі, Альбертський університет.

Хорову майстерню, в якій узяли участь різні хори Едмонтону, перевів маєстро Володимир Колесник.

У дискусіях “круглого столу” на тему проблем хорового мистецтва брали участь: Лері Клопушак, Саскатун; Анна Квітка-Козак, Ванкувер; Ірина Шмигельська, Квітка Зорич-Кондрацька, Торонто; Володимир Климків, Вінніпег. У пленарній дискусії на тему “Майбутнє української хорової музики в Канаді” брали участь: Вірко Балей, Володимир Колесник, Зиновій Лавришин, Валентина Родак, Торонто.

На головному бенкеті виступила з доповіддю про історію українського хорового мистецтва композиторка Леся Дичко з України.

КОНЦЕРТИ

З нагоди різних роковин, на пошану українських композиторів, товариство влаштовувало концерти; тоді були виконані їхні твори різними едмонтонськими солістами, інструменталістами, ансамблями, хорами. Концерти відбулися: 7 березня 1974 р., присвячено пам’яті Василя Барвінського — в 10-ту річницю з дня його смерті, 9 грудня 1979 р. пам’яті Кирила Стеценка — до 100-річчя з дня його народження, 30 жовтня 1988 р. пам’яті Василя Барвін-

ського — до 100-річчя з дня народження. Святочні доповіді виголосили члени товариства: Ірина Павликовська, Неоніла Дмитрук, Ірина Шмигельська.

У квітні 1982 р. товариство організувало концерт піаністки Уляни Осінчук із Нью-Йорку, яка на окремому вечорі зробила доповідь про композитора Віктора Косенка.

При співучасті Українського центру засобів і розвитку при Грент Мекюен Коледжі товариство організувало концерт вокальних та фортепіанових мініатюр композитора Миколи Лисенка у виконанні сопрано Лілеї Волянської та піаніста Тараса Філенка. Концерт відбувся 24 січня 1991 р. з нагоди 150-річчя ювілею Миколи Лисенка — у рік Лисенка, проголошеного від ЮНЕСКО.

1984-1989 років товариство організувало серію концертів під назвою “Спадщина”, при фінансовій допомозі Альбертсько-Українського товариства для збереження культури. У цій же серії концертів працював спеціальний комітет у складі: С. Грох — фінанси, О. Олійник — переклади на англійську мову, І. Онуферко — реклама в англійській пресі й телебаченні, С. Яременко — уклад програм, Я. Скрипник — допомога в розпродажу квитків, М. Дитиняк — реклама в українській пресі й радіо, разом з О. Олійник — координування артистів.

Перший концерт відбувся 6 травня 1984 р. з участю Роксолани Росляк (сопрано) та Лариси Кузьменко (піаністка), обидві з Торонта. На другому концерті, 14 жовтня 1984 р. виступив струнний квартет і вокальний ансамбль “Мережі”, обидва з Едмонтона. На третьому концерті того ж року, 9 грудня, виступили молоді таланти — колишні едмонтонки, які тоді вчилися або професійно працювали в Торонті: Галина Дитиняк (сопрано), Сузанна Середя (сопрано), Ірина Кунда (піаністка). В наступній серії, 7 червня 1985 р. відбувся концерт бандуриста Віктора Мишалова (Торонто), 19 листопада 1986 р. виступили піаністи Люба та Іриной Жуки (Монреаль). У третій серії концертів, 24 травня 1987 р. відбувся концерт на якому виступали Роман Борис (челіст) та Андрій Борашко (піаніст), обидва з Торонта, та тріо хору “Дніпро” в складі Лілеї Волянської, Олесі Талпаш та Йоганни Пелех-Манн, акомпанувала Ірина Тарнавська. Останній концерт — 12 листопада 1989 р. з участю Лілеї Волянської (сопрано), Лері Бенсона (тенор) при акомпаніменті Грента Гирста, всі з Едмонтона. Усі концерти відбувалися в театральній залі Провінційного Музею.

9 листопада 1997 р. товариство організувало концерт творчості довголітнього члена товариства, композитора С. Яременка з нагоди його 85-ліття й 45-літньої музичної діяльності в нашій громаді міста Едмонтона. Брала участь різні хори, ансамблі, з якими

свого часу композитор працював. Його колишні учні виконували твори свого вчителя.

Збірний хор катедри Св. Івана та церкви Св. Іллі, під диригуванням Лесі Чумер виконав “Отче наш” та “Славень Христові” на слова Яра Славутича. Молодечий хор СУМК при катедрі Св. Івана (диригентка Леся Погорецька) заспівав частини з третьої літургії композитора. Хор “Верховина”, з яким С. Яременко працював як диригент понад 20 років (диригентка Галина Лазурко) виконав пісні “Колискова” на слова Лесі Українки, та “Синові в до-рогу” на слова М. Сингаївського. Хор “Дніпро” (диригентка Марія Дитиняк) заспівав щедрівку “Ой, на річці на Йордані” та “Слава ралові” — уривок із кантати С. Яременка “Завойовники прерій” на слова Яра Славутича. Дитячий хор “Струмочок” (диригентка Ірина Шмигельська) виконав три дитячі пісеньки з ново-виданої збірки дитячих пісень “Сонечко”. Вокальний ансамбль “Мережі”, з яким композитора в’язала довголітня творча співпраця, заспівав три народні пісні в обробці композитора та пісню “Не хились, калинонько” на слова Дана Мура.

Інструментальні твори композитора були репрезентовані піяністкою Христиною Чепигною, що виконала “Прощай, моя Україно!” та “Сюїту на теми щедрівок”. Дует для двох скрипок виконали Михайло Саварин (колишній учень композитора) та його син Богдан. Спеціально написаний твір-тріо “Бог-Юль-Мот” прозвучав у виконанні Богдана (скрипка), Юліяна (чело), Мотрі (фортепіяно) Саваринів. Струнний квартет, під проводом Володимира Чорновола, зіграв “Баладу” і “Струнний квартет Мі Мі-нор”. Слово про композитора сказала, а також керувала програмою концерту М. Дитиняк.

З 1994 до 1998 року товариство, при співучасті та під патронатом едмонтонського відділу Конгресу Українців Канади, підготувало кожнорічно концерти на пошану Т. Шевченка. Брала участь у концертах едмонтонські музичні колективи та окремі особи, однак для збагачення програми і для поширення зацікавлення концертами ширшою публікою запрошено гостей-виконавців з-поза Едмонтону. Напр., 1994 року запрошено з України Олександра Вацика, диригента хору “Орея” в Житомирі. Він перевів з едмонтонськими хорами практику, а потім із зібраним хором виступив на концерті.

1995 р. запрошено хор ім. О. Кошиця з Вінніпегу (диригент Володимир Климків), який виконав на концерті 13 пісень духовної та народної музики на слова Т. Шевченка. На 1996 рік запрошено виступити в концерті співачку з Вінніпегу Алексу Кохан і бандуриста Юліяна Китастого.

Концерт 1997 року діяв едмонтонськими силами. Програма поділялася на дві частини. Перша: “Діти в поклоні великому поетові”. Учасниками були учні Рідної школи при парафії Св. Юрія Переможця, драматичний гурток “Джерело” при Організації Українок Канади (УНО), декламатори з молодечої організації ПЛАСТ Маркіян Іллюк і Ярослав Петрів. Друга частина концерту проходила за темою “Шевченко в музиці”. Виконавцями були хори: “Дніпро” (дир. М. Дитиняк, акомпаніяторка І. Тарнавська), “Верховина” (дир. Галина Лазурко, аком. Ксеня Федина), церковний хор катедри Св. Івана (дир. Леся Чумер), молодечий хор СУМК при катедрі Св. Івана (дир. Леся Погорецька), солістка-сопрано Л. Волянська. Скрипти до вищезгаданої програми підготували М. Дитиняк і Г. Котович. Зміст пов’язував окремі точки програми в одну цілість, підкреслюючи великий вплив Шевченкової поезії на творчість різних композиторів. Вів програму О. Солтикевич.

Відомо, що музика має великий вплив на виховання дитини та сприяє формуванню багатьох позитивних якостей і властивостей її характеру. Великий корисний вплив на дитину робить гуртовий спів, дитячі хори, ансамблі. Тут діти відчують, що вони є частиною великої музичної родини, мають спільні зацікавлення, через спів розряджують свої внутрішні почування, виладовують запас енергії, відчують велике задоволення з добре проробленої праці. Щоб зацікавити дітей українською піснею, 1991 р. товариство організувало дитячий хор “Струмочок”, де діти вивчають пісеньки, з якими виступають на різних імпрезах. 1997 р. хор записав на стрічку дитячі пісні, які можна використовувати, як навчальний матеріал у різних школах. Першою диригенткою хору була Є. Андерсон (1991-1994), опісля — І. Шмигельська. Концертмайстри — І. Тарнавська та Г. Лазурко.

СЕМІНАРИ ХОРОВИХ ДИРИГЕНТІВ

Музична культура українського народу відзначається багатством і різноманітністю жанрів і форм. Та чи не найважливішим серед них, як за значенням так і за популярністю, є хорове мистецтво. Це невід’ємна частина нашої музичної спадщини. Життя народу, його історія, побут, думки, сподівання знайшли свої відображення в гуртовому співі, що викристалізувало правдиві національні музичні риси.

Творчість композиторів сприяла розвитку хорових колективів і хорів. Партесні концерти духовного та світського змісту XVI-XVII ст. для 3, 4, 8, 12 голосових складів, творчість Миколи Дилецького, духовні концерти XVIII ст. Дмитра Бортнянського, Ар-

тема Веделя, Максима Березовського, канти, псалми й літургії мали значний вплив на вдосконалення виконавської практики хорових колективів. Кінець XIX й початок XX ст. позначений великим розвитком української хорової творчості в різних її жанрах. Праця композиторів над обробкою народної пісні завжди була правдивою школою опанування композиторської майстерності, творчого виконання, збагачення музичної мови свіжими виражальними засобами. Особливо велику роль відіграла вона у створенні національних рис. Хорова п'єса стала одним із найбільш популярних жанрів хорової музики, на розвиток якого великий вплив мали творчість наших поетів — Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Олександра Олеся, В. Сосюри та інш. Широко розвинулася театральна музика, в т.ч. оперна музика, в якій хор займає провідне місце у слов'янських операх.

Хорові твори великої форми — кантати, ораторії, реквієм, вокально-симфонічні твори, симфонічна музика з хором — започатковані ще М. Лисенком, а продовжувані — К. Стеценком, С. Людкевичем, М. Вериківським, Л. Ревуцьким. Тепер вони широко розвинулися в творчості Леоніда Грабовського, Віталія Губаренка, Мирослава Скорика, Євгена Станковича, Лесі Дичко, Мар'яна Кузана, Юрія Фіяли та інш.

Традиція хорового мистецтва перенеслася й поза межі України, широко розвинула свою творчу діяльність на нових поселеннях. Існували та існують немало церковних, світських, молодечих хорів у яких талановиті диригенти своїм знанням і розумінням, мистецькою інтуїцією розкривають для слухачів твори композиторів і цим творять місток творчого поєднання творця, виконавців і слухачів.

Старше покоління диригентів, яке привезло з України традиції українського хорового виконання, на жаль, відходить, але на їхнє місце вступають молоді талановиті диригенти, із солідною музичною освітою та великою любов'ю, пошаною та зацікавленням до української культури. Однак із недостатнім знанням характерних особливостей українського хорового мистецтва, української хорової спадщини.

Відчуваючи велику потребу в підвищенні рівня хорової культури поза межами України та створенні умов молодим диригентам, щоб ознайомитися з характером та скарбами української хорової музики, з українським хоровим репертуаром, 1976 р. був організований перший семінар хорових диригентів в Анкастері, Онтаріо. Ініціатором був маестро Володимир Колесник, організатором — провінційна рада онтарійського Комітету Українців Канади. Відгуки були дуже позитивні, з різних кінців Канади та з північної Америки прибули ентузіясти хорового мистецтва, молоді

й більш досвідчені старші диригенти. Успіх семінару був такий великий, що довелося в наступні роки організувати подібні семінари. 1979 р. цю роль перебрало на себе Українське музичне товариство Альберти, що стало одним із найбільш поважних проєктів товариства. З того часу аж до 1997 р. влаштовувано в Едмонтоні літні двотижневі семінари хорових диригентів, на які прибували учасники з різних міст Канади, Америки, Австралії, Аргентини. Семінари відбувалися з фінансовою допомогою провінційного уряду Альберти, Української Канадської Фундації ім. Тараса Шевченка, Альбертсько-українського товариства для збереження культури, Фундації тисячоліття хрещення України, Братства взаємної помочі Св. Івана, Братства українців католиків Канади, Дому української молоді ім. генерала Р. Чупринки (Шухевича), вокального ансамблю “Мережі”.

За 22 роки діяльності семінарів взяло участь 211 учасників, багато з них поверталися кількакратно. Програму навчання склали так, що вона мала певну тяглість; кожного року була нова тема, з повторенням деяких основних предметів. Програма навчання охоплювала такі теми: диригування (гуртові та індивідуальні практичні заняття й лекційні заняття), хорознавство, аналітична праця диригента над партитурою, художнє опрацювання музично-хорового твору, проблеми інтерпретації, диригент-інтерпретатор музичного твору, особистість диригента, виконавські засоби фразування, диригування як галузь виконавського мистецтва, про фактори формування диригентської техніки, проблеми стилю й хорове виконавство, психологічні аспекти диригентського виконавства, методика проведення хорових проб, проблеми репетиційної та художньо-виконавської практики, укладення концертних програм, процес голосоутворення та принципи праці голосового апарату (вокал), майстерність хорового співу, вироблення вокальних звичок у праці з хором, виховання голосу й хоровий спів, вокально-слухове інтонування в хорі, методика виховання ансамблю хорової звучності, теоретичні основи об’єктивних критерій голосу, культура мови у співі й дикція, засоби вироблення навичок володіння голосними та приголосними звуками у співацькому голосоутворенні, керування церковним хором (аналіз, інтерпретація, будова літургії та церковних пісень, стиль, відчуття форми, фразування, штрихи), українська хорова музика (творці української хорової спадщини, стилі, жанри, форми, слухання та обговорення зразків запису української музики), хоровий довідник, історія, вокального мистецтва, історія диригентського мистецтва, хорове аранжування, естетика, прийняття християнства та виникнення й розвиток церковних співаків і хорів в Україні, розвиток хорового

мистецтва в Україні та в світі, краса Шевченкового слова та образотворчі традиції Шевченка в сучасній поезії, методика праці з дитячими хорами, специфіка праці з дитячими хорами та хором юнаків, аналіз новоствореної “Літургії” Валерія Кікти, аналіз “Літургії” Дениса Січинського, інтерпретація творів Артема Веделя, сольфеджіо і теорія музики, семінарний хор (практична праця семінаристів із хором).

За 22 роки діяльності семінарів вивчено понад 215 творів різних жанрів: обробки народних пісень, хорові п'єси, кантати, уривки з ораторій, духовні концерти, духовно-релігійна музика, уривки з театральних вистав та опер, твори високомистецької вартости, що містили в собі необхідні елементи для вивчення диригентської майстерности. Вивчено твори класиків і сучасних композиторів, часто твори сучасних композиторів прозвучали вперше під час навчання на семінарах та в програмі заключних концертів. Заключним етапом кожнорічного семінару був вечір диригентів — концерт, на якому кожний учасник семінару диригував одним твором. Ця імпреза втішалася великою популярністю та здобула собі повне довір'я едмонтонської публіки, яка радо відвідувала ці концерти, бо було цікаво послухати нові твори у різній інтерпретації окремих диригентів.

Головним викладачем і відповідальним за програму навчання був маестро Володимир Колесник (Торонто). Викладачами поодиноких ділянок у різний час були: д-р Мирослав Антонович (Голляндія), Єлисавета Лісова-Андерсон (Едмонтон), Іван Гамкало (Київ, Україна), Марія Дитиняк (Едмонтон), Надія Савин-Вірхнянська (Чикаго, США), д-р Богдан Кушнір (Детройт, США), Зенон Лавришин (Торонто), д-р Павло Маценко (Вінніпег), Юрій Оранський (Філядельфія, США), Ірина Шмигельська (Едмонтон), Сергій Яременко (Едмонтон). Надзвичайні викладачі: д-р Андрій Горняткевич і д-р Яр Славутич, обидва едмонтонці.

Концертмайстрами були: Надія Савин-Вірхнянська (Чикаго, США), Роксоляна Гарасимович (Філядельфія, США), Грент Гирст (Едмонтон), Василь Звоздецький (Ванкувер), Стефанія Жовнір-Клос (Торонто), Лариса Кузьменко (Торонто), Оксана Луценко (Едмонтон), Олег Маглай (Парма, США), Ненсі Міліянс (Едмонтон), Татяна Навольська (Вінніпег), Оріся Олійник (Едмонтон), Ірина Тарнавська (Едмонтон), Сильвія Тейлор (Едмонтон), Таня Тубішляк (Едмонтон), Христина Чепига (Едмонтон), Галя Яровенко (Едмонтон), Тарас Філенко (Київ, Україна).

Семінарний хор складався з різних членів едмонтонських хорів, які два рази денно жертвували свій час і творили музичну ла-

бораторію, з якою кожний учасник семінару практично переводив свої заняття.

Двадцять два роки діяльності семінарів хорових диригентів мали великий позитивний вплив на розвиток української хорової традиції як у Канаді так і в діаспорі. Коли зважити, що кожний диригент репрезентував приблизно 30-членний церковний, громадський чи молодечий хор, то лише це вказує, як широко була закроєна діяльність семінарів на культурне життя наших громад. Високий рівень викладу тем підчас семінарів, вивчення нових творів та їх пропагування, — все це вплинуло на піднесення рівня хорового мистецтва поза межами України.

ДОПОВІДІ ЧЛЕНІВ ТА ЗУСТРІЧІ З МИСТЦЯМИ

Метою товариства є теж інформувати своїх членів, як і загальну публіку про різні музичні новини, імпрези, вшановування доповідями наших композиторів та виконавців. Звичайно такі доповіді відбувалися підчас сходин товариства, що були відкриті загальної публіці.

Згадаю бодай головніші теми: “Українська музика до Миколи Лисенка” (Анна Байрак), “Звіт про музичний фестиваль в Саскатуні” (Марія Дитиняк), “Ювілейні святкування композитора Ф. Шопена у Варшаві” (Валентина Доброліж), “Український музичний фестиваль у Торонті” (Валентина Доброліж), “Симфонічний концерт української музики у Вінніпегу” (Софія Скрипник), “Враження з концертів Люби та Іриней Жуків і Христини Петрівської” (Софія Скрипник), “Про оперну співачку Євгенію Мірошниченко” (Марія Дитиняк), “Життєвий шлях та композиторська діяльність Миколи Колесси з нагоди його 80-ліття” (Неоніла Дмитрук), “Життєвий шлях та композиторська діяльність Станіслава Людкевича” (Неоніла Дмитрук), “Обговорення “Літургії” композитора Юрія Фіяли, створеної до 1000-ліття Хрещення України” (Єлисавета Лісова-Андерсон).

Товариство організувало зустрічі-повіді гостей з-поза Едмонтону: у квітні 1982 р. — “Композитор Віктор Косенко і його стиль” (д-р Уляна Осінчук, Нью-Йорк, США); 1990 р. — “Діяльність молоді у відродженні української культури” (Кирило Стеценко, Київ); 1991 р. — “Лисенко і слов’янський світ” (д-р Тамара Булат, Київ); 1993 р. — “Втілення поезії Шевченка в хоровій музиці” (Ніна Королюк, Київ).

Члени товариства відбули ряд товарисько-інформативних зустрічей з українськими мистцями, диригентами, музикознавцями: з д-ром Павлом Маценком, маестром Володимиром Колесником,

Дарією Нижанківською-Снігурович; солістами: Ренатою Бабак, Роксоланою Росляк, Йосипом Гошуляком, Михайлом Мінським, Галиною Дитиняк, Сузаною Середою; піяністами: Танею Ткаченко, Ларисою Кузьменко, Уляною Осінчук, Любою та Іринеем Жуками, Іриною Кундою, Тарасом Філенком.

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Визначне місце в діяльності Українського музичного товариства Альберти займає видавнича діяльність. Першим виданням товариства була монографія *Микола Лисенко, 1842-1912*, яка появилася 1973 р. Книжка містила в собі статті окремих членів товариства, друковані в тижневику *Українські вісті* 1972 р., з нагоди відкриття погруддя композитора Миколи Лисенка в Ювілейній аудиторії Едмонтону.

1977 р. товариство надрукувало три пісні на мішаний хор: шедрівку “Дзвони” М. Тележинського, жниварську “Ой, наш Господар виноград”, обр. П. Батюка і “Понад синім морем”, обр. О. Кошиця. 1984 р. товариство було співвидавцем кантати *Завойовники прерій*, музика С. Яременка, слова Яра Славутича, 1986 р. товариство видало збірку для фортепіано *Колядки і шедрівки* Василя Барвінського. До 100-річчя українського поселення в Канаді, товариство видало пісню для мішаного хору *Сто літ*, музика С. Яременка, слова Яра Славутича.

До 15-річчя діяльності семінарів хорових диригентів, 1991 р. товариство видало альманах під назвою *Українські семінари хорових диригентів у Канаді (1976-1990)*. У цій книзі — кожнорічні програми навчання, репертуар пісень програми заключних концертів, творчі життєписи викладачів, список концертмайстрів, список учасників і роки, в яких вони брали участь, список хористів семінарного хору, вступна стаття тогочасної голови товариства М. Дитиняк, стаття “Огляд діяльності Українського музичного товариства Альберти (1972-1990)” Неоніли Цегельської-Дмитрук, англійський переклад статті “Українські хори та диригенти XVII-XIX ст.” д-ра Мирослава Антоновича, в перекладі проф. Богдана Медвідського.

1995 р. товариство видало монографію *Василь Барвінський 1888-1963* Неоніли Цегельської-Дмитрук.

1997 р. товариство було співвидавцем збірки пісень для дітей *Сонечко* композитора Сергія Яременка.

1998 р. товариство разом із Національною бібліотекою ім. В. І. Вернадського (Київ), та Національною музичною академією ім. П. І. Чайковського (Київ), на пропозицію маестра Володимира

Колесника, запланувало видати книгу *Шедеври української класичної духовної музики: Артем Ведель 1767-1808*. Книга містить 12 духовних хорових концертів та літургію Св. Іоанна Золотоустого, підготовлені до друку, зредаговані, при збереженні автентичности авторського тексту, маестром Володимиром Колесником. Крім нотного матеріалу, окремо вміщено тексти псалмів старослов'янською, українською, а також англійською мовами, текст останньої взято з варіанту Біблії Короля Джеймса (1611 р.). Цей переклад — авторизований різновид, найближчий до старослов'янського тексту, яким користувався Ведель у своїх концертах. Щоб твори були доступні чужомовним виконавцям, під нотами підготовлено транслітерацію текстів. Книга містить також статті: Тетяни Гусарчук (кандидат музикознавства) про композитора Артема Веделя та його творчість, переклад вище згаданої статті на англійську мову Вероніки Сергійчук і Віктора Мишалова, за редакцією Олесі Талпаш. Статтю маестра Володимира Колесника з інтерпретацією творів Артема Веделя переклав на англійську мову Віктор Мишалов. Це видання — визначне явище у процесі відродження музичних скарбів минулого. Воно сприятиме формуванню нового, більш об'єктивного уявлення про творчість видатного композитора і ширше про музично-історичний процес в українському мистецтві XVIII ст. Воно уможливить доступ до цінної музики виконавців і дослідників, поставить ім'я Артема Веделя поруч з іменами видатних композиторів світу, одночасно сприятиме популяризації української культури та дасть поштовх до піднесення духовности, національної свідомости й гордості нашого народу за свою культуру.

Огляд праці Українського музичного товариства Альберти за минулі роки вказує на жваву діяльність його членів. Не тільки зреалізовано давні плани, але й започатковано нові великі проекти. Управа товариства діє в руках молодих, талановитих музик; старше покоління зуміло передати естафету в нові, молоді й надійні руки. Праця старшого покоління, їхня одержимість українською музикою, передалася наступному поколінню й викресала іскру любови й пошани до української пісні, української музики й культури взагалі. З малих початків, понад сподівання ініціаторів, постало діло на твердих основах: єдине Українське музичне товариство в Канаді — з ухваленим статутом, заінкорпороване урядом — своїми меншими й більшими проектами внесло немалу частку в розбудову української музичної культури в Канаді, в діаспорі, а тим самим — і в Україні.

ХОР “ДНІПРО” В ЕДМОНТОНІ

Великим надбанням української національної культури є народня творчість, у тому числі гуртовий спів, в яким знайшли своє відображення життя народу, його історія, побут, думки, мораль, світосприймання. Гуртовий спів з віками перетворився в хорову музику, що стала найдавнішою питомою галуззю української культури. Великі фолкльорні надбання, різнорідні традиції побутового гуртового співу, а відтак століття поступу професіоналізму, робило це мистецтво природною, улюбленою формою духової діяльності нашого народу.

Любов до пісні глибоко закорінена в нашому народі. Цю любов до пісні він узяв із собою тоді, коли помандрував у світи шукати кращої долі. Ця пісня була завжди з ним на різних етапах його життя і цю пісню передав він своїм нащадкам, які викохали її в своєму серці, виплекали — як ту прекрасну запашну евшанквітку.

Кінець 19-го ст. і початок 20-го ст. позначається як початок заселення українськими піонерами широких степів Канади. Із собою брали вони найконечніші речі домашнього вжитку, але й брали теж свою духовість, своє прив'язання до церкви і свою народну пісню.

Зорганізоване життя громад проявлялося в першій мірі при церквах та парафіяльних товариствах. Громади будували свої Народні Доми, і перше, що поставало при тих домах, це хори, які дуже часто рівночасно ставали аматорськими (театральними) гуртками. Діяльність тих хорів у цей час обіймала не лишень концертну, а й театральну. У *Пропам'ятній Книзі Українського Народного Дому в Едмонтоні* згадується: “Диригент мусить плекати хоровий спів, організувати добрий хор, підготовляти концерти, ставити вистави, організувати оркестри. В основному вся культурно-освітня праця спочивала на плечах диригента”. Композитор Михайло Гайворонський у своїй статті з 1936 р. “Наша музика в Америці” згадує: “Дуже часто провід хору спочивав у руках старокраєвих учителів, які тут стали дяковчителями, або в руках дяків, які тут мусили вести хори й вечірню школу. Ці дяковчителі вели справді піонерську працю серед старої еміграції і в розвитку українського національного життя цієї країни відіграли важливу роль. У музиці були вони мало освічені, але в обставинах часу, в якому вони діяли, між двома світовими війнами, їхня праця з церковним хором мала деякі наслідки”.

Велике пожвавлення хорової діяльності в Канаді відбулося після припливу нової еміграції з Європи після другої світової війни. Сюди прибули диригенти з музичною освітою, з великою диригентською практикою. Багато з них перебрали церковні хори, інші дали початок новим хоровим колективам. До Едмонтону, хоча на дуже короткий час, прибув дуже талановитий диригент Лев Туркевич, колишній диригент Львівського оперного театру та репрезентативного на еміграції чоловічого хору “Ватра”. Він, за короткий час, із хором Народного Дому поставив “Вифлеємську ніч”, оперу “Катерина” Миколи Аркаса, п'єсу “Ой не ходи, Грицю” Михайла Старицького. Переїхавши до Торонта, став диригентом новоствореного чоловічого хору “Прометей”, жіночого хору “Чайка”. Там же zorganizував два вокально-симфонічні концерти (1951, 1952). У Монреалі постає хор “Україна” під диригентурою Нестора Городовенка, колишнього мистецького керівника капели “Думка” в Києві.

В Едмонтоні 1953 р. виникає чоловічий хор “Дніпро”, якого співосновником і диригентом став Роман Солтикевич. Роман Солтикевич, уродженець Лемківщини, студіював музику та хорову диригентуру у Миколи Колесси в Музичному інституті ім. Миколи Лисенка у Львові. Ще в Україні zorganizував великий мішаний хор, який прославився в Сяноччині, а відтак провадив студентським і церковним хором у Кракові. У повоєнних часах диригував хорами втікачів в Австрії. Прибувши до Едмонтону 1951 р., як уже згадано, 1953 р. zorganizував чоловічий хор “Дніпро”. Крім того, диригував хорами української католицької катедри Св. Йосафата, відтак української православної катедри Св. Івана та молочечим хором СУМК при катедрі Св. Івана.

Хор “Дніпро” був побудований на понад конфесійній та організаційній основі з власним статутом, який поклав собі за мету плекати рідну пісню та пропагувати її серед наших чужомовних співгромадян. Хор вирішив своїми виступами збагачувати різні громадські імпрези, спеціально організовані Комітетом українців Канади, себто обслуговувати свою громаду, підготовляти окремі концерти з різноманітною музичною програмою, виступати з радіо-передачами, а також на телевізійних програмах.

Перші два виступи хору “Дніпро” відбулися в грудні 1953 р. з концертом колядок. По двох роках існування праця хору дещо послабла через вплив хористів на різноманітну діяльність, яка часто унеможливлювала їхню участь у хорі. Без уваги на це, хор в меншому складі не припиняв своєї діяльності і виступав на всіх національних і громадських імпрезах.

1961 р. — це рік Шевченківських роковин, що дали поштовх

хорові до нової праці. Хор зі своїм невтомним диригентом приготував нову Шевченківську програму у співпраці з рецитатором Романом Осташевським, об'їхав із 12 концертами всі містечка Альберти.

Хор часто брав участь у музичних фестивалях Едмонтону, на яких здобував перше місце в своїй категорії. 1962 р. дістав трофей Булея (Bulyea Trophy) за найкраще мистецьке виконання пісень. Рівночасно бере участь у телевізійних і радіопрограмах та у фестивалі колядок Ротарі Клуб (Rotary Club).

1966 р. покійний видавець едмонтонської газети *Джорнал (Edmonton Journal)* Бейзил Дін запросив хор на конвенцію видавців і редакторів англійської та французької преси Канади, яка відбувалася в Джеспер Лодж, Джеспер. Концерт пройшов із великим успіхом, культурний і прихильний вияв чужинців до хору був великою моральною нагородою.

Того ж року 8 жовтня хор приготував нову концертну програму і виступив з нею на своєму власному концерті в едмонтонській Ювілейній аудиторії. Восени 1967 р. хор був запрошений виступити з концертом до Альбертської легіслятури, де підчас річного обіду в українському стилі хор виконав низку пісень.

Хор часто виступав на концертах, присвячених ювілейним датам українських композиторів, у 50-ліття смерті Миколи Леонтовича (5 грудня 1971 р.), в 10-ту річницю смерті Василя Барвінського (3 березня 1974 р.). У концерті, зорганізованому Комітетом українців Канади з нагоди відкриття бюста композитора Миколи Лисенка, хор включився у збірний хор, яким диригував Роман Солтикевич (5 листопада 1972 р.).

26 травня 1967 р. Комітет українців Канади підготував величавий фестиваль для відзначення 100-ліття Канади. У програмі фестивалю були заплановані різні виставки та концерт. Все відбувалося в едмонтонській Ювілейній аудиторії. У програмі концерту брав участь також хор "Дніпро". Того ж року хор виступив у фестивалі різних народів під назвою "Pre-Centennial Festival". "The Ukrainian group headed the post intermission session, starting with a wonderful blending of voices by the boldly-uniformed Dnipro male chorus under the direction of Roman Soltykewych" (Steve Riley of the *Edmonton Journal*).

У 15-ліття існування хору, 1 грудня 1968 р. відбувся концерт із цікавою новою програмою та гостинними виступами Анни Дейвіс (сопрано), Ярослава Щура (баритон), Адріана Чорновола (піяніст), Романа Осташевського (рецитатор). 1970 р. хор запрошують на столітній ювілей провінції Манітоби до Вінніпегу, де хор дав свій концерт, який пройшов із великим успіхом. Тоді хор теж висту-

пив із концертом у французькому містечку Сейнт Мальо поблизу Вінніпегу. Творчими партнерами в концертах були танцювальні ансамблі “Шумка”, а спеціально часто ансамбль “Черемош”, обидва під мистецьким керівництвом Мирослава Куця. Хор завдячує успіхи концертів теж рецитаторові Романові Осташевському, з яким була пов’язана тісна творча співпраця. У репертуарі чоловічого хору було 80 пісень різного жанру, літургія, яку хор виконував кожного разу по містечках Альберти.

У березні 1971 р. сповнилась довголітня мрія диригента Романа Солтикевича, якому вдалося заснувати при чоловічому хоромі також і мішаний хор — обидва під назвою “Дніпро”. Це дало нагоду розвинути багато ширший обсяг музичної діяльності хору. Тепер уже як мішаний, чоловічий і жіночий хор, концертує по всій Альберті, відвідуючи різні містечка, чаруючи публіку красою української пісні.

1974 р. разом із танцювальним ансамблем “Черемош” (керівник Мирослав Куць) хор виступає цілий тиждень із концертами на світовій виставці в Спокейн, США. Головою хору тоді був Михайло Вуйцик. Успіх був дуже великий, бо на виступах “Дніпра” і “Черемошу” завжди збиралася численна публіка, щиро із захопленням оплескуючи виступи обох ансамблів.

1975 р. хор зорганізував свою танцювальну групу під проводом Наталки Доброліж та оркестру під проводом Івана Ахтимійчука. Вже як ансамбль “Дніпро” повертається з концертами до Спокейн, де виступає в залі Оперного театру.

До музичної діяльності хору “Дніпро” треба додати виступи на різних громадських імпрезах, напр.: Листопадіві свята, Шевченківські концерти, відзначення свята Державности України, Свято Героїв, концерти коляд і щедрівок, бенкет на вшанування патріярха Йосифа Сліпого, відзначення ювілеїв визначних особистостей. Хор відзначив свій 15 і 20-літній ювілей музичної діяльності величавими концертами і бенкетом. Слово на цих імпрезах виголошували: Петро Саварин (двічі), Юрій Стефанік, Олег Гнатюк. В Калгарі відбулась імпреза, на якій відзначено грамотою призначення диригента хору Романа Солтикевича, за його видатний вклад праці в музичну культуру Альберти.

Тут наведу деякі уривки з рецензій про музичну працю хору: “... публіка живо реагувала на пісні й танки. Відчувалося, що ми привезли в далеку закутину Альберти нашим поселенцям шматок України, яку вони прийняли з відкритим ширим серцем у зворушенні аж до сліз” (*Українські вісті*, 14 червня 1973 р., “Дніпро і Черемош в околиці Піс Рівер”). “... the chorus can, without doubt, be described as a perfect ensemble of voices within wide range of ro-

mantic numbers that no doubt stimulated the memory of many of the old timers of their native country” (*The Journal St. Paul*, April 11, 1973). “Through his dedicated, dynamic, and inspiring leadership, Roman Soltykewych has moded his singers into a cohesive and well-disciplined choral ensemble, which has rapidly gained recognition in Albertan music circles” (“Dnipro and Cheremosh’s last dress rehearsal before Expo”, *Portrait*, June 27, 1974, Eugene Topolnysky).

Восени 1976 р. хор запрошено репрезентувати захід Канади на хоровому фестивалі багатокультурности, який проходив тоді в столиці Канади, Оттаві. Напередодні поїздки диригент Р. Солтикевич дістав серцеву недугу, і тоді рішено попросити концертмайстра хору, Марію Дитиняк, заступити його на цьому фестивалі. В Оттаві хор виступав на різних концертах з різними хорами інших національностей, як і теж вибрано хор виступити у фінальному концерті, що проходив тоді в Оперному театрі. В той час хор теж дав свій концерт і в Гул, Квебеку, полонивши чужомовну публіку красою і вервою української пісні.

17 листопада 1976 р. відійшов у засвіти засновник і довголітній диригент хору, а відтак ансамблю “Дніпро”, невтомний і жертівний працівник на полі української музичної культури, Роман Солтикевич. Багато літ пізніше, 24 лютого 1996 р. Альбертська Рада українського мистецтва на своєму бенкеті по смертно вшанувала диригента Р. Солтикевича за його визначну працю для збереження й поширення української музичної культури в Канаді.

1976 р. управа хору запросила на диригента хору “Дніпро” Марію Дитиняк. Асистентом диригента стала Оріся Олійник, концертмайстром — Ірина Тарнавська. Нова артистична рада старалася продовжувати працю покійного диригента Р. Солтикевича. Одначе з новим диригентом все таки почалася нова сторінка діяльності хору, адже кожний диригент вносить у хор свою особисту думку, інтерпретацію, ідею.

1979 р. ансамбль “Дніпро”, себто всі його складові частини, хор, танцювальна група та оркестра, вирушили в далеке концертне турне в Австралію. По дорозі зупинилися в Філіпінах і в Манілі в державному театрі дали свій концерт. В Австралії ансамбль концертував у Сіднеї, Канбері, Мельборні, Аделаїді, де всюди концерти проходили з великим успіхом у переповнених залах. Теплі й цікаві зустрічі з музикантами, мистцями, письменниками, громадянами залишили глибокий слід у кожного члена ансамблю, як і всіх австралійців-українців. Головою хору на цей час був Микола Приць, а відповідальним за поїздку — Михайло Вуйцик. Про цю концертну подорож дуже обширно написав до української преси Петро Саварин, який був на цей час нашим кореспон-

дентом.

Цього ж року провінція Альберта відзначувала свій 75-літній ювілей, і на запрошення провінційного уряду хор уперше виконав офіційну ювілейну пісню на своєму концерті в Ювілейній аудиторії, як і теж провів дві концертні поїздки по містечках південної та північної Альберти. Концерти пройшли дуже успішно, в багатьох містечках, де була виключно чужомовна публіка, кожную точку програми сприймали з великим ентузіазмом і захопленням.

1978 р. розпочалася нова сторінка музичної діяльності хору “Дніпро”, а саме творча співпраця з маестром Володимиром Колесником. Маєстро В. Колесник — колишній диригент і директор Національної опери України ім. Т. Шевченка в Києві, у ту пору мистецький керівник і диригент Товариства української опери в Канаді, з осідком у Торонті. Творча співпраця з маестром В. Колесником дала можливість хорові “Дніпро” виконувати твори великої форми, планувати великі проекти з симфонічним оркестром.

Перший такий концерт відбувся, як перший у серії концертів “Геритаж”, 3 листопада 1978 р. в Ювілейній аудиторії. Серія концертів “Геритаж” була зорганізована Українським Національним Об’єднанням (Едмонтон) та Українським клубом професіоналів і підприємців (Едмонтон), головою серії був Роман Осташевський. У концерті виступив 100-членний хор “Дніпро” з Едмонтонською симфонічною оркестрою під батудою маєстра В. Колесника. Програма концерту охоплювала: увертюру з опери “Тарас Бульба” М. Лисенка з заключною піснею “Засвіт встали козаченьки”, “Заповіт” Т. Шевченка, муз. Г. Гладкого — К. Стеценка з оркестровкою Юрія Фіяли, “Туман хвилями лягає” з опери “Утоплена” М. Лисенка, з оркестровкою Сергія Яременка, “Реве та стогне Дніпр широкий” Т. Шевченка, муз. Д. Крижанівського — В. Колесника, з оркестровкою Юрія Фіяли. У другій половині програми прозвучала “Українська симфонія” М. Калачевського. Про концерт появилися статті в *Українських вістях*. 23 листопада 1978 р. Іван Хома писав: “... така подія в культурному житті Едмонтону трапляється не часто. Зокрема в житті української громади це унікальний випадок, гідний особливої уваги. Бо й справді це вперше український Едмонтон мав нагоду насолоджуватись класичними творами наших славних композиторів у виконанні Едмонтонської симфонічної оркестри разом із хором “Дніпро”.” Фахову рецензію на цей концерт написав композитор Сергій Яременко, коментуючи кожную точку програми, з яких наводжу наступний коментар: “Маєстро В. Колесник зумів передати свої глибокі задуми хорові та оркестрі і цим досягнув чудової краси у виконанні тво-

ру (“Заповіт”), передаючи правдивий музично-драматичний зміст “Заповіту”. Цікава і високомайстерна інструментація Ю. Фіяли збагатила звучання твору, надаючи йому специфічного забарвлення і краси оркестрового супроводу”.

У газеті *Edmonton Journal* 4 листопада 1978 р. появилася фахова рецензія Клейтона Лі: “Kolesnyk has a driving style of conducting. One might almost say he has a tiger in his tank. He knows his music so intimately, every detail, every nuance is memorized. His arms were like pistons as he drove his directions home in the more aggressive and intense passage... The excellence of the singing was due in large part to choir’s regular conductor Maria Dytyniak... In “My Legacy” by K. Stecenko this again displayed the chorus in full voice with a full range of dynamics and changing expression”.

Успіх концерту вплинув на управу й хористів хору “Дніпро”, які вирішили внести в свою музичну діяльність теж планування великих проєктів. Наступний проєкт, який дотепер ніколи не був виконуваний хором, заплановано 1980 р. Це була постановка опери “Купало” Анатолія Вахнянина. До цього проєкту заангажовано майже всю українську громаду міста Едмонтону. У різних підкомітетах працювали люди доброї волі, багато яких ніколи не мали зв’язку з українською громадою, але цей монументальний проєкт приєднав їх до співпраці. Створено ряд підкомітетів (костюмовий, реклямний, спеціальних проєктів, як баль, розпродаж образів, показ української ноші, збирання фондів), які під керівництвом Богдана Конвея та його управи у складі Богдана Шулякевича, Любомира Маркевича, Лона Ковалика, Богдана Стефанюка, Десина Крептула, Івана Шумлеса, Катерини Чернявської, з’єднали понад 260 добровільних працівників. Цілий “український” Едмонтон жив і працював тоді під знаком опери “Купало”.

Сама опера відбулася 18 і 19 червня 1981 р. в Ювілейній аудиторії. Тоді брали участь: Одарка (сопрано) — Роксоляна Росляк, Галя (мецосопрано) — Ганна Колесник, Степан (тенор), молодий козак — Богдан Чаплинський, Максим (бас), батько Одарки — Леонід Скірко, посол (баритон) — Мирон Гошуляк, Омар (баритон), турецький паша — Корнеліус Оптоф, Селім (тенор), муезін — Лері Бенсон, тріо євнухів — Катрин Букенан (мецосопрано), Бренда Гаддок-Едвардс (мецосопрано), Пол Лорійо (тенор), дівчина (мецосопрано) — Леся Чумер, хор “Дніпро” — диригент Марія Дитиняк, чоловічий хор “Каштани” — диригент Михайло Свистун, танцювальний ансамбль “Дніпро” — керівник Наталка Доброліж, костюми — Надія Цинцар, декоратор — Давид Ловет, режисер — Алан Орд, асистент режисера — Людвик Маріянич, го-

ловний диригент і артистичний керівник — маєстро Володимир Колесник. Головою хору “Дніпро” у той час був Орест Юсипчук.

В газеті *Український голос* за 18 листопада 1981 р. появилася фахова рецензія на постановку опери “Купало” в Едмонтоні авторства Сергія Яременка, в якій він докладно обговорює кожного персонажа опери, а про хор пише: “Треба підкреслити, що хори звучали дуже гарно, зіспівано. Чиста інтонація, виразна дикція, добре фразування та добрий голосовий балянс надавали хорам доброї якості”.

Успіх опери на сцені був дуже великий, величезна аудиторія була переповнена обидва вечори. Публіка своїми гучними оплесками щиро нагороджувала виступ кожного артиста й хору. Це дуже підтримало управу та хористів “Дніпра” в їхньому плануванні великих проєктів у майбутньому. 1982 р. Українське Національне Об’єднання відзначало свій 50-літній ювілей існування концертом вокально-симфонічної музики. На цьому концерті хор “Дніпро” з симфонічним оркестром виконав прем’єру кантати “Завойовники прерій”, муз. Сергія Яременка на слова поета Яра Славутича. Цим концертом диригував маєстро В. Колесник.

1983 р. на відзначення своєї 30-літньої музичної діяльності, хор поставив оперу “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемовського. Опера відбулася 26 і 27 жовтня 1983 р., де знову головним диригентом та артистичним керівником опери був маєстро В. Колесник. В опері виступали: Іван Карась (бас) — Леонід Скірко, Одарка (мецосопрано) — Ганна Колесник, Оксана (сопрано) — Марта Кокольська-Мусійчук, Андрій (тенор) — Богдан Чаплинський, Султан (баритон) — Микола Фабріччі, Селіх-Ага — Максим Колесник, Ібрагім-Алі (баритон) — Андрій Сорока, Гассан — Марк Парр, хор “Дніпро” — диригент Марія Дитиняк, танцювальний ансамбль “Черемош” — керівник і хореограф Річард Вацко, декоратор — Еміль Теліжин. Головою хору на той час був Радомір Білаш.

Надходив 1988 рік, в якому увесь український світ відзначав 1000-ліття хрещення України. Щоб гідно вшанувати цю знаменну дату, Владика Димитрій Грещук, єпископ Едмонтонської Епархії УГЦ, скликав спеціальний комітет, головою якого був о. Богдан Снігурович. Цей комітет намітив дуже широку програму святкування, заключною імпрезою мав бути величавий вокально-симфонічний концерт, на який запрошено виступити наш хор “Дніпро”. Диригентка хору Марія Дитиняк із маєстром В. Колесником запропонували виконати прем’єру ораторії “Неофіти”, муз. Мар’яна Кузана до поеми Тараса Шевченка. До хору “Дніпро” долучилися деякі хористи різних едмонтонських хорів: “Верховина”, “Кашта-

ни”, хор церкви Св. Василя, Капела бандуристів із Детройту.

Почалася дуже клопітлива праця над розучуванням нового хору, який був написаний більш модерно-сучасною музичною мовою. Канадська прем'єра ораторії відбулася 12 червня 1988 р. в Ювілейній аудиторії. Солістами ораторії були Лілея Волянська (сопрано), Ганна Колесник (мецосопрано), Лері Бенсон (тенор), Ярема Цісарук (бас-баритон), Нестор Петрів (рецитатор). Співав 84-членний хор — диригент Марія Дитиняк, концертмайстер — Ірина Тарнавська, симфонічний оркстр (концертмайстер — Джеймс Кіін). Диригент — маестро В. Колесник.

На залі був присутній композитор Мар'ян Кузан із Парижу, Франція. Успіх концерту був феноменальний, публіка стоячи довго оплескувала виконавців. Сам твір і виконання його залишили глибокі враження на едмонтонську публіку, це було справді величаве відзначення знаменної дати 1000-ліття хрещення України. Цей концерт був записаний на плівку телевізійною станцією СФРН і кількакратно його передавали по всій Канаді. Хор “Дніпро” видав свою першу відеокасету з цього концерту під назвою “Неофіти”. Головою хору в той час був Андрій Гладишевський. Цей рік був дуже насичений музичною діяльністю для хору, бо вже 25 листопада 1988 р. хор “Дніпро” виступав із хором ім. М. Лисенка Товариства української опери Канади в Торонті на вокально-симфонічному концерті. Концерт відбувся у престижній залі Рой Томпсон Голл, з нагоди 5 світового конгресу українців, який саме тоді відбувався в Торонті. Організатором концерту була мистецька рада Комітету українців Канади, відділ у Торонті. Концертом диригував маестро В. Колесник. Перша частина програми складалася з “Слов'янського” концерту для фортепіано і симфонічного оркестру Бориса Лятошинського, піаніст — Роман Рудницький, та концерту для симфонічного оркестру “Українські колядки, шедрівки, веснянки” Валерія Кікти. В другій частині збірний хор відспівував уривки з українських опер: увертюта з опери “Тарас Бульба” з піснею “Засвіт встали козаченьки” Миколи Лисенка, “Туман хвилями лягає” з опери “Утоплена” Миколи Лисенка, хорівід із першої дії “Палай, палай” з опери “Купало” Анатолія Вахнянина, “Вечорниці” з опери “Катерина” Миколи Аркаса, “Загриміли понад степом грози” з опери “Перша весна” Германа Жуковського, коломийки-хор з другої дії опери “Украдене щастя” Юлія Мейтуса, молитва “Владико неба і землі” з опери “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемівського, соліст — Юрій Оришкевич.

У газеті *Новий шлях* за 7 січня 1989 р. появилася фахова рецензія Оксани Бризгун-Соколик: “... Диригент Володимир Ко-

лесник дійсно видобув максимум з оркестри і хору. Члени оркестри, хоч рідко коли грають українську музику, відчули її настрій та грали зі зрозумінням та ентузіазмом. Обидва наші хори, що дебютували спільно, відзначаються дисципліною, доброю дикцією, чистотою тону та музикальною інтерпретацією. Концерт залишив чудові враження у слухачів, а головню у тих, що приїхавши з чотирьох континентів на конгрес, уперше мали змогу почути твори українських композиторів у такому чудовому виконанні! Не диво, що публіка, стоячи, ще довго оплескувала виконавців, обдаровувала їх квітами та ніяк не хотіла розходитися додому...”.

9 червня 1990 р. відбувся концерт в Едмонтоні під назвою “Зустріч у Києві”. У цьому вокально-симфонічному концерті під диригентурою маєстра В. Колесника, виступили знову два хори, едмонтонський “Дніпро” і хор ім. Миколи Лисенка Товариства української опери Канади в Торонті. Вони повторили ту програму, яка була виконана підчас концерту в Торонті 25 листопада 1988 р. з заміною інструментальних творів; симфонічна оркестра виконала “Гуцульську рапсодію” Георгія Майбороди, “Київську симфонію” Андрія Штогаренка. Як спеціальний гість з України виступила оперна співачка Гізела Ціпола, яка виконувала арії з українських опер. Головою хору у той час була Дарія Луців.

1993 р. завершилася 40-літня музична діяльність хору “Дніпро”. Кульмінацією святкувань був концерт під назвою “Відлуння в піснях”, який відбувся 7 листопада 1993 р. в Ювілейній аудиторії. Хор під проводом диригентки Марії Дитиняк, заступниці диригентки Орісі Олійник, піяністки Ірини Тарнавської підготувив цікаву та амбітну програму, яка перенесла кожного в країну спогадів пройдених років. У першій частині концерту, неначе в калейдоскопі, пролунали улюблені пісні з різних етапів розвитку хору. Різноманітність костюмів, рефлексії прозірок на екрані переплелися з розповіддю історії хору, яку по-мистецькому розказували Ярина Завадська та Роман Жила. Чоловічий хор, у своїх оригінальних мальовничих козацьких строях, проспівав пісню “Іхав стрілець на війноньку” М. Гайворонського, “Гей, нум, хлопці” обр. М. Леонтовича, “Закувала та сива зозуля” П. Ніщинського з солістами Тарасом Слабим і Тарасом Закардонським. Жіночий хор виконав ліричну пісню “Ой пливи, вінок” І. Шамо. І далі розвивається історія хору в розповіді розповідачів, переплетеній піснями вже мішаного хору. “Пою коні при Дунаї” Ст. Людкевича, “Вівчарик” С. Козака з солістами Танею Навольською та Грицем Малужинським, хоровод з першої дії опери “Купало” А. Вахнянина з солістами Олесею Талпаш, Лесею Чумер, закарпатська пісня “Сидить пташок на черешні” Г. Майбороди з соліс-

тами Любою Білаш, Андрієм Гладишевським, молитва з опери “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемівського з солістом Любомиром Пастушенком. Всією цією частиною диригувала диригентка хору Марія Дитиняк при фортепіяновім супроводі Ірини Тарнавської. Перша частина програми закінчилася вечорницями з опери “Катерина” М. Аркаса, яку хор заспівав із симфонічним оркестром під батудою маєстра В. Колесника.

У другій частині концерту відбулася прем'єра нового твору — ораторії “Святий Дніпро”. Хор “Дніпро”, який носить назву могутньої ріки Дніпро, вирішив замовити твір для відзначення свого ювілею з надією створити й виконати твір гідний цієї живодайної ріки. Ораторія “Святий Дніпро” був написаний, на замовлення хору, композитором Валерієм Кіктою та поеткою Софією Майданською. Ораторія складається з одинадцяти частин і написана для хору, чотирьох солістів і симфонічного оркестру. В ораторії зображена історія нашого народу, яка нерозривно пов'язана з рікою Дніпро. Композитор, неперевершений знавець оркестровки, прекрасно розуміє технічну можливість кожного інструмента і максимально використовує природні фарби кожного інструмента. Хор в ораторії займає рівнорядну з оркестром, якщо не провідну роллю. Композитор використовує різні тембри хору, доручаючи проведення певних ідей чоловічому чи жіночому хорові, або тій чи іншій хоровій партії. Використовує низькі регістри, щоб віддзеркалити давність і старовинність історії. Часто хор використовується як оркестрова фарба або супровід для соліста.

Солісти ораторії — квартет: сопрано — Світлана Сех, мецосопрано — Айлін О'Дваєр-Тирнер, тенор — Лері Бенсон, бас-баритон — Леонід Скірко. Як і попередніми великими проектами, так і цим разом, новим твором диригував маєстро В. Колесник, який глибоко зрозумів твір, і ця його вірна інтерпретація твору була монументальною.

На концерті були присутні теж автори твору: лібретистка — Софія Майданська, і композитор — Валерій Кікта. Головою хору тоді була Христина Загарія, а головою ювілейного комітету — Дарія Луців. Завершуючи свою 40-річну музичну діяльність, хор “Дніпро” хотів залишити майбутнім поколінням тривалу пам'ятку у формі нового твору-ораторії “Святий Дніпро”.

Останній виступ під батудою маєстра В. Колесника відбувся в Торонті на концерті присвяченому пам'яті 10-ліття від Чорнобильської трагедії. Концерт відбувся 28 квітня 1996 р. в Массей Голл, в якому виступили два з'єднані хори — хор “Дніпро” і хор ім. М. Лисенка Товариства української опери Канади. У першій частині концерту симфонічний оркестр виконав “Згасаючі погляди” (пост-

чорнобильська епітафія) Володимира Губи, “Карпатська легенда” (симфонічна поема) Вадима Гомоляки, “Золоті ворота” (симфонічна поема) Олександра Яківчука. У другій частині програми з’єднані хори з симфонічним оркестром виконали ораторію “Святий Дніпро”, музика В. Кікти, лібрето С. Майданської.

Хоча великі монументальні проекти забирали час та енергію, все-таки хор не припиняв своєї діяльності в інших галузях виконавства. Завжди в русі, завжди в підготовці нового цікавого репертуару, хор підготував низку самостійних концертів, які втішалися популярністю едмонтонської публіки. Варто згадати такі імпрези: 11 червня 1989 р. концерт у поклоні Тарасові Шевченкові, коли хор виконав твори різних композиторів виключно на слова великого поета. 14 червня 1992 р. концерт на пошану композитора Миколи Лисенка, де знову прозвучали різні твори композитора на слова різних поетів. Концерти з різномірною програмою відбулися в 1982, 1985, 1986 і 1988 роках, завжди з новою цікавою програмою або цікавою темою. З цими концертами хор виїздив в концертне турне до Саскатуну, Норд Бетлфорду 1985 р., Вінніпегу 1986 р., Оттави 1988 р., Калгарі, Камлупсу, Вернону, Бенфу 1989 р., також до кількох містечок провінції Альберти.

Кожного року хор виступає в концертах на пошану Тараса Шевченка та відзначення державности України, які спонсоруються Комітетом українців Канади. Часто виступає як виконавець-гість на концертах, присвячених різним подіям та особистостям, зокрема таким: Іван Франко, Маркіян Шашкевич, патріярх Йосиф Сліпий, Симон Петлюра, відзначення 100-ліття українського поселення в Канаді, тощо. Від 1972 р. кожного року хор бере участь у концертах коляд і щедрівок, спонсорованих Українським музичним товариством Альберти. Своїми концертами, виступами й великими проектами, хор “Дніпро” здобув собі належне місце у культурно-музичному житті міста Едмонтону.

Як наслідок того Молодша Симфонічна Оркестра під диригентурою Майкла Массей (Edmonton Youth orchestra, conductor Michael Massey), запросила хор виступити з ними у двох їхніх річних концертах. 10 лютого 1990 р. хор з оркестрою виконав уривки з твору “Карміна Бурана” Карла Орфа; тоді в своєму інтерв’ю з газетою *Edmonton Journal* Майкл Массей сказав: “... to do Carmina Burana you should have a big choir, and Dnipro is a wonderful group”. На другому концерті, 23 лютого 1991 р., хор виконав пролог з опери “Мефістофелес” А. Бойто, уривки з опери “Кармен” Г. Бізе, “Туман хвилями лягає” з опери “Утоплена” М. Лисенка.

В грудні 1991 р. Едмонтонська симфонічна оркестра запросила нас виступити в їхньому різдвяному концерті, на якому хор під

диригентурою Дейвіда Гойта (David Hoyt) виконав в'язанку українських колядок і шедрівок у супроводі оркестри. На цьому концерті хор також виконав "Аллилуя" з ораторії "Месія" Ф. Генделя, "Елегію" П. Чайковського. Цей концерт проходив три вечори підряд і його вислухали близько 6,000 слухачів. 1994 р. ця ж оркестра запрошує хор "Дніпро" прилучитися до престижного едмонтонського хору Річард Ітон (Richard Eaton), щоб виконати кантату "Александр Невський" С. Прокоф'єва.

Можна сказати, що попередні великі проекти хору з симфонічною оркестрою вплинули на рішення Едмонтонської симфонічної оркестри запланувати два концерти в їхній "мастер серії" з виключно українською музикою. Заслуга тут теж члена хору "Дніпро", правника Андрія Гладишевського, який зараз є президентом ради директорів симфонії. На його пропозицію, диригент Гжегош Новак погодився на такі концерти. Вони відбулися 19, 20, 21 лютого 1998 р., тоді виступив великий збірний хор різних едмонтонських українських хорів, в тому числі й хор "Дніпро". У програмі концерту зазначено: увертюру з опери "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Вечорниці" з опери "Катерина" М. Аркаса, сьому частину "Гряде орда" з ораторії "Святий Дніпро" В. Кікти та новий твір, спеціально замовлений симфонічною оркестрою на цю імпрезу, "Палімпсести", музика сучасного композитора Юрія Ланюка (Львів) на слова Василя Стуса. Це велике досягнення музичної діяльності хору "Дніпро", бо такі концерти, які включені в головну серію праці оркестри, чують слухачі, які може до тепер не мали ні змоги, ні нагоди цінувати багатство української музичної спадщини.

Протягом свого довгого існування, хор працював над розширенням свого репертуару. Коли поглянути на музичну діяльність хору, знайдемо там твори різних жанрів і стилів. З духовної музики в репертуарі знаходимо твори Дмитра Бортнянського: перший — "Воспойте Господеві піснь нову", шостий — "Слава Во Вишніх Богу", дев'ятий — "Сей День, що його сотворив Господь", XXVIII-ий — "Блажен Муж", літургійні частини М. Березовського, А. Веделя, М. Вербицького, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Ю. Фіяли, А. Гнатишина. Твори великої форми: ораторії "Ііеофіти" (муз. М. Кузана, сл. Т. Шевченка), "Святий Дніпро" (муз. В. Кікти, лібр. С. Майданської), кантати: "Жалібний марш" (муз. М. Лисенка, сл. Лесі Українки), "Шевченкові" (муз. К. Стеценка, сл. К. Малицької), "Єднаймося" (муз. К. Стеценка, сл. Івана Франка), "Завойовники прерій" (муз. С. Яременка, сл. Яра Славутича), вокально-симфонічна поема "Палімпсести" (муз. Ю. Ланюка, сл. В. Стуса). Опері: "Купало" А. Вах-

нянина, “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемівського, уривки з опер “Украдене щастя” Ю. Мейтуса, “Гайдамаки” Ю. Мейтуса, “Утоплена” М. Лисенка, “Перша весна” Г. Жуковського, “Катерина” М. Аркаса. Хорові п’єси Б. Лятошинського, Г. Майбороди, Л. Ревуцького, К. Стеценка, М. Лисенка, Д. Січинського, Ф. Надененка, М. Гайворонського, В. Губи, Є. Козака, М. Кречка, А. Кушніренка та інш. Народні пісні, які в кожному хорі становлять базу репертуару, в обробках наших класиків М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка. О. Кошиця, П. Козицького, М. Вериківського та сучасних композиторів Л. Дичко, О. Яківчука, В. Губи, О. Грам та інш.

Упродовж понад 45-літнього існування хору багато солістів своїм голосом прикрашували і збагачували програми концертів хору. Сопрани: Галина Дитиняк, Лілея Волянська, Мирослава Загарія, Тетяна Навольська, Надія Опир, Оксана Тарнавська, Леся Чумер; альти: Люба Білаш, Савеля Горчинська, Йоганна Пелех-Манн, Олеся Талпаш, Марія Тодорук; тенори: Орест Богонос, Федір Горобець, Тарас Закордонський, Іван Зінчук, Степан Мельниченко, о. Атанасій МекВей, Любомир Пастушенко, Віктор Постойко, Тарас Слабий, д-р Лев Фарина, Іван Хома, Богдан Климович; баси-баритони: Венедикт Блавацький, Еміліян Грох, Андрій Гладішевський, Юрій Климович, Юрій Логин, Григорій Малужинський, д-р Олег Мариняк, Антін Моргардт, д-р Іван Прокоп, Андрій Пелех, Григорій Прокопчук, Роман Прийма, д-р Андрій Федунік, д-р Андрій Тарнавський, Степан Цьона. Концертмайстри-піяністи хору: Оріся Іванусів-Олійник, Леона Фарина-Бріджес, Мирон Фарина, Мирослав Куць, Мирослава Фодчук, Галина Саварин-Яровенко, Марія Дитиняк, Орест Солтикевич, від 1976 р. дотепер Ірина Тарнавська. Заступниками диригента були: Орест Богонос, Тарас Слабий, Оріся Олійник, Ірина Тарнавська.

Широка музична діяльність хору, всі великі проекти, концертні поїздки, музичні записи, не могли б бути здійснені без жертовної праці тих членів хору, які в певний час належали до управи хору. Головами управи хору були: д-р Іван Прокоп, д-р Лев Фарина, Тарас Юзвішин, Зеновій Прокоп, Михайло Журавель, Михайло Вуйцик, Євген Топольницький, Микола Пріць, Орест Юсипчук, Любомир Маркевич, Радомир Білаш, Богдан Олійник, Юрій Оришан, Андрій Гладішевський, Дарія Луців, Христина Загарія, Андрій Федунік, Оксана Енслен. Бібліотека хору “Дніпро”, яка налічує понад 200 примірників нот, уміло ведена бібліотекаркою Оксаною Тарнавською.

Під диригентурою Романа Солтикевича хор випустив дві довгограйні платівки (одна — загального репертуару, одна — колядки

й щедрівки) та одну платівку у виконанні мішаного хору. Під диригентурою Марії Дитиняк хор випустив одну довгограйну платівку загального репертуару, два компакт-диски (одна — загального репертуару, одна — колядки й щедрівки), відеокасету “Неофіти” (муз. М. Кузана до поеми Т. Шевченка).

Хор “Дніпро” — це рідкісна музична одиниця, що існує вже близько 50 років і гуртує в собі людей залюблених у красу української пісні. В хорі знайдемо різnorідний вік — від цілком молодих до людей середнього віку, яких приваблює різnorідність репертуару та сміливі великі проекти. І так за час існування хору через хорові лави пройшло понад 230 хористів, з’єднаних піснею, музикою — цією найбільш універсальною мовою спілкування людей, в якій закладено все — думка, ідея, історія, побут, і найбільш людські почування. У сьогоднішньому неймовірно швидкому життєвому темпі ця пісня дала хористам розрядку й душевне задоволення. Одначе найбільша цінність — це те, що члени хору “Дніпро” своєю любов’ю до української пісні, своєю жертвовною працею підняли українську пісню-музику на належне місце в музичній культурі Канади, а тим самим поклали й свою цеглину в розбудову української музичної культури в світі.

Олесь Гончар із дружиною Валентиною відвідали найбільшу у світі писанку, збудовану у Вегревілі

УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКИЙ АРХІВ-МУЗЕЙ АЛЬБЕРТИ В ЕДМОНТОНІ (УКАМА)

27 жовтня 1999 р. виповнюється двадцять п'ять років із часу офіційного відкриття Українсько-канадського архіву-музею Альберти в Едмонтоні для відвідувачів. Безумовно, для громадського архіву-музею це досить поважний проміжок часу, який спонукує оглянутися назад, щоб оцінити зроблене за минулі роки, а також подумати над майбутніми перспективами розвитку. У зв'язку з цим, у пропонованій статті розглядаються такі питання: 1) початки й відкриття УКАМА; 2) збір архівних матеріалів; 3) огляд музейного доробку; 4) відвідувачі УКАМА.

Початки формування УКАМА тісно пов'язані з діяльністю Григорія Йопика, вихідця із села Миколаїв на Радехівщині в Західній Україні. Виростаючи недалеко від широко знаного в українській історії Берестечка, Григорій Йопик уже з раннього дитинства увібрав у себе любов до української культури та старовини і все своє подальше життя присвятив їх збереженню. Ще перебуваючи в Україні, він був членом товариств “Просвіта” та “Рідна школа”. Тоді ж Г. Йопик почав брати активну участь в українському кооперативному русі, що набував широкого розмаху на західно-українських землях. Ці два напрямки в його діяльності — культурницька та підприємницька — залишилися головними на все його життя. Обставини життя Г. Йопика склалися так, що йому не судилося залишитися на рідній землі. Наприкінці Другої світової війни він був змушений перебраться до Німеччини, де, після скитань, зупинився у таборі для переміщених осіб в Авгсбурзі. Не зважаючи на складні умови перших повоєнних років, Г. Йопик, разом з П. Твердохлібом, створює там “Українську книгарню”, що займалася видавництвом книжок, календаря-альманаху “На чужині” тощо. 1948 р. перебирається до Канади і, невдовзі після цього, оселяється в Едмонтоні, де стає співвласником крамниці споживчих товарів “Народний базар”. 1955 р. був організатором спілки “Карпатія ресторан”, а 1957 р., разом із своєю дружиною Стефанією, створює “Асторія ресторан”, який вони провадили до 1980 р.

Разом з тим, Г. Йопик активно займається громадською та культурницькою діяльністю. Уже 1954 р. перевидає відому поему Тараса Шевченка *Гайдамаки* з чудовими ілюстраціями Опанаса Сластьона. На жаль, більшість цих книжок згоріла під час пожежі у палітурні, так і не дійшовши до читача. Широту громадської

діяльності Г. Йопика в Едмонтоні видно навіть з переліку тих організацій, до яких він належав і щедро присвячував свій час і зусилля. “В Едмонтоні, — розповідає Г. Йопик у своїй книжці *Українсько-канадський архів-музей Альберти*, — зразу включився до Української Католицької Катедри св. Йосафата, став членом Українського народного дому УНО, членом дирекції Української кредитової кооперативи. Був співзасновником і членом першої управи Клубу українських професіоналістів і підприємців, членом управи КУК, відділу в Едмонтоні, головою фестивалю “Українського дня”, головою батьківського комітету при Курсах українознавства ім. І. Франка, головою “Пласт Приятю”, членом фундатором Українсько-канадської фундації ім. Т. Шевченка у Вінніпегу, постійним членом-платником національної вкладки централі КУК у Вінніпегу”.¹

Всі ці напрямки громадської діяльності були важливими для Г. Йопика, але найважливішим захопленням і справою його життя стало створення Українсько-канадського архіву-музею Альберти в Едмонтоні. Цей задум він виношував давно, ще з перших років перебування в Канаді. З цього приводу в цитованій вище його книжці говориться: “Від давніх років я роздумував над тим, якби створити архів-музей в Едмонтоні та зібрати в ньому українські пам'ятки по наших піонерах в Канаді, а зокрема в Альберті”.² Мета цього задуму полягала в тому, щоб зберегти документальні свідчення про життя перших українських переселенців у Канаді, які почали втрачатися із відходом із життя старшого покоління. Разом із тим, Г. Йопик також намагався виконати свій обов'язок щодо української культури на материках, яка перебувала під загрозою знищення в часи радянського режиму. “Тому на нас усіх, — говорив Г. Йопик, — що живемо у вільному світі, лежить важкий обов'язок дбати про наші культурні та мистецькі пам'ятки й зберігати їх для грядучих поколінь, як свідків нашої давньої культури”.³ Розпочати втілення цієї ідеї в життя вдалося у другій половині 1960-х років, коли були зібрані перші архівні матеріали та музейні експонати. Проводячи збірку, Г. та С. Йопикам доводилося, у вільний час та на власний кошт, мандрувати по українських околицях в Альберті, де вони переконували людей у необхідності створення нового архіву-музею в Едмонтоні, а також збирали старі українські книжки, газети, календарі, фотографії та

¹ Йопик, Григорій А. *Українсько-канадський архів-музей Альберти: Пам'ятки українських піонерів Альберти* (Едмонтон: Накладом Українсько-канадського архіву-музею Альберти, 1982), с. 139-40.

² Там же, с. 14.

³ Там же, с. 52.

етнографічні речі. Географія місцевостей, де побували вони, надзвичайно широка, про що свідчать записи, які Г. Йопик вів у своєму щоденникові. Так, у записі від 18 травня 1969 р. говориться: “Я і моя дружина поїхали до о. Б. Лозинського, пароха містечка Голден, Альберта; тут я від отця Богдана дістав багато календарів, а також календарів “Червоної калини”, книжок, журналів та іншого друкованого слова”.⁴ У записі за 11 листопада 1969 р. занотовано: “Редвотер, Алта., о. парох П. Петришин, календарі, журнали, газети і образи. Того дня поїхали на Атабаску, Алта. Тут о. П. Петришин раніше був парохом. Стефанія Гейн подарувала 3 жіночі вишивані на домашньому полотні сорочки, один з гарного сукна кафтан з 1923-25 рр., село Войславичі, Сокальського повіту, а до Канади прибули 1930 р.”.⁵ Подібні поїздки здійснювалися впродовж багатьох років. Так, Г. Йопик записав у щоденникові 24 травня 1971 р., що в неділю о “год. 1.30 пополудні я і дружина поїхали до о. Т. Гурка пароха в Редвей.... Приїхав отець і ми зараз приступили до діла, пішли на стрих хати, а там всячини, різних газет, журналів, світлин та інших матеріалів. Почав я зносити і укладати до свого авта і багато ще залишилося на другий раз, а год. 6-та вечора поїхали домів”.⁶ Про самовідданість справі, з якою Г. Йопик присвячував себе зборів матеріалів для архіву-музею, свідчать також інші документальні джерела. У протоколі загальних річних зборів УКАМА за 8 лютого 1974 р. зберігся запис виступу М. Когута, де говориться, що “наш голова про себе дуже мало говорив. А він був той, що почав ту справу зі своєю дружиною. За 6 років, відколи він почав це підприємство, він яких 250 разів їздив по Алберті”.⁷

Збірка Г. Йопика швидко розросталася і він усе частіше задумувався над тим, як створити нову громадську музейну установу, куди можна було б передати всі зібрані матеріали. Книга протоколів УКАМА містить записи, що дозволяють прослідкувати початковий процес формування УКАМА. 21 листопада 1971 р. в домі п-ва Йопиків в Едмонтоні відбулося перше засідання, в якому взяли участь Г. Йопик, С. Йопик, М. Когут, П. Форемський та М. Наконечний. У протоколі цього засідання говориться:

⁴ Йопик, Григорій. “Денник Архіву-музею”. Запис 18 травня 1969 р. Зберігається у фондах УКАМА.

⁵ Там же. Запис 11 листопада 1969 р.

⁶ Там же. Запис 24 травня 1971 р.

⁷ “Протокольна книга Українсько-канадського архіву-музею Альберти від 21 листопада 1971 р. до 3 березня 1985 р.”, с. 9. Зберігається у фондах УКАМА.

Приявні на початку засідання оглянули зібрані експонати, книжки, часописи, журнали і т.п., а опісля п. Г. Йопик поінформував приявних про працю музейної “Збірки давніх друків та пам'яткових речей”. До тепер цю працю він вів самий при допомозі своєї родини. В дальшому пляні є, щоб ця “Збірка” перетворилась на музей-архів, і стала власністю української спільноти під керівництвом вибраної управи.

По дискусії над цими інформаціями приявні дійшли до висновку, що п. Г. Йопик проробив велику роботу, її треба обов'язково продовжувати у формі новоствореної музейної установи, для якої належить підібрати відповідну назву, вибрати управу, випрацювати статут, та урядово заінкорпорувати. Чергове засідання займеться цими справами докладніше.⁸

Обговорення створення архіву-музею продовжилося на засіданні 26 листопада 1971 р., що теж відбулося в домі п-ва Йопиків, на якому, крім господарів хати, були присутні Ю. Стефаник, М. Когут, Б. Мельничук, П. Форемський та проф. С. Єременко. На засіданні обговорювалися назва майбутньої установи та який характер вона матиме. Підчас дискусії з приводу назви архіву-музею висувалися різні пропозиції. Зокрема, нову установу пропонували назвати Канадським музеєм-архівом “Україна” або Українсько-канадським історичним музеєм-архівом. Остання назва, до речі, була прийнята на засіданні 26 листопада 1971 р.⁹ Сучасну назву Українсько-канадський архів-музей Альберти (УКАМА) отримав дещо пізніше, а саме на засіданні 15 вересня 1972 р., коли обговорювався проєкт статуту архіву-музею.¹⁰

Протокол засідання від 26 листопада 1971 р. також показує, як засновники УКАМА бачили майбутній профіль архіву-музею. На засіданні обговорювалися питання, “який характер повинен мати музей” та “чи тільки піонерські речі, чи й старокраєві” повинні включатися до збірок. Присутні дотримувалися точки зору, що новий архів-музей повинен широко підходити до збору матеріалів і включати як українську канадіяну, так і матеріали, що були привезені з України. Беручи участь у дискусії, Г. Йопик сказав, що “це буде в першу чергу музей-архів.... Цей музей мусить зберігати пам'ятки ... українські, визвольні пам'ятки, отже книжки, газети чи листівки, афіші тощо. Теж треба збирати канадіяну”.

⁸ Там же, с. 1.

⁹ Там же, с. 1-2.

¹⁰ Там же, с. 4.

Продовжуючи свої думки, Г. Йопик зазначив, що “колись прийде до об’єднання всіх музеїв в одному будинку. Сила-силенна грошей і праці вже пішла на створення цього музею. Не партійщина, для загального вжитку. Управа буде виборна”.¹¹ На тому ж засіданні було обрано першу управу УКАМА, до складу якої ввійшли: Г. Йопик (голова), о. митрат М. Сопуляк (перший заступник голови), Юрій Стефаник (другий заступник голови), Михайло Наконечний (секретар), Петро Форемський (касир), Михайло Когут (фінансовий секретар), Ростислав Дзеник, проф. Сергій Яременко, Богдан Мельничук та Стефанія Йопик (члени управи).¹² 31 жовтня 1972 р. провінційний уряд Альберти схвалив статут Українсько-канадського архіву-музею Альберти в Едмонтоні.

Г. та С. Йопики безкоштовно передали всю свою збірку для новоствореного архіву-музею. З метою продовження й розширення збору матеріялів управа УКАМА часто зверталася через пресу до української громади в Альберті, зокрема, через едмонтонську газету *Українські вісті*. Прикладом подібних звернень до громади може служити оголошення, що було опубліковане 2 березня 1972 р. В ньому зазначалося:

Збираємо речі та документи, які знайомлять нас із минулим та побутом наших предків: образи, книги, документи, грамоти, церковні речі, давні гроші, журнали, давні часописи, світлини, давний посуд, народний одяг і т.п. Не допускаймо до того, щоб того роду речі пропадали безповоротно. Навіть, якщо ці речі для когось не мають великої вартости, то в музею кожна річ буде належно оцінена й буде мати своє місце. А грядучі покоління будуть з того користатися й будуть нам вдячні за збереження пам’яток нашої культури.¹³

Газетні оголошення, а також безпосередні контакти з людьми сприяли популяризації УКАМА серед української громади. Про зростання популярности УКАМА свідчить хоча б той факт, що на загальні збори членів архіву-музею приїжджали навіть із віддалених українських поселень в Альберті. Так, піонер-поселенець М. Порицький приїхав на загальні збори 8 лютого 1974 р. аж із міста Гай Прейрі. Розповідаючи про піонерські часи, він сказав, що “проїхав 260 миль, щоб узяти участь у цих зборах, і подивитись на цю святиню, що п. Йопик буде”.¹⁴ Архівно-музейні збірки

¹¹ Там же, с. 2.

¹² Там же.

¹³ *Українські вісті*, ч. 9, 2 березня 1972 р.

¹⁴ “Протокольна книга Українсько-канадського архіву-музею Альберти від 21 листопада 1971 р. до 3 березня 1985 р.”, с. 10.

швидко зростали, оскільки багато людей передавало речі, які зберігалися в них.

Із накопиченням зібраних матеріалів постала необхідність набуття власного приміщення для УКАМА. Тоді заходами управи був придбаний будинок невживаної пекарні “Санлайт Бискет” при 9543-110 авеню в Едмонтоні. Під керівництвом Ю. Федунця здійснено ремонт будинку та його пристосування під потреби УКАМА. Знаменною подією в житті УКАМА стало святкове відкриття нового приміщення для відвідувачів, що відбулося 27 жовтня 1974 р.

Відкриття будинку УКАМА пройшло у надзвичайно урочистій обстановці. У ньому взяло участь понад 1000 осіб. Окрім чисельних представників української громади на відкриття прибули представники федерального та провінційного урядів, а також міської управи Едмонтону. Виступаючи на відкритті, міністер культури Альбертського уряду Г. Шмід підкреслив, що

Спомини затираються в пам'яті — деколи занадто скоро.... Запізно ми дивимося в минуле з великою тугою за тим, що пропало й ніколи не вдасться його повернути. І якраз тому я кажу, що Українсько-канадський архів-музей є дуже важливим і цінним здобтком.¹⁵

Підчас відкриття на стіні будинку УКАМА було відчинено пропам'ятну таблицю, а також розпочато першу виставку для відвідувачів, на якій виставлялися часописи, українські календарі, журнали, що були видані в Канаді та Україні, фотографії та деякі предмети матеріальної культури. Знаменно, що цю виставку офіційно відкрив тодішній мер Едмонтону Василь Гавреляк — нащадок перших українських поселенців в Альберті, який сказав:

Їхні початки [українських піонерів] були надзвичайно важкі. Вони не мали ні належного приміщення, ні доброго харчу, ні відповідного до клімату одягу, однак те все їх не зражувало в їхньому зав'язанні до праці. Їм доводилося відтак переживати й прикрі часи депресії, зазнавати різних шикан. Однак, не зважаючи на те все, піонери турбувалися ще й культурними справами — якраз на виставці показано різні часописи, журнали, календарі та брошури, що появилися в Канаді від самого майже початку поселення.¹⁶

¹⁵ Виступ Г. Шміда подається згідно статті: Журавель, М. “Офіційне відкриття Українсько-канадського архіву-музею”, *Українські вісті*, ч. 45, 21 листопада 1974 р.

¹⁶ Виступ В. Гавреляка подається за статтею: Журавель, М. “Офіційне

Відкриття УКАМА завершилося великим святковим бенкетом, що відбувся у приміщенні Норвуд-Ліджен в Едмонтоні.¹⁷

За минулу чверть віку багато людей причинилося до розвитку УКАМА, будучи в управі установи, належачи до її членів чи прихильників, працюючи в ній, жервуючи гроші чи архівно-музейні матеріали. Тому УКАМА є справжньою громадською установою, ідея якої виникла і втілювалася в життя серед української громади в Альберті. Виникнувши спочатку як задум Г. Йопика, вона пізніше активно розвивалася завдяки широкій підтримці багатьох членів громади. Без цього УКАМА не зміг би досягти тих успіхів у своїй діяльності, які він має.

Фонди УКАМА складаються із архівної та музейної збірок і бібліотеки. Архівна праця займає надзвичайно важливе місце в діяльності УКАМА. Вона спрямована, насамперед, на збір та упорядкування архівних матеріалів, що стосуються українського культурного й громадського життя в Альберті. Це включає збірки документів різноманітних українських організацій, що діяли в цій провінції, а також матеріали приватних осіб, які брали діяльну участь у житті громади. Зокрема, в УКАМА зберігаються архівні збірки Української піонерської асоціації Альберти, відділу Наукового Товариства імені Т. Шевченка на Західню Канаду, едмонтонського відділу Конгресу Українців Канади, Української суспільно-харитативної служби, Клубу українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні, Українського музичного товариства в Альберті, батьківського Комітету сприяння українській освіті в Альберті, першого українського посла до канадського федерального парламенту в Оттаві Михайла Лучковича, видатного українського оперного співака Михайла Голинського, сотника Українських Січових Стрільців та відомого маляра Юліяна Буцманюка, колишнього в'язня нацистського концтабору Авшвіц у роки Другої світової війни Івана Лаголи. Зберігаються й деякі інші архівні матеріали, наприклад, відомого українського маляра з Кракова професора Лева Геца тощо. В УКАМА є понад 5 000 фотознятків, що показують багато історичних подій в Україні та Канаді. У них міститься інформація про українське піонерське життя в Альберті, різноманітні святкування та діяльність громадських організацій протягом ХХ ст., архітектуру українських церков і народних до-

відкриття Українсько-канадського архіву-музею”, *Українські вісті*, ч. 46, 28 листопада 1974 р.

¹⁷Детальніше про святковий бенкет на відкритті УКАМА див.: Журавель, М. “Офіційне відкриття Українсько-канадського архіву-музею”, *Українські вісті*, ч. 47, 5 грудня 1974 р. та ч. 48, 12 грудня 1974 р.

мів, про участь українців у канадській армії в роки Другої світової війни тощо. Зберігаються й фотознімки, що зображують визвольну боротьбу, польську пацифікацію, більшовицький та німецько-нацистський терор в Україні, відомих українських письменників і художників.

Упорядкування архівних матеріалів, що зберігаються в УКАМА, розпочалося на початку 1990-х років. За минулі роки скаталоговано й підготовлено описи значної частини архівних збірок. Збираючи архівні матеріали, УКАМА співпрацює з багатьма українськими громадськими організаціями в Альберті. Зокрема, протягом багатьох років УКАМА отримував підтримку від Королівського канадського легіону. Його Норвудський відділ 178 об'єднує ветеранів канадської армії українського походження. Окрім фінансової підтримки від цієї організації, УКАМА одержав від її членів багато документальних матеріалів, що стосуються участі українців у канадській армії протягом Другої світової війни: протоколи Союзу українських канадських вояків у Лондоні в 1943-45 роках, бюлетені та інші публікації цієї організації, фотознімки її діяльності тощо. УКАМА також співпрацює з іншими українськими громадськими організаціями в Едмонтоні, переконуючи їх у необхідності і важливості збереження архівних матеріалів. Хоча цей процес дедалі поглиблюється, він, на жаль, ще далеко не ідеальний. Це пов'язано, насамперед, із тим, що не всі організації приділяють належну увагу формуванню та збереженню своїх архівів, особливо їх передачі до архівних установ, де архівні матеріали могли б зберігатися на довшу історичну перспективу. Досить часто доводиться зустрічатися із невідрадними фактами втрати архівних матеріалів. Механізм їхньої втрати дуже простий: поки організація активна, то в ній, краще чи гірше, але її матеріали зберігаються, включаючи протоколи засідань, кореспонденцію тощо. Пізніше, коли організація сповільнює або й цілком припиняє свою діяльність, її архіви потрапляють, у кращому випадку, до підвалів чи гаражів її колишніх провідників, а в гіршому випадку йдуть прямо до смітянок. Коли люди, що були пов'язані з діяльністю громадських організацій, відходять із життя, то їхні діти та внуки, часто не знаючи історичної вартости архівних матеріалів, намагаються якнайшвидше позбутися їх. У такий спосіб уже втрачено чимало цінних збірок, що стосуються української громади в Альберті. Якщо порівняти те багатство й різноманітність українського громадського життя в Альберті за минулі сто років із тими архівними збірками, що збереглися, то негативна диспропорція очевидна. Так, наприклад, уже, мабуть, назавжди втрачено значну кількість цінних збірок, що стосуються 1920-х і 1930-х років. При цьому втрачають

як організації, що не приділяли належної уваги збереженню своїх архівів, так і українська громада загалом. У багатьох випадках архівні матеріяли зберігаються лише в одному-єдиному примірнику — їх неможливо замінити. Тому, якщо зникають архівні матеріяли, то майбутні історики не будуть мати первинних документальних джерел, на основі яких можна реконструювати відповідні історичні процеси та явища. Отже, той, хто не зберігає свої архіви, фактично, прирікає на забуття своє минуле.

Щоб уникнути подібної ситуації в майбутньому, в українській громаді повинна бути вироблена відповідна політика щодо збереження архівних матеріялів. Вона повинна включати порядок накопичення і збереження документації в існуючих українських громадських організаціях, місце, терміни та умови передачі старої документації до архівних установ. Тобто йдеться про створення механізму, який дозволив би українській громаді зберегти свою історичну пам'ять у формі відповідних текстуальних матеріялів, звукових записів, графічних матеріялів тощо. Це важливо підкреслити, оскільки під сучасну пору в Альберті склалася досить сприятлива ситуація для збору та збереження українських архівних матеріялів. В провінції нині існує декілька архівних установ, що цікавляться ними. Наш Українсько-канадський архів-музей Альберти, як вже зазначалося вище, зібрав немало архівну збірку. УКАМА також проводить освітні заходи, влаштовуючи документальні виставки та обговорюючи ці питання з представниками громадських організацій і приватними особами, які мають цінні архівні матеріяли. Архів-музей також організовує невеличкі виставки на різноманітних фестивалях, які щороку відбуваються в Едмонтоні та його околицях.

Серед архівних установ, що займаються збереженням українських архівних матеріялів, слід також назвати Провінційний архів Альберти. Ця державна установа вже має деякі важливі архівні збірки, що стосуються українців в Альберті, і продовжує далі активно цікавитися подібними матеріялами. Приємно відзначити, що Провінційний архів Альберти надавав технічну допомогу УКАМА в проведенні деяких документальних виставок.

Окрім цього, українські архівні матеріяли в Альберті також збирають і зберігають Український фолкльорний архів при Альбертському університеті, який особливо цікавиться питаннями культури, Музей отців Василян у Мондері тощо. 1995 р. в провінції був створений спеціальний консультативний комітет у справах українських архівних матеріялів, до складу якого входять представники вищеназваних установ. Тому в Альберті нині існує дуже добра нагода для збереження українських архівів, яка повинна

бути використана українською громадою.

Поряд з архівними збірками, в УКАМА зберігається велика колекція старих українських часописів, що налічує понад триста назв. Більшість із них друкувалася в Альберті та інших канадських провінціях. Разом із тим, є чимало українських газет, що їх видавали у Сполучених Штатах Америки, Бразилії, Аргентині, Австралії, багатьох європейських країнах, в Україні та Китаї. Багато з них тепер є рідкістю, наприклад, українські газети з Маньджурії з 1930-х років, Карпатської України 1938-1939 років, газети періоду Другої світової війни тощо.

За минулі роки УКАМА зібрав величезну колекцію музейних експонатів. Так, в УКАМА зберігається багата збірка жіночої та чоловічої одягу із Західної України першої половини ХХ століття, вишивки. Серед музейних експонатів, що були привезені з України, є також старі скрині, кераміка, музичні інструменти, різьба, військові пам'ятки та гроші Української Народної Республіки, військові пам'ятки Української Повстанської Армії, дивізії "Галичина", а також військовий однострій австрійського кавалериста (українця з Галичини). Крім того, в УКАМА зберігаються картини українського мистецтва, портрети церковних достойників, поетів, письменників та композиторів. Зберігається й велика колекція музичних творів українських композиторів. Представлено також немало збірку церковних предметів, дві євангелії з першої половини ХІХ ст., видані Ставропігійським інститутом у Львові, Біблія з 1751 р. тощо. Відвідувачі можуть оглянути й понад десять костюмів, виготовлених під керівництвом С. Климкович, що показують одяг відомих українських жіночих історичних персонажів від ІХ до ХVІІІ ст. Українська канадіяна складається із сільськогосподарських знарядь праці й домашніх речей перших українських поселенців в Альберті, експонатів і документів, що стосуються відомих українсько-канадських політичних діячів Михайла Лучковича, Василя Гавреляка, Амброзія Головача та Василя Томина. УКАМА також має поважну збірку канадських військових уніформ та пам'яток часів Другої світової війни, що були здебільшого подаровані українськими ветеранами канадської армії. У фондах УКАМА знаходиться форма січовика Гетьманського руху, що була пошита в провінції Саскачевані у міжвоєнний час.

Важливою ділянкою діяльності УКАМА є влаштування виставок. Так, в УКАМА відбулося понад п'ятдесят виставок, які можна поділити на дві групи. До першої з них належать виставки на історичні теми — про українців у Канаді, та про минуле України. Вони були підготовані на основі матеріалів, що зберігаються в УКАМА. Українська канадіяна представлена на виставках із фо-

тознятків про українських піонерів в Альберті, українсько-канадського друкованого слова, добірок до століття українського поселення в Канаді. Є також про життя й політичну діяльність М. Лучковича, участь українців у канадській армії в роки Другої світової війни тощо. Історію та культуру України було представлено на таких виставках: “90-ліття українського жіночого руху”, “Лемківщина в минулому”, виставка про Українських Січових Стрільців, виставки присвячені Т. Шевченкові, І. Франкові, Б. Лепкому, В. Стефаникові тощо. Відбулася виставка книжкових видань до 100-річчя української літератури в Канаді та виставка видань Яра Славутича до його 80-річчя — обидві влаштувала п. О. Плохий. Другу велику групу становлять мистецькі виставки з інших джерел поза межами УКАМА, що включають твори українських художників, різьбу та скульптуру з України та діаспори.

Бібліотека архіву-музею нараховує понад 20 000 томів, головно праці про українську історію, культуру та літературу. Зберігаються, зокрема, цінні видання, що друкувалися в Західній Україні на початку ХХ ст. та у міжвоєнний час. Є велика збірка книжок, виданих на еміграції в Європі та Північній Америці. Окремий розділ складає література про історію українських поселень поза межами України. Тут, звичайно ж, найбільш широко представлені видання про українців у Канаді та США, але є й видання про Аргентину, Австралію, Австрію, Німеччину, Чехословаччину та інші країни. Цінною є збірка театральної літератури. Для маленьких читачів УКАМА має дитячі книжки з українськими казками з України, Канади, Америки та Східньої Словаччини. Важливу складову частину бібліотеки УКАМА становить англійська наукова література з україністики. Тут можна відзначити, наприклад, праці, видані Канадським інститутом українських студій при Альбертському університеті і подаровані архіву-музею. З бібліотеки, як і з архіву УКАМА, користають, насамперед, українознавці з Канади та України. Відвідавши архів-музей 1993 р., колишній посол України в Канаді Левко Лук'яненко написав у книзі для відвідувачів: “Ці духовні скарби наповнюють гордістю українське серце, бо показують, що навіть в умовах колоніального рабства наш народ не переставав творити речі високого духовного змісту”.¹⁸

Якщо УКАМА має додаткові примірники книжок, то намагається надсилати їх в Україну і, в такий спосіб, допомогти розширенню бібліотечних фондів там. Так, 1992 р. відправлено велику кількість книжок літаком “Мрія” в рамках акції “На здоров'я”. Окрім західноукраїнських областей, протягом 1990-х років була

¹⁸ Книга для відвідувачів зберігається у фондах УКАМА.

надіслана література до багатьох наукових бібліотек у східних і південних регіонах України, де, як відомо, русифікація проникла глибше і де особливо гостро відчувається потреба в поповненні українознавчих бібліотечних збірок.

Успіх кожної музейної установи залежить від того впливу, який вона має на своїх відвідувачів. Тому, плануючи архівно-музейну працю, важливо знати, хто зможе скористати з плодів цієї праці. Готуючи цю статтю, я проаналізував статистику щодо відвідувачів УКАМА за 1975, 1989-1992 та 1995 роки. Згідно статистичних даних за 1975 р., тоді в УКАМА побувало приблизно 800 відвідувачів, 68 відсотків з яких були з Альберти (з них 30 відсотків — з Едмонтону). На другому місці були туристи з Онтаріо, складаючи приблизно 10 відсотків від загальної кількості відвідувачів. На третьому місці були мешканці таких західноканадських провінцій, як Британська Колумбія, Саскачеван і Манітоба (9 відсотків). За ними йшли американці, що становили 8 відсотків відвідувачів. Туристи з Європи нараховували лише 3 відсотки (включно з небагатьма тодішніми відвідувачами з України). Нечисельними були й відвідувачі з інших канадських провінцій, Латинської Америки, Азії та Австралії, складаючи менше одного відсотка у кожному випадку.¹⁹ У своїй статті М. Кейван говорить, що “національність відвідувачів не завжди легко устійнити. Судячи по прізвищах, 65 відсотків це українці. Судячи по мові, 40-45 відсотків українців. Вік здебільшого середній і старший, хоч не бракувало молодих мандрівників із наплечниками на спинах”.²⁰

Між 3 березнем 1989 р. та 18 червнем 1992 р. близько 1500 людей побувало в УКАМА. Знову альбертці склали найбільшу частку серед них (60 відсотків), включаючи 50 відсотків тільки з Едмонтону. Досить значна кількість туристів прибула із Сполучених Штатів Америки (13 відсотків). У той же час збільшилося представництво гостей з України, становлячи приблизно дев'ять відсотків від загальної кількості відвідувачів. Онтарійці склали близько шести відсотків, а загальний показник туристів із Британської Колумбії, Саскачевану та Манітоби був на рівні семи відсотків. Відвідувачі з Європи (не включаючи України) нараховували два відсотки. Гості з інших частин Канади та регіонів світу

¹⁹ Підраховано на основі статистичних даних, поданих Марією Кейван. “Трохи статистики з архіву-музею”, Прокоп, Дмитро. *Українці в Західній Канаді: До історії їхнього поселення та поступу: Збірник цікавих статей і дописів для старших і молоді* (Едмонтон-Вінніпег, 1987), с. 381.

²⁰ Там же.

становили менше одного відсотка у кожному випадку.²¹ Цікавим є коментар щодо відвідувачів, які побували тоді в УКАМА:

На основі прізвищ відвідувачів та висновків стосовно мови, якою написані коментарі у книзі для відвідувачів, можна визначити, що 758 осіб із загального числа відвідувачів були українського походження. В той же час, особи неукраїнського походження, але з коріннями в Україні, також відвідували Музей. Наприклад, група недавніх єврейських емігрантів з України, що оселилися в Едмонтоні, оглянула Музей у середині червня цього року [1992 р.]. Це важливо зазначити, коли обговорюється і вирішується, які частини громадськості проявляють найбільше зацікавлення до Музею. Гарантованим джерелом відвідувачів вже є українська громада в Канаді та поза її межами, за яким слідують зацікавлені канадці іншого етнічного походження та американці.²²

Статистичні дані за 1995 р. показують, що альбертці склали 76 відсотків відвідувачів, в тому числі 67 відсотків з Едмонтона. Американське представництво продовжувало залишатися вагомим — приблизно 8 відсотків. Наступну позицію займали онтарійці, становлячи 5 відсотків відвідувачів. Гості з України склали 4 відсотки. Туристи із Британської Колумбії — 4 відсотки. Канадські провінції Саскачеван, Манітоба, Квебек та Острів Принца Едуарда становили менше одного відсотка у кожному випадку. Два відсотки туристів були з інших країн, включаючи Корею, Польщу, Францію, Мексику, Болгарію, Португалію та Росію.²³

На основі вищеподаних статистичних даних можна зробити декілька висновків щодо відвідувачів УКАМА. Альбертці та особливо едмонтонці становлять найбільшу частку серед відвідувачів УКАМА. Представництво едмонтонців навіть постійно зростало, досягнувши 67 відсотків у 1995 р. Другу групу складають відвідувачі з таких канадських провінцій, як Онтаріо, Британська Колумбія, Саскачеван і Манітоба. На третьому місці знаходяться американці, які постійно становлять значний відсоток серед відвідувачів УКАМА. Четверте місце посідають представники України, кількість яких зросла в 1990-х роках після розпаду Радянського Союзу. Інші провінції Канади та частини світу значно менше

21 Підраховано на основі статистичних даних, поданих в: "Feasibility Study: Ukrainian Canadian Archives and Museum of Alberta," August 12, 1992, pp. 4-5.

22 Ibid., p. 5.

23 Макар, О. "УКАМА в 1995 році: Підсумки архівно-музейної роботи". Звіт на загальних зборах в 1996 році, с. 1.

представлені серед відвідувачів УКАМА. Складніше проаналізувати етнічне походження відвідувачів, оскільки прізвища не завжди можуть служити цілком достовірним джерелом для проведення підрахунків. Все ж таки, можна сказати, що українці становлять найбільшу частку серед відвідувачів архіву-музею. В той же час відвідувачі неукраїнського походження теж складають значний відсоток.

Таким чином, УКАМА вніс надзвичайно цінний вклад у збереження пам'яток українсько-канадської культури в Альберті. УКАМА також відіграв важливу роль у збереженні української культурної спадщини, що постійно перебувала під загрозою знищення в Радянській Україні. Окрім цього, УКАМА виконував важливу освітню функцію серед ширшої публіки про українську та українсько-канадську історію та культуру. Це підтверджують чисельні коментарі, записані гостями у книзі для відвідувачів, та кореспонденція, яку отримує архів-музей. Показовим у цьому відношенні є, наприклад, лист від одного англійськомовного американця українського походження, який, відвідавши УКАМА, написав, що “це було дуже цікаво і зробило мене гордим моєї спадщини”.²⁴

Безумовно, здобутки УКАМА за останні двадцять п'ять років дають підстави, щоб оптимістично дивитися у майбутнє. Разом із тим, не слід забувати, що, як зазначає українсько-канадський фольклорист та музеєзнавець Роберт Климаш, “усі вони [етнічні музеї] виникли і розвиваються в самій гущі громади, і тільки декілька з них, мабуть, виживуть у майбутньому”.²⁵ Тому, щоб надалі успішно продовжувати ту надзвичайно важливу й корисну працю, яку УКАМА проводив у минулому, потрібно постійно шукати нові можливості та напрямки у праці.

²⁴ Лист зберігається в архіві УКАМА.

²⁵ Klymasz, Robert. “Ukrainian Museums in Canada,” *Gazette* 9, no. 1 (Winter 1976), p. 34.

МУЗЕЙ ЛІГИ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОК КАНАДИ В ЕДМОНТОНІ

Музей ліги українських католицьких жінок (ЛУКЖ) в Едмонтоні відзначив у 1997 році 45-ліття свого існування. Завдяки праці відданих йому одиниць, музей являється одною з кращих збірок українського народного мистецтва на терені Північної Америки, зокрема в ділянці народної ноші.

Альберта, провінція на Заході Канади, — це місце, де вже від 1891 року почали поселятися українські емігранти з Галичини й Буковини. Вони шукали кращої долі для себе та своїх родин у далекій Канаді, користуючись офертою канадського уряду, який обіцяв кожній родині 160 акрів землі за 10 дол., якщо вони цю землю прочистять від лісу й заведуть на ній сільське господарство.

Українські поселенці привезли з собою до Канади багато цінних зразків народної творчості — ношу, різьбу, вироби зі шкіри, глини, мосяжу, тощо. Все було виконане ручно й прикрашене помистецькому за зразками місць, звідки вони походили. Зокрема, по-мистецькому була прикрашена їхня святкова одежа.

Тяжкі умови життя на новому поселенні не лишали часу поселенцям плекати ті форми народної творчості, якими вони займалися в Україні. Тільки тоді, коли вже загосподарилися на нових місцях, вони могли відновити дещо з тих галузей, напр., писання писанок та обрядове печиво. Поширилося також ткацтво й вишивка для прикрашування хат і одягу.

З часом прийшов занепад цієї діяльності. Молодша генерація поселенців переносилася до міст, у чуже оточення. Там вона пристосовувалася до існуючої моди й переходила на одяг, купований у крамницях. Старша генерація, яка залишалася на своїх “гомстедах”, дорожила народною ношею, яку привезла з рідного краю, але зайнята працею на господарстві, не мала часу те плекати. У щоденному житті майже всі також перейшли на купований, крамничний одяг, бо це було їм зручніше. Речі, привезені з України, зберігали на святкові нагоди. Багато з того одягу знищилося через невідповідне зберігання. Ще більше цінних зразків народного мистецтва пропало, коли по смерті батьків їхні діти, не розуміючи вартости привезеного, викидали його до сміття.

Такий стан затривожив групу членок ЛУКЖ. Вони розуміли самотність українського народного мистецтва й потребу зберегти його зразки для майбутніх поколінь. Дві світові війни та чужі окупації знищили багато музеїв в Україні. Залізна заслона, яка ві-

докремлювала Україну від решти світу, не дозволяла отримувати нові зразки народного мистецтва. Треба було рятувати те, що знаходилось у вільному світі, щоб воно могло свідчити про нашу матеріальну культуру серед доквілля.

Щоб зацікавити ширше громадянство цією справою, членки Епархіяльної управи ЛУКЖ, під головуванням Анни Прийми, 6-7 квітня 1946 року влаштували в залі Народного дому в Едмонтоні першу велику виставку народного мистецтва. Головою комітету виставки була Стефанія Слюзар. Експоновано сотні речей, зібраних серед членок ЛУКЖ. Виставку відвідало сотні людей, у тому числі багато неукраїнців. Українська та англійськомовна преса помістила прихильні дописи про цю подію.

Підчас першого Епархіяльного з'їзду в Едмонтоні, 28-29 січня 1949 року відбулася знову велика виставка українського народного мистецтва. Її приготував комітет під головуванням Марії Голод. На виставці експоновано багато нових речей, які привезли з собою найновіші емігранти з України, що почали прибувати до Канади по другій світовій війні. Ці речі доповнили експоновані збірки. Виставка знайшла прихильний відгук у пресі. Заохочені цим успіхом, членки ЛУКЖ продовжували свою діяльність і незабаром подали думку створити епархіяльний музей в Едмонтоні.

На п'ятому з'їзді ЛУКЖ Західнього Екзархату, 11-12 грудня 1952 року, в залі Народного дому, Євгенія Савка виголосила реферат "Музей — осередок збереження скарбів української культури". Тоді ж на пропозицію управи ЛУКЖ, під головуванням Анни Прийми, з'їзд схвалив створення Епархіяльного музею в Едмонтоні й вибрав перший музейний комітет, до якого увійшли: Анна Прийма (голова), Ірина Буцманюк, Ольга Федак (усі з Едмонтону) і Марія Мотюк із Мондери. Комітет намітив такі напрямні для подальшої праці: збирати експонати українського народного мистецтва та зберігати їх; подбати про приміщення для музею; провести реєстр і опис експонатів; заохочувати членок плекати ті ділянки українського мистецтва, на які дозволяють умови; влаштовувати імпрези на користь музею; популяризувати українську народну творчість серед канадського громадянства.

Комітет також приготував план збірки експонатів для музею. За допомогою обіжників до членок ЛУКЖ, дописів до тижневика *Українські вісті*, радіопередач, і за сприянням прихильних до справи отців парохів, до музею зібрано зразки знаряддя з піонерських часів, тканини, вироби зі шкіри та мосяжу, кераміку, різьбу по дереву, а також старі ікони й пам'ятки з церковного життя. Усе це стало добрим предметом для наукових досліджень матеріальної культури українських поселенців у Канаді. Щоб придбати фонди,

музейний комітет, за допомогою членок відділів ЛУКЖ, почав улаштовувати різні імпрези, дохід з яких ішов на користь музею.

Найтяжчою справою до розв'язання була відсутність відповідного приміщення для музею. Допоміг на початку Преосв. Владика Кир Ніл Саварин, великий прихильник музею, який дозволив примістити музейну збірку в єпископській палаті, поки не знайдеться відповідне приміщення. Це було безпечне місце для музейної збірки, але недоступне для зацікавленої публіки. Щоб підтримувати зацікавлення громадянства музеєм, комітет улаштовував багато культурних імпрез для публіки, використовуючи експонати з музею. Важливіші з тих імпрез були такі:

1. Виставка з нагоди Всеканадського конгресу українців католиків у готелі Мекдональд, 3-5 липня 1953 року.

2. Виставка кераміки й дереворізьби з нагоди виставки стародруків, яку влаштувало Братство українців католиків (БУК) 20 лютого 1955 року в Народному домі.

3. Показ української народної ноші 22-23 жовтня 1955 року в Народному домі. Показано 23 зразки оригінальної ноші з різних околиць України. Стрoї пояснювала Ірина Павликовська. Показ доповнювала доповідь Ольги Федак про народну ношу. У другій частині імпрези показано зразки модерного одягу, прикрашеного українською вишивкою. Цю частину пояснювала Марія Савчикевич. В обидва дні зала була переповнена гістьми. Було багато неукраїнської публіки. Українська та англійськомовна преса помістила прихильні дописи про цю імпрезу.

4. Дві виставки з нагоди "Карнавалу націй" 1956 і 1957 років. У тих виставках брали участь понад 20 національностей, які виставляли свої вироби.

5. Показ вишиваних суконок у червні 1958 р. Взяло участь 25 дітей і 9 дорослих, у аудиторії фірми Гадсон Бей.

6. Виставка в Едмонтонській мистецькій галереї 16-25 вересня 1958 р., щоб ознайомити громадянство Едмонтону з музейною збіркою 400 експонатів: ноша, килими, верети, скатерті, кераміка, різьба й писанки. Виставку оформив мистець Вадим Доброліж. З тієї нагоди відбулося інтерв'ю в радіо з головою єпархіяльної управи, Анною Буртняк, а частину експонатів показано на телевізійній програмі.

7. Показ писання писанок в аудиторії фірми Гадсон Бей, 26 лютого 1959 р., на якому 12 писанкарок демонстрували процес праці. Присутніх було понад 400 осіб. Телевізійна станція передала півгодинну програму на цю тему.

8. Виставка в ювілейній аудиторії Едмонтону з нагоди 100-ліття Канади, 1967 р.

9. Виставки на міжнародних фестивалях у Ред Дір, Калгарі й Вегревілі.

10. Участь у різдвяній виставці у Провінційному музеї Альберти в Едмонтоні (кілька разів).

11. Велика частина музейної збірки була виставлена у Провінційному музеї Альберти, з нагоди краевого Конгресу українців католиків в Едмонтоні 1968 р. Вона викликала подив і захоплення у всіх, хто її оглядав, понад 80,000 глядачів. На домагання публіки її тричі продовжувано, і вона тривала від 25 червня до 7 жовтня. Її відвідав також Патріярх Йосиф Сліпий, який був почесним гостем Конгресу. З тієї нагоди єпархіяльна голова ЛУКЖ, Анна Буртняк, передала для Провінційного музею Альберти 100 українських писанок.

12. Участь у виставці зимового одягу з нагоди міжнародної конференції Вінтер Ситі 1986 р.

13. Щорічні виставки в Селі української культурної спадщини від 1991 р.

Усі ці імпрези почали цінні зв'язки між членами музейного комітету й канадськими музейними та урядовими колами. Музей здобув їхнє признання — і його запрошено до членства Альбертської та Канадської спілки музеїв.

Незважаючи на брак свого власного приміщення, музей провадив широку освітню діяльність, і при кожній нагоді намагався популяризувати українську культуру серед наших співгромадян. Крім виставок, влаштовано ряд доповідей, тематично пов'язаних із виставками, а саме: Ольги Манастирської про кераміку, Ольги Федак про українську вишивку, Ірини Павликовської про українські обрядові рушники, Надії Цинцар про музеї, Ольги Федак і Віри Кунди про різьбу, Катерини Петецької про обжинкові звичаї, Елисавети Голінатої про ткацтво. Членки музейного комітету часто давали доповіді у рамках радіопрограм ЛУКЖ.

Від 1956 року з нагоди кожного Єпархіяльного з'їзду ЛУКЖ, музейний комітет улаштовує конкурс вишивки, в якому беруть участь усі відділи. Музей подбав про мандрівну чашу-нагороду, що її отримує на два роки той відділ ЛУКЖ, якого вишивку журі признало найкращою. Щоб дати можливість якнайбільше членкам брати участь у цих конкурсах, музей почав організовувати від 1959 р. щорічні курси вишивання. Першою вчителькою була Антонія Кучер. Зацікавлення курсами було дуже велике як в Едмонтоні, так і поза ним. З часом розпочато курси для вчительок вишивання, які опісля навчали інших. Фінансовано переважно музеєм.

1972-1976 років музей одержував фінансову допомогу від федерального уряду на влаштування курсів вишивання, писання писа-

нок, кераміки й традиційного печива. Ця допомога уможливила влаштування курсів на ширшу скалю, у багатьох відділах ЛУКЖ рівночасно. Участь брало понад 200 членок ЛУКЖ щорічно. Кожного року курси закінчувалися виставкою виконаних робіт. Деякі з тих виставок були у Провінційному музеї Альберти, де їх оглянуло тисячі відвідувачів. Коли урядова допомога для курсів закінчилася, музей знову організував їх своїми силами, залежно від зацікавлення членок.

Упродовж років учительками вишивання були (за абеткою): Лариса Вацке, Джойс Сірська-Гавел, Ольга Ганкевич, Марія Ельчин, Марія Малко, Марія Поренчук, М. Семчук, Емілія Сірман, Єва Томюк, Доріс Кул, Йосифа Кулеба, Антонія Кучер, Єва Фалик, Ольга Федак, Анна Федина, Надія Цинцар, Ольга Янда. Учительками писання писанок були Єва Томюк, Анна Кац і Джойс Сірська-Гавел. Учителькою кераміки — п. Манастирська, а традиційного печива навчала п. Качмар.

Праця музею викликала щораз більше зацікавлення громадянства, й до музею напливало щораз більше експонатів. Існуюче приміщення ставало замалим і виникла потреба шукати нове приміщення. Цим турбувався музей здавна, але через брак фондів не міг багато зробити. Фонди, які музей здобував, улаштовуючи імпрези, були недостатні, щоб починати будову. Щойно на єпархіяльному з'їзді ЛУКЖ у 1966 р. ухвалено, що проектом єпархіяльної управи з нагоди 100-ліття Канади буде будова єпархіяльного музею. Започатковано збірку на ту мету. Для будови музею вибрано окремий комітет: Марія Ельчин — голова, Ольга Янда — секретарка, члени — Антонія Кучер, Ірина Павликовська, Марія Савчикевич-Демчук, Олена Салевич і голови всіх едмонтонських відділів ЛУКЖ.

Комітет збирав фонди і розглядав можливості облаштування приміщення. Незабаром почали дуже швидко зростати кошти будови. Виглядало, що зібраних фондів не вистачало, щоб починати будову. Якби вдалося збудувати будинок, то треба було б мати постійні прибутки на його утримання, а музей їх не мав.

Була думка примістити музей у проєктованому культурному центрі, що мав бути збудований поряд катедри св. Йосафата. Для цього був вибраний комітет, який збирав фонди. Архітект Юрій Черненко виготовив плани, але цей проєкт не здійснився — будинок не збудовано. У той час із допомогою музеєві прийшов парох катедри, о. митрат Юрій Ковальський. За згодою єпископа Кир Ніла, запропоновано музеєві приміщення у парафіяльній резиденції — і восени 1973 р. музей туди перенісся.

Офіційне відкриття музею в новому приміщенні відбулося 24 лютого 1974 р. при участі близько 300 осіб. Почесними гістьми були Владика Кир Ніл і міністер Культури Альберти Горст Шмід, які виступили з привітальним словом. Музей був відчинений для публіки двічі в тиждень. Продовжувалися курси вишивання, кераміки та традиційного печива. На запрошення відділу ЛУКЖ Антонія Кучер провела у Вікторії курс вишивання для 70 членок. Членка музейного комітету, Ольга Манастирська, була запрошена взяти участь у світовій виставці 1974 р. у Спокені, штат Вашингтон. Вона демонструвала глядачам процес виробу кераміки, від глини до готового керамічного предмету. Кілька років пізніше, на запрошення світової виставки “Експо, 86” у Ванкувері, членка музейного комітету Єва Томюк демонструвала на цій виставці писання писанок. Вона також вела курси вишивання у відділах ЛУКЖ у Ред Дір і Калгарі.

Для кращої інформації публіки музей створив картотеку експонатів англійською та українською мовами. Ці інформації дотепер були записані у книзі вписів і недоступні для публіки. Над цим проектом працювали Лариса Вацке та Ольга Ганкевич. Кілька років пізніше сфотографовано цілу музейну збірку і створено кольорові фотокаталоги експонатів, за порядковими числами та категоріями. Це спрощує планування змін виставок у музеї. Вибір можна робити з фотографій, без потреби вибирати речі зі схову та брати їх у руки. Сфотографовано також повні комплекти ноші на модельках, щоб мати документацію на майбутнє, як їх одягати.

Щоб допомогти в навчанні історії поселення в Західній Канаді, музей приготував та оформив у трьох застелених скринях переносну збірку експонатів із часів поселення українців у Канаді й передав її для огляду католицькій державній системі шкіл. Учителі можуть уживати цей матеріал, щоб ілюструвати свої лекції.

На прохання Конгресу українців Канади в Едмонтоні, від 1977 р. музей влаштовує щороку мистецьку виставку в День спадщини. У цій виставці чи у фестивалі беруть участь біля 50 різних національностей, що живуть в Едмонтоні. Кожна національність має свій павільйон. Ця виставка триває три дні, її відвідує від 100 до 400 тисяч людей. Український павільйон вигравав першу нагороду в 1991, 1993, 1995 і 1997 роках, а другу нагороду в 1994 і 1996 роках. Музей наладнав зв'язки з Альбертським університетом, який у своїй навчальній програмі має курси музейництва. Студенти й професори відвідують музей підчас своїх регулярних занять і студіюють збірку. Кілька студенток курсів вищого рівня відбули в музеї свою практику — “інтерншип”, і виконували різну необхідну

працю. Музей виготував моделі народного одягу для дівчинки та хлопчика, щоб дати зразок для батьків дітей шкільного віку.

У 1981 р. катедра св. Йосафата почала перебудову долішніх зал церкви. За згодою єпископа Кир Ніла Саварина й Кир Дмитрія Грешука, для музею приділено приміщення. Почалося планування, посилено збірку фондів. Одержано фінансову допомогу від Альбертського товариства збереження української культури та від Української канадської фундації ім. Тараса Шевченка. Заплачено катедрі св. Йосафата 35,500 дол. за ремонт і в січні 1983 р. музейну збірку перенесено до нового приміщення.

Провінційний уряд Альберти приділив музеєві фінансову допомогу, а Альбертський університет прислав дві студентки, які разом із членками музейного комітету розміщували збірку в новому приміщенні. Придбано нові шафи й виряд. Схови влаштовано за найновішими правилами музейництва. Урочисте відкриття музею відбулося 16 жовтня 1983 р., при чисельній участі глядачів. Почесними гістьми були Владика Кир Ніл і Кир Дмитрій та міністер Альбертського уряду Василь Дячук. Вітала всіх голова музейного комітету Катерина Петецька. Владика Кир Ніл посвятив приміщення і виголосив привіт. Від того часу музей відчинений для публіки п'ять днів на тиждень уліті та один раз на тиждень (або за попереднім домовленням) узимі. Відвідують його туристи з усіх частин світу, а також шкільні групи. Оглядають і для досвідів танцювальні й театральні групи, студенти та професори університету, окремі особи, які досліджують українське народне мистецтво. Крім експонатів, музей придбав збірку книжок, що стосуються тематики українського народного мистецтва, та велику збірку таблиць зорів вишивки.

Ще 1964 р. музей почав проєкт вишиття таблиць стібків вишивки з різних околиць України. Устійнено формат і підшукано найкращих знавців кожної техніки. Ця праця продовжується по сьогоднішній день. 1988 р., за фінансовою допомогою Української канадської фундації ім. Тараса Шевченка, Альбертської спілки музеїв та Альбертського товариства збереження української культури 40 таблиць тих зорів оформлено у пересувну виставку під назвою "Скриня скарбів". У роки 1988-1991 вона була виставлена у Провінційному музеї Альберти, з нагоди річної конференції альбертських музеїв, — в Селі української культурної спадщини, а опісля в 19 музеях Альберти, де її відвідало 60, 744 особи.

Щоб відвідувачі побачили якнайбільше зразків народної ноші, музейний комітет створив збірку понад 30 ляльок у точних репродукціях ноші з музейної збірки, або відтворив зразки народної ноші, на підставі рисунків малярки Олени Кульчицької в її аль-

бомі *Народний одяг західних областей УРСР*. 1986 р. музей закупив шість ткацьких варстатів і почав курси ткання. Учителькою є Єлисавета Голіната. Ці курси відбуваються за фінансовою підтримкою музею. Два рази одержали грент від відділу ветеранів, Норвуд Ліджен.

1993 р. музей започаткував курси вишивання для дітей 5-6 класів, у державних двомовних школах католицької системи шкіл. Учителькою є Джойс Сірська-Гавел. Діти з великим ентузіазмом вивчають техніку вишивання, а батьки радо підтримують цей проєкт. Спочатку музей фінансував ці курси. По двох роках вони так розрослися, що мимо низької оплати, вони стали самовистачальні.

1996 р. організовано курс гуцульських сердаків, на який записалося 18 учасниць. Учителькою була Надія Цинцар, Виконані сердаки показано на бенкеті з нагоди 27 епархіяльного з'їзду українців-католиків, у листопаді 1997 року. На 1998 рік заплановано перший курс герданів.

Коли поглянути на цей огляд праці музею, можна сказати, що він працював згідно зі статутом ЛУКЖ і напрямними, які надав йому з'їзд ЛУКЖ Західного екзархату у 1952 році та що він виправдав своє існування — перед членками ЛУКЖ та українською громадою. Діяльністю музею керували: Анна Прийма (1952-1954), Ольга Федак (1954-1958), Марія Савчикевич-Демчук (1958-1964), Антонія Кучер (1964-1969), Ірина Павликовська (1969-1975), Олена Грабар (1976-1978), Катерина Петецька (1978-1991), Віра Кунда (1991-1995), Анна Буртняк (1995-). Членами музейного комітету були (за абеткою): Стефанія Базюк, Марія Боцюрків, Ірина Буцманюк, Лариса Вацке, Джойс Сірська-Гавел, Ольга Ганкевич, Варвара Глусь, Єлисавета Голіната, Олена Грабар, Неоніла Дмитрук, Марія Єльчин, Ольга Жарська, Парася Іванець, Євгенія Іванко, Анна Кац, Клара Кардинал, Люба Ковальчик, Катерина Кольба, Надія Крайча, п. Кулик, Йосифа Кулеба, Віра Кунда, Антонія Кучер, Джоан Левицька, Марія Мотюк, Ольга Манастирська, Марія Нога, Анна Олійник, Лілея Осташевська, Ірина Павликовська, Марія Палазюк, Катерина Петецька, Анна Прокоп, Анна Прийма, Олена Росляк, Христина Саковська, Марія Савчикевич-Демчук, Марія Семків, Стефанія Слюзар, Емілія Сірман, Марія Тодорук, Єва Томюк, Єва Фалик, Ольга Федак, Анна Федина, О. Фіялковська, Марія Цимбаліста, Надія Цинцар, Олена Чопей, Ольга Янда, Наталка Яницька. Їм усім належить признання за жертвовну працю.

Цю статтю написано на підставі джерельних матеріалів у Книзі протоколів з'їздів і засідань управи ЛУКЖ від 30.1.1943 до 15.1.1953 р. і книг протоколів музейного комітету ЛУКЖ (1953-1997).

ВШАНУВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В АЛЬБЕРТІ

Вступ

Від початків свого перебування в Канаді українські поселенці та їхні нащадки глибоко і постійно віддають шану Тарасові Шевченко. Це проявляється багатогранно, а саме в найменуваннях новостворених ними поселень (місцевості та їхні пошти ШЕВЧЕНКО [SZEWCZENKO] і ТАРАС [TARAS] у Манітобі; місцевість КОБЗАР [KOBZAR] у Саскачевані); у їхній видавничій діяльності (видання його творів, літератури про нього, програмок на присвячені йому святкування), часто з інсценізацією його театральних творів; у виданнях тематично шевченківських картин, медалей, марок, листівок, пропам'ятних конвертів, стяжок, значків; у сливе щорічних березневих святкуваннях річниць його народження й смерті в майже всіх більших скупченнях канадців українського походження; в наділюванні Українською Вільною Академією Наук у Канаді осіб, що заслужилися для української культури в Канаді, шевченківськими грамотами; в наділюванні Комітетом (тепер Конгресом) Українців Канади осіб, що заслужилися для розвитку українського життя в Канаді, шевченківськими медалями; в заснуванні Української канадської фундації Тараса Шевченка з її фінансовою підтримкою проектів, метою яких є збереження й розвиток української культури в Канаді; в спорудженні пам'ятників Тарасові Шевченкові в Канаді, і, врешті, в найменуванні (засвідченому і в сфрагістиці) іменем Шевченка їхніх численних товариств і установ.

Саме про колишні й теперішні такі товариства та установи в Альберті йтиме мова в цій статті, про їхнє постання, перших голів, профіль діяльності, час існування; за доступністю даних про це в хронологічній послідовності їхнього постання. Число чи числа в дужках, наприкінці кожного з цих описів, відносяться до чисел списку використаної літератури. Слід також додати, що за надання деяких видань і даних автор цих рядків щиро вдячний Радомирові Б. Білашеві, Миколі Воронові та бл. п. Григорієві А. Йопикові.

1900-ті роки

Найранішим таким товариством була /1/ Читальня ім. Тараса Шевченка, до заснування якої у 1900-му році причинився Петро

Зварич у Бівер Кріку [Beaver Creek] (пізнішій Едні [Edna], а тепер Старі [Star]), місцевості, біля якої вперше в роках 1892-1894 постало найраніше постійне українське поселення в Канаді. Читальня мала свою невеличку бібліотеку, що її привезено з України (варто тут згадати, що це була друга з черги українська бібліотека в Альберті й третя з черги в Канаді). Товариство проіснувало тільки до 1901 р., а свою бібліотеку передало згодом Читальні ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні (21, 32, 35, 39, 41, 123).

Іменем Шевченка названо теж перше товариство українських поселенців у майбутній столиці Альберти. Ним була /2/ Читальня ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, яка, заснувавшись в 1901 р., перебрала біверкрікську бібліотеку після припинення існування останньої. Ця бібліотека приміщувалася у приватній хаті Івана Кіляра та обслуговувала здебільшого українських дівчат з Едмонтону й поза ним, що працювали в цьому місті як домашня обслуга по приватних домах, готелях, тощо, а також українських поселенців, що приїжджали зі своїх ферм по орудки до Едмонтону. Читальня мала понад сто членів. Вона проіснувала теж недовго; доки саме — невідомо, але в 1906 р. її вже не було (20, 21, 32, 35, 39, 71).

Черговим товариством, якому присвоєно ім'я Шевченка, стала /3/ Читальня "Просвіти" ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні. Її засновано згодом 1906 р. з ініціативи шойно прибулого туди о. Матвія Гури, ЧСВВ, який рік пізніше оформив також статут цього товариства. З 1908 р. ця читальня українців-католиків приміщувалася вже у власному будинку, розташованому біля церкви. У ньому нуртувало мистецьке, культурно-освітнє й товариське життя, тут діяла бібліотека товариства. Згодом, однак, це приміщення ставало поступово малим. Тому в 1914-1917 роках зібрано фонди й побудовано Український народний дім, у якому й примістилася ця Читальня, яку в 1915 р. (за іншими даними, мабуть помилковими, в 1926 р.), заїнкорпоровано, змінивши при цьому її назву на Українське греко-католицьке товариство в Едмонтоні (10, 23, 26, 29, 31, 32, 35, 39, 51).

І так уже в першому десятиріччі поточного сторіччя в Альберті постало у двох місцевостях три товариства чи пак установи, названі іменем Тараса Шевченка.

1910-ті роки

У 1911 р. при українській католицькій громаді Мондеру [Mundare] заснувалося освітньо-театральне /4/ Товариство ім. Тараса Шевченка. Спершу воно діяло у винайманому приміщенні, при-

дбавши для цього потрібну гардеробу й бібліотеку, і лише 1917 р., коли за його ініціативою в Мондері збудовано Народний Дім, воно перебралося туди для своєї дальшої діяльності, яка ведеться й досі (11, 34, 52, 58).

Ініціативу й фінансову підтримку для організування навчання й гуртожитку для учнів-українців проявила й Пресвітеріянська Церква, коли 1912 р. в Едмонтоні засновано /5/ Русько-українську бурсу й колегію ім. Тараса Шевченка. Її директором став Павло Рудик, який і піддержував її значними своїми дотаціями. Для незаможних учнів перебування в цій Бурсі мало бути безплатне. Спершу ця установа була міжконфесійна, згодом пресвітеріянського напрямку. Дані про те, доки вона існувала, недоступні (1, 22, 36, 40, 45, 70).

У Вегревелі [Vegreville] місцеве українське Товариство ім. Мислава Січинського, що постало там уже 1912 р. перейменувалося 1914 р. на /6/ Товариство ім. Тараса Шевченка (4).

Це вегревельське Товариство побудовано того ж 1914 р., разом з українцями-студентами, що тоді навчалися в тамошній Англійській школі для чужинців [English School for Foreigners] і при значній фінансовій допомозі Петра Зварича, /7/ Інститут ім. Тараса Шевченка в Вегревелі. У ньому діяли, головню до другої світової війни, а частинно ще й досі, дуже рухливий театральний ансамбль, Рідна школа, фізкультурне товариство, танцювальний гурток, давали концерти й доповіді, ініціювали протестаційні акції в обороні українства, як у Канаді, так і закордоном, проводили збірки для допомоги Україні. Діючи первісно на загально-українській платформі, цей Дім незабаром утратив підтримку католицької та ліво настроєної частин вегревельської української громади, і діє й тепер, хоча з поменшеною інтенсивністю, здебільшого як православна установа (10, 18, 39, 55, 62, 65, 72, 85, 110).

На 10 акрах землі, що їх 1916 р. подарував тамошній українській православній громаді на своїй фермі (на південно-західній чверті 30-ої секції 60-го тавншипу й 16-го ренджу на захід від четвертої меридіани) в північній частині околиці Північний Кіцмань [North Kotzman] український поселенець Стефан Гаврещук, ця громада влаштувала свій /8/ Цвинтар ім. Тараса Шевченка, біля якого згодом вона побудувала й свою церкву св. Михайла (67).

Заходами мондерського Товариства ім. Тараса Шевченка в Мондері 1917 р. збудовано /9/ Український греко-католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка. До нього перенеслося тамошнє Товариство ім. Тараса Шевченка. У ньому зосереджується й по сьогодні культурно-освітнє, мистецьке, суспільнє й товариське життя української католицької громади Мондеру з його Рідною

школою, доповідями, концертами, театральними виставами, хорowymi виступами, висвітлюванням фільмів, політичними й професійними чи суспільними вічами, допомоговими акціями, відвідинами чільних церковних, мистецьких, культурних і політичних особистостей українського й загально канадського світу і товариськими зустрічами, на сьогодні вже в третьому своєму будинку після того, як перший знищила 1925 р. пожежа. Він був відбудований і 1946 р. поширений. Перебудований знову 1964 р. наприкінці 1960-тих років Дім мав понад 120 членів. Він діє й тепер, хоча зі зменшеною інтенсивністю (11, 34, 37, 38, 52, 58, 63).

Цього ж 1917 р. відчинено у Вегревелі для яких 30 учнів-українців із довколишніх місцевостей, що ходили до вегревельських шкіл, гуртожиток під назвою /10/ Бурса ім. Тараса Шевченка. Її директором став Василь Курієць. При цій Бурсі постали зразу ж театральний та хоровий гуртки. Але відмова шкільної адміністрації Вегевелю приймати на навчання учнів з-поза міста змусила управу Бурси закрити вже 1919 р. цю установу. Вона з'єдналася 1920 р. зі створеним саме тоді едмонтонським Інститутом ім. Михайла Грушевського (15, 18, 35, 36, 39, 40, 46, 62, 72).

У Пакані [Pakan] зорганізовано цього ж 1917 р. /11/ Товариство ім. Тараса Шевченка, яке наступного року збудувало собі там свій народний дім ім. Тараса Шевченка. Після пожежі цього Дому 1924 р. воно припинило своє існування (5, 59).

Закупивши 1917 р. в Едмонтоні, при 98-ій вулиці та 107А авеню, будинок одного з готелів, едмонтонський Український Народний Дім відкрив там 1918 р. /12/ Канадійський інститут Тараса Шевченка в Едмонтоні. Будучи афілійованим із цим Домом і підтримуваним фінансово українською католицькою громадськістю та її ієрархією, цей гуртожиток (бурса) обслуговував учнів українських поселенців-католиків із довколишніх місцевостей, які прибували на навчання у школах Едмонтону, головню в середніх. Кількість студентів коливалася між 25 і 50. Її першим директором був Михайло Білінський. Одначе внаслідок депресії кінцевих 1910-их і початкових 1920-их років і ряду тодішніх років з негодою, зовсім нищівною для жнив, жертводавцям і батькам дітей, що перебували в гуртожитку, стало фінансово неможливим удержати при житті цю установу — вона проіснувала лише до 1922 р. (2, 22, 27, 33, 40, 53, 69).

1918 р. побудовано в Пакані /13/ народний дім ім. Тараса Шевченка, за стараннями тамошнього Товариства ім. Тараса Шевченка. 1924 р. цей Дім згорів, після чого його вже не відбудували, а Товариство припинило існування (5, 59).

/14/ Товариство самообразовання ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, що займалося головно драматичною діяльністю, існувало тут, хоча спершу ще без імени Тараса Шевченка, уже від 1915 р. Коли саме йому присвоєно це ім'я — невідомо, мабуть ще перед кінцем 1910-тих років. 1920 р. воно стало драматичним гуртком при едмонтонському Українському робітничому домі, і як таке діє й по сьогодні. Даних про це, чи цей гурток, ще й досі названий іменем Тараса Шевченка, не було (6, 56, 71).

Отже, в 1910-тих роках кількість нових товариств чи установ, названих іменем Тараса Шевченка, більш ніж потроїлася, бо їх було тоді вже 10 (а може й 11). Засновано їх у п'ятих місцевостях, у чотирьох з них уперше, майже в кожній з них по кілька.

1920-ті роки

З ініціативи Йосифа Ясенчука 1920 р. засновано в Смокі Лейку [Smoky Lake] /15/ Українське просвітне товариство ім. Тараса Шевченка, з метою вести українську культурно-освітню, релігійну й товариську діяльність, щоб нею протидіяти сильно ще тоді вкоріненим впливам тамошніх москвофілів. Його першим головою став Никола В. Гавінчук (16, 34, 54, 61, 68).

Спершу члени цього смокілейкського Просвітного товариства зустрічалися у винайнятих будинках, але вже наступного, 1921-го року приступлено до будови свого власного приміщення /16/, Українського народного дому ім. Тараса Шевченка в Смокі Лейку, будову якого ще того ж року закінчено. Товариство та його Дім обслуговують і досі українську православну громаду Смокі Лейку. Дім заінкорпорований, має свою бібліотеку, члени влаштовують театральні вистави, концерти, доповіді, священики тамошньої української православної церкви навчають членів хорового й церковного співу, а дітвору — в Рідній школі дому. Існують при ньому жіноча й молодіжна організації, танцювальна група, команди кількох видів спорту. Дім діє й тепер, хоча зі зменшеною інтенсивністю (16, 17, 33, 54, 61, 65, 68).

У Калгарі із членів хорового католицького товариства “Боян” вибрано 1922 р. Комітет будови народного дому, який наступного, 1923-го року перейменовано на /17/ Товариство народного дому ім. Тараса Шевченка (24, 25).

Цього ж 1923 р. це Товариство збудувало в Калгарі свій /18/ Народний Дім ім. Тараса Шевченка (за адресою 605 - 7А авеню схід), членами якого стали й члени товариства “Боян”. У цьому Домі ставилися театральні п'єси, відбувалися концерти, виголошувалися доповіді, велися дискусійні зустрічі, висвітлювали фільми,

передплачували ряд українських періодичних видань із Канади й України, діяли Рідна школа, курси англійської мови, освітні — для неграмотних, жіноче товариство, хоровий, театральний, мандоліновий, спортивний і танцювальний гуртки, проводилися збірки на допомогу Україні, надавалася допомога своїм членам. До 1927 р. до цієї установи католицької орієнтації належали також українці православного та протестантського віровизнань. Одначе, вони в цьому році уступили з керівних постів Дому і перестали бути його членами. 1928 р. підчас інкорпорації Дому назву його змінено на Канадійсько-українське національне стоваришення, і під цією назвою Дім проіснував ще до 1943 р. (24, 25, 34).

У Бюфорді [Buford] 1924 р. постало /19/ Товариство ім. Тараса Шевченка, засноване тамошньою українською, мабуть православною, громадою. Воно існувало ще 1935 р. Інші дані про нього недоступні (65, 75).

1925 р. започатковано в столиці Альберти новий гуртожиток для українських студентів-католиків під назвою /20/ Український католицький інститут ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні. Він розміщувався у винайнятому будинку при 92-ій вулиці й 106 авеню. Число студентів, що проживали в ньому й ходили здебільшого до середніх шкіл, або й кількох із них, що ходили до університету й до початкових шкіл, коливалося між 35 і 50. Першим директором цього Інституту був о. Гюз. При Інституті викладали обов'язкові для студентів курси українознавства, а також лекції співу та на релігійні теми, діяли літературне та освітнє товариства, успішні команди кількох видів спорту, команда гокею під назвою Шевченко, влаштовували публічні дебати, команда гокею під назвою Шевченко, влаштовували публічні дебати, мистецькі концерти, відзначали українські національні й шевченківські роковини й релігійні свята, влаштовували товариські зустрічі. Але на початку великої господарської кризи 1930-их років число студентів змаліло так, що фінансово стало неможливим утримувати надалі цю установу. 1931 р. вона припинила своє існування (2, 3, 30, 53).

З метою побудувати Народний дім українська католицька громада в Чипмані [Chipman] заснувала цього ж 1925 р. /21/ Товариство ім. Тараса Шевченка, що його головою став Н. Андрійв. Цей їхній план здійснено 1932 р. (34, 60).

У Скаро [Skaro] постало /22/ Товариство ім. Тараса Шевченка в 1928 р. Інші дані про це Товариство відсутні (34).

Українську команду гокею під назвою “Позір”, що заіснувала вже 1927 р. при едмонтонському Українському католицькому інституті ім. Тараса Шевченка, перейменовано на початку зимового сезону 1929/30 на /23/ команду “Шевченко” в Едмонтоні (23). У березні 1930 р. вона стала чемпіоном своєї шкільної ліги (такий

чемпіонат здобула й під своєю старою назвою в попередніх двох сезонах). Це вперше в історії Альберти її поселенці-українці добилися такого успіху в ділянці спорту. Можна припустити, що ця Команда припинила, однак, своє існування разом з її Інститутом, у 1931 р. (3, 7, 30).

Як бачимо, у 1920-тих роках кількість нових товариств/установ, названих іменем Тараса Шевченка, дещо зменшилася, у порівнянні з тими, що постали в попередньому десятиріччі. Їх було тоді дев'ять, у шістьох місцевостях, у п'ятьох із них уперше, у трьох з них по два товариства чи пак установи.

1930-ті роки

Приблизно 15 кілометрів на північ від села Ворспайт, в околиці, що зветься Гайленд [Highland], на одному акрі землі, закупленому в українського поселенця Олексі Мазурика, знаходиться (на південно-західньому розі південно-західньої чверти 15-ої секції 60-го тавншипу й 18-го ренджу на захід від четвертої меридіани) будинок /24/ Українського Фармерського Народного Дому ім. Тараса Шевченка. Його збудовано 1932 р. й перебудовано 1933 р. після пожежі, що знищила перший будинок. Членів-основників було 17, першим головою цього дому став Григорій Курило. Зі своєю бібліотекою, яка передплачувала й ряд українських періодиків, Дім став читальнею, в ньому, до половини 1940-их років діяла Рідна школа, проходила культурно-освітня, музична, театральна й товариська діяльність без уваги на релігійну приналежність його членів. Подальше його вже тільки винаймали на політичні чи товариські зустрічі, весілля, тощо, і врешті 1964 р. цей Народний дім закрито, хоч його будівля стоїть ще й по сьогодні. Збереглися відтиски печатки цього дому (65, 66).

У 1932 р. чипманське Товариство ім. Тараса Шевченка здійснило свій план, побудувавши тоді свій /25/ Український греко-католицький народний дім ім. Тараса Шевченка в Чипмані. У ньому проходило музичне, театральне, громадське й товариське життя тамошньої католицької громади. З 1947 р. діяла там українська католицька молодіжна організація. Цей Дім діє, мабуть, і тепер, хоча зі зменшеною інтенсивністю (14, 19, 50, 60, 64, 65).

1933 р. засновано /26/ Товариство "Просвіта" ім. Тараса Шевченка в Калгарі. Воно мало православну орієнтацію. Першим головою був Н. Бурак. Найбільше членів — 20 — було в 1937 р. При цьому Товаристві діяли Рідна школа, жіноче товариство, хор, давали доповіді, влаштовували концерти, ставив п'єси драматичний гурток, плекали товариські зустрічі. Для своєї діяльності Това-

риство винаймало залю за адресою 442-8 авеню схід. Товариство проіснувало до 1938 р. Збереглися відтиски його печатки (8, 9, 124).

/27/ Православний Народний дім ім. Тараса Шевченка збудовано в Карвелі [Carvel] 1933 р. У ньому щомісяця відправляли богослужби, дітвора навчалася катехізму, діяла Рідна школа. Але з поступовим зменшенням членства діяльність Дому в 1945 р. припинилася (57).

1933 р. побудовано парафіяльний /28/ Народний дім ім. Тараса Шевченка в Новому Сокалі [New Sokal] (колишня назва цієї місцевості: Коперник [Kopernick]), при Українській Католицькій Церкві Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа. У ньому діяла влітку Рідна школа, відбувалися концерти, існували драматичний гурток, бібліотека. Цей дім діє, мабуть, і донині, хоча зі зменшеною інтенсивністю (12, 34, 65).

1930-ті роки були часом постановня великого числа товариств української православної молоді на степових провінціях Канади, зокрема в Альберті. До 1931 р. вони називалися “Орли” і “Орлята”, а того року на з’їзді в Саскатуні ці товариства перейменовано на відділи “Союзу Української Молоді Канади (СУМК)”. В Альберті за весь час засновано близько 80 таких відділів, головню в 1930-тих роках. Понад 40 більшим із них присвоєно імена видатних постатей України, шістьом — імена чільних українців-канадців, а близько 20 менших із них імен не одержали.

Іменем Тараса Шевченка названо в Альберті найчисленнішу групу відділів СУМК-у, бо аж 15 відділів. Майже всі їх зорганізували чи допомогли зорганізувати два активісти СУМК-у: Григорій Тижук і Павло Яворський. Члени всіх їх організували танцювальні, музичні (хорові та інструментальні) гуртки, влаштували концерти (одним з головним із них був шевченківський) та ставили деколи п’єси, як у своїх місцевостях, так і деінде, старалися поліпшувати своє знання української мови, в цьому й шляхом ораторських змагань, деколи займалися спортом, брали участь у з’їздах та суперництвах СУМК-у, допомагали своїми грошовими збірками праці православних організацій дорослих, плекали жваве товариське життя.

Перші три відділи СУМК-у ім. Тараса Шевченка зорганізувалися в Альберті 1933 р. Це були:

/29/ Відділ СУМК-у ч. 86 у Белісі [Bellis], активний головню до 1936 р., і, по відновленні його, в роках 1963-65. У 1930-тих роках головував у ньому Давидюк (74, 91, 92, 122).

/30/ Відділ СУМК-у ч. 46 в Вагстао [Wahstao], першими головами якого були, спільно, Іван Шапка й Анна Чернівчан, проявляв діяльність до 1937 р. (78, 113, 114).

/31/ Третій, у Спрінг-Кріку [Spring Creek] існував короткотривало, відділ СУМК-у ч. 132, тільки в 1933 р. (за іншими, мабуть помилковими, даними, існував ще в роках 1938-39) (90, 108, 109).

У 1934 р. постали в Альберті теж три відділи СУМК-у ім. Тараса Шевченка, а саме:

/32/ Відділ СУМК-у ч. 74 в Кепоні [Carpon], що був діяльний до 1938 р. (з ним тісно співпрацював СУМК з недалекої місцевості Бафало) (73, 87, 93, 94, 95, 96).

/33/ Відділ СУМК-у ч. 65 в Дейсленді [Daysland], активний до 1939 р. і в роках 1941-43 (83, 97, 98).

До цього року зачисляємо також /34/ Відділ СУМК-у в Кагвині [Kahwin], що його спершу названо було ім. Юрія Федьковича, але в 1934 р., підчас головування Николи Мельника, його перейменовано на відділ ім. Тараса Шевченка. Він був активний до 1938 р. і, потім, підчас війни, проявляв ще слабу діяльність у роках 1941-43 (86, 102, 103).

У цьому ж 1934 р. постала /35/ Українська народна читальня ім. Тараса Шевченка (її українська назва подана тут, можливо, неточно) в Лаймстон Лейку [Limestone Lake]. Інші дані про неї не доступні (65).

У 1935 р. постало в Альберті знову три відділи СУМК-у ім. Тараса Шевченка:

/36/ Відділ СУМК-у ч. 131 у Дежарле [Desjarlais], активний до 1939 р. (за іншими, мабуть помилковими, даними, відділ існував уже в 1932 р.) (82, 99, 100).

/37/ Відділ СУМК-у ч. 88 в Інленді [Inland] існував, мабуть, тільки в 1935 р., а потім члени його брали участь у діяльності вегревільського відділу СУМК-у (84, 101):

Великий і напевно дуже діяльний до кінця 1980-тих років /38/ відділ СУМК-у ч. 90 в Вегревілі [Vegreville], що в ньому першим головою був Михайло Кирилук (79, 111, 112).

Зате в пізніх 1930-их роках ритм народжень відділів СУМК-у ім. Тараса Шевченка відчутно сповільнився; тоді постав тільки один, тобто відділ СУМК-у ч. 127, що виник 1937 р. у Витфорді [Whitford] /39/, проявляючи активність до 1939 р., щоб потім брати участь в діяльності СУМК-у в Вилингдоні (80, 120, 121).

1938 р. побудовано /40/ Український Католицький парохіяльний дім ім. Тараса Шевченка у Плейн Лейку [Plain Lake], при Українській католицькій церкві Пресвятої Трійці. У ньому діяв театральний гурток, відбувалися концерти, виголошували доповіді,

була бібліотека. Цей дім діє, мабуть, і донині, хоча зі зменшеною інтенсивністю (13, 34, 65).

У цьому ж 1938 р. побудовано /41/ Український народний дім ім. Тараса Шевченка (його українська назва подана тут, можливо, неточно) в Моркамбі [Mogecambe]. Інші дані про нього не доступні (65).

І наприкінці цього шевченківського найпродуктивнішого десятиріччя, 1939 р., збудовано /42/ Народний дім Товариства Український робітничо-фермерський дім ім. Тараса Шевченка (теж і його українська назва подана тут, можливо, неточно) в Во [Waugh] (в літературі українською мовою цю місцевість звичайно звать Vox). Інші дані про нього не доступні (65).

У порівнянні з попередніми десятиріччями, 1930-ті роки показують зовсім іншу картину постання нових товариств чи установ, названих іменем Тараса Шевченка: їх є 19, тобто більше ніж удвоє стільки, скільки їх було в попередньому десятиріччі, і при тому вони появляються по одному в 19 місцевостях, 16 із яких виникають тоді вперше. І так це десятиріччя, щодо кількості нових товариств чи установ ім. Тараса Шевченка, — вершок появи таких товариств та установ в Альберті.

1940-ві роки

У Ворспайті [Warspite] засновано 1941 р. короткотривалий /43/ відділ СУМК-у ім. Тараса Шевченка ч. 184 (проіснував лише рік) (76, 115).

/44/ Відділ СУМК-у ч. 67 з Візель Кріку [Weasel Creek], що в 1930-тих роках носив ще назву ім. Симона Петлюри, відновлено 1946 р. й тоді ж перейменовано на відділ ім. Тараса Шевченка. Під цією назвою діяльність того відділу проявлялася до 1949 р. У цьому другому періоді відділу його першим головою був Петро Зіник (81, 118, 119).

1940-ві роки показують, отже, раптовий спад кількості нових товариств чи установ, названих іменем Тараса Шевченка — їх тільки два, по одному у двох місцевостях.

1950-ті роки

/45/ Відділ СУМК-у ім. Тараса Шевченка ч. 216 у Васкатено [Waskatenau] (в літературі українською мовою цю місцевість звичайно звать Васетна або Восетна) — один із пізніх: його засновано (за деякими здогадами, можливо відновлено після заснування

його 1939 р.) в 1950 р. Він проіснував принаймні до 1961 р. (77, 116, 117).

Канадське наукове Товариство ім. Шевченка існує в Канаді з 1949 р. як один із крайових відділів тепер всесвітнього Наукового Товариства ім. Шевченка. Його /46/ Осередок на Західню Канаду, в Едмонтоні, постав 1955 р. Першим його головою був д-р Іван Німчук. Осередок мав понад 40 членів у 1975 р. Він улаштував, головню в перших двох десятиріччях свого існування, численні наукові сесії, здебільшого в Едмонтоні та кілька виїзних, з понад сотнею доповідей, самостійно, або спільно з вінніпезькою Українською Вільною Академією Наук у Канаді, видав ряд книжок, подарував Бібліотекам Альбертського університету та Університетові Британської Колумбії багато книжкових видань. Одначе у двох останніх десятиріччях активність Осередку занепала (28, 42, 43, 44, 47, 48, 49).

І так 1950-ті роки повторюють ситуацію, що заіснувала вже в 1940-их роках: появляться тоді тільки два нові товариства, названі іменем Тараса Шевченка, по одному у двох місцевостях, одна з них уперше.

1960-ті роки

/47/ Відділ СУМК-у ім. Тараса Шевченка (без числа) в Сараї (чи Сарейлі) [Sarrail] — це хронологічно останній “шевченківський” відділ СУМК-у в Альберті. Він постав 1966 р. й проіснував один рік. Його першим головою був Едвард Николин (88, 105, 106).

Тільки це одне нове товариство, назване іменем Тараса Шевченка, було створене в 1960-тих роках у місцевості, що появляється вперше.

Товариства та установи, дати постановня яких невідомі

Залишається зазначити ще товариства та установи, дані про яких не було змоги уточнити. Українські назви трьох останніх із них подані тут, можливо, неточно. Отже це:

/48/ Відділ СУМК-у ім. Тараса Шевченка ч. 136 у Сода Лейку [Soda Lake] (89, 104, 107).

/49/ Читальня Просвіти ім. Тараса Шевченка в Далмюрі [Dalmuir] (збереглися відтиски печатки цієї читальні).

/50/ Українське національне товариство ім. Тараса Шевченка в Дервенті [Derwent] (збереглися відтиски печатки).

/51/ Товариство Просвіти ім. Тараса Шевченка в Немпі [Nampa] (збереглися відтиски печатки).

/52/ Народний дім Освітнього товариства ім. Тараса Шевченка в Ляк Бельвю [Lac Bellevue] (65).

/53/ Український освітній дім ім. Тараса Шевченка в Тор-гільді [Thorhild] (65).

/54/ Народний дім ім. Тараса Шевченка у Ворвику [Warwick] (65).

Підсумки

Пошана до Тараса Шевченка має багато проявів, а саме: присвоєння його імені товариствам чи установам, що засвідчено в Альберті упродовж перших сімох десятиріч поточного сторіччя наявністю в ній 54 таких товариств у 38 місцевостях. Осібну групу між ними становлять ті, назви яких змінено. Первісно вони були названі не іменем Тараса Шевченка, а іменем якоїсь іншої видатної постаті України, але згодом їх перейменували, присвоївши їм ім'я Тараса Шевченка /6, 14, 23, 34, 44/, інші первісно були названі іменем Тараса Шевченка, але згодом їх перейменували, вилучаючи при цьому ім'я Тараса Шевченка /3, 18/. Переважна більшість цих місцевостей із товариствами чи установами ім. Тараса Шевченка, 31 з них (Беліс, Бівер Крік, Бюфорд, Вагстао, Васкатено, Візель Крік, Витфорд, Во, Ворвик, Ворспайт, Гайленд, Далмюр, Дежарле, Дейсленд, Дервент, Інленд, Кагвин, Карвел, Кепон, Лаймстон Лейк, Ляк Бельвю, Моркамб, Немпа, Новий Сокаль, Північний Кіцмань, Плейн Лейк, Сарай, Скаро, Сода Лейк, Спринг Крік і Торгільд), мали чи мають одне товариство або установу; чотири із них (Мондер, Пакан, Смокі Лейк і Чипман) мали чи мають по два товариства чи установи; в одній місцевості (Калгарі) було їх три, в одній (Вегревіль) — чотири і в одній (Едмонтон) — вісім.

Ці товариства чи установи творили різні групи українців-канадців, не зважаючи на їхній внутрішній поділ на релігійному чи політичному тлі, чи на їхні вікові різниці, хоча молодь заступлена тільки одним групуванням (не творили товариств чи установ ім. Тараса Шевченка такі українські угруповання, в яких не було традиції називати їхні товариства чи установи іменами видатних людей), але не за статевим розподілом, тому що суто жіночі товариства чи установи носили імена визначних жінок.

Велика кількість тих товариств чи установ Альберти припинили вже своє існування, поділяючи в цьому долю переважної більшості всіх інших українських товариств чи установ не тільки

Альберти, а й усїєї Канади (зокрема можна тут додати, що ряд народних домів, які у цій статті подані, як ще існуючі, припинили вже, можливо, своє існування, чи припинили його на практиці, тому що їх тепер винаймають, здебільшого, сторонні люди для потреб останніх). Ритм бурливого росту в період, що охоплює 1900-ті, 1910-ті й 1920-ті роки, осягнення вершини цього росту в 1930-тих роках, і наглого занепаду в 1940-их і ранніх 1950-их роках відповідає теж таким же тенденціям у житті всіх інших українських товариств чи установ не тільки Альберти, а й усїєї Канади. Зате майже повний чи повний брак нових товариств чи установ ім. Тараса Шевченка в 1960-их, 1970-их, 1980-их, і дотеперішніх 1990-их роках між іншими українськими товариствами чи установами, як і в Альберті, так і в усій Канаді, паралелі не має, бо ці останні засвідчують новий ріст, спонуканий третьою хвилею української імїграції до Канади.

Порівняння цієї панорами Альберти з аналогічними панорамами Саскачевану й Манїтоби, двох інших канадських провінцій з раннім і масовим поселенням українців, ще неможливе, через брак ретельних досліджень.

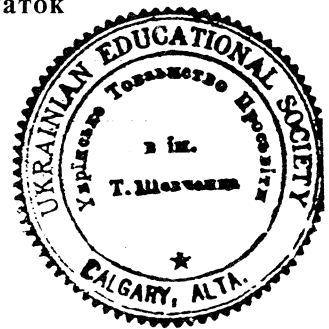
Ілюстрації відтисків печаток

[24]

[50]

[26]

[49]

[51]

Використана література
(зберезжено авторську пунктуацію)

1913

(1) “Павло Рудик”. *Канадиєць* (Edmonton, AB), рік II, ч. 8, 12 квітня 1913, стор. 4. Про [Русько-Українську] Бурсу [Колегію ім. Тараса Шевченка] в Едмонтоні.

1928

(2) “Інститут ім. Т. Шевченка в Едмонтоні, Алта”. У серійному виданні: *Кленовий лист: Канадійський Альманах: 1929* [1928] (Winnipeg), стор. 77. Про тодішній Канадійський інститут Тараса Шевченка і Український католицький інститут ім. Тараса Шевченка.

1929

(3) “Інститут ім. Т. Шевченка в Едмонтоні”. У серійному виданні: *Фарма: Канадійський альманах: 1930* (Winnipeg: Товариство Опіки над Українськими Переселенцями імені св. Рафаїла в Канаді [1929]), стор. 88-89. Про Український католицький інститут ім. Тараса Шевченка і команду “Шевченко”.

1930

(4) “Відділ ТУРФДім у Вегревил, Алта”. У частині: “Відділи й Товариства ТУРФДім в Алберті й Бритиш Коломбії”. У збірнику: *Альманах Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім в Канаді і братніх організацій: 1918-1929* (Winnipeg: Робітничо-Фармерське Видавниче Товариство, 1930), стор. 207-209.

(5) Кавюк, Н. “Відділ ТУРФДім в Пакан, Алта”. У частині: “Відділи й Товариства ТУРФДім в Алберті й Бритиш Коломбії”. *Там же*, стор. 213-214.

(6) “Розвиток робітничих організацій в Едмонтоні”. У частині: “Відділи й Товариства ТУРФДім в Алберті й Бритиш Коломбії”. *Там же*, стор. 185-192. Про Товариство Самообразование ім. Тараса Шевченка.

(7) “Дружина “Шевченко” в Едмонтоні виграла чемпіонат в гакових змаганнях”. *Західні Вісти/Western News* (Edmonton, AB), рік III, ч. 12, 21 березня 1930 р., стор. 5.

1934

(8) Дорош, Н. “З діяльності т-ва ‘Просвіта’ ім. Т. Шевченка, Келгари, Алта.” *Український голос* (Winnipeg), ч. 38, 19 вересня 1934 р.

(9) Дорош, Н. “З діяльності Т-ва ‘Просвіта’ ім. Т. Шевченка, Келгари, Алта”. *Український голос* (Winnipeg), 7 листопада 1934 р.

1937

(10) Кумка, М. “Літопис канадійських українців”. У серійному виданні: *Люстрований Календар “Українського Голосу” на рік 1938* (Winnipeg: Українська Видавнича Спілка в Канаді, б. д. [1937]), стор. 151-157. Про Читальню “Просвіти” [ім. Тараса Шевченка] в Едмонтоні та [Інститут ім. Тараса Шевченка] в Вегревілі.

1941

(11) “Народний Дім ім. Т. Шевченка”. У статті: “Церква св. Ап. Петра й Павла в Мондері, Алта”. У розділі: “Округа Мондер, Алта”. У частині: “Альберта: Бритійська Колюмбія”. У книжці: *1891 - 50 - 1941: Пропамятна книга з нагоди золотого ювілею поселення українського народу в Канаді,* уложена українськими католицькими священниками під проводом свого єпископа (Yorlton, SK: Єпископський Ординаріят, 1941), стор. 274-275. Про Товариство ім. Тараса Шевченка і Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Мондері.

(12) “Церква Вознесення Г.Н.ІХ. в Новому Сокалі, Алта”. У розділі: “Округа Едмонтон, Алта”. У частині: “Альберта: Бритійська Колюмбія”. Там же, стор. 259-260. Про Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Новому Сокалі.

(13) “Церковний Дім”. У статті: “Церква пресвятої Тройці в Плейн Лейк, Алта”. У розділі: “Округа Мондер, Алта”. У частині: “Альберта: Бритійська Колюмбія”. Там же, стор. 294-295. Про Український Католицький Парохіяльний Дім ім. Тараса Шевченка в Плейн Лейку.

(14) “Церковний Дім”. У статті: “Церква Різдва Матері Божої в Чипмені, Алта”. У розділі: “Округа Мондер, Алта”. У частині: “Альберта: Бритійська Колюмбія”. Там же, стор. 304-305. про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Чипмані.

(15) Лазарович, Петро І. “Злука Інституту ім. М. Грушевського з Бурсою ім. Т. Шевченка у Вегревил”. У його статті: “Історія Інституту ім. Мих. Грушевського в Едмонтоні, Алберта”. У книжці: *Ювілейна книга 25-ліття інституту ім. Михайла Грушевського в Едмонтоні / Silver Jubilee Book of The M. Hrushevsky Ukrainian Institute in Edmonton*: Інститут [ім. Михайла Грушевського], 1943, стор. 14-16.

1948

(16) Гавінчук, Н. В. “Українська Греко-Православна Церковна Громада Св. Вознесення в Смокі Лейк, Алберта”. У серійному виданні: *Ілюстрований Календар Рідна Нива на звичайний рік 1949* (Winnipeg, Видавнича Спілка “Еклезія”, [1948], стор. 109-112. Про Українське Просвітне Товариство ім. Тараса Шевченка та Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

1949

(17) Гавінчук, Н. В. “Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Смокі Лейк, Алта”. У частині: “Міста і провінція”. У кн.: *Пропам'ятна книга Українського Народного Дому у Вінніпегу*: Український Народний Дім у Вінніпегу, 1949, стор. 672-674.

(18) [Зварич, Петро.] “Уривки зі споминів П. Зварича з Вегревил, Алта”. У статті: “Місто Вегревил в Алберті”. У частині: “Міста і провінція”. Там же, стор. 641-660. Про Товариство ім. Тараса Шевченка, Інститут ім. Тараса Шевченка і Бурсу ім. Тараса Шевченка.

1956

(19) “Chipman National Hall”. *Юнацтво/Youth* (Edmonton, AB), річник XII, ч. 10, листопад 1956, стор. 6-7. Про Товариство ім. Тараса Шевченка і про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

1958

(20) “Перша українська хата в Едмонтоні...” *Український Піонер*, рік III, ч. 6, серпень 1958 р., зовнішня стор. фронтової обкладинки. Фотографія хати, в якій приміщувалася Читальня ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(21) “Свідок великих змін і поступу”, *Український Піонер*, рік III, ч. 6, серпень 1958 р., стор. 10-14. Про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Кріку [Beaver Creek] і Читальню ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(22) Skwarok, J., OSBM. “The Ukrainian`Bursas` or Hostels.” У частині: “The Ukrainian Private Schools.” У його книжці: *The Ukrainian Settlers in Canada and Their Schools with Reference to Government, French Canadian, and Ukrainian Missionary Influences: 1891-1921* (Edmonton, 1958), стор. 72-77. Про Русько-Українську Бурсу, Колегію ім. Тараса Шевченка і Канадський Інститут Тараса Шевченка, обоє в Едмонтоні.

1960

(23) І., І. “Український Народний Дім (Український Католицький Союз) в Едмонтоні, Алберта”. У частині: “З життя наших установ й організацій”. У серійному виданні: *Календар “Українських Вістей”: 1961* (Едмонтон: Видавництво “Українські Вісті”, [1960]), стор. 60-62, 64-66. Про Читальню “Просвіти” ім. Тараса Шевченка.

1962

(24) Гладишевський, Мирослав. “Товариство ‘Народний Дім’”. У частині: “Українські католицькі організації”. У його книжці: *1912-1962: Ювілейна пам'ятка в 50-ліття існування української католицької парафії в Калгарах, Алберта* [1962], стор. 109-115. Про Товариство Народного Дому ім. Тараса Шевченка і Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Калгарі.

(25) Він же. “The Association ‘Narodny Dim’ (1922-1943).” У частині: “Ukrainian Catholic Organizations.” *Там же*, стор. 151. Про Товариство Народного Дому ім. Тараса Шевченка, і Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Калгарі.

1966

(26) “Жвавша організаційна праця”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. У книжці: *Український Католицький Союз: Український Народний Дім, 1909-1965. Пропамятна книга* [1966], стор. 50-51. Про Читальню “Просвіти” ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(27) “Заснування Бурси ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні”. *Там же*, стор. 75-79. Про Канадійський Інститут Тараса Шевченка.

(28) Масляник, О. “Осередок Н.Т.Ш. на західну Канаду: Його історія та діяльність”. *Там же*, стор. 410-422.

(29) “Оживлена діяльність молоді”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. *Там же*, стор. 51-58. Про Читальню “Просвіта” ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(30) “Оживлена діяльність українських студентів”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. *Там же*, стор. 88-96. Про Український Католицький Інститут ім. Тараса Шевченка і Команду Гокей під назвою Шевченко в Едмонтоні.

(31) “Перші підвалини”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. *Там же*, стор. 37-41. Про Читальню “Просвіта” ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(32) “Статут Т-ва ‘Просвіта’ в Едмонтоні”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. Там же, стор. 41-45. Про Читальню “Просвіта” ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні. Також про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Крік і Читальню ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(33) “Церква і школа — головна програма діяльності владики Кир Никити”. У статті: “Нарис історії Українського Народного Дому в Едмонтоні”. Там же, стор. 80-88. Про Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Смокі Кейк і Канадійський Інститут Тараса Шевченка в Едмонтоні.

1968

(34) Господин, А. “Культурно-освітні товариства Алберти”. У його статті: “Огляд просвітних товариств у Канаді”. У книжці: *Сторіччя Матері “Просвіти”*: Нарис Історії Матірнього Товариства Просвіти і огляд просвітних товариств у Канаді (Winnipeg: Українське Товариство Читальня “Просвіта”, 1968), стор. 297-298. Про Товариство ім. Тараса Шевченка, Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Мондері, та Товариство ім. Тараса Шевченка в Чипмані, Українське Просвітне Товариство ім. Тараса Шевченка в Смокі Лейк, Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Новому Сокалі, Український Католицький Парохіяльний Дім ім. Тараса Шевченка в Плейн Лейку, Товариство ім. Тараса Шевченка в Скаро, Народний Дім [ім. Тараса Шевченка] в Калгарі.

(35) Марунчак, Михайло Г. “Алберта”. У розділі: “Культурно-освітня праця”. У його книжці: *Історія українців Канади* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук в Канаді, 1968), стор. 184-196. Про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Кріку, Читальню ім. Тараса Шевченка та Читальню “Просвіти” ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, і Бурсу ім. Тараса Шевченка в Вегревілі.

(36) Він же. “Бурси й інститути”. Там же, стор. 161-170. Про Русько-Українську Бурсу й Колегію ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні і про Бурсу ім. Тараса Шевченка в Вегревілі.

1969

(37) Ничка, Методій, о. “Народний Дім у Мондері”. У його статті: “Мондер учора і сьогодні”. У книжці: Мондер учора і сьогодні: Із приводу благословення нової Церкви св. Верховних Апостолів Петра й Павла: Мондер, Алберта — 29 червня 1969 р., стор. 56-57. Про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(38) Nychka, Methodius, Rev. "Narodny Dim in Mundare." У його статті: "Mundare Yesterday and Today." Там же, стор. 127-129. Про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

1970

(39) Marunchak, Michael H. "Alberta." У розділі: "Cultural-Educational Work." У частині: "The First Era: Pioneer Era." У його книжці: *The Ukrainian Canadians: A History / L'Histoire des Ukrainiens-Canadiens* (Winnipeg: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970), стор. 167-173. Про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Кріку і Читальню ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, Читальню "Просвіти" ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні, Інститут ім. Тараса Шевченка в Вегревілі, ілюстрація на стор. 203, і Бурсу ім. Тараса Шевченка в Вегревілі.

(40) Він же. "Bursas and Institutes." У частині: "The First Era: Pioneer Era." Там же, стор. [154]-160. Про Русько-Українську Бурсу й Колегію ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні [та ілюстрація на стор. 192], Бурсу ім. Тараса Шевченка в Вегревілі [та ілюстрація на стор. 203], і Канадійський Інститут Тараса Шевченка в Едмонтоні.

1972

(41) Марунчак, Михайло Г. "Організують читальню". У розділі: "Перша церква та перша читальня в Канаді". У його книжці: *Студії до історії українців Канади*, том IV, 1970-72, стор. 82-84. Про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Кріку.

1973

(42) "Пом'яник наших членів і добродіїв". У збірнику: *Західньоканадський збірник* [Частина I] (Канадське Наукове Товариство ім. Шевченка, Осередок на Західню Канаду, 1973), стор. 194.

(43) Хом'як, Михайло. "Хроніка Осередку Наукового Товариства ім. Шевченка на Західню Канаду (від 3 грудня 1955 р. до 1 вересня 1973 р.)". Там же, стор. 175-193.

(44) "Члени Осередку НТШ на Західню Канаду". Там же, стор. 194.

1974

(45) Gregorovich, Andrew. "1912: Paul Rudyk" У його книжці: *Chronology of Ukrainian Canadian History* (1974), стор. 16. Про Бурсу й Колегію ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(46) Він же. “1917: Taras Shevchenko Bursa” *Там же*, стор. 20.
Про Бурсу ім. Тараса Шевченка у Вегревілі.

1975

(47) “Пом’яник наших членів”. У кн.: *Західньоканадський збірник*. Частина II. Канадське наукове товариство ім. Шевченка, Осередок на Західню Канаду, стор. 326.

(48) Хом’як, Михайло. “Хроніка Осередку Наукового Товариства ім. Шевченка на Західню Канаду”. *Там же*, стор. 321-326.

(49) “Члени Осередку НТШ на Західню Канаду (1975)”. *Там же*, стор. 343.

(50) “Chipman.” У частині: “National Homes.” У книжці: *Ukrainians in Alberta, Ukrainian Pioneers’ Association of Alberta, 1975*, стор. 151-152. Про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(51) “Edmonton.” У частині: “National Homes.” *Там же*, стор. 152-156. Про Читальню “Просвіти” ім. Тараса Шевченка.

(52) “Mundare.” У частині: “National Homes.” *Там же*, стор. 158-169. про Товариство ім. Тараса Шевченка і Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(53) Prokop, Dmytro. “The Taras Shevchenko Institute.” *Там же*, стор. 97-100. Про Канадійський Інститут Тараса Шевченка і Український Католицький Інститут ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(54) “Smoky Lake.” У частині: “National Homes.” *Там же*, стор. 171-173. Про Українське Просвітне Товариство ім. Тараса Шевченка і Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(55) “Vegreville.” У частині: “National Homes.” *Там же*, стор. 175-178. Про Інститут ім. Тараса Шевченка.

1976

(56) Шатульський, Матвій. “Драматичні товариства на початку заснування ТУРФДім”. У збірнику: *Альманах П’ятдесятиріччя Жіночих Відділів Товариства Об’єднаних Українських Канадців: 1922-1972* (Торонто: “Кобзар”, 1976), стор. 133-135. Про Товариство Самообразования ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(57) Florkewich, Violet. “Ukrainian Greek Orthodox Church — Carvel.” У книжці: *Hills of Hope* (Spruce Grove, AB: Carvel Unifarm [c1976]), стор. 139. Про Православний Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(58) Swyrypa, Frances. “Organizations of Sts. Peter and Paul Ukrainian Greek Catholic Parish.” У розділі (з власною пагінацією): “Mundare.” У її звіті: “The Ukrainian Bloc in East Central Alberta: A Report Submitted to the

Director: Ukrainian Cultural Heritage Village: Alberta Culture,” том II (Без місця видання, 1976), стор. 6. Про Товариство ім. Тараса Шевченка та Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(59) Вона ж. “Pacan.” “Там же”, том VI, стор. 8. Про Товариство ім. Тараса Шевченка і Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(60) Вона ж. “Ukrainian Organizations / Activities.” У розділі (з власною пагінацією): “Chipman.” “Там же”, том II, стор. 2. Про Товариство ім. Тараса Шевченка та Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(61) Вона ж. “Ukrainian Organizations / Activities.” У розділі (з власною пагінацією): “Smoky Lake.” “Там же”, том IV, стор. 4. Про Українське Просвітне Товариство ім. Тараса Шевченка та Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

(62) Вона ж. “Ukrainian Organizations / Activities.” У розділі (з власною пагінацією): “Vegreville.” “Там же”, том II, стор. 11-12. Про Інститут ім. Тараса Шевченка і Бурсу ім. Тараса Шевченка.

1980

(63) “Mundare Ukrainian Greek Catholic National Hall.” У книжці: *Memories of Mundare: A History of Mundare and Districts* (Mundare Historical Society [c1980]), стор. 47-51. Про Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

1982

(64) Krežanowski, Philip. “Chipman Ukrainian Greek Catholic National Hall.” У книжці: *Pride in Progress: Chipman — St. Michael — Star and Districts* (Chipman: Alberta Rose Historical Society, 1982), стор. 150. Про Товариство ім. Тараса Шевченка та Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка.

1983

(65) Makuch, Andrij. “Ukrainian Halls in Alberta Constructed before 1940.” У його монографії: *The Kiew ULFTA Hall: A Structural History*. (Б. м. [Edmonton, AB], Ukrainian Cultural Heritage Village, 1983), стор. 189-190. Про Український Фармерський Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Гайленді, Український Греко-Католицький Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Чипмані, [Народний Дім ім. Тараса Шевченка] в Новому Сокалі [під: Коретнік/Holden], Народний Дім Освітнього Товариства ім. Тараса Шевченка в Ляк Бельвю [Lac Bellevue], Українська Народна Читальня ім. Тараса Шевченка в Лаймстон Лейку [Limestone Lake], Ук-

раїнський Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Моркам [Morecambe], Український Католицький Парохіяльний Дім ім. Тараса Шевченка в Плейн Лейку, Український Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Смокі Лейк, Український Освітній Дім ім. Тараса Шевченка в Соргільді/Тудорі, Товариство ім. Тараса Шевченка в Бюфорді [Buford], Інститут ім. Тараса Шевченка в Вегревілі, Народний Дім ім. Тараса Шевченка в Ворвіку [Warwick], Народний Дім Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім ім. Тараса Шевченка в Во [Waugh].

(66) Martyniuk, Henia J. "History of Ukrainian Farmers' National Home of Taras Shevchenko: Highland, Alberta." У книжці: *Our Legacy: History of Smoky Lake and District and Family Histories of Men and Women Who Pioneered This Area*. Smoky Lake and District Cultural and Heritage Society and the Town of Smoky Lake [c1983], стор. 232-235.

(67) "North Kotzman Ukrainian greek Orthodox Church and Shevchenko Cemetery." *Там же*, стор. 201-202.

(68) Ratsoy, Bill. "Ukrainian National Hall: Ukrainain Educational Association of Taras Shewchenko: Smoky Lake, Alberta." *Там же*, стор. 235-239.

(69) Прокоп, Дмитро. "Інститут Тараса Шевченка". У розділі: "Змагання українських піонерів на освітньому полі". У його книжці: *Українці в Західній Канаді: До історії їхнього поселення та поступу* (Едмонтон, 1983), стор. 102. Про Канадійський Інститут Тараса Шевченка в Едмонтоні.

(70) Він же. "Українська бурса в Едмонтоні". *Там же*, стор. 98-99. Про тамошню [Русько-]Українську Бурсу [й Колегію ім. Тараса Шевченка].

1984

(71) "In Other Canadian Cities." У збірнику: *Our Stage: The Amateur Performing Arts of the Ukrainian Settlers in Canada* (Toronto: Kobzar Publishing Company Ltd., 1984), стор. [33]-37. про Читальню ім. Тараса Шевченка в Едмонтоні й Товариство Самоосвічення [ім. Тараса Шевченка] в Едмонтоні (є фотографії в першій групі фотографій).

1987

(72) Прокоп, Дмитро. "Народний Дім у Вегревил, Алберта — 1914". У статті: "Дещо про українців в Алберта". У його книжці: *Українці в Західній Канаді: До історії поселення та поступу* (Вінніпег, 1987), стор. 327. Також про Бурсу ім. Тараса Шевченка.

(73) “Баффало/Кеппон, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 74”. У частині: “Branch Histories.” У книжці: *Сумківські стежки: Історія СУМК Провінції Альберти та Британської Колумбії: 1931-1988* (Едмонтон, 1990), стор. 125. про Відділ Союзу Української Молоді Канади в Кепоні [Carpon].

(74) “Белліс, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 86”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 122. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(75) “Бюрфорд”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 126. Про Товариство ім. Тараса Шевченка.

(76) “Варспайт, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 184”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 350. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(77) “Васетна, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 216”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 351. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади в Васкатено.

(78) “Вастао, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 46”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 349. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(79) “Вегревіль, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 90”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 331-332. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(80) “Витфорд, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 127”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 362. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(81) “Візел Крик, Відділ ім. Симона Петлюри”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 353. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(82) “Дейжарле, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 131”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 138. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(83) “Дейсленд, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 65”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 136. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(84) “Інленд[л]/Вегревіль, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 88”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 274. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(85) “Інститут Тараса Шевченка”. У розділі: “Розвиток організацій”. *Там же*, стор. 6. Про Інститут у Вегревілі.

(86) “Кагвин, Відділ ім. Юрія Федьковича/Тараса Шевченка ч. 39”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 275. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(87) “Кеппон/Баффало, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 74”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 132-133. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади в Кепоні.

(88) “Сарраїл, Відділ ім. Тараса Шевченка”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 299. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(89) “Сода Лейк, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 136”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 309. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(90) “Спрінг Крік, Відділ ім. Тараса Шевченка ч. 132”. У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 309. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади.

(91) “Bellis.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 122. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 86.

(92) “Bellis.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 402. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 86.

(93) “Buffalo/Сарпон.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 125. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 74 в Кепоні.

(94) “Buffalo (Сарпон).” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 403. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 74 в Кепоні.

(95) “Сарпон/Buffalo.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 133. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 74 в Кепоні.

(96) “Buffalo (Сарпон).” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 405. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 74 в Кепоні.

(97) “Daysland.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 137. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 65.

(98) “Daysland.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 405. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 65.

(99) “Desjarlais.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 138. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 131.

(100) “Desjarlais.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 405. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 131.

(101) “Inland/Vegreville.” *Там же*, стор. 274. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 88.

(102) “Kahwin.” *Там же*, стор. 276-279. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Юрія Федьковича й Тараса Шевченка ч. 39.

(103) “Kahwin.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 416. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Юрія Федьковича й Тараса Шевченка ч. 39.

(104) “Pruth (Soda Lake).” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 418. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 136.

(105) “Sarrail.” *Там же*, стор. 299. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка.

(106) “Sarrail.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 419. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка.

(107) “Soda Lake.” *Там же*, стор. 309. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 136.

(108) “Spring Creek.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 309. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 132.

(109) “Spring Creek.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 420. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 132.

(110) “Taras Shevchenko Institute.” У розділі: “Розвиток організацій”. У частині: “Provincial SUMK History.” *Там же*, стор. 24. Про Інститут ім. Тараса Шевченка в Вегревілі.

(111) “Vegreville.” У частині: “Branch Histories.” *Там же*, стор. 333-346. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 90.

(112) “Vegreville.” У розділі: “Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members.” У частині: “Epilogue: Bibliography: Appendix.” *Там же*, стор. 424-425. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 90.

(113) "Wahstao." У частині: "Branch Histories." *Там же*, стор. 333-346. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 46.

(114) "Wahstao." У розділі: "Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members." У частині: "Epilogue: Bibliography: Appendix." *Там же*, стор. 426. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 46.

(115) "Warspite." У частині: "Branch Histories." *Там же*, стор. 350. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 184.

(116) "Waskatenau." У частині: "Branch Histories." *Там же*, стор. 352. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 216.

(117) "Waskatenau." У розділі: "Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members." У частині: "Epilogue: Bibliography: Appendix." *Там же*, стор. 426. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 216.

(118) "Weasel Creek." У частині: "Branch Histories." *Там же*, стор. 354. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Симона Петлюри/Тараса Шевченка ч. 67.

(119) "Weasel Creek (Radway)." У розділі: "Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members." У частині: "Epilogue: Bibliography: Appendix." *Там же*, стор. 426. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 67.

(120) "Whitford." У частині: "Branch Histories." *Там же*, стор. 363. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Симона Петлюри/Тараса Шевченка ч. 127.

(121) "Whitford." У розділі: "Alberta and British Columbia SUMK Branch Executive Members." У частині: "Epilogue: Bibliography: Appendix." *Там же*, стор. 427. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 127.

1993

(122) Kutash, Ihor George. "The Ukrainian Orthodox Church in Bellis, Alberta: A Historiographical Sketch." У книжці: *All Saints Ukrainian Orthodox Church: Bellis, Alberta: Sixtieth Anniversary: 1933-1993: Sunday, August 15, 1993* [1993], стор. 1-11. Про Відділ Союзу Української Молоді Канади ім. Тараса Шевченка ч. 86 на стор. 2.

(123) Марунчак, Михайло Г. "Читальні й просвітні організації в піонерській добі та їхнє націотворче значення". У збірнику: *Життєвий досвід українців у Канаді: Рефлексії* (Українська Вільна Академія Наук у

Канаді, 1994), стор. 93-114. Про Читальню ім. Тараса Шевченка в Бівер Кріку.

1996

(124) Ворон, Микола; Малицький, Олександр. “Калгарі в українській сфрагістиці”. *Сфрагістика* (Calgary, AB), [рік I], ч. 1, жовтень 1996, стор. 30-38. Про печатку Товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка на стор. 34 і 37.

Після ювілейного вечора Яра Славутича в січні 1998 р.
Зліва: Ю. Красноштан, Т. Назаренко, ювіляр, П. Саварин.

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ “СЛОВО” (1954 — 1997)

Як видно з віддалі 43 років існування, Об'єднання письменників “Слово” можна поділити на три характерні своїми особливостями періоди.

Почалося ОУП “Слово” на поселеннях у США в умовах не зовсім нової, зате іншої, складнішої та значно гіршої ситуації, ніж це було відразу після закінчення Другої світової війни. Проте обопільне пов'язання національної долі українців на батьківщині й поза нею поклато на організаторів Об'єднання велику відповідальність не творити ризикованої затії, а справжню письменницьку організацію, яка почала б діяти в широкому засягу та збирати розпорошені письменницькі сили.

ОУП “Слово” продовжувало й розвивало на поселеннях ідеологію та діяльність європейського Мистецького українського руху (МУР-у), дарма що на новій статутівій базі.

Після попередньої підготовки відбулася в червні 1954 року в Нью-Йорку основоположна нарада українських літераторів і мистців, що мешкали в Нью-Йорку, Філядельфії та околицях. Учасники наради вислухали доповідь Григорія Костюка на тему “Український письменник, його варстат праці й перспективи видання творів”. Доповідь викликала широку дискусію, а нарада ухвалила, що “з того дня існує і діє письменницька організація під назвою Об'єднання українських письменників в еміграції “Слово”. Було обрано тимчасову управу Об'єднання в складі Григорія Костюка, Юрія Лавріненка й Докії Гуменної. Головування доручено найбільш активному організаторові, літератору Г. Костюкові. Настрій серед присутніх був піднесений, нарада закінчилася літературно-вокальною програмою.

З того часу Г. Костюк та інші приступили до активної праці, збираючи та організовуючи письменницькі сили. Три роки тривав цей організаційний період.

19 січня 1957 року відбулася друга ширша нарада, на якій підсумовано пророблену організаційну працю, схвалено статут, обрано нову управу, яку очолив Г. Костюк. Учасники наради висловили побажання скликати перший загальноеміграційний з'їзд письменників. У рядах ОУП “Слово” вже тоді було понад 90 членів із різних країн поселення. Одним словом, управа Об'єднання виявила надзвичайну активність. А тепер розглянемо окремо кожен із трьох періодів діяльності “Слова”.

Перший період тривав 18 років — від 1957 до 1975 року. Це був з кожного погляду і в буквальному розумінні костюківський період.

Бажаний загальноеміграційний з'їзд успішно відбувся 6-7 грудня 1958 року. “Важливість цього з'їзду, — пише Г. Костюк, — була в тому, що це вперше після з'їздів у Європі зустрілися знову трудівники українського мистецького слова з усіх країн українського поселення: США, Канади, Англії, Аргентини, Бразилії, Венесуелі, Австралії, Німеччини та Франції”. На з'їзді було заслухано кілька доповідей, між ними найцікавіші на той час: Богдан Кравців — “Сучасна літературна ситуація в Україні”, Юрій Лавріненко — “Сучасний етап української еміграційної літератури”. Після коротких, але жвавих і наскрізь цікавих дискусій, з'їзд обрав нову управу ОУП “Слово”: Григорій Костюк — голова та Улас Самчук, Іван Багряний, Юрій Лавріненко, Докія Гуменна, Богдан Кравців, Іван Керницький і Богдан Бойчук — члени управи. Схвалено проект звернення українських письменників на еміграції до українських письменників на батьківщині. Цей перший значний документ ОУП “Слово” чітко вказує на обопільні завдання України та еміграції — твердо стояти в обороні української культури: “Тому нашим і вашим завданням є всіма силами добиватися такого становища для України, щоб не повторилося, щоб не продовжувалося страшне лихоліття української культури [підкреслення моє]. Щоб не було знову довгих реєстрів невинно замучених і забитих людей, щоб не треба було знову реабілітувати знищених літераторів, мистців і вчених”.

Це був хвилюючий голос еміграційної письменницької організації — спонукати українців на батьківщині боротися за своє право на життя, свободу й культуру.

Цей з'їзд дав також поштовх до створення власного друкованого органу у формі неперіодичних збірників. Перший такий збірник літератури, мистецтва, критики й документації під назвою *Слово* з'явився в 1962 році.

За час першого періоду відбулося чотири з'їзди, чотирнадцять новорічних зустрічей та понад сто літературних вечорів і доповідей на різні теми у різних містах та в різних країнах українського поселення.

Важливим актом молодого Об'єднання, що заслуговує на увагу, була телеграма від 20 грудня 1954 року до другого з'їзду письменників Радянського Союзу в Москві. “Висловлюючи своє співчуття письменникам усіх народів СРСР, що зібралися на свій з'їзд., ми висловили своє побажання, щоб вони спробували на з'їзді виясни-

ти, чому лише з одної української літератури, за одне семиріччя 1930-их років, із 259 активnodіючих письменників зникло 223 письменники? Де вони? Яка їх доля? За що їх викреслено з життя народу?” Висилаючи телеграму, ОУП “Слово” не чекало відповіді. Вони лише вважали своїм обов’язком нагадати з’їздові і тим режимним наглядачам над літературою, що ОУП “Слово” й вільний світ про це не забувають і ніколи не забудуть.

Об’єднання вже тоді було в контакті з польським Інститутом літерацьким і з відомим місячником *Культура* в Парижі, з Інститутом єврейської культури та єврейською секцією ПЕН-Клубу в Нью-Йорку; тісний контакт мали також із болгарськими екзильними письменниками.

Від 1957 року ОУП “Слово” мало двох своїх членів в управі американської філії ПЕН-Клубу екзильних письменників. На форумі цього Клубу 1958 року українська делегація влаштувала літературний вечір, присвячений 25-річчю смерті М. Хвильового та його сучасників. Цікаву доповідь виголосив там Ю. Лавріненко. Ця доповідь пізніше була опублікована в американському збірнику *Culture-Essays* і знайшла широкий відгомін у світовій пресі. ОУП “Слово” також тримало зв’язки з міжнародною організацією Amnesty International, яка, до речі, дуже багато зробила в справі звільнення В. Чорновола.

Об’єднання широко співпрацювало з українськими науковими установами: УВАН, НТШ, Українське історичне товариство та Науково-публіцистичний інститут, а зокрема над створенням *Енциклопедії українознавства*.

Одним словом, ОУП “Слово” мало велике значення як у суспільно-історичному, так і в творчо-ідейному плані. Найбільшу увагу приділили наші письменники українській людині в умовах радянської дійсності. І тут на першому плані стоїть роман *Ротонда душогубців* Годося Осьмачки. “Це страхітливий, — пише Г. Косюк, — але мистецьки правдивий образ розп’яття народу нашого в роки сталінської деспотії”.

Велику романтичну візію розгорнула перед читачем Докія Гуменна. Вона, вирвавшись зі сталінської доби, поринула на тричотири тисячоліття в минуле і там, ідучи шляхом дослідника, психолога й візіонера шукала вічних джерел нашого національного буття. Її новаторські та оригінальні почини, до речі, ще досі належно не оцінені критикою.

Роман Уласа Самчука *Чого не гоїть вогонь*, один з небагатьох кращих творів на сучасну тему. В той час, коли його останній роман *На твердій землі* ніби завершує певний етап з великої епопеї української людини, що почала свій похід з його першого значного твору *Волинь*.

Подібні проблеми, але по-своєму розглядав також Іван Багрянний у романах *Маруся Богуславка* (1957), *Людина біжить над прірвою* (1965). У цих творах автор змалював глибоку віру в людину, в її творчу, братерську, людську душу, витривалу й незрадливу. Про це писали також інші письменники, може менш помітні на мистецькому обрії. Про них я тут не буду говорити з уваги на обсяг праці.

Підсумовуючи прозову творчість членів ОУП “Слово”, треба сказати, що літературний процес у добу “Слова” дійшов до зрілої рівноваги та що українська проза зробила великий крок уперед.

Юрій Шевельов, говорячи про МУР-івську добу, писав, що “в змаганні між прозаїками й поетами в ту добу перемагали поети”. Вони розгорнули глибше і своєрідніше філософське бачення світу та повели активніше шукання нових мистецьких форм і засобів.

Подиву гідну активність виявив Василь Барка. Його *Псалом голубиного поля* (1958), *Океан* (1959) і *Лірник* (1968) відкрили, у певній мірі, нову ланку не тільки в творчій біографії, а й в українській еміграційній поезії взагалі. Поруч із ним у поезії посів провідне місце Вадим Лесич. Поет вибагливий до слова, винахідливий до свіжого нестертого образу. Лесич уніс багато нового в евфонію та розповідно-речитативну форму найновішої нашої поезії.

Пісняр Роман Купчинський видав новий твір *Скоронад*. Це цікава поема сатирично-романтичного стилю, написана канонічним ямбічним розміром, але, на жаль, не відкриває якихось нових обріїв у сучасній українській поезії.

Олекса Стефанович цілком несподівано порадував нас 1968 і 1969 років ваговитими циклами поезій, що появилися в *Сучасності*. Це була справді поява високого і неповторного звучання.

Палкий історіософ Євген Маланюк видав 1954 року том вибраних своїх поезій, а в наступні роки — три нові збірки: *П'ята симфонія* (1954), *Остання весна* (1959) і *Серпень* (1964). Він важко переживав збайдужіння сучасної людини, а зокрема її зматеріялізованість і духовне здрібніння.

Іван Багрянний блиснув своєю трагедійною, інвективно-сатиричною та викривальною поемою *Антон Біда — герой труда* (1956), демонструючи свою неабияку силу поета-трибуна.

Відзначаючи тогочасне поетичне надбання Яра Славутича — *Оазу* (1960), помічаємо, що поет продовжував те, що здобув ще у Західній Європі, синтезу форми й мистецького образу. Він зумів виявити свої ліричні почуття. Мета збірки — погасити вибухи духовної *Спраги* (1950), спраги того, що нас мучило на еміграції. Окремим чаром пройняті його збірки *Маєстат* (1962) і *Завойовники прерій* (1968). У них творчість поета — щасливе спо-

лучення глибокої ідейности з доброю мистецькою формою. Могутньо тут звучить кантата “Слава Мазепі”, яку поклав на музику М. Фоменко. На великому полотні розписана також його “Полтавська битва”, уривок із втраченої поеми “Мазепа”, що, крім ліричних відступів, має багаті епічні ознаки. Головна ідея збірки *Завойовники прерій* — нова і дуже важлива для кожної української людини в еміграції: “Україна, — як слушно відзначив Леонід Полтава у рецензії на цю збірку, — є не лише на рідній землі, а й за океаном — вона є там, де є українська людина”.

Остап Тарнавський — поет, есеїст, світлоглядово близький до Богдана Нижанківського. В останніх своїх двох книжках поезії *Мости* (1956) і *Самотнє дерево* (1960) виявив своє філософічне вникнення у проблеми сучасного світу й людини. Високий інтелектуалізм — наскрізна особливість його поезій.

Олекса Веретенченко, поет тонкого музичного світовідчуття, охопив усю складність нашої трагічної доби.

У цьому ж аспекті пішла поезія вдумливого і суворого майстра Ігоря Качуровського, тонкого лірика Бориса Олександрова, поезія серця й філософсько-етичних роздумів В. Онуфрієнка, вірші Марти Тарнавської, Миколи Щербака...

“Нью-Йоркська група поетів, — пише Г. Костюк, — була свіжим, у всякому разі ферментуючим елементом в ОУП “Слово”. Вона була “фактом новим і збуджуючим. З їхньою появою поста-ла проблема «батьків і дітей», традиції і новаторства”.

Таким чином, Об’єднання може гордитись і поетичним сектором літератури, який завершив наш перший період багатою, різноманітною палітрою форм, засобів, стилів і напрямів.

Літературна критика у нас була, але її здобутки невеликі: окремі статті, рецензії, замітки. Монографічних досліджень та оглядів, за винятком досліджень Юрія Шереха та *Модерної української поезії* (Філядельфія, 1950) і *Розстріляної музи* (Детройт, 1955) Яра Славутича, наші письменники й поети від літературної критики не дочекались.

На четвертому з’їзді ОУП “Слово”, що відбувся 28-29 листопада 1970 року в Нью-Йорку, Григорій Костюк прочитав доповідь “З літопису літературного життя в діаспорі: До 15-річчя діяльності Об’єднання українських письменників «Слово» 1954-69”. У ній він підсумував працю Об’єднання, вказуючи на його творчі здобутки.

Арешти діячів культури в Україні були широко обговорені на поширеній нараді Об’єднання 17 вересня 1972 року. У цій справі вислано офіційного листа до Президента Америки перед його поїздкою до СРСР із гарячим проханням заступитись за українських культурних діячів. З метою привернути увагу в світі до арештів в

Україні вислано понад 50 листів англійською і французькою мовами до світових організацій і визначних діячів культури з проханням стати в їх обороні.

Об'єднання поробило заходи для видання посмертної спадщини деяких відійшлих членів "Слова". Б. Бойчук підготував видання поезій О. Стефановича, а Святослав Гординський зредагував збірку поезій О. Лятуринської, що їх збрала і підготувала О. Соловей. За ініціативою д-ра М. Данилюка поставлено пам'ятник на могилі О. Лятуринської у Бавнд-Бруку, а в Мужені заходами Винниченківської комісії УВАН поставлено новий пам'ятник на могилі В. Винниченка. Робилися також заходи до впорядкування могил А. Любченка й А. Коломийця. Відділ ОУП "Слово" в Канаді під проводом Ю. Стефаніка перебрав видання п'ятого й наступних збірників. Тоді ж видано *Антологію української поезії в Канаді, 1898-1972*, яку склав Яр Славутич.

Протягом першого періоду праця Об'єднання виявлялася в двох аспектах: організаційному та творчому. Голова Г. Костюк виконав велику працю у всіх ланках діяльності "Слова". Вдячні члени Об'єднання 1972 року широко відсвяткували ювілейну зустріч 70-річчя з дня народження і 45-річчя літературно-наукової праці свого голови. На з'їзді ОУП "Слово" в 1975 році, Г. Костюк, вважаючи, що він виконав свої завдання як голова, попросив зібраних звільнити його від цього відповідального обов'язку, щоб він міг віддати всі сили й знання літературі й науці. Однак його співпраця з Об'єднанням ніколи не обривалася.

З'їзд виконав його бажання та обрав на голову секретаря Об'єднання Остапа Тарнавського. Так і закінчився перший період діяльності ОУП "Слово".

II

1982 рік записався в літописі Об'єднання важливою подією. Від 11 до 13 червня проходив у Торонті шостий з'їзд Об'єднання, на який прибуло 70 українських письменників з різних міст Америки, Канади, Європи та Австралії. Це був незабутній з'їзд зустрічей, широкого обміну думками й планами на майбутнє. Усе проходило на високому професійному рівні. З'їзд заманіфестував свій тісний зв'язок із літературним процесом в Україні, гостро протестуючи проти переслідування своїх колег по перу на рідних землях. На з'їзді обрано президію Об'єднання (попередньо вживалося слово управа): Григорій Костюк — почесний голова, Остап Тарнавський — голова, Юрій Стефанік — заступник голови й голова Канадського відділу "Слова", Святослав Гординський — заступник голови й, голова Американського відділу "Слова", Юрій Бойко — заступ-

ник голови та уповноважений на Європу, Дмитро Нитченко — заступник голови та уповноважений на Австралію, Осип Зінкевич — секретар, Уляна Старосольська — касир, Богдан Бойчук, Докія Гуменна, Іван Керницький, Олександра Копач, Олекса Розмай (Веретенченко), Богдан Рубчак, Улас Самчук і Данило Струк — члени президії. Контрольна комісія: Іван Смолій, Іван Коровицький, Іван Боднарчук. На з'їзді багато уваги присвячено збірнику *Слово* з уваги на двадцятиріччя його появи. Зібрані були задоволені, що збірники гідно репрезентували Об'єднання і користуються авторитетом серед читачів. Того ж року відзначено 80-річчя Григорія Костюка, довголітнього голови й почесного голови та першого редактора збірників *Слово*.

Уже після шостого з'їзду відійшов у вічність член-засновник “Слова” і постійний довголітній член президії Об'єднання поет Вадим Лесич.

У 1983 році з'явилася на сторінках *Ethnic Forum* 17-ти сторінкова стаття Володимира Жили “Recent Development of Ukrainian Letters in the United States”. На статтю zareагував новий голова Об'єднання, який писав авторові: “Щиро дякую Вам і разом з тим вітаю Вас з цим великим успіхом. Всі наші літератори повинні бути Вам вдячні, що Ви популяризуєте їхню працю в англomовному виданні, тим самим доносите про це для загального читача. Ваша праця інформує дуже точно і вичерпно про наше літературне життя на цій новій землі нашого поселення. Я розмовляв телефоном з Григорієм Костюком і згадав йому про Вашу працю, і він також похвально про неї висловився” (з листа до автора, 13 листопада 1983 року).

У листопаді того ж року голова Об'єднання О. Тарнавський був учасником конференції “DP Experience”, що відбувалася в Торонті. Там було багато доповідей. Були повідомлення про літературу цього періоду — “життя в таборах”.

Не можна не згадати скандалу, що трапився у виготовленні антології коротких оповідань авторів, що пишуть менше відомими мовами. Видання виготовив ПЕН, а видати його мало ЮНЕСКО. Представники Радянського Союзу, що мали великий вплив у цій міжнародній установі, вилучили з антології три оповідання авторів-емігрантів. Міжнародний ПЕН чомусь спершу не спонукав цій “вилазці” наших недругів, але скоро на міжнародній конференції ПЕН запротестували проти цього й засудили провід ПЕН за потурання радянському натискові. Між відкинутими творами було оповідання О. Тарнавського “Вихід у призначення” із збірки *Камінні ступені*, що було призначене для публікації в антології оповідань європейських авторів, виданій під фірмою ПЕН-Юнеско. Але той твір О. Тарнавського там не появився, як теж не поя-

вилися оповідання двох інших екзильних авторів, а про причину цього легко догадатися, коли взяти до уваги, що ЮНЕСКО стояло тоді повністю під контролею цензорів радянського блоку.

Щоб дати авторам сатисфакцію за цей пропуск, Асамблея делегатів ПЕН-Клубу в Лондоні вирішила, що пропущені оповідання будуть опубліковані в *Bulletin of Selected Books*, issued with assistance of UNESCO. Як перше появилось оповідання “Exit to Doom” О. Тарнавського у випуску число 2 за 1982 рік. Це ще один доказ, як трудно було бути еміграційним письменником.

Особливо вирізнений тоді був також поет Василь Барка. Редактори альманаху *Modern Poetry in Translation: 1983* в Лондоні включили туди твір “Мандрівник” із збірки *Лірник*. Його попереджено біографічними даними поета, згадкою про його важливіші поетичні твори та відзначенням його національної приналежності.

Відродно відзначити, що українська література стала предметом дослідів на університетському форумі. Про це свідчать нові літературознавчі праці англійською мовою Юрія Луцького та Григорія Грабовича, як теж праці Володимира Жили, Богдана Рубчака, Данила Струка та Івана Фізера. Щодо Канадської України, треба відзначити дослідження “Ukrainian Literature in Canada” Яра Славутича у збірнику *A Heritage in Transition* за редакцією Манолія П. Лупула (Торонто, 1982).

Послідовно продовжує літературознавчу працю і невтомний Григорій Костюк, якому завдячуємо видання творів Володимира Винниченка і Миколи Хвильового. Вийшли також книги зібраних критичних оглядів Юрія Бойка (три томи) та Юрія Стефаніка.

У 1983 році відійшов у вічність Ігор Костецький, а в Україні — Микола Бажан, Ірина Вільде й Михайло Стельмах, а 1984 року Борис Антоненко-Давидович. В еміграції померли Іван Керницький, Гнат Лозенко-Діброва, Лука Луців, Іван Майстренко, Іван Смолій і Марія Струтинська. 9 липня 1987 року Об'єднання втратило одного зі своїх найвидатніших членів — незабутнього Уласа Самчука. Він — один із стовпів нашого літературного процесу ХХ сторіччя, літописець національного побуту від славних років відродження української державности, через дві світові війни, аж до нашого сьогодення. В 1989 році ми пережили ще одну сумну подію — смерть одного із найвидатніших на еміграції подвижників театру Йосипа Гірняка. У 1990 році померли Іван Коровицький, Володимир Янів, Олена Сулима-Блохин (Іванна Чорнобривець), Оксана Керч і Кость Гіммельрайх.

У 1987 році вийшло нове число літературного збірника *Слово*. Його почав редагувати Юрій Стефанік, але передчасна смерть не дозволила йому довести справу до успішного кінця. Збірник поя-

вився завдяки завершальній праці Олександри Копач, Світлани Кузьменко та Олега Зуєвського.

1988 рік був багатий на важливі події. В Україні наші письменники стали в обороні рідної культури. Їхнє потужне слово зрушило народ, який в цей час перебудови посмілішав в обороні громадських і національних прав.

Члени Об'єднання широко проявили себе статтями й виступами у святкуваннях Тисячоліття Християнства в Україні. Це був рік великого піднесення в народі.

Цього ж року ми привітали між нами поета-дисидента, довголітнього в'язня Миколу Руденка, який разом із дружиною Раїсою прибув у західню діаспору. Президія ОУП "Слово" привітала видатного письменника Олесь Гончара з його щасливим 70-річчям.

1989 рік — історичний початок нового відродження в Україні. Увесь цей рік ми жили у стані небувалого піднесення та ентузіязму. Подивлялися наших письменників в Україні, які стали у перший ряд боротьби за права українського народу, за мову й культуру, за право на самостійне життя. В Україні пробудилось тоді зацікавлення життям українців у діаспорі, їхніми культурними надбаннями та творчістю письменників на еміграції. 54-ий конгрес Міжнародного ПЕН в Торонті — Монреалі схвалив новозорганізований Український ПЕН у Києві.

Цей рік був щасливим також для нашого довголітнього голови Об'єднання Григорія Костюка, якому признано еміграційну літературну нагороду Антоновичів. Поета й мистця Святослава Гординського проголошено українцем року та вшановано великим бенкетом.

25-27 травня 1990 року в Торонті відбувся сьомий світовий з'їзд ОУП "Слово". На запрошення президії "Слова" прибули чотири делегати Спілки письменників України: Олег Микитенко — перекладач, головний редактор журналу *Всесвіт*, Юрій Сердюк — поет, перекладач, відповідальний секретар СПУ, Валентин Тарнавський — прозаїк і Микола Вінграновський — видатний український поет, кіносценарист і кіноартист.

Крім виступів підчас з'їзду, гості з України мали свій авторський вечір, який було влаштовано за допомогою журналу *Молода Україна* під патронатом Мистецької ради Конгресу українців Канади.

Члени ОУП "Слово" мали свій власний авторський вечір. З доповідями на з'їзді виступали: Леонід Рудницький - "Духовне відродження в творах Івана Франка та актуальність цієї теми в теперішній час в Україні", Данило Струк - "Поезія Ігоря Калинця". Доповідь Д. Струка викликала жваву дискусію на широкому професійному рівні. Зокрема брали участь О. Микитенко, Ю. Сер-

дюк, Яр Славутич. До з'їзду, як було заплановано, появився черговий збірник *Слово*, виповнений творчістю членів.

На цьому з'їзді обрано нову президію Об'єднання "Слово": Остап Тарнавський — голова, Данило Струк — перший заступник голови, Юрій Коломиєць — другий заступник голови, Світлана Кузьменко — секретар, Марія Голод — касир. До президії, згідно з усталеною практикою, ввійшли голови крайових відділів: С. Гординський — американського, О. Зуєвський — канадського, Ю. Бойко-Блохин — європейського й Д. Нитченко — австралійського. До контрольної комісії обрано Уляну Любович, Ярослава Розумного і Яра Славутича.

Це був один із найкращих з'їздів "Слова", з погляду організації, мистецького рівня та приємної атмосфери, що панувала на сесіях, зокрема підчас авторських вечорів, які були не тільки цікавими, але й широкотематичними. Юліан Мовчан написав про все це цікавий репортаж.

Спілка письменників України відкрила своє членство для авторів із діаспори. Це сильно причинилося до затіснення організаційних зв'язків, а насамперед — літературних. Таким чином 1990 рік був радісним і повним надій для нас усіх.

Багато членів "Слова" побувало в Україні. Олег Зуєвський мав офіційно представляти ОУП "Слово" на з'їзді Спілки письменників України, але фактично ніде не появлявся. Деякі члени СПУ побували в США, Канаді та Австралії.

У Києві постав Український центр міжнародного ПЕН-Клубу, головою якого став Микола Вінграновський.

19 вересня 1992 року несподівано помер голова ОУП "Слово" Остап Тарнавський, тому головою став його перший заступник Данило Струк, який вісім місяців виконував обов'язки голови, але в нього було стільки навантажень, що він не міг їх подолати. Справу обговорено на президії Об'єднання, та з уваги на те, що скликати загальні збори (досі вживався термін з'їзд) було неможливо, рішено, що найкраще буде, коли б хтось із президії або членів Об'єднання погодився стати діючим головою на час доки не вдасться скликати загальні збори. Ліда Палій, член "Слова", прийняла запрошення і стала чинним головою. Маючи членство в міжнародному ПЕН-Клубі та в Спілці письменників України, вона без труднощів могла представляти Об'єднання в цих організаціях. Данило Струк тимчасом залишився заступником голови "Слова". Загальні збори відбулися 2 листопада 1993 року. На зборах обрано нову президію в складі: Ліда Палій — голова, Данило Струк — перший заступник голови, Юрій Коломиєць — другий заступник голови, Світлана Кузьменко — секретар, Марія Голод — касир. Обрано також Контрольну комісію у складі:

Роман Колісник, Олександра Копач і Леся Шанта. Загальні збори дали доручення президії змінити статут відповідно до сучасних потреб.

III

Так почався третій та останній період діяльності ОУП “Слово”. На початок цього періоду Об’єднання нараховувало 118 осіб. За час каденції Ліди Палій прийнято п’ятьох нових членів: Євгена Крименка-Іванкова, Абрама Кацнельсона, Інну Христенко-Дюрнер, Петра Гринчишина та Ігора Ткача. Останнім часом від нас відійшли: Анна Власенко-Бойцун, Юрій Буряківець, Антоніна Горохович, Докія Гуменна, Яків Гурський, Олександр Зозуля, Олег Зуєвський, Микола Ковшун, Зоя Когут, Юрій Тис-Крохмалюк, Ніна Мудрик-Мриц, Олександр Олійник, Микола Палій, Василь Рудко, Ярослав Рудницький, Анатолій Юриняк.

Протягом останніх чотирьох років третього періоду Ліда Палій, голова Об’єднання, тримала тісний зв’язок з усіма членами. Від імени “Слова” висилала привіти членам з нагоди їхніх ювілеїв і широко інформувала їх про діяльність їхніх колег.

В осередках, як раніше, відбувалися авторські вечори для членів “Слова”, гостей з України та інших країн.

ОУП “Слово” намагалося бути в постійному зв’язку з літературними й науковими установами в Україні. Велася широка кореспонденція з письменниками й критиками України. Члени Об’єднання працювали творчо й науково, видавали свої твори, писали статті та давали доповіді в Україні. Близько двох десятків наших членів стали членами Спілки письменників України.

У третьому періоді Яр Славутич отримав премію ім. академіка Дмитра Яворницького та премію ім. Дмитра Загула, а 1998 р. до свого 80-річчя був нагороджений відзнакою Президента України — Орденом “За Заслуги” третього ступеня. Того ж року він отримав звання Почесного Професора від Педагогічного університету ім. В. Винниченка в м. Тобілевичі. Богдан Рубчак і Лідія Палій одержали премії ім. П. Тичини, Ігор Качуровський став лавреатом премії ім. М. Рильського, Галя-Анна Горбач стала лавреатом премії ім. Івана Франка, Дмитро Нитченко і Леся Шанта одержали премії ім. Лесі Українки, Олег Зуєвський удостоївся премії ім. Г. Сковороди, Василь Барка отримав нагороду Фонду Т. Шевченка (не плутати з державною премією ім. Т. Шевченка), Юрій Шевельов отримав звання академіка від НАНУ.

Президія ОУП “Слово” та окремі члени висилали книжки та цілі комплекти збірника *Слово* до бібліотек в Україні й Росії.

Про діяльність ОУП “Слово” президія інформувала громадськість України через канадське міжнародне радіо, як також за допомогою преси.

До Об'єднання часто приходили праці авторів з України, деякі з них голова намагалась поміщувати в *Свободі*, *Нових днях* та в журналі *Українка в світі*. Прохання про фінансову допомогу Об'єднання передавало українським допомоговим організаціям.

ОУП “Слово” влаштувало конкурс ім. О. Тарнавського — доступний авторам в Україні й на Заході. Головою журі конкурсу був Данило Струк. Разом з Марком Павлишиним і Ларисою Онишкевич, вони уважно переглянули 34 твори. На жаль, за дуже малим винятком, твори показалися на дуже низькому рівні. Журі рішило, що краще нікому не призначувати нагороди, бо дійсно ніхто не написав чогось такого, що варто було відзначати нагородою.

Завданням ОУП “Слово” було також інформувати чужинецький світ про українську літературу. Це робили поодинокі письменники, перекладаючи твори наших авторів. Галя-Анна Горбач, наприклад, організувала виступи українських письменників у Німеччині. Подібне часто робили в Канаді.

У Торонті старанням голови Л. Палій продовжувано влаштовувати поетам в Україні можливість виступати на Міжнароднім авторським фестивалі та друкувати їхні збірки в перекладах на англійську мову. (Все те з фінансовою допомогою відомого мецената Юрія Ємця.) В останні три роки на цьому фестивалі виступали Микола Воробйов та Оксана Забужко.

Заходами Л. Палій, Спілка письменників Канади, якого членом вона є, збрала 600 книжок, виданих у Канаді англійською, французькою і українською мовами, призначених для України. Від 30 серпня до 15 вересня 1995 року відбувалася в Києві в Бібліотеці Національної Академії Наук ім. В. Вернадського виставка цих книжок. Крім Л. Палій на відкриття цієї виставки поїхало в Україну ще п'ять канадських авторів та один десятилітній хлопець. Після закінчення виставки 600 згаданих книжок передано до бібліотеки. Велика заслуга в тому проєкті була Каті Рекай, відповідальної за закордонні зв'язки канадської спілки.

Поза всяким сумнівом були великі успіхи в останні роки третього періоду, але були й невдачі, які гірко відбилися на долі ОУП “Слово”: відділ ОУП в Торонті ліквідувався через брак людей на сході Канади до праці, також неактивність, а потім і смерть О. Зуєвського привела до ліквідації Едмонтонського відділу ОУП “Слово”. Черговий збірник *Слово* через різні труднощі появився шойно з кінцем 1996 року.

Все це гірко пережили голова Об'єднання Л. Палій та інші члени президії. Загальні збори проведені кореспонденційним способом 30 жовтня 1997 року схвалили діяльність президії ОУП “Слово”, але на запитання про дальшу долю Об'єднання велика більшість членів (включно з тими, які не відповіли на запитання і тим самим ніби приєдналися до більшості) висловили свою згоду на припинення діяльності ОУП “Слово”.

Намагання змінити ситуацію та вибрати ефективну президію не мали успіху, тому 3 грудня 1997 року рішення припинити поточну діяльність Об'єднання, обмежуючи її до видавничої ланки, тобто в найближчому часі фінансувати й видати черговий збірник або підсумкову *Хрестоматію української літератури в діаспорі*. Так закінчився третій та останній період діяльності важливої письменницької організації, що проіснувала 43 роки.

Підсумовуючи працю ОУП “Слово” хочу сказати, що ми почали насамперед із публікацій, бо вважали це основним нашим завданням. Згодом під нашою фірмою та за редакцією наших членів вийшло понад 120 томів творчої діяльності. Скільки добра для нашої письменницької діяльності як в Україні, так і в діаспорі принесла наша співпраця з ПЕН-Клубом та Amnesty International!

ОУП “Слово” виконало велику працю в загальнокультурних починах української спільноти. Воно зробило дуже багато для нашого контакту зі світом. На закінчення треба сказати також про велику та гідну пошани працю наших членів над перекладами з української і на українську мову. Треба лише скласти бібліографію тих видань.

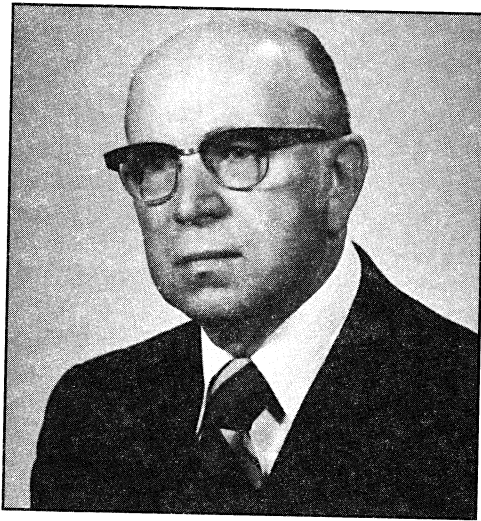
Про три періоди діяльності ОУП “Слово” треба говорити з гордістю та з почуттям великого задоволення. Позитивно оцінюючи наші досягнення в минулому, ми одночасно віримо в більші й кращі успіхи в майбутньому. А “віримо тому, — писав Г. Костюк, духовний батько ОУП “Слово”, — що за нами впевненим кроком ідуть наші молодші й наймолодші колеги, які напевно зроблять більше й краще”.

Не вдаючись у різні подробиці рішення президії ОУП “Слово”, вважаю, що ми поспішилися з припиненням діяльності Об'єднання. Внутрішній голос мого серця та інших сердець каже мені просто, що ми повинні були діяти розважніше, бо, вийшовши на еміграцію, ми все ще живемо проблемами, болями, надіями нашого народу і його шуканням шляхів до кращого майбутнього. Ми пильно стежимо за тим, чим і як живе наш народ, як розвивається його культура, мова, література. І тут чуємо себе ще більш зобов'язаними і співвідповідальними за долю нашої Батьківщини. Тому ми повинні були триматися створеного нами сорок

три роки тому нашого Об'єднання українських письменників "Слово". Хай це була маленька частка українського світу і то не тільки того, що тут, але й того, що там на Батьківщині. Об'єднання нам дуже потрібне, і його треба було зберегти за всяку ціну ще на 10-15 років, поки Україна справді не встане з колін духово й культурно.

Вважаю, що в цей час Об'єднання українських письменників "Слово" було б ще й далі важливою організацією письменників, як пишуть про нього колеги з України.

Чи був тоді інший вихід із ситуації? Напевно, був. Треба було шукати добрих кандидатів на членів президії поза Торонтом. Наша західня діаспора велика й напевно духово та творчо ще не вичерпалась. Пам'ятаймо, що зліквідувати щось легко, але оновити діяльність трудно.

(Володимир Паїк, до стор. 257)

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КАНАДІ
(Едмонтон, «Славу́та», 1992. 336 стор.)

Так сталося, що перше моє знайомство з українською літературою в Канаді почалося зі збірника вибраних досліджень, статей і рецензій проф. Яра Славутича, який, безперечно, є однією з найбільших і найпомітніших постатей на тлі українського літературознавства ХХ ст. Професор, талановитий поет, мовознавець, літературний критик, перекладач і редактор — чи закінчується на цьому перелік рис його майстерности й багатогранности його літературної діяльності? Безсумнівно — ні. Гадаю, що показовим є вищезгаданий збірник, який містить майже повний добір із різних досліджень і статей про творців українського письменства в Канаді. Власне, це — перша фундаментальна праця українською мовою, бо до цього часу на північно-американському континенті наша літературознавча критика існувала майже виключно в англійськомовному різновиді (В. Кіркконел, К. Андрусишин та ін.). Між тим, збірник Яра Славутича *Українська література в Канаді* охоплює лише творчість помітніших поетів, прозаїків і літературознавців. Але, незважаючи на те, що матеріал, поданий автором, торкається лише книжкових видань українською мовою, ця глибока дослідницька праця справляє враження не тільки “загального огляду” українського письменства в Канаді, а й дає щось більше. Сюди включено деякі видання, що стосуються мовних тем, також про твори українськомовних авторів, видані в Сполучених Штатах Америки.

Українська література в Канаді — одне з найвизначніших видань в українському літературному процесі в Канаді, справжня подія. Наслідок довгої і кропіткої праці в архівах і з силою-силеною літературних творів.

Барвіста, мелодійна мова, чітка й логічна побудова характеристики, неординарний, часто жартівливий та невимушений стиль викладу, що завжди привертає до себе увагу читача, — все це, безсумнівно, з-під пера майстра.

Народження української літератури в Канаді датується 1897 роком. Тоді в Калгарі написано перше оповідання українською мовою, автор якого — отець Нестор Дмитрів, тодішній редактор часопису *Свобода* в США. Зміст цього твору має християнську обрядовість. Власне, всю ранню українсько-канадську прозу пронизано суспільно-релігійними мотивами. Тому не дивно, що Яр Славутич звертається до цього питання в своєму дослідженні

”Суспільно-релігійні мотиви в ранній українсько-канадській прозі”. Автор детально аналізує зміст того першого оповідання — “Руска пасха, а французкій ксьондз”, підкреслює головну думку твору — зберігання рідних обрядів у Канаді. Навіть за найскладніших умов еміграції: “... перші емігранти, всупереч усяким бідам, як показано у творах наших письменників, у більшості не піддавалися безвірницькому розкладові. Вони, за всяких обставин, молилися й покладали надії на Бога”¹, — пише Яр Славутич і підкреслює, що релігійні мотиви зустрічаються у багатьох творах різних періодів української літератури в Канаді.

Найбільш повним і цікавим у книзі, на мій погляд, є критичний огляд “Українська поезія в Канаді”, який став основною частиною збірника. Цей огляд набуває ще більшої актуальності, бо щойно відзначили 100-річчя української літератури в Канаді. Автор подає складений за абеткою список 300 поетів чи віршувальників, що друкувалися українською мовою, аналізує стан досліджень українського письменства в Канаді, який існував до недавнього часу. Цікаво, що Ярові Славутичу, після кропіткого перегляду часописів початку сторіччя, “пощастило”, за його словами, виявити, що першим українським поетом у Канаді був Іван Збура (1860-1940) з Галичини, і саме його твір “Канадійські емігранти”, написаний на фермі у Бівер-Крік 30 грудня 1898 р., треба вважати за першого тутешнього вірша українською мовою. Матеріал, поданий в огляді, хронологічно поділено на три частини. На мій погляд, це краще, ніж розгляд зі стилістичного боку, бо, таким чином, в уяві читача складається більш послідовна картина розвитку українського віршування.

У першому розділі свого огляду Яр Славутич аналізує творчість поетів раннього періоду, українських емігрантів, що прибували в 90-х роках ХІХ ст. з Галичини, а згодом і з інших країв Західньої України. Незважаючи на досить убогі знання мови та майже ніяку поетичну грамотність віршувальників цього періоду, можна, однак, сказати, що українська поезія все таки існувала, навіть у такому примітивному вигляді.

Після плідної праці з часописами й рукописами в архівах, Яр Славутич подає аналіз творчості поетів першого періоду — Михайла Говди (1874-1953), Сави Чернецького (1873-1934), Теодора Федика (1873-1949), Дмитра Параговського (1878-1957), Василя Кудрика (1880-1963), Семена Ковбеля (1877-1966) та інших. Усі вони писали про тяжке життя емігрантів у цій країні, неволю на українських землях, думали про революційне визволення. Текст

¹ Яр Славутич. *Українська література в Канаді* (Едмонтон, “Славута”, 1992), стор. 18. Далі за цим джерелом.

огляду рясніє від великої кількості віршових цитат, щоб “показати не лише тематичну різноманітність, а й виявити фактичний рівень тутешнього віршування” (с. 102).

Другий розділ огляду — поезія в Канаді у 20-30-ті роки, до певної міри під впливом Української Революції 1917-20-х рр. Тоді, як стверджує автор, засвідчено якісне зростання української поезії. Віршування в Канаді набувало більш досконалої форми. “Справжньою віхою стали два вірші, а саме “Серед вічного простору” (1921) Онуфрія Іваха та “Блуканням умучені хмари” (1922) Івана Данильчука — тоді ще студентів інституту ім. Петра Могили в Саскатуні” (47). Вражають неповторність та оригінальність О. Іваха у його творі “Серед вічного простору” (1921):

Серед вічного простору
Мчуся кулею з фарфору
У незнану даль.

Ефір кулю все лоскоче
Та боки шліфує, точе —
Твердну на кришталі.²

Не можна не згадати творчість д-ра Микити Мандрики (1886-1979), “... що брав участь в Українській Революції 1917-21 рр., мандрував по Азії та Європі і прибув до Канади 1928 р.” (55). Варто зупинитися на його “Піснях про Анемону” — гарній, соковитій ліриці. Якщо ранні твори М. Мандрики дуже недосконалі, то період його “золотої осені в творчості”, за словами Яра Славутича, — це зрілі вірші, деякі можна назвати майстерними. Автор огляду детальніше зупиняється на віршованій творчості о. д-ра Стефана Семчука (1899-1984), Тетяни Шевчук (нар. 1904 р.), байкаря Михайла Стечишина (1888-1964).

У третьому розділі свого огляду Яр Славутич веде розповідь про творчість нової хвилі поетів з України. “Порівняно до староканадців, новоприбулі писали менше, зате краще опрацьовували свої твори. Якщо в другому періоді поняття літературного стилю було ще дуже відносним, то приблизно від 1950 р. можна говорити не лише про стилі, а й про українські літературні напрями, літературні школи на цьому континенті” (65). Отже, розглядаючи творчість поетів “нової доби”, автор неодноразово підкреслює, що тут часто можна вести мову про майстерність деяких поетів, їхній добрий літературний смак, барвисту мову. Автор збірника зупиняється на творчості таких, наприклад, поетів, як славетний релігійний діяч Іван Огієнко (1882-1972), Володимир Скорупський (1912-1985), Лев Орлигора (псевдонім Лева Силенка), знаменитий книгою “Мага Віра” Дан Мур (1914-1978), Борис Олександрів

² О. Івах. *Українське евшан-зілля в Канаді* (Вінніпег, 1960), стор. 9.

(1921-1979) та ін., а також згадує творчість поетів, що не мають канадських видань.

Безперечно, огляд Яра Славутича є вагомим внеском у скарбницю українознавства, адже, за словами автора, "... високо тримаючи національний, державницький характер української літератури, тутешні поети збагачують наше духовне життя" (102). Крім того, огляд може бути використаний істориками, етнографами, літературними критиками — усіма, хто цікавиться осягами українців у Канаді, розглядаючи поезію як невід'ємну частку історії еміграції.

Аналізуючи українську поезію в Канаді, автор збірника чимало місця надає віршованій творчості Дарії Могилянки. Зі статті "Дарія Могилянка: українська народна поетка в Канаді" перед нами постає життєвий і творчий шлях віршувальниці, редакторки, людини, що брала активну участь у громадському й церковному житті українців Канади. Яр Славутич зупиняється на детальному аналізі збірки *Думки летять на Україну* (1962), називаючи її твори "виявом української стихії", "збереженням живої, побутової української мови", хоча й наголошує, що немає сенсу порівнювати її вірші з творчістю вишкolenених поетів. Твори Дарії Могилянки — це вияв народної творчості, це — суто фолклорні вірші. "З цього погляду їхня якість очевидна" (197), — пише Яр Славутич, вказуючи на багаточисельні недоліки, зокрема, на розтягненість багатьох віршів, надмірну кількість повторень тощо. Але й висловлює думку про потребу збірки "... для роздумів, для наснаги в нелегкому житті, для збереження української стихії в Канаді" (198).

Українська поезія в Канаді дуже різноманітна. Якщо до 1920 року бачимо, в основному, "фолклорні" поетичні твори, то пізніша віршована творчість набуває модерністичних проявів. Тому не дивно, що темі традиції та модернізму в українсько-канадській поезії Яр Славутич надає чимало уваги. Аналізуючи українську поезію в Канаді від примітивних фолклорних віршів І. Збури до "вишуканої філософії життя, з унаочненням його краси й потворности — у М. Царинника" (118), автор дає блискучий огляд крашних зразків обидвох течій в українсько-канадській віршованій творчості. Яр Славутич вважає, що деяку поезію О. Іваха (1900-1964), можна вважати за неокласичну, згадує імпресіоністичні спалахи у віршах М. Ічнянського (псевдонім І. Кмети, нар. 1901 р.). Дуже цікавим є й дослідження про українських неоромантиків. Передусім це — Іван Данильчук (1901-1942) і Борис Олександрів (1921-1979), лірика якого дуже близька до вищезгаданої літературної течії.

З другого боку, віршована творчість на національно-державницькі теми також помітно заявляє про себе. Яр Славутич наголошує про це у творчості Лариси Мурович (нар. 1917 р.) та Віри Ворскло (нар. 1926 р.). Ось що пише він про вірші останньої: “Віра Ворскло — не лише талановита, а й дуже продуктивна поетка... Своєю потужною енергійністю та пробоевістю нагадує вона Олену Телігу, а це ще одна традиція в українсько-канадській поезії!.. Патріотизм і прославлення рідних звичаїв стають її кредом, бо вони — “кров народу”, “вічна нитка”, “священна ватра” й “духу сила” (107).

Дуже цікавим є огляд поезії, близької до модернізму, особливо віршів її найвизначнішого в Канаді представника — Марка Царинника. Автор відзначає його “Коловорот” — поему, надруковану в 1985 р., вважає її за таку, що стала “видною віхою в українському модернізмі” (116).

“Усяка література лише тоді здорова і життєздатна, коли існують у ній різноманітності”, (118) — пише Яр Славутич і зазначає, що “... у толерантному суспільстві треба толерувати кожную думку і кожен стиль... Українській культурі потрібні традиціоналісти й модерністи, естети у вежах зі слонової кости й революціонери з мечами” (118).

Аналіз прозових творів українськомовних письменників Канади займає чимале місце в збірці. “На тлі української літератури в Канаді мабуть найбільші осяги здобув Ілля Киріяк (1888-1955)” (19), — визнає Яр Славутич. Не дивно, що його творчості приділяють чимало уваги. Зокрема, в радіолекції “Ілля Киріяк: Літописець українського життя на преріях”, дослідник подає майже повний огляд і аналіз творів письменника, більш детально зупиняючись на знаменитій трилогії *Сини землі*, єдиним літературним здобутком І. Киріяка, і над якою він працював близько 20 років. Вищезгадане дослідження творчости письменника — одне з небагатьох, що підкреслює не тільки літературну, а й суспільствознавчу вартість трилогії.

Яр Славутич подає імена інших письменників, які зображували “Канадську Україну” (тобто степові провінції Канади). Це — Онуфрій Івах (1900-1964), Олександр Луговий (1904-1962), Улас Самчук (1905-1987), Іван Боднарчук (1914-1990).

Треба згадати рецензійну статтю “Канадський роман Уласа Самчука”, в якій розглянуто *На твердій землі* — роман про життя українських новопоселенців у Канаді. Попередні твори письменника — трилогія *Волинь* (1932), повість *Марія* (1934) та інші були написані й видані в Європі. До Канади він прибув у 1948 р.

Проживши тут багато років, автор не міг не написати про українських поселенців.

Цікаво, що головні персонажі твору *На твердій землі* — це представники так званого “інтелігентського” прошарку. “Якщо в попередніх книжках Самчука вражала всебічність показу переважно селянської дійсності, що засвідчувало могутність таланту автора, виростлого з надрів землі, дарма що не завжди в досконалій мовній одежі, то в канадському романі сформувалася деяка відмінність — тут діє “інтелігентський” прошарок українських поселенців” (328), — пише дослідник і підкреслює, що Улас Самчук уживає зовсім інший, новий засіб зображення. “Самчуків герой застосовує метафоричність, говорить уже зі знанням світових подій, вдаючись до мітологічних та історичних постатей. Очевидно, це не селяк — як у попередніх повістях письменника — а міська людина з освітою, з ознаками певної культури” (329).

Марія Кейван — ще одне помітне ім'я на тлі прозової творчості Канадської України. Варто згадати статтю “Одержимість професією”, про її повість *Пливе-шумить ріка* (1985) — твір, у якому дуже багато автобіографічних елементів. Стаття ознайомлює читача з творчістю талановитої повістярки, збагаченої життєвим досвідом, твори якої якнайкраще показують реальне канадське життя і, зрозуміло, як його частку — українське середовище. Яр Славутич згадує також повість *Карвендель* (1971) та деякі оповідання М. Кейван, надруковані в періодичних виданнях, зокрема в альманасі *Північне сяйво*, яке він редагував і видавав (вийшло у світ п'ять книжок, 1964-1971).

Серед багатьох літературно-критичних праць Яра Славутича, у збірнику є кілька, присвячених питанням українознавства та вживанню нормативної української мови. Так, автор відгукується на появу *Етимологічного словника української мови* (1962-1969), що його впорядкував Ярослав Рудницький, називає це видання “епохальною працею”, “... такої всеохопності, вичерпної документації ще не було в українському словникарстві” (275). Цей етимологічний словник охоплює багату лексику, навіть діалектизми та архаїзми. Особливо схвально Яр Славутич оцінює історичний аспект словника, що містить багатющу колекцію гуцульських, лемківських, бойківських та галицьких слів, хоча й нарікає на відсутність певної системи щодо розмежування між нормативними й діалектними словами.

Досить цікава праця — “*Теорія літератури І. Безпечного*” — рецензія на підручник, який вийшов у Торонті 1984 р. Яр Славутич аналізує побудову викладу матеріалу, наводить назви розділів, щоб зорієнтувати читача, який може зацікавитися інформа-

цією. Автор радить користуватися книгою "... в класі, в бібліотеці, вдома..." (251), подає назви певних досліджень із теоретичної літератури, що можуть зацікавити студентів курсів українознавства чи університетів.

Тема занепаду вживання нормативної української мови та намагання дотримуватися нормативности українського мововжитку не нова, але щоразу більш болюча. Це — виразна проблема і в Україні, і в українському діаспорному середовищі Канади. Засмічення українського мовлення в найрізноманітніших його проявах, на превеликий жаль, відбувається досить часто. Особливо прикро, коли все це трапляється по школах та університетах, бо учні та студенти з перших кроків засвоюють неправильні слова, нерідко взяті з чужомовної лексики, або такі, що є непотрібною калькою з інших мов.

Тому не дивно, що вищезгаданому питанню Яр Славутич надає неабиякої уваги, порушуючи його в своїй співповіді на першій всеканадській конференції з українознавства у Вінніпезі 1974 р., текст якої під назвою "За нормативність українського мововжитку!" вміщено у збірнику.

"Псування української мови й вимови відбувається прискореними темпами не лише вустами тих, що народилися в Канаді, а й новоприбулими" (238), — зазначає дослідник, наводячи приклади багатьох перекручень українського нормативного мововжитку, нехтування граматиною, нечастого користування словниками, вживання надмірної кількості діалектизмів і копіювання чужомовної лексики. Яр Славутич ставить питання: "Що ж робити, щоб зупинити оцей занепад, масове псування українського мовлення в Канаді та Америці?" (239), і радить частіше звертатися до підручників з української мови і "учити спершу говорити, подаючи граматику автоматично, у формі самих висловів чи речень" (239).

Дуже цікавим, на мою думку, є вирішення питання вибору методів у навчанні української мови, зокрема, так званої "розмовної методи" і, як її різновиду, зорово-слухового методу. Разом з тим, Яр Славутич зазначає, що "... хай існують також інші методи... Можуть бути комбінації кількох метод" (241).

Основою для покращення якості українського мововжитку повинна бути більш кваліфікована підготовка вчителів і викладачів; адже вони мають бути зразком і авторитетом для учнів і студентів. Але, за словами Яра Славутича, "на жаль, серед новоприбулих викладачів трапляється таке, що англійську мову вони опанували майже досконало, але своєї рідної — не хочуть удосконалювати й говорять привезеним українсько-польським чи україн-

сько-російським суржилом... Уживаймо чистої української лексики, а чужі слова — лише тоді, коли без них не можна обійтися. Говорімо нормативною мовою” (241).

Гадаю, що текст вищезгаданої доповіді Яра Славутича буде цікавий і стане в пригоді українознавцям, викладачам шкіл та університетів, усім тим, хто прагне вживати української мови, вільної від будь-якого засмічення.

Збірник *Українська література в Канаді* Яра Славутича має надзвичайну літературну цінність. Недавно ми відзначили 100-річчя української літератури в Канаді. Отже, це видання — своєрідний підсумковий огляд усього різномаїття українськомовної творчості на північно-американському континенті упродовж ХХ ст.

Завершити цю рецензію хочеться словами автора збірника: “Громадяни різних держав, ми — передусім — громадяни української мови. Лише з нею можна продовжувати українську національну духовність. Найкращі ерзаци чи сурогати іншою мовою рятуватимуть нас у чужому середовищі дуже недовго. Пам’ятаймо про це, якщо ми й далі хочемо творити українську національну літературу” (119).

Вручення відзнаки Президента України професорові-емериту Ярові Славутичу

(Посольство України в Канаді) — 2 жовтня 1998 р. у Посольстві України в Канаді відбулася урочиста церемонія вручення державної нагороди України, відзнаки президента України — ордена “За Заслуги” III ступеня письменникові, громадському діячеві, професорові-емериту Альбертського університету Ярові Славутичу (Григорію Жученкові).

Яр Славутич удостоєний цієї високої нагороди, як зазначається в Указі Президента Л. Кучми, за багаторічну плідну літературну, наукову і громадську діяльність, вагомий особистий внесок у збагачення української інтелектуальної та мистецької скарбниці та у зв’язку з 80-річчям з дня народження.

Представлення до нагородження Яра Славутича відбулося за поданням Спілки письменників України при підтримці Державного комітету з питань національностей та міграції, Інституту літератури Академії наук, товариства “Україна” за погодженням з Посольством України в Канаді.

Підчас вручення ордена Посол України в Канаді В. Фуркало відзначив, що ім’я відомого українсько-канадського поета, дослід-

ника, діяча, палкого пропагандиста української мови й літератури, лавреата численних премій Яра Славутича широко відоме як у Канаді, так і в Україні. Разом із привітанням В. Фуркало додав, що крім Яра Славутича лише кілька громадян Канади українського походження удостоєні високих нагород нашої держави, що є свідченням видатного таланту і визначних заслуг перед українським народом Яра Славутича.

Слово подяки

(Після отримання відзнаки Президента України — Ордена “За Заслуги” III ступеня від Посольства України в Оттаві 2.X.1998)

Достойний После! Шановні пані й панове! Досі мені доводилось отримувати премії та відзначення як у діяспорі так і в Україні від громадських організацій чи наукових та інших інституцій. Сьогодні, вперше у моєму довгому житті, я отримав Орден Президента “За Заслуги” третього ступеня від посольства Української Держави. Я глибоко вдячний за цю високу державну нагороду.

У моїй літературній творчості та в науковій і професорській діяльності я завжди прагнув бути державником, брав посильну участь у державотворенні і пером (у поезії та літературознавстві), і зброєю (в Чернігівській Січі). Із моїх 80-ти, понад 60 років присвятив я літературі, в якій жадав бути виразником національної ідеї, правдоносцем України, і майстерно збагачувати скарбницю українського слова.

Оттава, столиця Канади, міцно увійшла в мій життєпис. Ще 1963 р., коли в Едмонтоні вшановували пам'ять жертв голодомору 1932-33 років, представник посольства Радянського Союзу (здається, його ім'я було Подакин) запекло опонував мені та іншим українцям, називаючи нас усіх брехунами за те, що ми всьому світові говорили й писали про жажливі злочини московського Кремля, який, успадкувавши практику московських царів, систематично винищував українську націю — хліборобів голодоморами, а наш провід розстрілами та гулагами. Майже вся Україна засіяна масовими могилами. Розстріли у Винниці та Биківні стали символами зв'язаних розбоїв комуністичної партії Радянського Союзу.

Це тут, в Оттаві 1982 року, в Національній бібліотеці Канади, Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук присвоїла мені почесне звання поета-лауреата, одночасно з першою премією від Українського літературного фонду ім. Івана Франка в Чикаго — за книгу *Зібрані твори* (1978).

Сьогодні в Оттаві я прийняв високу державну нагороду, яка вшановує мене за літературну творчість, освітню та громадську діяльність, таким чином схвалюючи жертовну працю української діаспори на Заході.

Я безмежно радий із того, що Українська Держава, завдяки Президентові Леоніду Кучмі, утверджується на світовій арені. Дякую працівникам Посольства України за підтримку рекомендацій Спілки письменників України та Інституту літератури ім. Т. Шевченка Національної Академії Наук України, що подали ініціативу у відзначенні моєї особи.

Яр Славутич

Юхим Красноштан

ЯР СЛАВУТИЧ — ПОЧЕСНИЙ ПРОФЕСОР УНІВЕРСИТЕТУ В УКРАЇНІ

Восьмий рік ми знайомі з професором Яром Славутичем. І щороку, а торік двічі, він приїздив на Україну. Всього з того часу, як там запахло свободою, а тим більше, коли стала вона вільною, незалежною державою, цей відомий на американському континенті і на рідній землі поет і вчений побував там десять разів.

Що й казати, далеко не кожний емігрант може похвалитися цим, хоч, переконаний, що переважна більшість людей любить свою землю, свій рідний край. До цього слід додати таку немаловажну деталь: Славутичеві виповнилося вісімдесят. А в цьому віці не дуже розгуляєшся. Напевне, і у професора є свої болячки, але ми про них ніколи не ведемо мови. У нас є набагато важливіші, цікавіші теми для співрозмови. Ну, хоча б про внутрішнє й зовнішнє становище в Україні, які там державні осяги, який на даний момент український “дух”...

Цікаво й те, що кожного разу моєму колезі влаштовують в Україні якийсь сюрприз. Приміром, 1992 року за збірку *Слово про Запорозьку Січ* йому присуджено премію імени академіка Дмитра Яворницького від Спілки письменників України та її Дніпропетрівської філії. А Чернівецька організація Спілки письменників України вручила Ярові Славутичеві премію імени Дмитра Загула за книгу *Розстріляна муза*. Особливо вирізнили нарис про цього талановитого поета, якого замучили в сибірському гулагу разом із багатьма мільйонами інших українців.

Ще 1990 р. у Дніпропетрівському проф. Ярові Славутичеві подарували символічний великий зубчатий ніж. Подарунок, звичайно, приймний, але як його перевезти до Канади?

— Ще звинуватять діда в причетності до мафії, — сміється Яр Славутич. — Вирішив я той “свячений ніж” подарувати письменникові Данилу Кулинякові, як символ вільної України.

У Львові на заводі світильників, де Яр Славутич виступав із доповіддю перед робітниками, дирекція підприємства подарувала йому великий світильник — як світичеві у Канаді.

Виступав Яр Славутич у Севастополі перед моряками Чорноморського флоту на військовому кораблі “Славутич”. Із вдячністю синки та онуки слухали свого зарубіжного гостя, часто його бесіду переривали бурхливими оплесками. А капітан корабля Жибарев із великою подякою вручив канадцеві українського походження Почесну Грамоту — від імени командування флоту.

Були й інші подяки, нагороди, сувеніри тощо. Так помаленьку у проф. Яра Славутича назбиралася ціла колекція нагород і сувенірів з України.

Знаменно те, що проф. Славутич не засиджується на одному місці підчас своїх відвідин України, і не в гості до тещі на млинці він приїздить, а на працю, на звичайну працю професора української літератури та поета, члена Співки письменників України.

Зокрема підчас останніх відвідин він побував у місті Донецькому. У місцевому університеті прочитав доповідь на науковій конференції, присвяченій пам’яті Василя Стуса. Одночасно Яр Славутич узяв участь у конференції з нагоди 100-річчя з дня народження Володимира Сосюри, з яким у юнацькі роки, ще навчаючись у Запорізькому педагогічному інституті, зустрічався на його літературному вечорі.

Рухливий і непосидючий Яр Славутич скрізь устигав, усюди побував. Нинішнього року Шевченківські святкування проходили на сході України. І професор-емерит Альбертського університету виступав із промовами у Донецькому, Алчевському й Луганському перед багатотисячними аудиторіями під відкритим небом.

З цієї нагоди він подарував для східно-українських бібліотек 12 комплектів свого п’ятитомника (Київ, “Дніпро”, 1998) та літературно-критичного збірника *Творчість Яра Славутича*, 1997, том другий, 912 стор., якого впорядкував проф. Володимир Жила з Тексаського університету в Лабоку.

Нинішнього року на центральній площі Луганського відкрито пам’ятник Тарасові Шевченку. І, нарешті, після різних маніпуляцій з боку місцевих властей, тут було врочисто відкрито меморіальну дошку на хаті відомого правозахисника Івана Світличного.

Серед закордонних гостей був присутній і Яр Славутич, який написав розвідку про поета-мученика.

Усім українцям відома Савур-могила біля Донецького. Сюди на екскурсію приїздила група студентів Запорізького педагогічного університету. Як відомо, цей вищий навчальний заклад, тоді ще педінститут, закінчив 1940 р. Яр Славутич. І дуже доречно виступив у Запоріжжі перед молодого громадою майбутніх учителів.

Відродно, що з ініціативи кількох професорів, до 80-річчя з дня народження Яра Славутича земляки приготували до друку *Запорізький збірник* за редакцією проф. Віктора Чабаненка, який нараховує близько 30 статей про творчість поета. Книжка вийшла у світ нинішнього року.

На книжкових полицях України появилися два подібні видання — *Січеславський збірник*, якого упорядкував Микола Миколаєнко, та *Херсонський збірник* за редакцією Анатолія Крата, які присвячені ювілеєві поета. З цієї нагоди Яр Славутич відвідав Січеслав і Херсон, де виступав перед студентами та громадськістю цих міст. Гарно пройшли зустрічі у Миколаївській філії Києво-Могилянської Академії та у Криворізькому педагогічному інституті.

Та, напевне, назавжди врзалася в пам'ять посрібленого памороззю років поета зустріч неподалік міста Нікополя на місці битви під Жовтими Водами гетьмана України Богдана Хмельницького, 350-річчя якої урочисто відзначалося саме в дні перебування Яра Славутича на Батьківщині.

Наприкінці десятих відвідин України Яра Славутича очікував ще один сюрприз. Вчена рада Винниченківського (планують Кіровоград перейменувати на Тобілевічі) педагогічного університету за великий вклад у розвиток української мови та літератури присвоїла Ярові Славутичу звання **Почесного Професора** цього вищого навчального закладу. У теплій дружній обстановці під оплески присутніх атестат про це звання було вручено відомому поетові й літературознавцеві.

Вже перед від'їздом до Канади у Спільці письменників України відбулася презентація ювілейного видання п'ятитомника творів Яра Славутича, надрукованого у видавництві "Дніпро". Чимало теплих слів на адресу автора висловили у своїх виступах відомі письменники, поети, літератори та критики. Після презентації Яр Славутич особисто роздав десять комплектів згаданого видання для бібліотек столиці та інших міст України.

Отак відбуто ще один візит на Батьківщину. Сивий професор не каже: "Прощай, гостинний Києве!", а "До побачення, Україно! До нових зустрічей із твоїми щедрими людьми!"

СПІВЕЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ
(Над п'ятитомником Яра Славутича)

I

Яскравобарвними поетичними імпресіями відкривається перший том творів Яра Славутича (Київ, “Дніпро” та Едмонтон, “Славута”, 1998). У лункому передгроззі співає повний колос широкого степу. З далекого дитинства ірже кінь Буланий (це про нього перший друкований вірш 1938 р.). Із сінокосу їдуть наповнені гарби. Шумлять зелені грози та єднає овиди веселка. Таке свіже, юнацьке відчуття світу!

Хист поета розбудили рідні краєвиди. Гриць Жученко (справжнє його ім'я до 1941 р.) народився 11 січня 1918 р. на спадковому хуторі, колишньому козацькому зимівнику, неподалік села Благодатне на тодішній Херсонщині. Мама — проста селянка, Тетяна з Братуненків, а батько Михайло — нащадок козацької старшини, виховали шестеро дітей у народних традиціях. Разом зі своїм дідом, приятелем історика Дмитра Яворницького, хлопець побував на острові Хортиці та поряд незатоплених Дніпрових порогів. І благословенний шляхами запорожців почав писати вірші. Раптом настала біда. Більшовики в 1932 році викинули родину з хати й вигнали з хутора. Заарештований разом із батьком, Гриць по дорозі на північ вистрибнув із потяга на ходу. Потайки пробрався додому. Села незабаром вимирали з голоду. Хутора не побачив. Його зрівняли з землею. Мати з меншими дітьми поневірялася в селі Гурівці. Потім улаштувалася працювати у Кривому Розі. А Гриць пас худобу в радгоспі “Скотар”. Допомогає дідові. Той мешкав на Гурівському узліссі у викопаній ним землянці. Там, на руках у хлопця, й помер. Перед тим узяв від нього присягу — розповісти всьому світові, як Москва нищила Україну.

Навчений досвідом, романтичний юнак шукав свої власні поетичні засоби. У Запорізькому педагогічному інституті 1938 р. його знову заарештували. За читання закордонних видань О. Олеся та В. Винниченка. Встигла викупити мати. Зваблений у поезії жанром сонета, як у неокласиків, не зрадив такій поетиці донині. Тож, поряд із барвистою і настроєвою пейзажною лірикою виспівував сонетами своє перше кохання. Чарівні обрії Херсонщини, де “Неначе хвилі, чорні скиби Пливають за небокрай”, будили уяву. Пам'ять недавніх визвольних змагань 1917-21 рр. покликала оглянутися в давнину. Він не раз мандрував місцями запорозькими і

віршував. Зароджувався цикл “Гомін віків” із кімерійцями, скитами, обрами, полянами, князями та язичницькими божествами. Переспівуючи епізоди зі “Слова о полку Ігоревім”, передчував наближення війни. На папір просилися сонети про запорожців. І оживали народні герої Прудивус, Паливода, Вернигора... Вставали гетьмани й кошові отамани. Збирав “народну силу” Богдан Хмельницький. Поет знав: Європу вже прасували німецькі танки. А йому світило козацьке сонце:

Невже навала? Взяв би їх правець!
Гуде земля, мов дзвін, під копитами.
Кудись нестримно, без оглядки й тами,
Нічний дозорець мчить на простець.

Зневажав більшовицько-сталінську систему. І оспівував у вічній напрузі боротьби нескорену Україну. Присягав їй на вірність:

Буайте цвітом, степові широти!
Дзвени світами, славо козаків!
Клянусь життям, на всі віки віків
Мене в бою нікому не збороти.

Його слово живили інтуїтивне прагнення самостійної держави та юнацький максималізм. Зухвало, молодечо дзвеніли, мов струни кобзи, його сонети. Замість наміреної античності неокласиків наливав у чіткі форми рідний зміст. Осаяна простота образів і малюнків, психологічно заглиблене чуття й точні, звучні рими в розміреному ритмі рядків відтоді домінують у його творчості.

До першого тому п'ятитомника ввійшли тематично об'єднані цикли: “Співає колос” (1938-1945), “Гомін віків” (1940-1945), “Правдоносці” (1942-1950), “Спрага” (1944-1950), “Оаза” (1950-1978), “Маєстат” (1951-1997), “Завойовники прерій” (1950-1980), “Мудрощі мандрів” (1960-1981), “Живі смолоскипи” (1969-1996), “Шаблі тополь” (1986-1997). Послідовно, під тими ж назвами, вони вийшли у світ окремими збірками у 1945 і 1946 роках (Авгсбург, Баварія), у 1948 (Мюнхен), у 1950 (Ашафенбург), у 1960, 1962, 1968, 1972, 1983 (Едмонтон, Канада), у 1992 й 1997 (Київ і Ніжин). Окремими книжками вийшли ще й “Донька без імени” (Буенос-Айрес, 1952), підсумкові “Трофеї” (Едмонтон, 1963) та “Зібрані твори” (Едмонтон, 1978). Перевидано: “Слово про Запорізьку Січ” у Запоріжжі (1991, 1992), “Співає колос” у Херсоні (1993) й Тобілевичах (1996), “Шаблі тополь” у Харкові (1995); *Твори в двох томах* у Києві (1994). При упорядкуванні першого тому деякі поезії зазнали перестановки. З'явилися нові вірші. До-

повнили том здебільшого поезії з недавніх літ у розділах “Олександрини”, “Ічкерія”, “Поza збірками”, “Крихти після учти”. У творчості Яра Славутича нуртує важкий ХХ-ий вік. І безпосередньо визвольна доба України.

Грім другої світової війни застав поета, молодшого лейтенанта саперів, у білоруських лісах. При відступі він із друзями згуртував Чернігівську Січ, прообраз майбутньої армії самостійної України. Там уперше його вірші з’явилися під прибраним ім’ям Яр Славутич. З них Мати-Україна благословляла синів: “Будете гонити німців, москалів, Та не забувайте материнських слів”. Сотник січовиків, після зустрічі в окупованому Києві з Оленою Телігою та її друзями, беззастережно увійшов у національну визвольну боротьбу. До помсти гітлерівцям спонукала ще й особиста трагедія. Вони живцем спалили поетову дружину з донькою-немовлям. Писав: “За вас я мстив, щоб кодло невгамовне Суворих кар настигнула мета”. Його вражала й доля полонених: “Мов кістяки, з запалими очима, Вони бредуть розгонами шляхів...” Не визнані Сталіним полонені не мали виходу: “Позаду — зрада, попереду — смерть”. Мати-Україна втрачала синів:

Десь один — у глибинах бору,
Другий син — у сибірській млі,
А найменший узяв із двору
До Німеччини дрібку землі.

Поет бачив того найменшого, остарбайтера, що “Марнує міць і гне робучу спину, Щоб на роздоллі цвіту і тепла, Як ждану долю, стрінуги кончину”. Та й сам невдовзі опинився “під сірим небом чужини”.

По війні в одному таборі для “переміщених осіб” він прилучився до заснування Мистецького Українського Руху (МУР). А коли мурівці Ю. Шерех (Шевельов), У. Самчук, Ю. Косач виступили за деполітизацію літератури, він не погодився з ними. Життя переконувало: література мусить служити визвольним змаганням народу. Для неї ніколи не було (і не буде!) умов бавитися дестильованими словесами. Тамтешній журнал “Похід” з того приводу декларував: “Чесне українське слово — на службу нації!” Той шлях започаткували ще Т. Шевченко та І. Франко. Тим паче патріотичне спрямування літератури не виключає її мистецької досконалості. Як і вияву всього розмаїття людських почуттів. Тоді (як і тепер) не вистачало літераторів, які б наснажували нових борців за українську ідею. Правдоносець Яр Славутич вияснював істину:

О світе мій,
Одумайся і зрозумій!
Немов пливуча лава, ген за нами
Підступства темні водії
Гудуть, щоб ми палючими словами
Не слали правди про свої
Краї.

Перед Україною знову постало загрозливе “Бути чи не бути?” Силою гарячого слова домагався: “Бути!” Його пружні та влучні короткі рядки — як удари шаблі. Не зневіра поразки, а завзяття праведного бою киплять у них гнівом:

Кари кар — невимовно мало!
Сном німотним, світе, не спи!
Під чужим очманілим чвалом
Застогнали мої степи.

Рідна земля, “як примарна оаза”, притягала до себе. Боліла, мучила безсилістю полонянки. Ввижалася щодня: “Сняться ниви — гривасті коні! Крізь гарячий сухий туман...” Туга за херсонськими просторами сильніша за навкільні принади Заходу. Проклинав землячків-доларників, відданих “Владі ламаного алтина, Владі золотого й срібняка”, а не борні за Україну. Присвяти подвижникам духу, поетам Ігореві Костецькому, Оксані Лятуринській, шукачам пракоренів нації Володимирові Шаянові, Вадимові Сварогові пов’язують його, щедрого на дружбу, з дієвими колами еміграції. Не полишає віра в державний маєстат Булави. Його поезія чистоджерельна, не скаламучена чужою термінологією та модними зворотами. Запашна мова увібрала хібащо вкраплення іноземних наймень, без яких не обійтися. Проте вони не заступають святого лику матері:

Я часто бачу: грає сніговія,
Міцні морози — дуб аж посизів,
А ти стоїш на покуті, як мрія,
Як Божа Мати серед образів.

Навіть вшановуючи землячків-поселенців, завойовників канадських прерій, згадував своїх трипільських орачів.

У ностальгії міцніла віра в незнищеність правди. Не ховав її за хитромудрими підтекстами. Оберігав для України. Бо там вона була зганьблена не тільки різновеликими “вождями”, але й літературною армією на чужій службі.

Нове поетичне дихання Яр Славутич набув у Канаді. Після навчання в Українському вільному університеті (Авгсбург, 1945-1946) та аспірантурі Пенсильванського університету (1953-1955) океанські шляхи привели до Едмонтону. Там, в Альбертському університеті, викладав українську мову й літературу аж до виходу на пенсію. Там здобув змогу щоліта подорожувати. Літаком і потягом 1960-1961 рр. відвідав міста Європи, США й Канади. Потім улітку 1963 р. автом, літаком і потягом знову оглянув столиці Європи, зокрема й міста Німеччини. Наступного літа побував у Скандинавії, на Балканах, у Малій Азії. А через рік у містах Канади й США. Найбільшу, кругосвітню подорож здійснив літаком 1968-1969 рр. Відвідав Японію, острови Тихоокеанії, Корею, Тайленд, Австралію, Індію, Іран, Ірак, Європу. Побував у Вавилоні, Бейруті, Атенах, Белграді, Мюнхені, Лондоні, Парижі, Мадриді, Лісабоні. Де він тільки не бував?

Жоден український поет не побачив, не осмислив і не оспівав розмаїтого світу більше за Яра Славутича. Жадоба пізнань відбилася у його великому циклі “Мудрощі мандрів”. Одначе цікаві видива не заступили йому рідних небокраїв. Ні перед хатою Шекспіра, ні перед вежами Віндзору, де плекався дух лицарства “щоб ми, нащадки, зріли козаками”. Читаючи в Осло норманські саги, уявно чув Гаральдів плач: “Киянка з дніпрового краю Не хоче за мужа мене”. У посвяті Євгенові Маланюкові згадував його державницький дух, де дзвенить “варязька сталь і візантійська мідь” давньої України. Перед пам’ятником Карлові XII у Стокгольмі згадалася постать гетьмана Мазепи. У Гельсинках оспівує живописця козацтва І. Ріпина, а перед Кельнським собором — праукраїнського Дажбога. Рідна земля понад усе! У написаному на полі Наполеонової слави біля Ватерлоо сонеті сумував неславою Полтави. Його ніде не засліпила побачена велич. Навіть у Ватикані, “Бо не Москва, не Рим, а рідний Київ — основ духовности правдивий вияв”. Надпивши з Кастальського джерела, про яке неокласики могли тільки мріяти у полоні імперії, поет згадав власну одисею голодомору й війни. Порівняння Січі зі Спартою та “Українське вічності чуття” на батьківщині Кирила й Методія зближувало його з Материзною. У Марокко писав: “Мені ввижаються далекі Херсонські села на осонні”. В Індії йому вчувалися Ригведи, започатковані на Придніпров’ї. Намагався зрозуміти душу народів. Тож писав лірику у формі рубаї, газелі, навіть японськими узорами гайку і танка. Переспівував Сааді. Між Тигром та Єфратом слухав, як звучить “Дніпровим дзвоном сумерійська ліра”. У колисці рабства Вавилоні йому примарився успадкований звідти

“Зубчастий зів московського Кремля”. В Єрусалимі укріпився вірою. Ізраїльський

... день настав! Мого ж нового дня
Високий гін розгорне ніч руїни —
І заблискоче сонце України.

Поетові пощастило пройти крізь пустелі й зелені долини шляхами праукраїнських племен. У посвяті їхній дослідниці Ларисі Мурович озвався до них із Кабулу: “Арії-орії з-поза Дніпра, Вам праарійський привіт”. У сирійському Алепі згадував ченця Павла, “як він ходив по київських церквах”. У ливанському Баальбеку — заочно закоханого в те місто неокласика Миколу Зерова. Сумував за невідвіданою мамою, за дружиною Вірою. На Босфорі відчував:

Серце притишено б’ється, вчуваючи поклик Славути,
Пахне херсонський чебрець, змисли полонить полин,
Як же тебе не любити, мій рідний, прапрадідний краю?
Силу твоєї землі гордо несу — як Антей!

Яр Славутич споглядав широкий світ українськими очима. Та й осмислював його минуле крізь історію української нації. Її визвольну боротьбу не могла заступити жодна екзотика. Усвідомлював і радянські реалії. Висвітлив їх у поезії “Сон”. Там орденохватні одописці грали поетовою головою у футболу.

Неокласичне замилювання античністю теж не могло заповонити поета боротьби. Муза веліла йому: “Годі про давнє! Конає сучаснє”. І в його циклі “Живі смолоскипи” на повний зріст переконань постали борці-патріоти. Запалали гнівом душі Валентина Мороза, Левка Лук’яненка, Святослава Караванського, Івана Кандиби, Івана Світличного, Вячеслава Чорновола, Михайла Масютки, Василя Стуса, Євгена Сверстюка, Михайла Осадчого, Леоніда Плюща, Панаса Заливахи, Данила Шумука, Богдана та Михайла Горинів, Ірини Сенік, Олеся Бердника, Михайла Сороки, Олекси Тихого, Січків — батька Петра й сина Василя, Оксани Мешко, Юрія Шухевича, Ніни Строкатої, Бориса Терелі, Надії Світlichної, Петра Григоренка, Валерія Марченка, Миколи Руденка... Вони горіли яскраво. Неначе протестуючі проти режиму живі смолоскипи, — самоспали Василь Макух, Микола Мельник, Олекса Гірник. Як пам’ять Алли Горської, Володимира Івасюка, Василя Стуса, Андрія Малишка у поетових віршах. “Як правди потужний спалах”. Поет передбачав “останній день Помпеї” червоної імперії. І закликав ліриків-естетів від мрії до борні:

Коли, вергаючи нарід на диби,
Спустошать націю з верхів до тла,
Хто ж нас читатиме, гурмо незла?

Оте звертання при девальвації слова різноманітними бубабістами актуальне й досі. Поетове літературне гетьманство, у доброму розумінні цього слова, мудро прагне об'єднати всі творчі сили для єдиної мети. Він запрошує національно свідоме товариство переступити дрібні незгоди й зійтися до спільної праці. Полклик цей вчувається у присвятах літераторам Володимирові Жилі, Борисові Антоненкові-Давидовичу, Валерієві Шевчукові, Борисові Мозолевському, Віталієві Аблицову, Олесеві Жолдакові, Миколі Миколаєнкові, Миколі Братанові, Петрові Реброві, Данилові Кулинякові, Романові Гром'якові, Михайлові Каменюкові, Миколі Скелі, Святополкові Шумському, Софії Майданській, Богданові Чопику, Олегові Зуєвському, Петрові Лаврову, Андрієві Леготові, Марії Гарасевич, Оксані Керч, Миколі Жулинському.

Нарешті у 1990 році настало побачення з Рідним Краєм. Воно відлунує в циклі “Шаблі тополь”, бо ж таки діждався автор української революції:

Киплять майдани. Гострими шаблями
Летять увиш ряди струнких тополь —
І в небі тануть московиті плями.

Відразу ввійшов у діяльну працю розбудови держави виснаженої, вперто російщеної України. Прилучився словом: “Єднаймося, друзі! Не втрачаймо духу!” З болісними згадками ступив на стежки Материзни. Зустрічі після піввікової розлуки з сестрою Любою, з рідними, і друзями озвалися сонетами. Сиві войовники плачуть не часто. А тут: “Мене сестра з одвору не впізнала...” Побачені наслідки панування Москви викликали в нього іронічні сонети. Зневажав кремлівських і київських комуновождів з їхніми прихвостнями. Сумно стало за вигодовану народом “еліту”, бо:

... ми (без клепки в темній голові)
Задармо хліб, і крицю, і свободу
Давали сповна сталінській Москві.

Перший том поет Шевченківської снаги викінчив примітками. Спраглий до активної діяльності, Яр Славутич переверстав п'ять материків та 80 міст і близько сотні сіл України не як турист. Силою своєї класичної поезії боротьби та чарівної лірики утверджував непохитне кредо: Свобода і Правда!

До другого тому ввійшли поеми, переклади, нариси, життєпис. У ритмі “Гайявати” звучить поема язичницького дивосвіту “Одрод і Доброслава” (1943). Дух прадавніх богів природи витає там над коханням лучника та юнки. Барвистий живопис словом зримо передає буття та звичаї, що єднають у любові:

А вечірне сонце гасне,
Таємнича ніч надходить,
І запалює Купала
На степу червінь-багаття.

Мученицька покута гетьмана Петра Кальнишевського, який “... недругам повірив і дався в руки москалям...” проясняється у поемі “Соловецький в'язень” (1941-1944). Каяття й молитви грішника в темниці, де просив чайок принести “хоч дрібку рідної землиці”, на жаль, не стали засторогою українським проводирям. Деякі з них ще й досі повторюють помилку довірливого кошового.

На чужині просив Бога зглянутися над Україною й священник Агапій Гончаренко. Благов: “Мечем вогненным покарай Неправду люту, кривду тлінну!” Про того втікача з російської імперії, мандрівника по Греції, опісля по Алеутських островах та Алясці, Каліфорнії поема “Скарга” (1957-1960). Це він випускав у Сан-Франциско часопис “Свобода” з першими в Америці публікаціями віршів Шевченка. Поет відшукав могилу отця Агапія. І побачив, як “надовкола, збурюючи хист, Ведуть нащадки “ракенрол” і “твист”, І орди виродків щороку множать”. Явище звичне вже й для нас. Приміром, на могилі батька й матері зламаного вже Павла Тичини райкомівські “культуроносії” влаштували танцювальний майданчик. А сталінський лавреат не спромігся навіть на віршований протест.

Автобіографічна поема “Донька без імени” (1945) про спалену есесами поетову дружину з немовлям — реквієм неспокійному кохання у пору Чернігівської Січі. У тих трагічних рядках закарбовано частку жертвовної боротьби синів і дочок нації проти окупантів. Драматичною поемою “Світичі” (1984) автор ушанував зафундування українською елітою в 1873 році Товариства ім. Т. Шевченка. Разом із письменником Олександром Кониським і меценаткою Єлисаветою Скоропадською-Милорадович великий добродійницький кошт вніс і прадід поета адвокат Михайло Жученко. У містерії “Білий дім із чорною душею” (1975) викрито підступність і лицемірство чужого світу, в якому українство все-таки продовжувало боротьбу. У тих невеликих поемах, ясных змістом і палких почуттями, вирує наснага борні, а не байдуже споглядання.

Монументальна співідь “Моя доба” (1957-1978) в 625 октавах найвищої митецької проби пісень розкриває не лише особисте поетове митарство. Там бунтується й намагається вижити окупована червоними займанцями Україна. Небезпечні дороги її синів стеляться до Києва, до Сибіру й на чужину. У вирі війни поет, чернігівський січовик, зустрічається з Оленою Телігою та її друзями. Усвідомлює силу консолідації: “Йому здалося: Мельник і Бандера, Шухевич, Ольжич, Бульба-Боровець Ідуть поєднані”. Цілісність визвольної ідеї вдалося йому осягнути своєю творчістю. А те, на жаль, не завжди вдається політикам. Розкуто, іноді журливо або й дотепно, навдивовиж умудрено й реалістично виспівана його доба. Не менш документально й художньо як у “Проклятих роках” Юрія Клена або у “Третій роті” Володимира Сосюри. Але детальніше, більш довірливо.

Перекладати Яр Славутич розпочав з вірша Христо Ботева “Хаджі Дмитро” (1940), коли вчителював у селі болгарських поселенців Ботеве. Звідтоді майстерно озвучував рідною мовою поезії Христо Огнянова, Ніколая Гумільова, Юліуша Словацького, Юзефа Лободовського, Чеслава Мілоша, Ярослава Врхліцького, Максима Багдановича, Янки Купали, Бладзімера Дубовки, Наталі Арсеневої, Владзімера Жилки, Пімена Панчанки, Максима Танка, Масає Сядньова. З англо-американської поезії його зацікавили Едмунд Спенсер, Семуель Деніел, Вільям Шекспір, Джон Донн, Джон Мільтон, Вільям Вордсворт, Джордж Байрон, Персі Шеллі, Джон Кітс, Оскар Вайлд, Елизабет Бравнінг, Данте Россетті, Емілі Діккінсон, Меріен Мур, Роберт Фрост, Едвін Робінсон, Оскар Вільямс, Езра Павнд, Т. Еліот, Елінор Вайлі, Една Міллей, Арчибальд Мекліш, Луїс Морган, Чарлс Фостер, Клара Голл, Р. Моррісон, Морс Менлі. Визначна поезія світу, від XVI ст. до сучасности, заговорила по-українському і здебільшого вперше. Навіть нелегкі для перекладу класики В. Шекспір і Д. Кітс, що писав: “Коштовний твір — назавжди насолода. Його тривалости примарна врода не кане в небуття”. Зі створеного ним переклав найбільше — 34 поезії. У творах світової величини вабила романтика.

Після перекладів уміщено спогади поета про свої перші мандри, 1939 р. “Місцями запорозькими”. Слухав там кобзаря, записував перекази про запорожців на Хортиці і в Жовтих Водах, і в Капулівці, де поховано кошового Івана Сірка. Другий том закінчується розповіддю про трагедію розкуркулення та голодомору, полемікою щодо назв Січеслава, історією слова “Славутич”, обставинами написання пісні “Карпатські січовики”. На завершення подано “Основні дати життя і творчости Яра Славутича”, складені його дружиною Вірою Славутич.

II

Поет — не Лицар-Сам, а старшина літературного коша. Він радіє здобутками творчими інших і мучиться втратами побратимів. До третього тому ввійшли дослідження “Розстріляна муза” та “Меч і перо”. Понад п’ятдесятлітнє вивчення ним компартійного злочину нищення української літератури завершено мартирологом. Після першовидання “Розстріляної музи” (Детройт, 1955) він доповнив цю книжку в 1990-х роках і тепер має занесеними до списків 608 жертв. Вона відкривається “Прологом” автора:

Я воскрешаю вас, ясних, безвинних,
Що в тюрмах честь уміли берегти.

Започатковану в діяспорі працю продовжують літератори Микола Жулинський, Олекса Мусієнко, Галина Гордасевич.

До укладеного мартирологу Яр Славутич додав 26 виразних літературних портретів. З маловідомих фактів чітко вимальовуються творчі профілі неокласиків Миколи Зерова, Павла Филиповича, Михайла Драй-Хмари. І не байдужих до народної волі традиціоністів з елементами новизни Миколи Філянського, Миколи Вороного, Миколи Чернявського, Агатангела Кримського, Людмили Старицької-Черняхівської. Дещо відмінна від них постать поета-повстанця Григорія Чупринки. Автор досить уважно прослідкував розвиток символістів. Дмитро Загул, Яків Савченко, Володимир Ярошенко, Олекса Слісаренко, Майк Йогансен не прижилися у більшовицькому “раю”. Так само, як прихильник комунізму Василь Бобинський, чудовий замріяний лірик Володимир Свідзинський, імпресіоніст Євген Плужник, романтик червоної революції Дмитро Фальківський. Тим паче більшовики не стерпіли зухвалих футуристів Михайля Семенка, Гео Шкурупія, авангардиста Валер’яна Поліщука, неоромантиків Олекси Влизька та Марка Антіоха (сина М. Вороного). Не визнали вони й ніби модерніста Івана Крушельницького. Хоча він повірив у радянську українізацію, перебрався з Галичини до Харкова і тим занастив себе з ріднею. Багряними барвами борні автор написав мужні профілі виразників української націоналістичної ідеї Олену Телігу та Олега Ольжича, розстріляних гітлерівцями. Багатство непоправно втраченої інтелектуальної еліти підкреслено “Епілогом” поета:

Висока слава щасних днів
Про вас ніколи не забуде!

Вибране з викладацько-наукової півстолітньої діяльності автора вийшло окремою книгою “Меч і перо” (Київ, “Дніпро”, 1992). Публікації з того доробку, втім числі й іншими мовами, з’являлися в часописах та збірниках. Професор Яр Славутич поціновує не лише мистецько-естетичні грані української літератури. Він бере до уваги її значення в національно-державницькому поступі. У дослідженні “Гетьман Сагайдачний у віршах Касіяна Саковича (1622)” він виявляє життєпис першого будівничого самостійності України, що воював Москву та Крим, протистояв спольщенню. Недарма ректор київських шкіл К. Сакович порівнював того гетьмана з античними героями. У статті “Пісня козака Плаhti — перша українська друкована балада (1625)” Яр Славутич довів літературне походження пісні мандрівного козака, спростувавши іншу думку І. Франка. Незаперечно доказав також авторство деяких пісень у дослідженні “Гетьман Іван Мазепа як поет”. А тодішня поезія (на відміну від сучасної!) ґрунтувалася на високому патріотизмові й національній свідомості. Зацікавлений творчістю філософів (“Тринадцята пісня Григорія Сковороди”), автор, аналізуючи тексти, перекладав їх на сучасну мову. У питанні “Чого Микола Гоголь писав російською мовою?” дослідник наголосив на його природному українстві й нелюбові до Москви. Пригадав переклади його творів, виданих “Книгоспілкою” у 1920-х роках, і перевидання їх закордоном. У статті “Велич Тараса Шевченка” окреслив найвидатніший символ нації в світовій літературі. Автор “Кобзаря” добре знав європейську культуру, зазнав деякого впливу Шекспіра, Шатобріана та Бернса. Хоча сам впливав більше на українців, аніж Бернс на шотландців і зостався цілком самобутнім. Яр Славутич вдумливо проаналізував засоби його поезики та ранне (1914-1944) шевченкознавство в Канаді. При тім використав чимало незаних або маловідомих у нас матеріалів.

Цікава також студія життя й діяльності авторового прадида, співзасновника Наукового товариства ім. Т. Шевченка, харківського адвоката Михайла Жученка (1840-1880). Як відомо, спадкова добродійність нашадка козацької старшини притаманна і його правнукові Ярові Славутичу. Замолоду студент М. Жученко розповсюджував Шевченкових “Кобзаря” та “Букваря”, твори П. Куліша, збірники народних пісень. Діяв у таємному товаристві, яке запроваджувало по школах навчання рідною мовою. З громадівцями збирав кошти для допомоги рідним Т. Шевченка. Боронив у суді українських революціонерів, листувався з О. Герценом. Яр Славутич вивчив зв’язки О. Герцена з Україною, який пропонував

вільнодумцям у Росії: “Розв’яжімо їм [українцям] руки, дозволюмо їм говорити вільно...” Він же підтримував самостійницькі ідеї.

Автор уважно розглянув творчий здобуток І. Франка. Дослідив його погляди на імперську Росію та ідею соборности України. “Від Кубані аж до Сяну-ріки Одна, неподільна” — такою вона має бути. Розвідкою про народних провідників у поезії Франка визначив образ патріота: “це тип жертвовної людини, що має громадський обов’язок супроти свого оточення, що працює не для особистої слави, а лише для добра суспільства”. (Як мало таких людей сьогодні). Розглядаючи Франкові сонети (їх написано щонайменше 88), Яр Славутич згадав інших сонетистів, його попередників. У ряду з Д. Лентіні, Д. Алігієрі, Ф. Петраркою, П. Ронсаром, Т. Ватетом, В. Шекспіром, А. Міцкевичем, поставив українських Л. Боровиковського, О. Шпигоцького, А. Метлинського, М. Шашкевича, М. Устияновича, П. Костецького, Ю. Федьковича.

На противагу соцреалістичному літературознавству Яр Славутич висловлює особні погляди на розвій письменства. При тому з несподіваними думками та висновками. Не оминув своєю увагою і творчість мінливого в переконаннях стихійного митця В. Винниченка. А також метафоричні поезії Лесі Українки, поета в прозі В. Стефаника, лірики Б. Лепкого та Богдана-Ігоря Антонича. У пізнанні глибин літератури Яр Славутич застається послідовним українським державником. Він не відділяє слова від меча. Розглядаючи історіософію в українській поезії 1917-1929 рр., зокрема до робок Євгена Маланюка, він, передусім, виділяє фактор пробудження нації до державотворення. У розсліді оригінальної творчості поета-мислителя Михайла Ореста наголошував: “ця поезія виховує нову еліту борців за свободу й незалежну українську Соборну Державу”. Поряд із мужністю та ніжністю поетки Оксани Лятуринської дослідника вабила волюнтаристична поезія інших шернгових празької школи. Зокрема лицаря-лірика Леоніда Мосендза, поета-філософа Олега Ольжича і вічного скитальця Юрія Клена. Українська література на чужині не виходила з бою ніколи. І не втратила прагнення перемоги та естетичної вартості й понині.

Разом з тим Яр Славутич уважно вдивлявся в літературний процес підрадянської України. Адже для багатьох талантів він закінчувався там кримінальним. Одначе крізь ліричні декорації колгоспних потьомкінських “деревень” в окремих митців проглядався український національний колорит. Хоча його часто затемнювала нав’язана цензурою компартійна фальш. “Країна щастя” І. Виргана, “Слава Сталіну навіки” М. Терещенка, “Росіє моя, Росіє...” та інші вислови й подібне пустодзвонство у віршах І. Гончаренка,

М. Шеремета, В. Бичка та інших не мало в собі жодної зернини для національного засіву.

Щойно покоління шістдесятників отямалося від того дурману. Хоча не один із них потрапив за колючі дроти таборів ГУЛАГу. Дослідник побачив правду в сонетах Івана Світличного, який писав: “Самі собі будують тюрми, Самі в них потім живемо...” Услід за ним поніс по етапах свою заримовану твердість духу експресивний Василь Стус. У зоні не припиняв творчості багатолітній невільник, революційний романтик Святослав Караванський. Для літератури відкривався тернистий шлях до свободи. Дослідник показав той напрям на зразках доробку трьох найсміливіших поетів.

У статті “Голодомор в українській літературі на Заході” автор розповів про висвітлення тих моторошних років Уласом Самчуком, Василем Чапленком, Тодосем Осьмачкою, Василем Баркою. Про винищення українців знімали тривогу на цілий світ Юрій Клен, Олекса Веретенченко, Ігор Качуровський та й сам Яр Славутич. Закінчується третій том “Додатками”. Там відгуки на книгу авторів, очоленіх О. Мусієнком, про сталінські репресії письменників. Та ще слово про книгу Л. Куценка з життєписом Є. Маланюка, про краєзнавчий збірник М. Чабана із Січеслава, репліка про одного київського плагіатора.

Наукові аналізи, наближені за формою до есею, стають підручниками для вивчення творчості українських письменників у руслі світової літератури. Тактовність автора переходить у безкомпромісне осудження осіб і явищ, якщо йдеться про літературне яничарство. Ясність думки і вислову, з погляду національної ідеї передусім, наближають оті критичні розгляди до масового читача.

Четвертий том творів Яра Славутича складають його публікації в емігрантських часописах. Розглядаючи “Суспільно-релігійні мотиви в ранній українсько-канадській прозі”, він розглядає перше оповідання українською мовою отця Нестора Дмитрова з 1897 року. Релігійними мотивами виділялися оповідання також Сави Чернецького, Мирослава Стечишина, Аполінарія Новака. Епічну трилогію *Сини землі* створив Ілля Киріак. Канадську Україну оспівали Онуфрій Івах, Олександр Луговий, Микита Мандрика, Улас Самчук, Іван Боднарчук і найбільше сам автор дослідження — в *Завойовниках прерій* (три видання), відомі піонери тамтешньої поезії І. Збура, М. Говда, С. Паламарюк та ін. Щонайменше 300 віршувальників, переселенці майже з усіх областей України, творили свою літературу в Канаді. Серед них буковинець Пантелеймон Божик, П. Терненко (полтавець Павло Крат), М. Ічнянський (чернигівець Іван Кмета), В. Тулевітрів (нікополець Василь Лисенко), винничанин Тиміш Павличенко, холмщанин Степан

Семчук та багато інших. Нову літературну хвилю приніс буревій другої світової війни. З неї активно творили галичанин Володимир Скорупський, лірик із Тернопільщини Богдан Мазепа, наддніпрянці Левко Ромен (Степан Ковальський) та Лев Орлигора (засновник РУНВіри Л. Силенко), неокласик із Наддніпрянщини Теодор Матвієнко. І, звичайно ж, широковідомий у діаспорі Яр Славутич. Нові мотиви принесли у поезію львів'янин, модерніст Данило Струк, галичанин Дан Мур (Данило Мурилка), наддніпрянець Борис Олександрів (Грибінський), буковинка Лариса Мурович, подолянин Олекса Гай-Головка, прилучанка Ольга Третяк, киянка Віра Ворскло (Триріг), канадський сюрреаліст Олег Зуєвський. А з-поміж дитячих поетів: Богдан Федчук (понад 25 книжечок), Павло Степ, Світлана Кузьменко, Марія Голод, Дарія Лада й ін.

Дослідник докладно розглянув доробки всіх творчих індивідуальностей від традиційників до модерніста М. Царинника. Діапазон самовияву поетичних душ був досить широкий. Від ліричного патріотизму Б. Мазепа ("Рідний Львове, кохана столице!") до вульгарного натуралізму наддніпрянця Олександера Смотрича, що блискуче змалював дніпровський пляж, де "жирні жопи гріє кацапня". Виданий окремою книжкою аналітичний огляд української поезії в Канаді Яра Славутича став школою для поетів. Вони підтримували державницький національний дух. Дехто з них силою слова перевершував провідних підрадянських митців.

У різних часописах та виданнях дослідник публікував свої студії про окремих поетів. Приміром, цікавою виявилася творчість Петра Косенка із Тобілевиччини, остарбайтера і скитальця. Щойно у поважному віці він видав свої *Пізні грона* — 170 класичних сонетів (більше, ніж у М. Зерова). Висока ерудиція (самоосвіта!), влучні образи, чудові епітети, соковита народна мова виділяють їх серед творів інших авторів. У зрілому віці захопився поезією також лірик-патріот, чарівник звукопису Дан Мур. Яр Славутич особисто допомагав творчому становленню своїх сучасників. Написав вступну статтю до збірки *Другоцвіт* Д. Мура. Вступним словом відкрив і збірку *Поляризоване* Л. Ромена, колишнього вісниківця, що почав друкуватися ще в 1919 р. Написав вступ до книжки з літературознавства Марії Гарасевич. Рецензував також збірку *Терни і троянди* поета-філософа Гната Діброви (Лозенка). Дослідник завжди відгукувався в часописах на появу нових творів. Проаналізував збірки *Біла трава* Леоніда Полтави (Леонарда Єнсена) і *Дерево рідного роду* Лариси Мурович. Не оминув увагою й книжки львів'янки Міри Гармаш (Дорошенко), австралійського сатирика Зої Когут, поета Миколи Щербака, автора поеми про І. Мазепу Павла Савчука, прозаїка Петра Волиняка, поета Микити

Мандрики, прозаїків Марії Кейван та Ольги Войценко, релігійного лірика Івана Кмета-Ічнянського.

Вплив Яра Славутича на тамтешнє літературне життя досить відчутний. Його критичні втручання удосконалювали мову й поезику творців, спрямовували їх на нові висоти. По-юнацькому захоплений цікавими виданнями і свіжими талантами, допомагав авторам незлим словом, вказуючи на здобутки й невдачі. Вирощував сад української літератури діяспори з вірою, що плодами з нього скористається також вільна Україна. Не вельми придатний ґрунт чужини ставав щедрим від праці доброго господаря.

Безсмертним українським духом жилося в Канаді шевченкознавство. Завдяки доброзичливим рецензіям Яра Славутича читацький загал цікавився новими збірками. Виступали з ними автори різноманітні: Р. Володимир (Роман Кухар), емоційні Андрій Легіт, Михайло Ситник, лірики Микола Верес та Іван Овечко, Богдан Бора (Шкандій), Павло Степ, фольклорна Дарія Могиланка (родичка співака І. Козловського). Дослідник порівнював підрадянські антології української поезії з виданими в Лондоні та Мюнхені. Аналізував також упорядковану Леонідом Полтавою присвячену УПА антологію *Слово і зброя* (Торонто). Дослідив антологію квебекської поезії, віршознавчий триптих Ігоря Качуровського (Мюнхен), теорію літератури Івана Безпечного (Торонто), енциклопедію української літератури Богдана Романенчука (Філядельфія). До того ж розглянув цінні спогади Оксани Драй-Хмари (доньки поета), публіциста Романа Рахманного (Олійника), наддніпрянців Грицька Сірика, Анатолія Гака, Степана Федорівського (Д. Міршук із Винниччини), народознавця Олекси Воропая. Оглядом широкої діяльності літературознавця Володимира Жили, письменника Дмитра Нитченка, некрологом про Юрія Пустовойтова та ін., кількома дослідями української мови й завершується цей том.

До п'ятого тому свого п'ятитомника Яр Славутич умістив власні спогади й записи. Відкрив їх оповіддю про Чернігівську Січ, про свою втечу з лабет гестапо, про київське підпілля, свою працю січовика-пропагандиста і подальший шлях на Захід. До того додано складені тоді пісні "Марш Чернігівської Січі", "Партизанська", "Отаман Стрілець" (музика Миколи Фоменка).

З розділу "У вирі багатокультурності" вияснюється діяльність автора в Канаді. Він із родиною осів 1960 року у місті Едмонтоні, столиці провінції Альберти. Довелося здолати непорозуміння, навіть підступність, поки почав читати в Альбертському університеті систематичний курс української мови й літератури. Енергії Яра Славутича вистачило й на організацію літературно-мистецького клубу, очоленого ним. Там митці відзначали ювілеї М. Рильсько-

го, В. Сосюри, М. Ореста. Виступали й гості, зокрема Є. Маланюк, Ю. Шевельов та ін. Згодом традиції клубу перебрав осередок Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Західній Канаді. Головою його двічі обирали Яра Славутича. На жаль, цей клуб припинив свою діяльність, коли обрали інших, бездіяльних. Юрій Стефаник (син письменника) очолив канадський відділ українських письменників “Слово” і керував ним до своєї смерті.

Цікаво освітлена автором власна видавнича діяльність. Хист до того проявив ще в Європі, коли видав чотири збірки своїх поезій. Крім того, видавав журнал *Заграва* у Авгсбурзі 1946 р., секретарював у редакції *Арки* (1948 р.), уже у Філядельфії фактично фінансував дві збірки М. Ореста, а в Едмонтоні заснував власне видавництво “Славута”. Відразу, окрім своєї збірки *Оаза*, видав *Вибрані поезії* В. Свідзинського, а потому п’ять томів альманаху *Північне сяйво*. Загалом, із допомогою фондаций та читачів, випустив понад 70 різних книжок. Згодом у 1990 р. заснував допомогивий Фонд Яра Славутича. Його видання відмічали літературними нагородами. Особливо популярними стали видані там його підручники з української мови, що слугують збереженню українства Канади. За те автора нагороджено Шевченківською золотою медалею. Перед тим, за боротьбу в Чернігівській Січі, він мав Хреста Українського Козацтва з мечами та золотою й срібною вітками. Крім того, має він і кілька літературних премій.

Наукову діяльність Яр Славутич розпочав 1941 р. пошуками матеріалів для книжки про розстріляних більшовиками українських письменників. Працюючи вдень для заробітку на конвеєрі палітурні у Філядельфії, зміг більше часу віддавати дослідництву. Відтоді, окрім книжки *Модерна українська поезія* (1950), почали з’являтися його статті у часописах про літераторів. А за тим і перший у світі мартиролог знищених Москвою творців. Десятки його рецензій появилися також в англійськомовній пресі. Систематичну наукову працю автор, натоді вже професор, доктор філософії, дійсний член УВАН і НТШ, розвинув у Канаді. Разом із професором Ярославом Рудницьким заснував Канадський інститут назвознавства. Згодом став його президентом. Брав участь у наукових конференціях і симпозіумах, зокрема на Міжнародному конгресі ООН 1977 року для унормування географічних назв. Наукову працю Яра Славутича, на форумі Української Вільної Академії Наук та міжнародних наукових товариств, про яку оповідає, відзначено різними нагородами.

Побіч досліджень української літератури, канадської україніки, славістики, вивчав Шекспіріану. З 1979 р. головує Українським Шекспірівським Товариством. Свідчив перед Міжнародним три-

буналом 1988 р. в Нью-Йорку про масове нищення українців організованим, під проводом Кремля, голодомором 1932-33 рр. Його статті перекладено чужими мовами. А десять збірок віршів перекладено англійською, німецькою, французькою, мадярською, російською, білоруською, польською, італійською, окремі поезії еспанською, румунською та литовською мовами. Своєю творчістю він гідно репрезентує українську літературу в світі, разом із колегами-земляками. Понад п'ятдесят років наукової та викладацької діяльності! Співпрацює з багатьома відомими вченими інших країн. Хоча й мав прикроші з плагіаторами, фальшувальниками та відвертими ворогами українства.

П'ятий том своїх творів автор закінчує матеріалами культурно-мистецького життя канадських українців та різними бувальщинами. До них додано віднайдені з часів Чернігівської Січі вірші та згадки про мандри по Аргентині й Мексиці, та ще про зустрічі з М. Філянським, Т. Осьмачкою, П. Тичиною, М. Орестом, про врятування рукопису Д. Яворницького тощо.

Цей том щедро проілюстровано фотознятками. На них: зустрічі Яра Славутича з проф. Ю. Шевельовим, поетом Є. Маланюком, політологом В. Морозом, ученим В. Кубійовичем, доктором Ф. Погребенником. Та найбільше з його спілкування з колегами-викладачами, студентами та учнями, приятелями, друзями на урочистостях. Приміром, на 6-му з'їзді українських письменників "Слово" в Торонті. Красою і здоров'ям української родини ясніють фотознятки з приватного життя поета і вченого. Мати з батьком у старшому віці, Яр Славутич з дружиною Вірою після одруження, а на іншому: вони обоє з донькою й сином та матір'ю дружини (1958). З часом родинний альбом збагатився: співак і музикант син Богдан, син з невісткою, малярка донька Оксана, Яр Славутич із онуками Богданом і Левком, правнук Богданко на могилі прабабусі Марії, малі мечники-внуки на фехтуванні. Козацькому роду нема переводу.

У п'ятитомнику — широка душа, серце й розум українського поета, патріота-борця, вченого, викладача і громадського діяча. Ошатні небесноблакитні томи з соняшножовтими літерами заголовку, зі спадковим гербом на корінці палітурки приємно взяти до рук. Загальний обсяг томів 2126 сторінок, тираж 3000 примірників. В естетичному оформленні важливий зміст — бентежна боротьба за вільну Україну мечем слова. У цих томах безкомпромісний козацький шлях поета — сурмача української нації, співця національної ідеї.

ДЖОРЖ РИГА
(Шкіц його драматургії)

У своїй книзі *Чотири канадські драматурги* (Winston Press, Minneapolis, 1973) Мавор Мур, пишучи про Джоржа Ригу, зазначив: “Ще й сьогодні можна почути розмови про повільність розвитку канадської драматургії, бо молода країна не має традицій і в результаті зазначив, що її історія більш еволюційна, аніж революційна, поверхова і неяскрава, що її спрямовані до дружби громадяни не дають достатнього матеріялу для конфліктів, ніж у країнах інших провели до пробудження театру. Рига був тим канадцем, що ніколи цьому не вірив. Він вважав ці аргументи не суттєвими за їх відсталість...”

Д. Рига був не тільки драматург. Автор хоче зазначити, що він не буде торкатися його прозових творів, а обмежить себе лише його драматургічною діяльністю. Джорж народився 27 липня 1932 р. в Північній Альберті в Діп Крік. Батьки його були українського походження з дуже лівими політичними переконаннями і це дало підставу багатьом вважати, що він сам мало не комуніст. Але це не відповідає дійсності. Рига був великим гуманістом, автором соціальної справедливості і в цьому відношенні відійшов уже від поглядів батьків. У розмові з ним у кінці 60-их років, коли його запросили бути членом департменту творчого письменства в університеті Британської Колумбії, він дослівно сказав мені, що його батько був великим ідеалістом і вірив радянській системі. Коли ж мова зайшла про драматургію в Радянському Союзі, то він зазначив, що вона займається дуже малозначними темами.

Д. Рига закінчив лише семирічну школу в Діп Крік, що містилася в одній кімнаті. Однак самоосвітою він здобув не тільки всеканадське визнання, але й став відомим поза межами своєї країни. На початку 70-их років він уже мав понад десять драм і радіодрам. Його драма “Орачі льодовика” (“Ploughmen of the Glacier”) йшла в Празі. П’єса “Лист до мого сина” (“A Letter to My Son”) отримала нагороду від Німецької Академії Мистецтв та літературну нагороду від генерал-губернатора Канади та передавалася на Київському державному радіо 1985 р., а драма “Парацельс” (“Paracelsus”) була виставлена на всесвітній виставці у Ванкувері 1986 р. Найбільш відомою в Канаді стала його драма “Екстаза Рити Джо” (“The Ecstasy of Rita Joe”). На її сюжеті був створений сценарій для мережі канадського телебачення, а також балетна вистава силами Королівського балету у Вінніпезі.

Перша драма Риги “Індіанин” (“Indian”) взята з життя самого драматурга в той час, коли він, видужавши після запалення легенів, працював поруч із індіанином на фермі свого батька в Північній Альберті. Драматург усю свою увагу концентрує на особі індіанина. З першого погляду він виглядає лінивим, мінливим у переконаннях. Його настрої змінюються постійно від гумору до насильства. У взаємовідносинах з працедавцем Ватсоном та його агентом виявляється, що всі його вчинки відходять від центрального факту персональної безнадійності, яку він виголошує в кінцевій промові: “Я не мав минулого, ... нема майбутнього ... нічого! Я є мертвий! Розумієте! Я ніколи не був кимсь... Я ніколи не жив!” і робить підсумок: “Всі індіани ніхто!”. Він вважав, що біле суспільство є просто в’язницею, він здивований тим виглядом “справедливості”, “милосердя” та “суду”, що маніфестують перед ним і тому вдається в пиятику, азартні ігри, крадіжку або, навіть, як у випадковій дружини його брата, — проституцію.

Показавши безнадійність індіанина, Рига встановлює свої власні основні постулати: він обвинувачує суспільство у браковій відповідальності, що бачить індіан як прокажених, обурюється способом патронізації їх у вигляді благодіянь суспільної опіки; шлях у вигляді традиційної релігії не є поміччю індіанам; наріжним каменем допомоги має стати людське ставлення. Сама назва п’єси і двох її анонімних персонажів (Індіанин і Агент) дає певну універсальність трагедії, зводить до певних символів. Таку ж символічну функцію дає Рига і самій обстановці: сірий фон без зазначення певного уточненого місця. Щодо структури цієї драми, то драматург планує її в чотирьох площинах: сучасні контакти праці головного героя з працедавцем; його попередні нічні гулянки, ще більш віддалене минуле героя та вбивство його брата з милосердя.

Друга драма Риги “Екстаза Рити Джо” (“The Ecstasy of Rita Joe”) значно переважає попередню численними введеними епізодами. Героїня, молода дівчина Рита Джо, що народилася в Карібі в індіанському племені Баррард в Британській Колумбії, знаходить працю у Ванкувері. В своїй власній несвідомості вона попадає в погане середовище і опиняється в суді за проституцію, волоцюжництво та дрібну крадіжку. Судді в замішанні, що робити з нею. Сама Рита Джо закохана у Джіммі Павля, який мріє створити індустрію для індіанського народу, але в дійсності витрачає час і енергію на пустопорожнє вихвалювання хоробрости білих підчас пиятики. Старий батько Рити Джо Давид, мудрець, що ясно бачить небезпеку і зрозумів положення своєї доні в місті, просить її повернутися до резервації. Проте, якби вона залишила місто, то існує закон, що забороняє це робити, і вона опиняється поза сус-

пільством. Гине і вона, і Джіммі Павль. Смерть обох символічна. Останнього забиває поїзд, згвалтовану Риту забивають. Так закінчується мучеництво її, “екстаза”. П’еса закінчується символічною реплікою Ритиною подруги Ейлін: “Коли Рита Джо прийшла перший раз до міста, вона їй сказала, що цемент ранив її ноги”.

У номінальному оформленні Рита описує залю суду, де на задньому фоні подається гітська циклорама, а перед нею поплутана завіса з силуетами міста. Перехід від однієї сцени до другої переважно раптовий. Загальна історія окреслюється фрагментами, ніби в народній баладі. Рига вводить цикл пісень та театральні засоби в застосуванні входу для акторів вистави крізь аудиторію глядачів і запрошує їх до фінальних танців, вводить фільм, звукові й світлові ефекти. Пісні в драмі виконуються білим співаком, що стоїть осторонь. Іноді він просуває за змістом пісні дію вперед, іноді підсилює в пісні настрій до дії, іноді служить як місток до наступної сцени. Індіанський вождь із племені Баррард Дан Джорж, що у ванкуверській прем’єрі грав роллю Ритиною батька Джо, був вражений тим схваленням глядачів, що дістала вистава в Оттаві. Народ прийшов послухати їх і сказав, що вперше він зрозумів те, як населення аборигенів страждало і як страждає. Сам Рига сказав, що драма, найважливіше, зображає те, як дуже часто життя робиться темним унаслідок перебільшення прав цивілізації.

У наступній драмі “Трава і дикі полуниці” (“Grass and Wild Strawberries”, 1969) Рига звертається до іншої проблеми, а саме до конфлікту гіппі з родичами, що діють згідно із зобов’язаними правилами суспільства. Молода дівчина Сузан (окреслена драматургом, як “справжнє інженю”) пішла від батьків і живе в комуні з Алланом, молодим артистом-маляром, що хоче бути цілковито “вільним”. Сузан вагітна. Дізнавшись про її стан, батьки хочуть наполегливо забрати її додому. Мати Аллана постійно працює після смерті чоловіка і посилає синові гроші на прожиття, а він тому почуває себе скривдженим. Обое впадають у залежність від своїх родичів. Сузан намагається повернути Аллана до ідилічного життя, але неуспішно. Під впливом свого дядька-соціяліста він поступово хилиться до соціальної відповідальності і залишає “вільне” життя... Головними проблемами Рига ставить у цій драмі право і вільність особистости. Він вводить до драми фільм, запрошує глядачів до фінальних пісень і танців. Кількість їх значно побільшена у виконанні функції дії і часом драма щодо жанру скоріше скидається на мюзикл.

Драма “Полонені безликого барабанщика” (“Captives of the Faceless Drummer”, 1971) є реплікою Риги на терор в Квебеку 1971 р. Драма побудована на дискусії поміж викраденим канадсь-

ким дипломатом Гаррі та його захватчиком, що відомий у драмі під назвою Командир — фіброзний, безсоромний, малоосвічений молодий революціонер. Він гине в кінці драми. Драматург засуджує і дипломата, і Командира. Останнього за насильство фізичне, а другого — за насильство, з яким він захищає “статус-кво”. Рига в діалозі поміж ними шукає правди і навіть, сам будучи соціалістом, несподівано устами дипломата Гаррі ставить запитання Командирові: “Де ви тепер політично стоїте? Яка ваша оцінка з приводу заворушень і політичного насильства в соціалістичних країнах?” І дістає від Командира відповідь: “Я не знаю, що роблять поляки і шведи. Я не зацікавлений, що є в світі. Я турбуюсь за себе і за таких, як я”.

Одночасно з дискусією Гаррі і Командира Рига показує зовнішній світ поза приміщенням, де Командир тримає Гаррі. Це, перш за все, хор, роля якого значно поширена супроти попередніх драм. Він ілюструє емоції чоловічих характерів, відповідає на певні дії. Додатково для окреслення становища Гаррі Рига ‘вводить його дружину Адрієнну — добродійного ліберала, Фріца, приятеля Гаррі, доктора, консерватора, людину, що почувається добре, коли професію ізолює від людини. Дженні — улюблена співачка Гаррі. Загально в цій драмі — комбінація історичних деталей, іронії, музики, переходів хору, міміки та психологічного реалізму. Надзвичайно багата й захоплююча.

Контroversії, що зайшли навколо вистави “Полонених безликого барабанщика” пов’язані з гостротою теми терору, відбилися на тому, що Рига два роки нічого не писав для сцени, обмежуючи творчу діяльність сценаріями для фільмів. В наступній драмі “Схід сонця Сари” (“Sunrise of Sarah”, 1973) Рига дає, замість ідеологічного конфлікту, що характерне для його попередніх драм, психологічний конфлікт поміж центральним характером (Сара) та її антагоністом, який має лише назву Чоловік. Постать цинічна, позбавлена чуттів, пишається сексуальними потягненнями. У цій драмі Рига сміливо ставить свої благодіяльні проблеми, що можуть бути й не вирішені в тій реальності, що існує зовні навколо головної дійової особи — Сари. В самому образі її поставлено сучасну актуальну проблему жіночого лібералізму. Він осуджується драматургом як такий, що непотрібний Сари. Рига скеровує увагу в цьому русі на його сенсуальне спрямування. З цього погляду Сара є протилежністю до його Рити Джо. Вона у привілейованому положенні, з доброю освітою, але має потягнення до жіночого лібералізму. Так сміливо поставлено проблему. У такому становищі, як Сара, жіночому лібералізму нема місця. Він зайвий і надто коштовний, якщо він досягається через втрату

особистости шляхом сенсуальних намірів. Дія драми постійно переривається вставками музики, світлових ефектів та введенням додаткових персонажів, як батьки Сари, колишній претендент на її руку, директор школи, та інші.

“Портрет Анжеліки” (“Portrait of Angelica”, 1973) переносить дію цієї драми Риги до невеликого мексиканського міста. Його побут характеризує місцевий поліцейський Хозе, підкреслюючи, що “це звичайне місто, з якого ніхто не вийшов, не прославився, навіть його дядько-марксист, перший мер міста, іменем якого названо ... крамницю на базарі та два підводні канали”. Саме ж населення міста становлять похмурі, толерантні, бідні люди, що будують у місті монументи героїчним постатям минулого, що стоять і лише закликають до кращого життя. До самого міста, за словами падре Едварда, приїздять туристи, що руйнують побут його “своїм безсоромницьким одягом та музикою, що викликає блуд серед Божого дня”.

Саме туристи, що прибувають до Анжеліки, утворюють конфлікт полярних соціальних станів з місцевим населенням. Між іншим, серед туристів і знаходиться пані Стефаник із Саскачевану. Але найяскравішим представником туристів є молодий канадець Дені Бекер, народжений в Судбурі, живе в Едмонтоні, ірландсько-французького походження. Він приїздить власним автобусом-фолькswagenом, із самсонітським багажем, зупиняється по дорозі в мотелях, їсть в кращих ресторанах. А з другого боку — місцева дівчина Елена, яка з жахом стверджує, що революція 1910 р. (повалення диктатури) “породила мільйонерів із дрібних бюрократів, які нехтують нами. Революція нас забула, старі жінки в місті просять їжі, діти сплять на земляній підлозі...” Чи це не яскрава картина сучасного стану в Україні?

У тому ж самому аспекті, як у “Портреті Анжеліки” Рига змальовує подію в маленькому канадському місті (правдоподібно, де він проживав). Драма в Вудланді має назву “Сім годин до заходу сонця” (“Seven Hours to Sundown”, 1976). Вона побудована на конфліктах поміж офіційними чинниками міста, які хочуть знести стару (вже не діючу) церкву, та групою мешканців міста, які хочуть створити з неї культурний центр. Консервативному мерові та представникові місцевого правління протиставлені колишній учитель і мистець Гойда. Він зі своїми прибічниками перемагають, мотивуючи, що хочуть обернути місто в таке, щоб воно “йшло разом зі світом”. П'єса закінчується співом видавця часопису Долана: “В нашому місті в'януть троянди і один за одним кладуть каміння, упорядковуючи траву навколо могили — в нашому місті сім годин до заходу сонця”.

В “Орачах льодовика” (“Ploughmen of the Glacier”, 1977) Рига аналізує міт про людей, що створювали захід Північної Америки. Іде дискусія поміж старим золотошукачем, сміливим розроблювачем шахт Вулканік Бравном і колишнім репортером Ловері, де-що розчарованим, який шукає справжньої толерантності в людях. Перший говорить Ловері, що він відчуває всередині себе щось подібне до нутрощів гори. “Коли я йду в гори. як чую запах їх нутрощів. Я відчуваю запах їх печінки, їх серця. Золото! Скрізь я кидаюсь розбивати каміння, я чую запах золота!” “Ти дикун”, — відповідає Ловері. — “Цю країну опанували дикуни. Спалюють ліси в горах, скрізь свердлять діри і все це за пригоршню золота. тачку свинцевої руди!” Обое гинуть наприкінці драми. Один губить усе надбане, другий не знаходить ніде прихильности до людини.

Драма Риги “Лист до мого сина” (“A Letter to My Son”) з’явилася спочатку як радіорама 1982 р. у Ванкувері, але ще раніше вона була передана в радіорамі “Новоприбулі” (“Newcomers”). У ній показано винятково привабливий образ Івана Липи, 65-річного канадського фермера українського походження. Рига зводить Липу віч-на-віч із сучасним бюрократизмом в образі молодого працівника суспільної опіки Нансі Дін. Між відвідуваннями працівника цієї опіки Липа пише листа до свого сина, що став шкільним учителем і цілковито відчужився від свого батька.

Іванові Липі, що прожив своє життя без банкових рахунків, номера суспільного забезпечення і без лікарні, що ніколи не згинав колін ні перед ким і, навіть, у своєму релігійному почутті, бо ж “дорога до Бога завжди заблокована священником”. Йому тяжко примиритися з тим, що в сучасності “все йде надто швидко”, як каже він працівниці суспільної опіки. На запитання ж її, що саме йде швидко, Липа відповідає: “Життя!.. Почуття!.. Видіння!.. Страждання!” Нема сумніву, що Рига створив узагальнений образ канадського фермера українського походження з першої генерації.

Частина драм Риги була поставлена на сцені, але не все опубліковано. Це створило труднощі їх пошуку. Серед них знаходяться “Нічого, але людина” (“Nothing, but a Man”, 1967), “Лише звичайна особа” (“Just an Ordinary Person”, 1968), “Останній з глядіторів” (“The Last of the Gladiators”), інсценізація з його роману “Нічний прилавок” (“Night Desk”, 1978), одноактівка “Хлопчисько” (“Laddie Boy”), видана в збірникові “Transactions I: Short Plays” (за редакцією Едварда Рек, 1978), дитяча п’єса “Місце Ієремії” (“Jeremiah’s Place”, 1978). Залишилися незакінченими драми “Ще один на дорозі” (“One More For the Road”) та “Прометей” (“Prometheus”), складена за Есхілом. Крім того, були написані

ним радіорами “Легенда про стару Чарлі” (“The Legend of Old Charlie”, 1985), “Наркоман” (“An Addict”, 1984), та “Брандон Віллі і велика подія” (“Brandon Willie and the Great Event”, 1986). Вдалося побачити на сцені його неопубліковану драму “Парацельс” (“Paracelsus”) та дістати на CBC радіорами “Наркоман” та “Брандон Віллі і велика подія”.

Радіорама Риги “Нічого, але людина” виросла ще з його балади на цей же сюжет, виконаної на сцені 1962 р., яку співав поет про смерть Гарсія Лорки. Останній був улюбленим автором Риги і безперечно подібність у порівнянні з еспанським драматургом помітна. Обидва вони турбуються про життя людей, що стоять близько до жорстокости, обидва турбуються проблемами недоторканости особи і намагаються возвеличити інстинкти, як головний фактор у значенні життя, і споріднити людину з природою. Щодо техніки, то обидва намагаються поєднати реалізм і лірику, при чому останню подати крізь зорові й музичні елементи театру. Структура їх п’єс стає скоріше поетичною, аніж логічною, де викладання фактів менше поєднано з ефектами і причинами дії, а більше досягається образними ефектами крізь співставлення гострих переходів, символів та контрапунктичного розвитку теми в музиці. Обидва автори вживають матеріал балад як емоційне порівняння крізь численні приказки, а не прямим шляхом. Рига сам писав багато балад, і в них він ішов у сферу лірики, стилю ілюзій та іносказання.

Як сказано вище, історична драма Риги “Парацельс” була виставлена на всесвітній виставці у Ванкувері. Відомо авторові зі слів режисера вистави Джона Джуліяні, Рига написав її ще 1971 р., але зайшли труднощі її вистави з огляду великої кількості дійових осіб (близько 40). Звернення Риги до постаті Парацельса була близькою йому як гуманістові. Як відомо, в історії медицини він був контроверсійною особою. Самоук, який став професором Базельського університету. Він спалив книжки відомих лікарів — грека Галена, фундатора експериментальної фізіології, та перса Авіценни, терапевта — вважав їх методи застарілими, вживав у медицині німецьку мову замість латинської, картав зажерливість у його професії, лікував безкоштовно бідних, допомагав народіві, і саме це утворило його конфлікт із бюрократами, які й знищили його.

Рига окреслює конфлікт гуманної особистости з силами консервативного бюрократизму. Але одночасно вводить ще ряд сцендіалогів поміж двома сучасними лікарями — д-р Вебб і д-р Гуза. Перший обстоює у своїй професії продуктивність і байдужість до пацієнтів, другий — жінка-лікар, в якій нуртують переконання

самого драматурга, обстоює співчуття до пацієнтів. Перший хилиться до численних таблеток, друга воліє натуральні чинники, що врешті нагадують лікування Парацельса, коли він радив уживати мінеральні ванни й ліки з природніх рослин.

До лікарської теми Рига звернувся знову в радіодрамі “Наркоман” (“An Addict”), показаній у серії “Зникаючі проблеми”, де конфлікт лікаря й пацієнта подано на ґрунті правових зобов’язань. Залежний від прав медичної асоціації та міністерства здоров’я, лікар відмовляється дати пацієнтові-наркоманові заборонені асоціацією ліки і рекомендує вдатися до реабілітаційної клініки для проходження лікування. Пацієнт осуджує лікаря, що він торговець, дбає лише про свою професію, подав раніше надію приписуванням різних ліків на одужування, а тепер відбирає її. Загибель обох символічна: лікаря, що призвичаїв пацієнта до вживання ліків при будь-якій оказії, та пацієнта, що був абсолютно неспроможний вийти зі стану діяння під постійним уживанням ліків.

Другу радіодраму “Брандон Віллі та велика подія” (“Brandon Willie and the Great Event”) Рига написав як відгук на підготовку до всесвітньої виставки у Ванкувері 1986 р. (велика подія — сама виставка). Сподіваючись великого напливу туристів було виселено на вулицю зі старих готелів ветеранів та пенсіонерів, що проживали там роками за невеличку плату. Головна дійова особа, ветеран Віллі, який прожив тридцять років у готелі, платив регулярно за мешкання і, навіть, на один місяць наперед, вирішив “накласти тінь смерти на велику подію” і загрожує стрибнути з горішнього поверху готелю. Поліція крізь рупор умовляє його зійти, мовляв, “ми зможемо дискутувати і можемо змінити все, що турбує вас”. Віллі ж відповідає: “Дискутувати?.. Змінити?.. З ким?.. Велика подія є все!.. Це є бізнес, що діє над життям! Бізнес, що проходить попереду життя! Ви — мускулястий захисник привілеій! Я ним не є! Хворий, натовлений, старий, з напів-вирізаним шлунком! Ви мене не можете спинити! Ні ви, не держава, ні армія! Ніхто!”.

Джордж Рига помер 18 листопада 1987 р., маючи всього 55 років. Останні роки свого життя він прожив в Саммерланді у Британській Колумбії в Оканаганській долині поміж Пентиктоном та Келовною на горі, звідкіля відкривався мальовничий вигляд на Оканаганське озеро, багате на міти, як уся творчість драматурга і прозаїка. В садкові біля свого будинку він посадив молоде дерево калини, привезене його батьком з України. Йому було багато клопотів, поки дерево прийнялося. Коли він помер, то режисер місцевого радіо Джон Джуліані zorganizував вечір його пам’яті.

Зворушливу промову від індіанського племені Баррард виголосив його представник. Тоді Д. Джуліані сказав про Ригу: “Він мав свої думки та опінії, він не був тим, хто переконує пастелевими кольорами. Він багато зробив для драматургії у цій країні, тому що зупинився на становищі не бути модним і довів, що канадські письменники можуть мати свої твори для канадської сцени”. Треба додати: і для української сцени, і для підтвердження того, що митці українського походження знаходять своє належне місце в світовому театрі.

ВІД УПОРЯДНИКА ЗБІРНИКА

Прагнучи об'єктивності, уміщую статтю колеги В. Ревуцького про драматурга Джоржа Ригу. Безперечно, це був великий талант, яким може гордитися канадська англійськомовна література. У моїх розмовах із ним, що відбулися в Едмонтоні, щонайменше тричі, я залишився з переконанням, що він схилився до марксизму, майже сповідував соціалізм чи комунізм, хоча приватно й критикував його “недосконалості”, що їх, мовляв, можна “удосконалити”. У вільній Канаді все це дозволене.

За ту лівизну в поглядах драматурга вхопилися енкаведистські прислужники й почали запрошувати його до Києва, друкувати його твори в журналі *Всесвіт* і т.п. Оскільки сам драматург не був заможною людиною, його подорожі та готель оплачувало тодішнє шпигунське Товариство зв'язку з українцями закордоном, що мало назву “Україна” (не плутати з сучасним Товариством “Україна”, яке стоїть на протилежних, українських ідеологічних позиціях).

Якось у Києві випала мені нагода познайомитися з особою, що розповіла про те, як на одній нараді в тому першому товаристві Джорж Рига виразно критикував мене за “поширення брехні” у моїх викладах для студентів Альбертського університету, мовляв, “той запеклий націоналіст, бандерівець, колишній бандит”, щороку розказує у своїх лекціях студентам про те, як то “Москва нищить Україну, як московські комуністи розстрілювали українських письменників, мозок нації, як запроваджували навмисний голодомор, щоб покарати хліборобів, які не бажали йти до колгоспів і ставати кріпаками...”

Із розмов із тим самим колишнім енкаведистом, що тепер стає “свідомим українцем”, я переконався, що Рига мав своїх інформаторів (серед тодішніх моїх студентів), які за певну оплату доносили все те, що “казав Славутич у своїх лекціях”. Отже, виходить, що безперечно визначний канадський драматург українського походження був донощиком до злочинної комуністичної системи, яка діями своїх посланців до Альбертського університету за всяку ціну, не перебираючи негідними засобами, хотіла усунути мене з професорської діяльності. І лише Верховний Суд Канади повернув мене на посаду, яку я обіймав з 1960 р.

Не зважаючи на ганебну діяльність Джоржа Риги, я ціную його літературний талант і наявні осяги в драматургії. Маючи саме це на увазі, і вміщую статтю колеги В. Ревуцького в цьому збірнику. Очевидно, шпигунська діяльність Джоржа Риги кане в забуття, зате його талановиті твори житимуть на славу канадській літературі.

Яр Славутич

ГЛИБОКИЙ КОРИНЬ УКРАЇНИ

(Роздуми над книжкою *Корінь безсмертної України*)

Канадське місто Едмонтон має значливі сліди в історії української діаспори. Сюди приїхали (1891) перші українці, що називали себе русинами. Унаслідок Альберта стала колискою українських поселень у Канаді. У Калгарі написано перше оповідання українською мовою в цій країні (1897) і перший український вірш (1898) поблизу Едмонтону. Таким чином Альберта стала колискою української літератури в Канаді. Минулого року відзначено її 100-річчя. Можна згадати ще один фактор першости. Заповняють, що тут — на схід від Едмонтону — засіяли привезеною з Поділля українською пшеницею першого півакра зораних прерій. Наслідок був такий, що українське зерно, схрещене з тутешнім, відпорним до морозів, давало щедрі врожаї.

Важливі першості серед українських поселенців у Канаді, себто в Канадській Україні, можна поширювати й на духовну сферу. У Саскатуні 1918 р. засновано Українську Православну Церкву в Канаді, яка багато причинилася до збереження українства; на жаль, тепер — у добу незалежності України — деякі її парафії, наввипередки з деякими католицькими парафіями, продукують ренегатів, переходячи на англійську мову у Богослуженнях.

Після цього поведімо нашу мову про першість у науковій галузі. Мелетій Лукомський, працюючи землеміром в Альберті, перший почав тут самотужки досліджувати доісторичну Україну та індо-європейську прамову, з якої вилонилась і наша мова. 1977 р. із допомогою автора цих рядків, він повишукував англійськомовні історичні джерела, в яких чужинці доводять, що терени сучасної України були “колискою європейської культури”. Його стаття з такою назвою надрукована в культурницькому часописі *Канадська Україна* (Едмонтон), 1977, ч. 5. До речі, мені випала честь бути редактором цього видання — вийшло у світ лише шість чисел. Це був час, коли такі теми в Україні були під суворою забороною, а шойно народжений КІУС подавав голос лише з пелюшок.

Незабаром знайшовся ще один ентузіяст в Едмонтоні. Його ім'я та прізвище — Володимир Паїк, без наукових ступенів з історії. 1982 р. він розпочав працю над книжкою *Корінь безсмертної України*, що побачила світ у Львові аж 1995 р. Додамо кілька даних про автора цього видання непроминальної вартости. Народився 1914 р. на Львівщині. Закінчив товарознавчий факультет Інституту торгівлі у Львові 1941 р. Зазнав скитання підчас другої сві-

тової війни. До Канади прибув 1948 р. й поселився в Едмонтоні. Для прожитку був змушений відкрити крамничку першої потреби. Одночасно займався політично-визвольною діяльністю та виховно-освітньою працею на курсах українознавства ім. І. Франка, викладаючи географію України та історію. Для цього доводилось йому робити виписки з різних наукових видань. Мимоволі потягло його до прадавньої давнини. Таким чином і нагромадилось багато цінного матеріалу.

Цікавила В. Паїка, передусім, праісторія України. На підставі друкованих джерел різними мовами, він усталив, що на місці сучасного Києва життя людей тривало безперервно протягом 25 000 років. Трипільці — наші прямі предки. Також скоти чи скити-орачі були дуже ймовірно нашими предками. Мали високу культуру, засвідчену знахідками в розкопаних могилах. Ще за кілька тисяч років до Христа з теренів України поблизу Чорного моря вийшли сумери (шумери), що творили свої держави не лише в Європі, а й у Месопотамії, утверджуючи назву Самарія (либонь за назвою річки Самара й поселення в Україні)... Один із фараонів Єгипту називався Кияном... Плем'я галли, проріджене траками на Балканах, мабуть започаткувало існування слов'ян... Чи не звідти й назва “галичани” походить? Цих кілька прикладів засвідчують, що В. Паїк постійно шукав праукраїнського коріння, взаємнення наших предків із тими перехідними ордами, що постійно котилися через Україну зі сходу на захід... Усе те засвідчує виняткову допитливість автора; його гіпотези, підкріплені науковими джерелами, посилюють правдоподібність.

Ближче до нашого часу, довідуємося, що княгиня Ольга народилася у Плескові (в тодішній Болгарії), а не у Пскові, як помилково записали наші перші літописці. Київський князь Володимир був свідомий того, що “шість тисяч воїнів — найкращих синів Русі-України — узятих у полон із розбитої бурею флоти князя Ігоря в 943 р., за наказом великого християнина Константина VII Порфирородного (905-959), було осліплено” (стор. 222).

Із таких цікавих і подібних до них відомостей складається *Корінь безсмертної України*. Починаються згадки від палеоліту, по через неоліт і трипільців, різних скотарських племен, через скотів чи скитів, сумерійців, гіксосів, гетитів, готів ... до античних та вже історичних русів і сучасних українців. Багатющий збірник відомостей, узятих із 57 українських і 120 чужомовних видань — їхні назви подано наприкінці книжки (стор. 229-235).

Для масового читача, зокрема студента, який починає цікавитися минулим України, — це дуже добра настільна книжка-конспект, популярно написана маленька енциклопедія, що повідає

нам, хто ми, звідки та як виникли, що робилося на українських землях у давнину. Багатюще джерело знань! Це видання викликає в українця почуття гордості. Недарма американський президент Клінтон назвав українців найстарішою європейською нацією, що тепер створила свою нову незалежну державу. У такій цінності книжки *Корінь безсмертної України* не доводиться сумніватися.

Інша справа з оцінкою цього видання, якщо глянути на нього з суворо наукового погляду. Джерела названі, але точних посилань на авторів та назви видань і сторінки в них немає! Примітки відсутні. Для учня курсів українознавства чи масового читача взагалі вони, може, й не конечні, але для студента університету чи для науковця або вчителя-викладача повні примітки конче потрібні. Мабуть відсутність наукового апарату й стала причиною того, що про книжку В. Паїка мало пишуть. Адже такого типу читачі можуть сумніватися з приводу деяких тверджень автора, захочуть перевірити факти — і не матимуть змоги це зробити через брак отих приміток.

До *Кореня безсмертної України* видано 1998 р. додаток *Україна в минулому й сьогодні (історичні й географічні карти)*, заходами НТШ у Львові. На основі різних авторитетних джерел ці карти приготував В. Паїк із належною пильністю. Дуже позитивну, професійну рецензію надрукував уже відомий історик-україніст Ярослав Дзира в часописі *Шлях перемоги* (4 листопада 1998 р.). Крім історичних карт із вичерпними поясненнями, навіть із короткими наświetленнями відповідної доби, у цьому великого обсягу атласі уміщено ще й такі мапи: “Природні багатства України”, “Кубань”, “Українська еміграція в Західній Європі”, кілька карт канцтаборів, організованих Москвою для нищення української нації... Це просто незаступний навчальний матеріал для середніх і вищих шкіл. Масовий читач має змогу поширити свої знання студіюванням цього прецінного видання, до якого написав короткий вступ полковник УПА Василь Кук, голова наукового відділу всеукраїнського братства ОУН-УПА.

Насамкінець треба підкреслити, що рецензовані два видання Володимира Паїка були первісно складені в Едмонтоні. Можемо з повним правом гордитися, що й серед нас були і є визначні особи, ентузіясти-дослідники, великі патріоти України. Наш КІУС мав би більше цікавитися такими авторами, надавати їм професійну допомогу. Адже цей інститут майже поспіль складається з істориків, що заманіфестували себе визначними публікаціями. Праця Володимира Паїка дочекалась належного відзначення. Недавно його вшановано золотою Шевченківською медалею від Конгресу Українців Канади.

ВШАНУВАННЯ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932-33 РОКІВ
(Промова на маніфестації в Едмонтоні
6 червня 1998 р.)

Сьогодні ми вшановуємо пам'ять тих жертв, що загинули 65 років тому від голодомору в Україні, голодомору, навмисне влаштованого радянським урядом і комуністичною партією Радянського Союзу, зокрема трьома головними організаторами — Сталіном, Молотовим і Кагановичем.

Від того голоду, штучно створеного після багатого врожаю 1932 року, загинуло щонайменше СІМ мільйонів, дуже можливо ДЕСЯТЬ мільйонів найкращих в Україні хліборобів, які не бажали йти до колгоспів, куди їх насильно заганяли по всій Україні.

Як свідок і той, хто залишився живим, survivor, я хочу при цій нагоді коротко згадати, як улаштовували голод, як його послідовно запроваджували та які були наслідки від тієї навмисне переведеної трагедії.

Жили ми на хуторі Жученки, поряд запорозького зимівника, що був заснований ще за Гетьманщини, за Богдана Хмельницького, із яким мої предки разом визволяли Україну з-під польсько-шляхетського поневолення. Урожай 1932 року був багатий. Я допомагав батькові подавати снопи до молотарки і бачив усе на власні очі. Незабаром моєму батькові прислали “план до двору”, себто вимогу — здати велику кількість зерна, дві корови та кілька бичків, а також десяток овець і великого відгодованого кабана. Батько виконав той план і думав, що вже й відкупився.

Та незабаром прислали другий “план до двору”, удвічі більший. А того, що залишалося в нас, ледве могло вистачити до наступного врожаю. За невиконання другого, зовсім непосильного “плану до двору”, та небажання усупільнюватися, тобто йти до колгоспу, нашу родину прирекли на знищення. Мені тоді було 14 років і вісім місяців... Опівночі група комсомольців, назбирана з інших сіл, під проводом присланого росіянина та єврея з револьвером, оточила наш хутір. Батька й мене відразу заарештували й повезли до довгого потяга (на полустанку Висунь), із товарними вагонами, повними людей. А матір із малими дітьми, моїми сестрами, вигнали з нашого тристалітного хутора. Дозволили взяти лише те, що було на плечах і ногах. Решту домашнього добра комсомольці пограбували й поділилися між собою. Забрали також решту зерна. А хату, стайню, корівник і клуні спа-

лили, колодязь засипали землею, щоб туди вже ніхто не повертався.

По дорозі на заслання, мені разом з іншими підлітками, пощастило виплигнути з потяга на ходу і врятуватися... Батько поїхав на каторжну працю у Вологодській області, звідки його звільнили через три роки. Отак запроваджували колективізацію, забираючи все зерно, худобу, коней, домашню птицю, прирікаючи працюючих хліборобів на голодну смерть... Щоб вижити, я влаштувався пасти корів у радгоспі (державному господарстві)... А голодомор лютував. Уже в грудні 1932 року опухлі люди блукали по полях, шукаючи колосок із зерном чи замерзлу картоплину. І мерли, мерли, мерли... У нашій родині померли від недоживлення бабуся, дідусь і найменша (піврічна) сестричка. Я намагався рятувати мого улюбленого діда, приносячи вночі (за 15 кілометрів) велику пляшку потайки надоеного молока чи шматочок зекономленого, глевкого хлібця. На моїх руках він і помер, узявши від мене присягу — вижити й розказати всьому світові, як Москва нищила Україну. Я й поховав мого діда в неглибокій ямі на західньому Гурівському узліссі. А по дорозі бачив багато трупів, що розкладалися й наповнювали повітря незносним смородом. Узимку тих трупів не підбирали аж до ранньої провесни.

Отак Москва нищила Україну та й не тільки хліборобів. Москва також убивала провід нації, українську інтелігенцію. Протягом тридцятих років розстріляли чи заморили в каторжних таборах праці понад шістьсот українських письменників, мозок нації. Загинули сотні тисяч іншої української інтелігенції. Убивали всю українську націю! Хрущов признався 1956 року, на одному з'їзді компартії, що Сталін хотів виселити всіх українців до Сибіру, але їх було забагато. Тому й нищили нас голодом, кулею та каторжною працею в гулагах. А з якою метою? Ліквідувати незалежних і зросійшити покірних, щоб потім природні багатства України — родючий ґрунт, залізну руду, кам'яне вугілля — усе, все загарбати під Москву! Одночасно провадилось московщення України, перетворення нас у “какающее население”, зробити слухняними — кріпаками в селах і рабами на заводах і фабриках.

I would like to conclude my brief speech with the following statement. The famine of 1932-33 in Ukraine was politically motivated. It was organized by the Soviet government under the leadership of the Communist Party of the Soviet Union, particularly by Stalin, Molotov and Kaganovich, with one goal — to subdue or destroy the independence-minded Ukrainian nation. 2500 Russians were sent from Russia to Ukraine — to supervise and fulfill the orders of the Kremlin. As a result of the horrible events SEVEN to TEN million best

farmers were robbed of grain, cattle and poultry and died from starvation. Hundreds of thousands of Ukrainain intellectuals were shot to death, in order to eliminate potential leaders. On this day, I propose to create international tribunal — to punish the still existing Communist Party of Ukraina, a diligent servant of the purposely arranged by the Kremlin genocide.

JUSTICE IN THE WORLD MUST PREVAIL!

З маніфестації в Едмонтоні

Поряд пам'ятника стоїть автор зі свічкою в руках — на панахиді, що її провів єпископ Гуцуляк.

ВАСИЛЬ КОСТАШ
(1906—1994)

Василь Косташ народився 1906 р. в поселенні Роял Парк (провінція Альберта). Його батьки, Анна Зварич і Федір Косташ, прибули в Канаду 1901 р. і поселились на відведеній для них ділянці землі, так званому “гомстед”, або хуторі.

У родині було восьмеро дітей: одна дівчина і семеро хлопців, які дружно допомагали одне одному у праці та здобуванні освіти. Ранні роки навчання Василя у місцевій школі, яка розміщала в одній кімнаті, поставили його на курс, якому він слідував усе своє довге і плідне життя. Саме любов до освіти була головним фокусом уваги Василя Косташа.

Ще кілька фактів. Він отримав університетську освіту в ділянках комерції та педагогіки. Після невдалого старту на бухгалтерській ниві, він почав учителювати. Спочатку — в школі села Гейрі Гилл та інших сільських школах, а пізніше, аж до свого виходу на пенсію в 1971 р., — у середніх школах міста Едмонтону. Вихід на пенсію не означав кінець його участі в освітньому процесі, бо в сімдесятих роках Василь Косташ був діяльним членом Сенату Альбертського університету.

1939 р. Василь одружився з Марією Максимюк. У них народилося троє дівчаток: Лінда, яка померла немовлям, потім Мирна та Дженис. Марія, що також була вчителькою, поділяла посвяту чоловіка у важливості освіти. Разом вони передали цю настанову своїм дітям.

Безумовно, ці прості факти не кажуть нам *хто* був Василь Косташ. Людина з високим почуттям службового обов'язку, він отримав за свої громадські внески неодноразові признання та багато нагород: від освітніх товариств, українських церковних громад, товариства першопоселенців, товариства українських професіоналістів. Це визнання його заслуг та видатної служби підтвердилось також виділенням йому в 1976 р. Альбертської Нагороди за досягнення. На честь Василя та Марії Косташів були створені також іменні фонди, мета яких — поділитися з наступними поколіннями освітніми можливостями, які були для Василя надзвичайно важливими.

Хто ж він, Василь Косташ? Турист — мандрівник світу і думки. Філософ (він би сказав, “фотельний філософ”), який сумнівався та випробовував усе своє життя, що засвідчила його праця “Das Kapitalismus Ist Karut“, яка появилася у 1992 р. Оповідач,

що оживав у його розповідях про людей та події минулого. Утримувач родинного вогнища, він очолював численні родинні зібрання і на кожну okazію мав промову, яка завжди розсипала іскри гумору, дотепности та проникливости.

Якщо підсумувати його ж власними словами, то Василь Косташи був глибоко занепокоєний долею людства, але притаманне йому власне почуття гумору не давало йому сприймати себе занадто серйозно. Ми будемо пам'ятати його з любов'ю і вдячністю за його життя.

Кілька років тому, на вимогу моєї матері, мій батько написав короткий життєпис. Він назвав його "Святкування життя нашого брата у благословенній пам'яті Василя Косташи", потім подумав добре над цим і викреслив "нашого брата у благословенній пам'яті", залишивши це як життя простого Василя Косташи.

Це було так схоже на нього — оця маленька літературна пишномовність (певне кепкування над самим собою, як мені здається) — і зміна думки, спонукана його справжньою скромністю.

Він не був людиною, яка хотіла привертати увагу до себе. Чого ж тоді він хотів, щоб ми знали про нього з його короткої автобіографії? Перш за все, що дата його народження була не певною: його мати називала одну, 14 січня 1906 р., а на офіційному свідоцтві про народження стояла інша, 20 січня. Ця неточність так і не була ніколи вияснена, щоб пояснити проміжок часу між народженням на хуторі (у випадку мого батька, коло поселення Роял Парк у провінції Альберта) і офіційною реєстрацією народження дитини в державних структурах.

Василь Косташи був сином Федора та Анни Косташиук (Косташи), іммігрантів із галицького села Тулова. Він отримав освіту в низці різних закладів: місцева однокімнатна школа (Коломея), Вегревільська публічна школа, Середня школа ім. Вікторії (Едмонтон), Калгарське педагогічне училище та Альбертський університет.

Коли ми згадуємо Василя Косташи, то думаємо про нього як про вчителя. Таким він і був, більшість свого працездатного життя, від 1924 р. до виходу на пенсію у 1971 р., — учительська кар'єра його почалася в однокімнатних школах Гамбурга, Рутенії та Коломеї і закінчилася у Середній школі ім. Мак-Неллі в Едмонтоні. Але в своїх автобіографічних нотатках він хоче, щоб ми також пам'ятали, що він, у дійсності, мав намір стати дипломованим бухгалтером (я читаю це з деякою недовірою) — честолюбний намір, здійсненню якого перешкодила Велика Депресія. Отож, назад, до сільських шкіл, він і повернув свої стопи.

Наприкінці все це обернулося на знак благословення, тому що Василь, уже на посаді директора школи (з шести кімнат!) у селі Гейри Гилл (Альберта), зустрів нову вчительку, Марію Максимюк, невтомно залицявся до неї та одружився з нею у 1939 р. Усі з нас, хто знали Марію та Василя, погодяться, що це було не звичайне подружжя. Вони створили шлюб, який був навіть вищий, ніж сума усіх його складових — партнерства і дружби, що притягнули коло друзів, сусідів і родини в епіцентр їхньої любови.

1940 р. Василь і Марія переїхали до Едмонтону, де протягом наступних шести років у них народилися три дочки. Василь трохи попрацював у Відділі заочного навчання Міністерства освіти, а потім пішов назад до університету, щоб отримати ступінь магістра освіти, після чого зайняв посаду асистента генерального секретаря Асоціації вчителів Альберти. На 1952 р. він уже знову був у класній кімнаті середньої школи ім. Вікторії. Легіони випускників цієї школи, а пізніше — середньої школи ім. Мак-Неллі — стали тими, які скористалися його об'ємним інтелектом, його допитливістю широкого спектру та його невпинною самоосвітою.

За професією мій батько був учителем. За покликанням він був дослідником. Я завжди думатиму про нього як про людину, яку оточували гори книжок. Він ніколи не переставав черпати нові ідеї з цих книжок — ідеї, що розбурхували довгі та цілеспрямовані роздуми про тогодення та історію, засади громадянського суспільства, “долю людства”. Він міг робити стислі нотатки зі своїх читань і розвивати низку власних думок на аркушах паперу, після чого ретельно складав їх у папку. З цією папкою він щодня ішов на вранішню філіжанку кави до будинку “Листер Голл” коло університету, недалеко від його хати. Він любив бути в товаристві молоді, аби тільки чути їхні жваві балачки в кафетерії, і до самого кінця міг радо витримувати навіть дурнів, якщо вони додавали цікаву думку до суперечки. (Я пам'ятаю його широко-зосереджений вираз обличчя, з характерно піднятою головою, у той час як я наводила переконливі докази духовної користи від галюциногенних властивостей маріхуани.)

Вийшовши на пенсію, він не став відлюдником, який заховався у свій склеп. Наприклад, протягом шести років він був членом Сенату Альбертського університету, президентом Едмонтонської філії Канадського інституту міжнародних справ і багаторічним секретарем Катедрального собору Української Православної церкви ім. Св. Івана. Він був невтомним активістом Асоціації українських першопоселенців Альберти і перекладачем та редактором матеріалів, що стосувались першопоселення українців у Канаді.

Він написав дещо, що він назвав “опуси”, які, за кращих умов, могли б бути надруковані. Типовим для його есеїв була “Коротка історія України у викладі Василя Косташа”, в якій він шукав відповідь на питання, чому Україна протягом століть не була спроможна виграти незалежність. Перечитавши “Занепад і падіння Римської імперії” Гіббона і впадши в меланхолійне марення про майбуття людської раси, він почав був писати міркування про походження людського зла, але так склалася його доля, що ця праця, з огляду на початок його смертельного захворювання, залишилася незакінченою.

Він був родинним літописцем — цей Косташ, який у сімдесят три роки написав історію свого зростання як типово-характерну оповідь про його покоління, видрукував її на друкарській машинці, зробив з неї копії та оправив їх для наступного покоління. У посвяті книжки він написав, що він сподівається, мовляв читач “оцінить моє бажання залишити щось про себе, так як я бачу себе”.

Ось, наприклад, що він мав сказати про той період свого життя, який назвав “Моя музична кар’єра”:

“Я не міг бути старшим, ніж 4 чи 5 років, коли одна з моїх тіток вийшла заміж. “Салон” (більша з двох кімнат першого поверху) була виділена для танцюристів. Музику забезпечувала славетна оркестра родини Савичів. Батько грав на скрипці, один син — на кларнеті, другий — на тубі. Усі вони грали добре, але я ніколи не забуду Тоні, хлопчика-барабаника.

Віртуозність Тоні на барабані викликала в мене захоплення. Там була тарілка, що звисала зі стержня, прикріпленого до барабана, і ножна педаль з пристроєм, який ударяв у бік барабана. Барабан почав: “Бом-дзінь-дзінь, бом-дзінь-дзінь”, тричвертним тактом. Але фокстрот мав своє власне темпо: “Бом-дзінь, бом-дзінь, бом-дзінь-дзінь-дзінь”. Коли я сів на підлогу, а практично — поверх барабана, щоб уникнути завихрених спідниць та притуплюючих ніг, я був зачарований і дослівно гіпнотизований сталим і непогрішим “бом-дзінь, бом-дзінь, бом-дзінь-дзінь-дзінь” того чудового барабана. Тоді ж і там же, на місці, я сповнився рішучості взятися за музичну кар’єру, початок якої лежав, звісно, в барабані.

Якби я тільки міг мати барабан! Але я міг імпровізувати. Ніхто в нашій родині ніколи не міг звинуватити мене в тому, що мені бракувало творчих здібностей. Отже, барабан я зробив. До непотрібної більше металевої пральної дошки в дерев’яній рамі я прибив цвяхами два чи три шматки бляхи. Ця штуkenція

нагадувала далекого родича бубона, але для мене це був чудовий музичний інструмент.

За допомогою досить грубого шматка дерева, щось на зразок індичої ніжки, я вдаряв у належній послідовності бляшані шматки, що теліпались, і метал пральної дошки та й отримував найсолодше “бом-дзінь, бом-дзінь...”, і так без кінця, і без краю. Аж доки Матері не урвався терпець. Вона розв'язала свою проблему, сказавши мені, що їй потрібна ця дошка і що вона буде використана для тієї мети, задля якої її було винайдено: прання брудних шкарпеток. Отже, бляшані шматки мусили попрощатися з дошкою, стегнова кістка індика зникла в залізній пічці — і то вже був кінець моєї музичній кар'єрі.

З мене не вийшов музикант, що врешті, не так уже й погано. Але моя любов до музики ніколи не покидала мене. Дійсно, сьогодні я щирий шанувальник опери, балету, симфонії. А все це почалося у 1910 р., коли я почув “бом-дзінь, бом-дзінь” Тоніного барабана”.

Хоч дорослою людиною він запекло противився читати романи та поезію, утіхою всього його цілого життя були спогади про насолоду від читання англійської літератури у шкільному віці. Мені хотілося б думати, що глибоке задоволення, яке він мав на схилі віку від культивування величавих гладіолусів з багатим розмаїттям відтінків, було версією його любови до поезії.

Так само, як він любив читати пригодницькі історії, так само любив і мандрувати. Як тільки мали змогу, вони з моєю матір'ю подорожували: до південних берегів Тихого океану, Японії, південно-східної Азії та Африки, Сполучених Штатів, Західної Європи і навіть поїхали в подорож по Дніпру. До землі його предків залишалося ще кілька сотень миль на захід, але це була найближча відстань, яка відділяла Василя Косташа від неї, і до якої він дістався.

Буде справедливо сказати, на мою думку, що ставлення Василя Косташа до його українського походження було вземозаперечним. (Це не так уже й нетипово для його покоління, що однією ногою стояло в історії імігрантського досвіду своїх батьків, а другою — в тій, яку писали їхні психологічно застраховані діти третього покоління.) Його перша мова була українська, і хоч він послуговувався нею і вивчав її все життя, але англійська була мовою його найкращого висловлювання. Він був відданим та активним членом Української Православної церкви, але в справах віри був добродушним скептиком. Деякі сторони діяльності українсько-канадських інституцій доводили його до безтями, але він знав свої

обов'язки та сумлінно виконував їх. Ніколи не відвідав місця народження своїх батьків, але до самого кінця він переписувався з родичами. Удома, над столом, був приколотий лист, отриманий у 1993 р. від двадцятичотирьохлітнього Григорія Юрійовича Костащука з села Тулова, який бажав дізнатися про життя й діяльність нащадків двоюрідного брата його прапрадіда, Федора Костащука. Я не знаю, чи мій батько відповів йому, але якщо він це зробив, то це мало б бути з гумором і красномовством, з глибоко відчутним задоволенням від безперервності поколінь, в якій він мав грати свою роль.

Автобіографічні нотатки Василя Косташа закінчуються віршем, який він уперше прочитав у школі й ніколи не забував, і відтворює тут як свій епілог: “Абу Бен Адам (нехай його плем'я зростає) прокинувся однієї ночі з глибокого сну про спокій...” і так далі. (Я гадаю, ми всі читали цей вірш, якщо ми ходили в школу до 1956 р.) Я довго морочила собі голову над цим віршем, дошукуючись, яка з його строф несе те символічне значення, що його мій батько хотів залишити з нами, і думаю, що ось ця, коли, у видінні Абу Бен Адама, янгол, який працював над золотою книжкою, повідомляє, що він записує всі імена тих, які люблять Господа Бога. “І чи моє одне з них?” — запитує Абу. “Ні, не зовсім так”, — відповів Янгол. Абу заговорив сумирніше, але так само бадьоро, і сказав: “Я молю тебе тоді, впиши мене як того, хто любить своїх товаришів”.

Якщо було щось, що ми можемо взяти як науку з життя, прожитого так довго і так добре. як прожив своє життя Василь Косташ, то хібащо це: ми тут є, на землі, щоб жити в зв'язку і спорідненості одне з одним. Не завжди цей зв'язок буде гармонійним, але, якщо ми візьмемо під увагу життя Василя — і нам пощастить так само, як і йому, — то ми завжди будемо намагатись бути люб'язними, лагідними й чуйними одне з одним.

Я не можу пригадати мого батька, коли б він підніс свій голос у злобі, так само як і не можу згадати, щоб із його уст зірвалося жорстоке чи заздрісне слово. Він міг бути в розпачі від людських несамовитостей і неуцтва — й навіть розгніватись на нас, але його миротворний дух підіймався вище всього цього, він хотів, щоб ми сіли та обміркували все разом, і розійшлися друзями. У своєму житті він пожав те, що посіяв: дари дружби й любови. Якщо ми будемо жити разом так мирно, як він зумів жити в родині, то це буде найкращим пам'ятником цього Брата Благословенної Пам'яті, Василя Косташа.

ЮХИМ КРАСНОШТАН: штрихи до портрету

Після послаблення режиму в імперії зла — колишньому Радянському Союзу, — а згодом з її розпадом, між незалежною Україною та діаспорою встановилися тісні зв'язки у всіх галузях ділового, політичного та культурного життя. Все більше українців з діаспори відвідує Батьківщину. Чимало наших земляків приїздить на північноамериканський континент. Деякі залишають свої домівки, все, що нажите за багато років, та емігрують за кордон. Звичайні зв'язки у вільному світі.

Варто зазначити, що новоприбулі з України і в еміграції додають свого посильного внеску до розвитку різних галузей господарства, науки й культури, налагоджуються ділові та творчі зв'язки, які сприяють зближенню людей.

Особливо це помітно на прикладі останньої хвилі еміграції, коли українська діаспора в Канаді поповнилася чималою кількістю досвідчених спеціалістів, людей творчої думки. Разом із багатьма іншими в цей час прибув сюди і Юхим Красноштан із Поділля.

Про деяких людей часом кажуть: “Поспішають жити...” Гадаю, що Юхим Красноштан саме з них. Завзятість, невпинна праця думки, енергійність, оптимізм — ось що є життєвим кредом цього талановитого “журналіста з хистом письменника”,¹ творчий внесок якого в духовне й культурне життя української громади в Канаді є чималий.

Уперше познайомилася з творчістю Юхима Красноштана, коли до рук потрапила його книжка *Силуети: 50 розповідей про українців*. Назва зацікавила — і вже через хвилину не могла відірватися... Захопило. Читала й відчувала насолоду майстерністю розповіді, наче віяло від неї ширістю, невимушеністю, бажанням донести до читача хвилююче слово про людські долі.

Незабаром випало особисто познайомитися з письменником. Із приємністю відзначила, що Юхим Красноштан — чудовий та ширий співбесідник із неабияким почуттям гумору. Людина веселої, неспокійної вдачі.

Час від часу з великим задоволенням читаю його кореспонденції в українськомовних виданнях, відгуки на події в житті тутешньої громади, “репортажі” з художніх виставок і вистав і,

¹ Яр Славутич, *Твори в п'яти томах* (Київ: “Дніпро”, 1998), т. 4, стор. 347 (у рецензії на *Силуети*).

безперечно, численні розповіді про українців у Канаді. Майстерно написані, вони дають можливість усім бажаючим ближче ознайомитися з українським культурним життям, зацікавитися ним, стати його активним учасником. У цьому й полягає талант журналіста, а творчість Юхима Красноштана, безумовно, заслуговує на цю оцінку.

Народився письменник 7 травня 1930 р. у селі Борівці Могилів-Подільського району на Винничині в родині службовця. Члена Спілки журналістів колишнього Радянського Союзу, досвідченого газетяра журналістські шляхи-дороги вели по неходжених стежках заради кількох рядків у виданнях, де він тривалий час працював.

Був літпрацівником, відповідальним секретарем газети, кореспондентом багатьох періодичних видань в Україні та за її межами, на своєму творчому шляху зустрічався з багатьма видатними людьми різних національностей: академіками та хліборобами, робітниками та вченими зі світовим ім'ям, генералами та юристами. Були серед них і, здавалося б, прості люди, але з великим досвідом життя.

Прибувши до Канади, Ю. Красноштан вирішив розповісти про них читачам на сторінках багатьох українськомовних видань північноамериканського континенту. Так надруковано його цікаві нариси, репортажі та оповідання. А редакції журналу *Нові дні* (Торонто) та газети *Українські вісті* (Детройт, США) мали його своїм кореспондентом на канадську провінцію Альберта. Одночасно він дописує до газет *Молодь України*, *Подолія*, журналу *Вітчизна* та ін.

Добре знаючи наші звичаї та традиції, спілкуючись із багатьма українцями в Канаді, Ю. Красноштан зумів за досить короткий час підготувати й видати свою першу книжку *Силуети: 50 розповідей про українців* (1996 р., 500 стор.), яку тепло зустріли читачі як на американському континенті, так і в Україні та в інших європейських країнах.

Ось відгук, який надійшов від дружини покійного письменника Олесь Гончар, мистецтвознавця Валентини Гончар:

Вельмишановний пане Юхиме,

Сердечно дякую Вам за передані через чемність Ваші *Силуети* для мене та відеокасету про перебування Олесь Терентійовича зі мною в Едмонтоні.

Ваша книжка приваблює читача не лише високими поліграфічними якостями, а найперше змістом, тією небайдужою розповіддю про гарних людей, з якими Вам доводилося зустрічатися на життєвих дорогах. Пишете, згадуєте Ви про них доброзичливо і прихильно

но, мені особисто було приємно читати про цих людей, з деякими із них зводила і мене доля. Особлива ж моя подяка Вам за спогад, який мене глибоко схвилював, про незбутнього Олесь Терентійовича.

Сподіваюсь, що Ви не будете на мене гніватися, що я без Вашої згоди дала його до дня народження Олесь Гончара для газети *Освіта*, яка має багато читачів. У редакції схвально прийняли. Ваше слово і вчасно опублікували. Разом з цим листом надсилаю Вам і газету з Вашим словом, бо з книгою спогадів про Олесь Гончара справа поки що не розв'язується. Очікуємо, не втрачаючи надії, що збірник вийде, куди, як відомо, включені і це Ваше слово, з яким тепер, дякуючи газетній публікації, уже знайомляться освітяни.

Ближчим часом буде здійснено перезапис касети на нашу систему і, дивлячись цей відеофільм, будемо повертатися зі смутком на душі в ту незабутню радісну атмосферу нашого перебування в Альберті разом з дорогим Олесем.

Добра і злагоди, і творчого настрою Вам від душі! З Великодніми святами Вас і тих, хто біля Вас.

З пошаною — Валентина Гончар.

16 березня 1997 р., Київ.

З листів і рецензій на *Силуети* я не стрималась, щоб не прочитувати ще один відгук від колеги і друга автора, письменника, редактора журналу *Київ* Петра Перебийноса:

Вельмишановний Юхиме,

Чимало приємних спогадів і почуттів викликали Ваш лист і Ваші книжки. І зворушливий житєпис із милими світлинами Вашого роду та коліскових наших Чернівців, і щемливо-знайомі карти нашого Придністров'я, і глибоко талановиті Ваші *Силуети* — все прямо-таки заворожує і вражає. А який мелодійний і водночас ненав'язливий стиль Ваших оповідей! Одразу впізнаю того могилівського колегу, яким зачитувався з незабутнім нашим другом Яковом Мулярем. Ми в журналі *Київ* плануємо надрукувати кілька "силуетів" разом із дещо скороченим (в інтимі) Вашим листом.

Такі ж теплі листи-відгуки отримав автор і з Москви, далекого острова Сахалін (Росія), Ізраїлю, Німеччини та інших країн на свою другу, російськомовну книжку *Під зіркою Давида і тризубом Володимира* (1997). Коротко скажу про зміст твору. Це документальна оповідь із відступами і роздумами про кілька поколінь українців та євреїв, про їх співжиття й боротьбу проти німецько-фашистських займанців, про чисельні жажливі катування і знущання над євреями, про те, як українці рятували пред-

ставників цього багатостраждального народу, часто ризикуючи власним життям, безпекою своїх рідних і близьких.

Авторові цієї книги довелося в роки війни опинитися на тимчасово окупованій території, разом зі своєю родиною бути безпосередньою жертвою переслідувань, бачити на власні очі звірства фашистів. Такі трагічні часи ніколи не забуваються, викарбовуючись у пам'яті відчайдушним болем. Саме про цей страшний досвід життя і йдеться в оповіді. До речі, без якихось прикрас подвигів людей та упередження до подій, а так, як це відбувалося насправді.

Як відомо, дитячі спогади найбільше вразливі. Іноді вони здаються дещо примітивними, але — раз побачені в малолітстві — запам'ятовуються назавжди. Вони йдуть від самого серця і в чомусь дуже ностальгійні. Такими їх автор і змальовує в своїй оповіді.

“Дорогий друже, — пише в листі до автора друг дитинства Аркадій Кваша з Москви. — Велике тобі спасибі за книгу. Я читав її зі сльозами на очах. Адже і нашій сім'ї довелося пережити все те, що ти описуєш у своєму творі. Невдала евакуація, гетто, концтабір. Я дивуюся, як ти все це запам'ятав і передав на сторінках книги. Ти, друже, талант. І я схилию перед тобою свою голову. Багато наших земляків зацікавилися твоїм твором і просять надіслати книгу і їм”.

Лист цей досить довгий, і за браком місця немає можливості наводити його повністю. Скажу тільки, що кожен рядок сповнений глибокої вдячності за книгу, яка так необхідна багатьом, що пройшли той нелегкий шлях війни, болю і страждань.

А ось лист від київського письменника й літературознавця Бориса Хандроса:

Дорогий Юхиме! Кілька слів про твою нову книгу *Під зіркою Давида і тризубом Володимира*. Прочитав її “від і до”... з великим залассям. Книга вийшла змістовна й цікава. З чим тебе від душі і поздоровляю. В ній і нелегко прожити життя, і безцінний досвід саме для такої книги газетяра “районки”, якій ти віддав багато років. Вдало, на мій погляд, вибрана форма книги: невеличкі розділи-новелки. Вони чіпляються одна за одну, як кільця одного ланцюга.

І — нарешті — гумор, самоіронія, які весь час прикрашають книгу і дають змогу читачеві усміхнутися навіть там, де до цього, здавалося б, і приводу немає. На мій погляд, найбільш вдалими вийшли сторінки, присвячені твоїй рідні: дідусяві, бабусі, батькові...

Книга відмінно видана, вдало доповнена фотоілюстраціями. Цей твір знайде свого читача. І не лише серед наших земляків.

Безумовно, багаторічна праця автора увінчалася успіхом. Варто додати, що *Під зіркою Давида і тризубом Володимира* зараз перекладається на англійську мову — отже, незабаром буде з цікавістю прочитана в Канаді та Сполучених Штатах.

Гадаю, ще не одна книга письменника побачить світ і полонить серця читачів. Нових Вам творчих злетів, Юхиме Красноштане!

ДО 100-РІЧЧЯ ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В КАНАДІ

Церкву збудовано 1898 р. у Гартентоні в Манітобі. Громада ім. св. Михаїла зорганізувалася 1896 р. Пізніше увійшла в склад Української Греко-Православної Церкви.

**ТЕТЯНА НАЗАРЕНКО:
профіль літературознавця**

З Тетяною Назаренко я познайомилася підчас наших докторських студій на кафедрі порівняльного літературознавства в Альбертському університеті. Цікава співрозмовниця, досвідчений науковець із широким колом зацікавлень, Тетяна захоплює своєю відданістю літературі та невтомною енергією дослідника. Хоча біографія Тетяни не відрізняється істотно від багатьох її українських колег-філологів, її професійні доробки виділяються обсягом наукових та дослідницьких досягнень.

Т. Назаренко народилася в Харкові, в родині технічної інтелігенції (батько й мати мали докторати в галузі технічних наук). Була старшою дитиною в родині (мала дві молодші сестри-близнючки). У десятирічному віці разом із батьками переїхала до Києва, де й жила до від'їзду до Канади в 1993 р.

Тетяна закінчила факультет романо-германської філології з відзнакою, а згодом і аспірантуру на зазначеному вище факультеті в Київському державному університеті. Отримала ступінь кандидата філологічних наук. Оскільки їй випало навчатися у столиці, де традиційно зосереджувалася інтелектуальна еліта України, Тетяна знала багатьох видатних науковців-філологів. Студенткою та аспіранткою навчалася в засновника української школи лінгвістики професора Ю.О. Жлуктенка, провідного теоретика в галузі теоретичної граматики й лексикології професора Н. М. Раєвської, провідних літературознавців країни академіка Академії наук України проф. Д.С. Наливайка, професора Т.Я. Якимович, професора К.О. Шахової. Магістерську (1981) й кандидатську (1986) дисертації захистила під керівництвом професора Н. Ю. Жлуктенко. З 1983 р. й до від'їзду до Канади викладала на кафедрі англійської філології (факультет романо-германської, а згодом іноземної філології) Київського державного університету. Також деякий час викладала на факультеті журналістики цього ж університету. Читала загальні курси, вела семінарські й практичні заняття. Т. Назаренко також розробила кілька теоретичних курсів; зокрема курс "Проблеми жанру, стилю, методу", "Краєзнавчі дослідження: США". Керувала магістерськими дисертаціями, рецензувала кандидатські. 1992 р. отримала стипендію Шотландської міжнародної літньої школи в Единбурзі. Саме в Единбурзі, в Центрі канадських досліджень при Единбурзькому університеті, Т. Назаренко дізналася від директора Центру Коліна Ніколсона про від-

діл порівняльного літературознавства в Альбертському університеті й зокрема про наукову діяльність професора Е.Д. Блоджетта.

1993 р. Т. Назаренко отримала дослідчий грент імени М. та Д. Ковальських від КІУСу. У січні 1993 р. приїхала до Канади досліджувати українську літературу діаспори, внаслідок чого надрукувала кілька статей про літературу діаспори й монографію *Правди потужний спалах: Творчість Яра Славутича* (1994). Книжка отримала схвальні рецензії від науковців Америки та України, в 1996 р. вийшло друге, доповнене видання цієї монографії. Саме ця праця була нагороджена премією Анни Підручної, що її надав Грент Мекюен Коледж у 1994 р.

З 1993 р. Тетяна Назаренко почала працю над докторською дисертацією у відділі порівняльного літературознавства Альбертського університету. (Альбертський університет відмовився визнати кандидатську дисертацію, захищену в Київському університеті, як рівноцінну докторській — Ph.D.; це згодом, у 1996 р., зробив Торонтський університет.) Цю дисертацію на тему “Сучасна українсько- і російськомовна зорова поезія” вона успішно захистила 1999 р. Науковим керівником цієї роботи був професор Альбертського університету Е.Д. Блоджетт. Це — перше серйозне наукове дослідження (як на Заході, так і на російсько-українських теренах), присвячене сучасній східньо-слов'янській зоровій поезії. Працю над цією темою двічі підтримав КІУС, від якого Т. Назаренко 1995 р. отримала дослідницький грент імени Олега Зуєвського (разом з Ярославом Баланом), а у 1998-99 р. — докторську стипендію імени Гелен Даркович.

Широта наукових зацікавлень Тетяни свідчить про її дослідницький ентузіазм і зрілість науковця. Це — українська та російська зорова поезія, теорія літератури (герменевтика, теорія естетичної рецепції, наратологія), семіотика й знакові системи, сучасна українська та російська проза, література діаспори, сучасна англійсько-канадська проза, порівняльний аналіз засобів невербальної комунікації в країнах Північної Америки та Східньої Європи, методика викладання другої мови для дорослих.

Підчас перебування в Канаді Тетяна, окрім докторських студій, знаходила час на цілий ряд інших професійних занять і проектів. Вона викладала російську мову в Альбертському університеті, співпрацює з Методичним центром вивчення української мови при КІУСі, з міністерством освіти Альберти, урядовими й неурядовими організаціями (як мовний консультант, редактор, перекладач). Разом із д-ром Олегом Зуєвським редагувала *Слово*, число 13. 1996-97 р. також співпрацювала з Менор Джуніор Коледжом (Manor Junior College) у Пенсильванії, для якого розробила програми

курсів з української мови, та викладала у лінгвістичному інституті в Філядельфії. Т. Назаренко виступала з лекціями на українську тематику в КІУСі (Едмонтон), Центрі українських досліджень і Колегії Святого Андрія (Вінніпег), Університеті Ля Салль (Філядельфія), Українському освітньому й культурному центрі (Дженкінтаун, Пенсильванія), на наукових конференціях у Канаді та Сполучених Штатах. До її творчих доробків за цей період належать переклади поезії Е.Д. Блоджетта та прози М. Косташ. Тетяна також невтомно популяризує українську літературу та українознавчі студії. Вона є автором численних рецензій на нові публікації в галузі україністики в багатьох наукових журналах світу.

У 1996-97 р. Тетяна Назаренко була одним із організаторів Міжнародної конференції “Eye Rhymes” в Альбертському університеті. Ця конференція стала важливою міжнародною науковою подією, в якій взяли участь у тому числі й українські поезомаляри. Від ідеї едмонтонського дослідника і поета-візуаліста Ярса Балана про скликання міжнародної конференції поезомалярства (що досі залишається на маргінесі серйозних наукових досліджень) до втілення цієї ідеї в реальність, пролягає період двох років, сповнених пошуків спонсорів, боротьби за фонди, вирішення організаційних питань та подолання бюрократичних перепон. Т. Назаренко опинилася в самому центрі організаційного процесу. Варто нагадати негативні фактори, з якими зіткнулися ентузіясти конференції: несприятливі економічні умови, невблаганне зменшення урядових фондів на розвиток культури. Втім, завдяки зусиллям організаторів, конференція відбулася й мала чималий успіх. Основними напрямками конференції стали минуле й сучасне поезомалярство Канади та розвиток східноєвропейської традиції візуальної літератури. Залученню східноєвропейського поезомалярства до цієї конференції сприяли кілька факторів. Альбертський університет відомий своїми українськими та східноєвропейськими студіями. Едмонтон має значну за обсягом українську громаду, міцні й тривалі зв'язки з Україною, а представники місцевої діаспори беруть діяльну участь у різноманітних міжнародних проектах. Окрім того, після розпаду Радянського Союзу з'явилася реальна можливість спілкуватися з колегами з України, і ця конференція стала форумом, що дав нагоду українським поезомалярам обмінятися інформацією та досвідом, познайомитися з північноамериканськими колегами та надати своїм роботам міжнародного розголосу (а конференція набула справді міжнародного масштабу; у ній взяли участь 80 осіб із 12 країн — Канади, США, України, Німеччини, Великобританії, Нідерландів, Росії, Бельгії, Уругваю, Швеції, Австрії, Австралії; а якщо раху-

вати й тих, що не змогли приїхати, але надіслали свої роботи, то кількість учасників зростає до 116 осіб).

Останні два проекти, над якими Тетяна працює, пов'язані з видавничою справою. Використовуючи матеріали конференції зорової поезії та доробки інших поезомалярів, вона планує опублікувати унікальну антологію української зорової поезії (за редакцією Т. Назаренко та Я. Балана). Другим проектом є переклад книжки М. Косташ *Всі бабині діти*, який намагається здійснити Острозька академія. Обидва видання дуже цікаві й будуть цінним внеском у розвиток сучасної україністики. Втім, хоча матеріали до цих видань готові, публікація затримується нестачею фондів, і Тетяна Назаренко сподівається на фінансову підтримку діаспорної громади у здійсненні цих двох проектів. Нам залишається побажати їй успіху в усіх її починаннях і майбутній педагогічній та науково-дослідницькій праці.

Вибрані публікації Тетяни Назаренко (канадський період)

Книжки:

- Слово: Альманах 13. Література, мистецтво, критика, мемуари, документи.* Edmonton: Quality Color Press, 1996 (редактор).
- Правди потужний спалах: поетична творчість Яра Славутича.* Київ: Бібліотека українця, 1994, 144 стор. Друге поширене видання — Львів: «Каменярь», 1996, 168 стор.

Статті в журналах, збірниках, книжках:

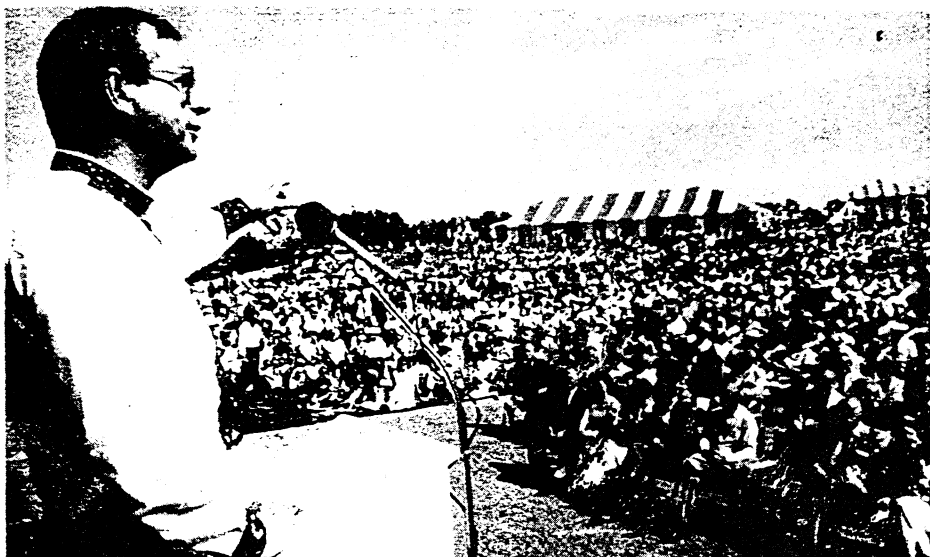
- “Contemporary Visual Poetry by North American Poets of Ukrainian Descent.” *Our Life*, Vol. LIV, No 6 (1997), 16-21.
- “The Metamorphoses of Oleh Zujewskij.” *Our Life*, Vol. LIV, No 4 (1997), 15-17.
- “To Pass Through on One’s Wings: The Poetry of Oleh Zujewskij.” *Canadian Slavonic Papers*, Vol. XXXVIII, no 1-2 (1996), 23-46.
- “Ukrainian-Canadian Visual Poetry: Traditions and Innovations.” *Canadian Ethnic Studies*, Vol. XXVIII, No 1 (1996), 89-126.
- “Образ слова: візуальна поезія Ярослава Балана в контексті часу та історії жанру”. *Всесвіт*, 1 (1995), 28-33.
- “Суперечливість доби в суперечливій інтерпретації: Петро Сорока: *Моя доба Яра Славутича*”. *Січеславський збірник*. Ред. Микола Миколаєнко. Січеслав: Січ, 1998, 194-224.
- “Канадська північ в українській ліриці: Яр Славутич, цикл ‘Північне сьайво’”. *Запорізький збірник*. Київ: Дніпро, 1998, 107-114.

"Від давнини до сучасности", *Творчість Яра Славутича*. Ред. В. Жила. Київ; Едмонтон: Дніпро – Славута, 1997, т. 2, 600-603.

"Українська література на канадській землі", *Творчість Яра Славутича*. Ред. В. Жила. Київ, Едмонтон: Дніпро – Славута, 1997, т. 2. 620-622.

"Проблеми інтерпретації тексту", *Поетичний світ Яра Славутича* Петра Сороки, *Творчість Яра Славутича*. Ред. В. Жила. Київ – Едмонтон: Дніпро – Славута, 1997, т. 2, 726-747.

"І словом нам стає мотиль: поезія Е.Д. Блоджетта в українських перекладах", *Всесвіт*, 1 (1994), 55-61.

Посадник Едмонтону Лаврентій Дикур (Лоренс Декор) промовляє в Українському селі (1988).

ЛОРЕНС ДЕКОР

Наприкінці 80-их років на політичній карті Канади з'явилися два яскраві українські імени: Рой Романов, який у 1987 р. був обраний лідером партії Нових демократів провінції Саскачевану (а в 1991 — її прем'єром), та Лоренса Декора (Лаврентія Дикура), обраного 1988 р. лідером Ліберальної партії провінції Альберти.

Альбертські ліберали, які ідеологічно знаходяться посередині між консерватами та новими демократами, від 1971 р. до виборів 1986 р. не мали жодного місця у провінційній Законодавчій асамблеї. 1986 р. зроблено прорив, і ліберали зайняли там 4 місця. На з'їзді партії 7-9 жовтня 1988 р. було обрано нового лідера — українця Лоренса Декора, популярного мера міста Едмонтону, правника за фахом та успішного підприємця. Стратегія нового лідера полягала в тому, щоб представити Ліберальну партію як вільно-підприємницьку альтернативу правлячій Консервативній партії та опозиційній партії Нових демократів. Відтоді ім'я Лоренса Декора нероздільно пов'язується з відродженням та укріпленням позицій Ліберальної партії в Альберті.

Якого ж роду цей правник, лейтенант морського флоту, політик, підприємець, діяч української громади?

У вересні 1861 р. у с. Залуччя Снятинського повіту в Галичині народився Дмитро Дикур, прадід Лоренса. Одружившись у віці 22 роки з Марією Фодчук, Дмитро став батьком трьох дітей. Життя було важке й безрадісне, тому господар родини, дізнавшись (як і багато інших селян), про можливість мати в Канаді 160 акрів¹ необробленої землі всього за 10 доларів, вирішив випробувати свою долю. 24 квітня 1898 р. на судні "Болгарія" він прибув разом з усією родиною та своїм злиденим скарбом до Галифаксу (пр. Нова Скотія), де іміграційні чиновники, не прислухаючись особливо до фонетичної вимови, записали новоприбулих так, як їм здалося було правильно: "Giekur" (Джікур).²

¹ 1 акр дорівнює 0,4047 га; 1 гектар дорівнює 2,471 акрів.

² Цікаво простежити, як далі склалась доля правопису прізвища Дикурів. У той час документів ніхто не мав, тому хоч Дмитро Дикур був записаний при в'їзді в країну як "Giekur" (Джікур), двоє з його синів, що підросли, покинули батьківське гніздо (один лишився в Альберті, а другий подався на схід Канади), були записані там як "Dekur" (Декур) і "Diakur" (Дякур). Третій, Микола, що поїхав шукати заробітку в США, працюючи в Монтані помічником кухаря на гірничій копальні, отримав там з легкої руки свого шефа-ірландця, прізвище "Decore" (Декор). Микола — це дід Лоренса Декора.

Родина отримала “гомстед”³ поблизу Едмонтону й розпочала нове життя. Початки були неймовірно важкі. ліс, який треба було вирубувати й розчищати, постійна нестача грошей і малі діти, віком від одного до одинадцяти років, яких треба було нагодувати, одягнути і взути, бо з альбертськими зимами та їхніми міцними морозами не можна було жартувати. Дмитро, вмільний тесля, хапався за будь-яку працю, що йому траплялася. Як тільки закінчувалася весняна посівна, він ходив пішки 60 миль⁴ до Едмонтону, щоб найнятись там на будівництві, а дружина лишалась удома з дітьми. У родині пригадують випадок, коли прадід Дмитро, повертаючись із міста додому (знову ж таки пішки) ніс на своїй спині стофунтовий⁵ мішок із борошном, щоб діти мали білий хліб на Великдень.

Але не тільки важка праця виснажувала українських першопоселенців. Вони, з їхніми овечими кожухами, незрозумілою мовою та дивними традиціями, розглядалися місцевим населенням як напівварвари; їхні діти зазнавали знущань і побоїв на вулиці; їх самих дискримінували на праці. Цим пояснюється те, що багато українців у Канаді змінювали свої імена та прізвища на англійські. Деякі, побоюючись, що їхні діти страждатимуть у майбутньому так само, як вони страждали й принижувались, навіть відрікались від українства. Більшість усе-таки вистояла, у відпоівідь на насміхи створювала власні громади, міць яких скріплювалась дотриманням традицій та обрядів, будуванням церков і шкіл, прокладанням доріг, сусідською допомогою один одному.

Земля Дикурів, зрошена їхнім потом, перетворилась на один із найродючіших ланів у тому районі, і родина вперше почала жити відносно в достатку. Дмитро був далекоглядним і мудрим батьком; хоч сам був неписьменний, заохочував дітей до навчання, прагнув дати їм найкращу освіту, можливості якої давала нова батьківщина.

³ “Dominion Lands Policy”, або “Homesteading”, — широко розрекламована наприкінці XIX — на початку XX століть політика федерального уряду Канади — наділювання так званої “дармової” землі, завдяки чому приваблювали тисячі імігрантів з Європи. Ця політика мала на меті заселення дикої території Західньої Канади та будування залізничної колії. За відповідним актом 1872 р., “Dominion Lands Act”, 160 акрів землі коштували лише 10 доларів реєстраційного збору, але протягом перших трьох років поселенці пусили обробити певну кількість акрів дикої землі, збудувати якесь житло та господарські забудови, після чого вони отримували юридичне право на володіння цією землею. “Гомстед” — це одна така ділянка, що дорівнювала 160 акрів.

⁴ 1 миля дорівнює 1,609 км.

⁵ 1 фунт дорівнює 0,4536 кг.

Пензлеві відомого канадського художника-класика, українця за походженням, Василя Курилика, належить картина, на якій зображений хлопчик, що йде плачучи до школи, у завеликих для нього батькових мештах.⁶ Сюжет її взятий із дійсного життя, а зображена маленька постать — реальна особа: Джон, син Миколи і майбутній батько Лоренса Декора.

Микола одружився з Гафією Костюк, 1909 р. в них народився син Джон. Хлопчиків було всього чотири роки, коли померла мама. Батько скоро одружився вдруге, і життя малого перетворилося на суцільні страждання, бо мачуха, недолюблюючи пасинка, біла його й не давала їсти. Родина не жила в гараздах, але батько хотів бачити сина освіченим. Сюжет картини Курилика якраз і базується на тому факті, що малий Джон не мав власного взуття і змушений був узувати до школи старі черевики батька. Це його страшенно пригнічувало і засоромлювало, бо діти в школі кепкували й насміхалися з нього.

Але хлопець був з характером і впертий. Незважаючи на все, він здобув середню освіту. Наступний крок — університет, але тут прийшла Велика Депресія, і батьки вже були неспроможні заплатити за навчання. Юнак, щоб мати змогу вивчати право, мусив у проміжках між навчанням працювати вчителем у сільській школі. За рік до закінчення університету (у 1937 р.) та отримання диплома юриста, Джон Декор почав шукати працю. Адвокат, який мав практику в містечку Вегревіль, і до якого Джон звернувся, не міг платити студентів жодної платні, але запропонував, натомість, брати половину з будь-якого прибутку, який він зможе заробити від імені його фірми. Джон, єдиний на той час адвокат у Вегревілі, що розмовляв українською мовою, почав незабаром приносити фірмі більше прибутку, ніж сам власник, що й спонукало того запропонувати молодому правникові партнерство у фірмі після закінчення університету.

Політична кар'єра Джона Декора почалася з випадку, коли підчас чергового засідання шкільної ради місцевої школи один із її членів зробив принизливий коментар щодо “багатьох людей зі смішними прізвищами”, які сидять на цій раді. Розгніваний Декор включився у виборчу кампанію — незабаром політичний кар'єрі його опонента прийшов кінець. 1949 р. Джон Декор став кандидатом від Ліберальної партії по Вегревільському федеральному округу, і був обраний на перший термін (з його двох) депутатом до Палати представників парламенту Канади.

⁶ Kurelek, William (1927-1977). Untitled, 1973. Mixed media on masonite.

То були тривожні часи для української громади. Друга світова війна перетворила Європу на величезний табір для переміщених осіб з України та інших країн. Радянська влада з успіхом репатрйовала десятки тисяч людей, для більшості яких повернення на “родіну” означало смерть або каторгу. Джон Декор, уболівуючи за долі тих, що не лишилися в Європі, розпочав у Парламенті боротьбу, внаслідок чого протягом другої половини 40-х років і початку 50-х Канада прийняла 35 тисяч утікачів з України.

Як депутат Парламенту, Джон Декор представив канадській політичній думці концепцію культурного плюралізму. Ідея полягала в тому, що Канада — це не домінування лише двох культур, англійської та французької, а мозаїка з багатьох культур, що їх привезли з собою імігранти. Сьогодні це вже реальність, завдяки якій держава не насаджує якусь одну чи дві культури, а пожинає плоди з різнобарв'я десятків інших культур світу. Ця ідея Джона Декора, яку розвив пізніше його син Лоренс, заведена сьогодні в ранг державної політики і відома тепер усьому світові як канадська політика багатокультурности.

Закінчивши 1957 р. другий повний термін праці в Парламенті, Джон Декор продовжував свою правничу кар'єру і був призначений головним суддею районного суду Північної Альберти та членом Верховного Суду Альберти.

Ще у студентські роки він одружився з Миросоєю Купченко, яка народила йому трьох синів: Джона-молодшого, Лоренса та Лейтона. Усі три стали правниками, але тільки Лоренс пішов слідами батька і ступив на політичну стежку.

Народився він 28 червня 1940 р. у Вегревілі, закінчив 1964 р. правничий відділ Альбертського університету. Ще під час студентських років вступив у резерв Королівського канадського флоту і здобув звання лейтенанта.

У віці 24 роки він збудував один з найбільших на той час готельних комплексів у гірському місті Джеспер. У 30 років він став одним із фундаторів першої фірми кабельного телебачення (фірма була продана пізніше компанії, яка обслуговує зараз половину Едмонтону й деякі менші навколишні міста). Його підприємницька діяльність включає директорство та акціонерну участь у багатьох альбертських будівельних компаніях (спорудження готелів, торговельних центрів, житлових будівель). Він був старшим партнером у родинній правничій фірмі “Desore & Company”, яка спеціалізувалась у ділянках кримінального та комерційного права та освоєння земель.

Беручи активну участь у праці Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону, Лоренс Декор зацікавився

проблемою багатокультурности. Разом з іншими членами Клубу він підготував пропозиції для Королівської комісії з двомовности й двокультурности, яка вивчала тоді питання канадської ідентичности. Це стало тим поштовхом до широкої громадської акції, яка призвела до проголошення прем'єром міністром Канади П'єром Трюдом політики багатокультурности як внутрішньої державної політики. На провінційному рівні та ж група українських професіоналістів і підприємців добилася зміни Шкільного акту, який відтоді дозволяв інші, ніж англо-французькі, двомовні програми у школах Альберти. Власне, саме завдяки зусиллям української громади діють тепер по всіх степових провінціях Канади англійсько-українські шкільні програми. Окрім того, у багатьох містах діти можуть вчитися, крім французької та української мов, ще й німецькою, польською, китайською, арабською та багатьма іншими мовами своїх батьків.

Лоренс Декор був президентом Клубу українських професіоналістів та підприємців Едмонтону і Федерації українських професіоналістів та підприємців Канади, яка заступає українські ділові кола всієї країни. Його ім'я стоїть також у списку колишніх директорів Канадської фундації українських студій, яка займається збором коштів на підтримку українознавства.

1974 р. Декор включився у міську політику і був обраний радником міської ради Едмонотну (до 1977 р.). Перші дві його спроби (у 1975 та 1977 рр.) виграти посаду мера міста не увінчалися успіхом. Програма бюджетних скорочень, яку він пропонував виборцям, багатьом була не до смаку. Тому він повернувся до правничої практики і продовжував брати діяльну участь у запровадженні політики багатокультурности.

На час нових виборів до міської ради 1983 р., коли заборгованість міста вже ставала катастрофічною, запропонована ним програма була єдиною альтернативою, тому найбільшою кількістю голосів за всю історію міста Лоренс Декор був обраний мером Едмонтону. 1986 р. він був обраний на другий термін, ще з більшою кількістю голосів. На цьому посту Декор реорганізував систему міського управління і представив нові бюджетні заходи, що дало можливість Едмонтонові виграти три престижні міжнародні нагороди за розв'язання питання заборгованости міста та бюджетний контроль. На його рахунку також ціла низка позитивних змін, що їх отримали едмонтонці завдяки енергії та далекоглядності свого мера.

З жовтня 1988 р., вигравши лідерство, Лоренс Декор очолив Ліберальну партію Альберти, членство в якій зросло від трьох тисяч у 1988 р. до 60 тисяч у 1994 р. Унаслідок виборів до провін-

ційної Законодавчої асамблеї 1993 р., Ліберальна партія Альберти, керована Лоренсом Декором, вигарла 32 місця і сформувала за відсотком місць найбільшу опозиційну партію в Канаді від 1917 р.

Ліберлізм Лоренса Декора у філософському розумінні полягає у глибокій вірі, що поняття “індивідуум”, питання людських прав та особистости є більш важливими, ніж поняття “держава”. Це наголошував він підчас інтерв'ю з авторкою цієї статті 19 березня 1993 р., напередодні чергових виборів до провінційної Законодавчої асамблеї. “Я глибоко вірю в людські права та забезпечення того, що кожний буде трактувати однаково. Забезпечення того, що чоловіки й жінки будуть мати рівні права. Забезпечення того, що чорні й білі будуть трактуватися однаково. Забезпечення того, що канадці українського походження будуть трактуватися так само справедливо, як і канадці польського походження, чи німецького походження, чи ірландського походження”.

Усі роки своєї політичної кар'єри Лоренс Декор продовжував стояти на позиціях багатокультурности, підвалини якої закладав ще його батько, і про яку навіть не міг мріяти його прадід Дмитро Дикур. У 1980-1983 рр. він був головою Канадської ради з багатокультурности, яка представляла понад 100 етнічних громад Канади і служила дорадчим комітетом для федерального міністерства. На цій посаді він організував могутній політичний і громадський тиск, щоб прем'єр-міністр і його кабінет включили офіційне визнання багатокультурної суті Канади в новій канадській Конституції (через розділ 27 хартії прав).

Відійшовши в липні 1994 р. від політики, Лоренс Декор продовжує правничу практику та активно займається підприємництвом. Зараз він є членом ради директорів двох акціонерних компаній — нафтогазової та загального страхування, та одним із головних власників компанії страхового брокеражу “Canada Broker-link Inc.”, що стала другою за розмірами канадською компанією в цій ділянці. Він був одним з головних ініціаторів заснування та головою Ради директорів Канадсько-українського проекту законодавчої співпраці при Канадському інституті українських студій Альбертського університету, а також головою Канадсько-української ділової ініціативи (КУДІ), створеної для сприяння діловим зв'язкам між двома країнами.

За свій визначний внесок у розвиток політики багатокультурности Канади Лоренс Декор був нагороджений 1983 р. Орденом Канади.⁷ Його праця на громадській ниві заслужила престижну Альбертську нагороду за заслуги. Провінційний відділ Кон-

⁷ Орден Канади, який займає чільне місце в системі нагород країни, був заснований 1 липня 1867 р., на відзначення 100-ліття Конфедерації.

гресу українців Канади вшанував заслуги Лоренса Декора як депутата українського походження до Законодавчої асамблеї Альберти Нагородою ім. Михайла Лучковича.

Вплив, який зробив Лоренс Декор на політику багатокультурності, а в останні роки — на процес установавання ділових зв'язків Канади з Україною, тісно пов'язаний з його переконаннями як людини, канадця українського походження, правника, політика. “Чому я це роблю! — перепитує він. — Тому що я гордий свідомости того, хто я є. Я українець, і кров, що нуртує в моїх жилах, тече крізь усе моє тіло — це українська кров у канадському середовищі”.

Саварини — Петро, нагороджений орденом Канади, та Ольга — нагороджена Шевченківською медалею.

БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ В КАНАДІ

17 вересня 1926 року в селі Зубрець, біля Бучача на Тернопільщині народилася людина, якій пізніше з Божої волі судилося відіграти важливу і, скажемо, унікальну роль в розбудові українського життя в Канаді. Його звали Петро Саварин. Правник за освітою, будитель українства за своїм покликанням, будівничий та активний учасник українських канадських політичних та освітніх організацій, фондаций, проектів, ініціатив тощо.

Його енергії та надхненню можна тільки широко позаздрити. Як і чистоті думки та інтелекту, глибокій обізнаності та ерудованості, заповзятливості та цілеспрямованості. Знайомлячись із тим, що вдалося Петрові Саваринові зробити за свого життя, дивуєшся, як могла одна людина осилити це все. А він і далі не складає рук. Працює, організовує, бере участь, рекомендує, радить, дописує до газет і журналів...

Лихоліття війни закинуло молодого українського хлопця до Німеччини, де він із самого початку включається в активне українське життя. 1949 р. П. Саварин емігрує до Канади, країни, в якій цього року він зі своєю численною та дружньою родиною відзначить 50-річчя свого перебування. На канадський період припадають основні здобутки й досягнення П. Саварина. Його основна праця й пожертва задля України та українства — це збереження української національної субстанції в світі (його слова).

У 1955 та 1956 роках він отримує загальну та юридичну освіту, закінчивши Альбертський університет. Ще перебуваючи на студентській лаві, з головою поринає у вир організованого українського життя КУК, стає активним членом Пласту, комендантом першого старшо-пластунського табору “Дружба”, довголітнім старшим та інтендантом. 1955 р. він був головним ініціатором курсів українознавства для Пласту, які у вересні 1956 р. стали курсами українознавства ім. Ів. Франка. У тій школі вісім років викладав історію України, був рік директором, сім років заступником директора і зв'язковим із громадою.

Адвокатом П. Саварин пропрацював 35 років. Ця праця також вимагала постійного самовдосконалення, енергії, формування високих людських якостей. У спілкуванні з простими людьми він постійно черпав свою силу та насагу, прислухався до їхніх думок і суджень. Як політичний організатор, він отримав доступ у найвищі провінційні кабінети, мав за своїх друзів прем'єрів провінції,

депутатів парламенту, посадників. Але простота й доступність (поводження, думки) залишається складовою його характеру.

Паралельна праця П. Саварина в українському та канадському світах чудово переплелася та взаємодоповнилася. Працюючи для Канади, він працював і для майбутнього України і, навпаки, розвиваючи українську справу, приносив вклад у розбудову Канади. Теорія багатокультурності (в розробку якої він додав великий вклад) дозволяла робити це. За його словами, п. Саварин брав участь у таких українських організаціях: Пласт, Український Народний Дім, “Українські вісті”, “Гейтвей видавництво”, Товариство Сприяння УНР, “Верховина” (Дім для сеньйорів при Катедрі св. Йосафата), Наукове товариство ім. Шевченка, Приятелі Українського села, Альбертське товариство збереження української культури, Конгрес українців Канади, Комісія 100-ліття при КУК, Дім опіки св. Михаїла, Клуб українських професіоналістів і підприємців, Федерація КУПіП, КІУС (Канадський інститут українських студій), Канадська фундація українських студій, Харитативне товариство ім. Єпископа Будки, Фундація сприяння коледжам, Український народний союз і Світовий конгрес вільних українців та ін. Будучи адвокатом за професією, п. Саварин ревно працював у політичній, організаторській, а згодом в університетській галузях.

1956 року він приєднується до лав консервативної партії. Допомігав багатьом українцям, очолював їхні звертання до федерального, провінційного та міського урядів. Був обраний до дирекції, пізніше заступником, а вкінці президентом консервативної партії Альберти.

Саварин був головним ініціатором і лаббістом Канадського інституту українських студій, який засновано в 1976. Його участь у цьому процесі (понад п'ять років) заслуговує на окрему розмову.

Членом управи університету та сенатором він був з 1972 до 1978 р., а пізніше як канцлер університету — з 1982 до 1986 р. Канцлер, як відомо в Канаді, найвища адміністративна особа в університеті. П. Саварин був дванадцятим канцлером Альбертського університету за всю його історію. Видання п'ятитомної *Енциклопедії України* англійською мовою було одним із вершинних його досягнень, як співорганізатора КФУСу. Англійськомовний світ повинен більше знати про Україну та українців — гадає він, і це може значно прислужитися самим українцям.

1983 р. П. Саварина обирають президентом Світового конгресу вільних українців. На цьому посту він пробув п'ять років. Зміцненню української спільноти, її організаційному оформленню та формуванню напрямків розвитку п. Петро віддає свої знання,

ерудицію, життєвий досвід. З візитами, виступами, він відвідує численні куточки різних континентів, де проживають українці. Виступає, організовує, закликає, агітує, вмовляє... Більше року, за його словами, проводить у роз'їздах. А як не згадати його ролі у відкритті двомовних програм у школах Альберти, його ролі у формуванні українських шкіл в Едмонтоні. Відзначений він найвищою нагородою — Орденем Канади, почесним докторатом з університету, внесено його ім'я в довідники *Хто є хто* в США, Канаді, Альберті. Нагороджений кількома медалями: 120-річчя Канадської конфедерації, 100-річчя поселення українців у Канаді, Шевченківською золотою медалею, медалею св. Володимира СКВУ, медалею Вічного вогню в золоті Пласту.

Праця в різних організаціях, ініціативи, починання п. Саварина зайняли б не одну сторінку. Хотілося б детальніше зупинитися на його позиції щодо розбудови українського життя в Канаді, актуальності думок, висловлених у його численних працях.

Усе своє життя п. Саварин присвятив благородній меті — відстоюванню прав на вживання української мови в Канаді та в самій Україні. І не тільки відстоюванню цих прав, а й організаційному забезпеченню процесу навчання української мови, забезпеченню шкіл підручниками, підготовки самих учителів, тощо.. І те, що сьогодні в школах Альберти (а пізніше Саскачевану й Вінніпегу) викладають українську мову — його велика заслуга. Як і те, що програми з української мови, історії, літератури, фолкльору в Альбертському університеті є одними з найкращих у Канаді.

Як ніколи, актуальним є його погляд на ролі науки: “На мою думку, підчас миру найкращою зброєю народу в боротьбі за своє існування є наука, наука і ще раз наука, а щойно тоді — політика, а потім — економіка і т.д. Саме в такому порядку!”¹ Однією з проблем України є власне недостатня увага і недостатне фінансове забезпечення розвитку науки, освіти, навчальних закладів. Реформування політичної та економічної основ не може принести результатів без міцного опертя на науково-освітню базу.

Актуальними залишаються думки п. Саварина і щодо інших аспектів життя українства в цілому світі: “Нам ніколи досі, як тепер, не було так важливо, щоб наша молодь здобувала найвищу освіту і якнайбільше знання мов, а наші братські союзи, різні наші організації, наші церкви, ціла наша українська спільнота у

¹ Петро Саварин. “Слово на 110-літті НТШ в Нью-Йорку. «Українська наука — проблеми праці та співпраці (Кілька думок науковцям)»”. *П'ятий Світовий конгрес вільних українців*. Торонто — Нью-Йорк — Лондон, 1993: стор. 394.

вільному світі, були сильні, бо зорганізовані і з'єднані”.² В іншому місці (і з іншої нагоди) п. Саварин зауважує: “На науку без сумніву треба звернути найбільшу увагу в інтересі українців у діаспорі, так і українців на рідних землях”.³

В одній із доповідей п. Саварина знаходимо відповідь на питання, чи можна повноцінно зберегти українську культуру без української мови: “Українська мова — це ключ до семи замками замкненого сезаму української душі, чародійний талісман, вічне євшан-зілля, що запахом своїм не дозволяє нам забути рідної матері, з крові й кости якої походимо. Зберегти повноцінну українську культуру в іншій мові — неможливо, а хто перестає жити хлібом рідної мови, культури, традицій тощо — раніше чи пізніше гине”.⁴ Даруйте за довгу цитату, яка дає відповідь на актуальне питання, що стоїть у діаспорі та й самій Україні.

П. Саварин закликає до активної участі українців у політичному житті країн, де вони проживають, апелює до їхньої свідомості, громадянського обов'язку. Він просить ставити найвищі цілі перед собою та й досягати їх. Відзначимо його безмірну віру в розвиток України та осягнення нею своєї самостійності. Він вірить у розвиток українських поселень у світі, у поширення української мови та нашої культури.

За рекомендацією п. Саварина, два велети України — Олесь Гончар та Левко Лук'яненко — були нагороджені почесними докторатами Альбертського університету. З Валентиною Данилівною Гончар, удовою видатного письменника, вони стали друзями.

Ім'я Саварина вже згадують в Україні, яка знайомиться з жителями і діяльністю одного зі своїх синів, що в далекій канадській стороні не зрадив її ідеалів, її мови й культури. Та ще й дітям своїм і внукам прищепив цю любов.

Праця п. Саварина ще чекає свого дослідження та детального аналізу. Віримо, що це буде зроблене як у Канаді, так і в Україні. Адже все життя своє він присвятив, у принципі, одній благородній меті — служінню українській ідеї.

² Петро Саварин. “Українці в англомовних державах і Україна (Думки на порозі 1000-ліття Хрещення України), 30.05.1986”. *П'ятий Світовий конгрес вільних українців*. Торонто — Нью-Йорк — Лондон, 1993, стор. 379.

³ Петро Саварин. “Україна і ми (З доповіді на зустрічі з українцями Чикаго)”. 01.12.1986 р. *П'ятий Світовий конгрес вільних українців*. Торонто — Нью-Йорк — Лондон, 1993, стор. 388.

⁴ Петро Саварин. “Методи збереження української національної субстанції і розвиток культурно-суспільного життя українців у країнах їхнього поселення”. *Другий Світовий конгрес вільних українців*. Торонто — Нью-Йорк — Лондон, 1986: стор. 179.

МИ — ПЛАСТУНИ!

Слова Яра Славутича

Музика Люби Білаш

Ми — пластуни! Брунатно-зеленасті,
В нас однострої — темряві на страх.
Державний дух плекаємо у Пласті,
Левину силу — в живих руках.
Левину силу — у руках.

Сміливо, красно, обережно, бисто —
Наш український пластовий девіз.
Ми кожний день вітаєм бадьористо,
Навчання й труд, а не потоки сліз.
Навчання й труд — не море сліз.

Ми — пластуни! Брунатно-зеленасті,
В нас однострої сяють на плечах.
Державний дух плекаємо у Пласті,
І згоду й мир — у батьківських краях.
І мир у батьківських краях.

The musical score is written on five staves in a single system. It features a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 2/4 time signature. The melody is accompanied by a simple harmonic line. The lyrics are written below the notes, with some words split across lines. The lyrics are: "Ми пластуни брунатно-зе-ле-на-сті в нас однострої — темряві на страх Державний дух плекаємо у Пласті, левину силу в живих руках. Державний дух плекаємо у Пласті, левину силу в живих руках, ле-ви-ну си-лу у ру-ках."

МИСТЕЦЬКІ ВИСТАВКИ В ЗАХІДНІЙ КАНАДІ

Не знаю, кому завдячувати початки моєї діяльності на мистецькому полі, але здається, що тими особами були Яків Гніздовський і Темистокль Вірста.

Йшов 1972 рік. Написала я Гніздовському, щоб прислав мені два свої дереворити для подарунку, а він прислав мені більше й написав: “Може ви, пані Сою, продасте їх, а я заплачу вам комісове, так як усім іншим”. Дереворити, справді, ми продали й розрахувалися. Трохи пізніше я поїхала з чоловіком до Вінніпегу на Конгрес Українців Канади, де виставляв свої абстрактні мініатюри Т. Вірста з Парижу. Ми познайомились, і він запропонував узяти його картини до Едмонтону. Я не дуже хотіла цим ділом займатися, бо в Едмонтоні не було української галереї, ані відповідного місця, щоб їх виставити. Вірста запропонував запросити наших знайомих на каву, а картини розложили в кімнаті. Майже все продалося. Так і почалася моя кар’єра організатора виставок і мистецького консультанта.

Уже змалку я ходила на мистецькі виставки, бо мій батько Іван Ярмолюк був професійний фотограф і, крім фотографічних виставок, тягав мене по музеях і галереях Західньої Європи. Хоч мріялось стати лікарем, але я дуже молодою вийшла заміж і довші студії відпали.

З переїздом до Оттави 1950 р. я почала брати курси малярства і мала досить гарний успіх. Це були роки нового напрямку в мистецтві — абстрактного експресіонізму, а картини були величезних розмірів; не маючи робітні, я закинула малярство. З переїздом у західню Канаду розпочала студії музики, а трохи пізніше в Едмонтоні вчилася гончарства і належала до гончарської гільдії (Edmonton Potter’s Guild), де вчили відомі гончарі Канади. Там попрацювала 10 років. У кожному місті, де ми жили, ми були членами приятелів галерій (Art Gallery Members). І так 1972 р. я стала добровольцем-гідом в Едмонтонській міській галереї, де протягом 26 років проваджу тури шкільним групам і старшим.

Перша справжня виставка в Едмонтоні, яку я зорганізувала, відбулася в Українсько-канадському музеї-архіві 15 листопада 1975 р. Я мала великі амбіції — поставити цю виставку на професійному рівні. Видрукувала 12-сторінковий, кольоровий каталог. Це була виставка кийвської мисткині, яка тоді проживала в Каліфорнії — Катерини Кричевської-Росандіч. Мисткиня мала великий успіх і це спонукало мене до організування дальших виставок творів

українських мистців діаспори. Тоді навіть не мріялось виставляти мистців з України.

Мені пропонували відкрити свою галерею, знайшлися люди охочі вкласти поважну суму грошей на цю ціль, бо це були часи добробуту — мистецькі твори дуже добре продавалися. Одначе мене це не цікавило, не хотіла бути зв'язаною з галереєю і там пересиджувати свої дні, мені більше відповідало влаштовувати виставки неперіодично, які тривають усього три дні. Я мала свою вчительську кар'єру, вчила гри на фортепіані в декількох народних школах, публічних і католицьких системах Едмонтону. Підчас літа провадила пластові табори і подорожувала по світі.

Треба було вирішити, по якій лінії мені даліше продовжувати організування мистецьких виставок. Взятися виставляти тільки українських мистців, не зважаючи на тематику їхніх творів, і тільки професіоналів, не було часу ані охоти вишукувати нові невідомі таланти.

Моїм великим щастям було те, що в той час в Едмонтоні жив відомий мистець і мистецтвознавець Іван Кейван. Він відкривав мої виставки і писав мистецьку критику, яку з приємністю друкувала українська преса. Ці виставки набрали популярності на північно-американському континенті. Часто мистців, яких я виставляла, запрошували з виставками різні музеї та установи діаспори. Перші виставки містили твори з діаспори — Україна була закрита для едмонтонської громади (та не тільки едмонтонської).

25 вересня 1998 р. Едмонтоні відбулася 78 виставка, організована мною. Не буду перелічувати, але мушу згадати, скрізь і всюди я виставляла твори українських мистців. А це було два рази в Осередку української культури у Вінніпезі, три рази в Українському музеї Канади в Саскатуні, два рази у міській бібліотеці в Ріджайні, один раз у місцевій галереї міста Вернон у Британській Колумбії, тричі у Ванкувері і тричі в Калгарі.

Виставляла я не тільки образотворче мистецтво в різних техніках, напр., олія, акрилик, акварель, гуаш, дереворит, лінорит, шовкодрук, гравюра, монотипія, а також скульптуру, кераміку, емалії, килимарство, батик, і мистецьку біжутерію. Виставки були переважно особисті, але інколи й групові — особливо тоді, як відкрилися кордони України; на виставках з'явилися імена найкращих мистців України. Публіка сприйняла їх з ентузіазмом і чекала нових мистців, яких в Україні не бракує.

Будучи у Франції на вакаціях, ми з чоловіком у товаристві мистців Темистокля та Орисі Вірстів відвідали тоді вже старенького мистця Олексу Грищенка. Він добре володів українською мовою, хоч жив поза Україною більш як 50 років, щиро нас

прийняв і просив, щоб йому заспівати декілька улюблених пісень. Приїхавши до Едмонтону, я зацікавила кураторів едмонтонської галереї Лельду Міленбах і Керен Вілкінсон творчістю Грищенка, і в листопаді 1976 р. вони влаштували виставку його ранніх праць із 20-их років, до якої увійшло декілька творів з нашої приватної колекції, а також із музеїв Філядельфії, Вашингтону і приватних колекторів Нью-Йорку й Торонта.

Зібрати цю колекцію допоміг мистецтвознавець Святослав Гординський, близький приятель Грищенка. Він і приїхав із Нью-Йорку на відкриття виставки в Едмонтоні. Грищенко ще жив, і довідавшись про виставку, написав мені дуже теплого листа, може останнього, також подарував свою акварелю з 1920-их років. За три місяці після виставки помер.

Грищенко був визначним мистцем Європи, про нього видано багато монографій, його прізвище знаходиться у престижному словнику мистців світу Бенезіт, але він був ще й талановитим письменником і написав декілька книжок на мистецькі теми, а також поетичну автобіографію — “Україна моїх блакитних днів”.

Майже всіх мистців знаю особисто, тут перечислю тих, які вже відійшли з цього світу: Едвард Козак (ЕКО), Мирон Левицький, Григорій Крук, Василь Кричевський мол., Вадим Доброліж, Кость Шонк-Русич, Микола Неділко, Аркадія Оленська-Петришин, Дам'ян Горняткевич, Яків Гніздовський, Володимир Беднарський, Володимир Баляс, Мирослав Яців і Карло Звіринський, обидва зі Львова.

Особисті виставки мистців, яких я виставляла, подаю у хронологічному порядку — Катерина Кричевська-Росандіч (7 виставок), Олександр Канюка, Василь Васильович Кричевський (2), Христина Кудрик, Парася Іванець, Мирон Левицький, Адріана Лисак (2), Галина Новаківська, Темистокль Вірста (3), Едвард Козак із синами Юрієм та Яремою (2), Яро Плавюк, Юрій Гура, Роман Василишин, Аркадія Оленська-Петришин (2), Володимир Мазепа, Марія Стиранка (2), Вікторія Варварів, Григорій Крук, Дам'ян Горняткевич, Микола Неділко (2), Петриція Пелех (2), Тед Дяків (4), Володимир Беднарський, Галина Кошарич, і з України — Іван Остафійчук, Володимир Патик, Олександр Ткаченко, Богдан Сорока, Олександр Бородай, Олександр Саенко, Ніна Саенко, Леся Майданець, Василь Лопата.

Також відбулося 13 групових виставок; крім згаданих мистців, увійшли твори ще таких мистців — А. Борецький, В. Дума, З. Лісовська, Н. Сомко, Ю. Турченко, Я. Вижницький, Л. Кокоська, О. Криворучко, О. Любківський, О. Лесюк, М. Откович, М. Попов, Т. Полатайко, Я. Полатайко, М. Шимчук, М. Шимоня, С.

Шатківська, К. Звіринський, Л. Медвідь, І. Труш, О. Новаківський, С. Гординський, О. Кульчицька, М. Яців, Р. Найда, Д. Віршовка, Ю. Логвин. Відбулася в Едмонтоні виставка графіків з України до другої світової війни — 100 картин із приватної колекції.

Не всі виставки відбувалися у музеях чи галереях, використовувала школи, пластову домівку, крамниці з мистецьким приладдям або сувенірами. Два рази під час виставок відбулися літературні читання — професора Олега Зуєвського з Едмонтону й Міри Гармаш із Філядельфії. На деяких виставках були присутні письменники й діячі культури з України, які в цей час перебували в Едмонтоні.

1990 р., коли почалася “відлига”, я знову запланувала поїхати на декілька тижнів в Україну. Несподіванкою для мене було офіційне запрошення від директора академічної бібліотеки ім. Вернадського в Києві. Бібліотека має у своїх фондах мідяні дошки гравюр з 17-18 століття таких відомих граверів як Л. Тарасевич та І. Мугира. Просили порадити їм, як використати ці твори для придбання фондів на потреби бібліотеки. Також прийшло запрошення від об’єднання мистців Буковини “Оберіг”, щоб їм розказати про буковинських мистців у діаспорі, напр., Василя Курилика та інших.

Скульптори Києва запросили дати доповідь про скульпторів української діаспори. Отже переді мною стояли три запрошення на зустрічі з різними темами. Тоді ще мало туристів їхало на Україну. Треба було взятися серйозно до праці. Я написала листи до багатьох мистців із проханням прислати свій життєпис і, якщо можливо, пару прозірок творів. Насправді я не вірила, що мистці відпишуть і будуть допомагати, але я помилилася. Майже всі мені відписали й надіслали не 4-5 прозірок, а більше; дехто позичив 20 і більше. Отже була заохота взятися до праці. Поділила я цей матеріал на чотири групи — молоді модерністи, Ксеня Аронець, Наталка Гусар; старші мистці — Кричевські, Грищенко; скульптори — Черешньовський, Крук; сучасні імпресіоністи, експресіоністи, реалісти та абстракціоністи — Левицький, Неділко і т.д. Назбиралося 250 прозірок і багато біографічних даних. Я вирішила кожній групі показати одну категорію мистців та їхні праці, щоб не було довше однієї години доповіді.

Однак як мої слухачі почули, що я маю більше тем і багато матеріалу, просили, щоб показати все. Їм було дуже цікаво почути про своїх колег, які жили і працювали на Заході. Тоді були ще 90-ті роки, і в Україну треба було їхати через Москву. Запитанням не було кінця. Був великий успіх у Чернівцях. Мистецьке

Софія Скрипник

об'єднання запросило пресу й телебачення, показували мені свої твори й робітні. Журналістки написали велику статтю в місцевій газеті, а з телевізії запросили наступного дня на коротеньке 15-хвилинне інтерв'ю на місцевій станції. 15 хвилин говорила про буковинських мистців і показувала прозирки їхніх творів, але це так сподобалося директорові програми, що він попросив мене продовжувати і про інших мистців діяспори. Інтерв'ю тривало годину, його передавали в неділю вранці на всеукраїнській програмі на четвертому каналі. Тепер довідуюся, що час від часу повторюють цю програму, а мої приятелі з України записали й передали мені цю касету до Канади.

В Едмонтонській галереї я зробила доповідь про мою поїздку в Україну й висвітлила прозирки творів українських мистців з України. Крім того, при різних okazіях мене запрошують розказувати про мистецтво українців діяспори та України.

Альбертська рада образотворчого мистецтва колись видавала довідник мистецьких консультантів Альберти, і там завжди друкували мої координати і спеціалізацію в українському мистецтві.

Крім того, запрошували мене на різні комітети зв'язані з мистецтвом, наприклад, Комітет для вибору творів на канадську поштову марку, щоб відзначити 100-річчя українського поселення в Канаді.

Міська управа Едмонтону нагородила мене грамотою за заслуги в мистецько-громадській праці (1988). На Конгресі Українців Канади (1998) відзначили мене Шевченківською грамотою. Але найбільшою нагородою для мене є те, що багато українських і неукраїнських домів західньої Канади збагатилось творами українських мистців, обдаровуючи мене своїм довір'ям і приязню.

ОСЕРЕДОК ОПІКИ СВ. АРХ. МИХАІЛА В ЕДМОНТОНІ

Вступ

Тепер, у 1998 р., можна ствердити, що Осередок здоров'я св. архистратига Михаїла є найбільшою українською інституцією цього типу поза межами України. Це установа, яка охоплює різні вітки опіки: дім для постарілих, шпиталь для хронічно хворих, денний притулок відпочинку для старших віком і для тих, хто потребує реабілітації. Тут знаходиться також фізична терапія, лікарська клініка, хіропрактика, терапія мови, терапевчний басейн, аптека, радіологія, шпиталь видужання, масажі й т.д.

Осередок опіки Св. Михаїла в Едмонтоні є установою суто в українських руках, де дирекція складається з українців; 80% жителів українського походження; декорації показують українську тематику, почавши зі старослов'янських сюжетів, з образами мистців початку ХХ століття та закінчивши на модерних малярах України й Канади. Обслуга говорить здебільшого українською мовою, а їжа приготована на смак наших українсько-канадських жителів. Урядові чинники сприяють особливо людям українського походження, бо прийшли до переконання, що ці люди краще почувуються у своєму середовищі. На підставі експерименту з українцями, уряд створив такі середовища для німців, євреїв, французів і китайців.

Почавши офіційне існування 4 липня 1983 р., Осередок опіки здобув неабиякі осяги в конкуренції з подібними інституціями в Едмонтоні. Кількість ліжок розрахована на 225 осіб, тобто менш як 4% всього Едмонтону, натомість 270 осіб, або 60%, хоче дістатися до нашого осередку. Ми одержали тричі підряд трирічну акредитацію за взірцеве провадження установи; а адміністрація одержала близько 20 відзначень від уряду, професійних та суспільних організацій.

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Осередок здоров'я св. арх. Михаїла започаткувало двоє людей — д-р Мелетій Снігурович та блажені пам'яті о. д-р Михайло Сопуляк. Концепція виникла 1974 р. з потреби медичної обслуги для українців в Едмонтоні та околицях. Тоді ж установа була офіційно інкорпорована як добровільне середовище. Посвячення зем-

лі відбулося 1981 р., а побудову головного будинку завершено 1983 р. Перший мешканець вступив 4 липня 1983 р. до Дому опіки, а хронічний шпиталь відкрито 14 листопада 1983 р.

Метою установи, започаткованої 15 років тому, було доглядати хронічно хворих і постарілих. Тепер пересічний вік 87 років, а різниця віку сягає від 30 до 104 років. Управа постановила дбати про здоров'я, психічний і душевний стан, культурні й кулінарні потреби мешканців. Жителі неукраїнського походження також знаходять сприятливі умови існування, бо до них наскільки це можливо звертаються їхньою рідною мовою, добровольців заохочують розмовляти й навітлювати етнічність пацієнтів, а для тих, хто з релігійних причин не може їсти певних страв, напр., сала, приготуються окремі обіди й вечері.

1988 р. Дон Гетті, прем'єр Альберти, асигнував \$3.4 мільйона на будову дому для постарілих — “Павільйону тисячоліття”. З 1 квітня 1990 р. цей будинок став реальністю, заповнений, здебільшого українськими жителями. Причиною побудови такого притулку було переконання адміністратора — Богдана І. Шулякевича — дати можливість людям похилого віку мати якийсь центр, де б можна проживати при добрій опіці та в захисті. Також, нікуди правди діти, треба зрозуміти, що для старших віком нема багато підтримки в родинях, а якщо і є поміч, то вона не такого експертного калібру, щоб доглядати протягом цілої доби; отож ця установа — нова концепція опіки.

У листопаді 1990 р. відчинено двері нової терапевтичної програми — для людей, які переходять хвороби, зв'язані зі старістю — послідовну втрату пам'яті, “альцгаймер”, тощо. Сімнадцять ліжок виділено на це приміщення за закритими дверима, та більш інтенсивною, ніж пересічно, обслугою.

1991 р. створено дві установи у приміщенні інституції. Перша, — це частково приватна клініка, так звана “Родинна фізіотерапічна клініка” (Family Physiotherapy Clinic), друга — аптека, відкрита для загальної публіки. Фізіотерапічна клініка є частковою власністю корпорації св. арх. Михаїла, що відчинена п'ять днів на тиждень та zatrudнює чотирьох професіоналів. Сама аптека доставляє ліки для жителів у Дому, працівників і сторонніх людей. Крім того, аптека доставляє ліки до понад 30 домів опіки розумово відсталих дітей, тощо.

1992 рік запровадив нову програму для дорослих і старших віком жителів. Тут започатковано денну програму опіки або так званий “Садочок для дорослих” (Adult Day Support). Щодня понад 10 автобусів і приватних авт привозять клієнтів з усього міста на щоденну опіку. Люди одержують добре відживлення, звичайні й

терапевтні купелі, обслугову медсестер, різні розваги, ігри та спілкування, а згодом надвечір повертаються до рідні чи притулків сталого помешкання. Ця програма є найбільшою в місті Едмонтоні, знаходиться у приміщенні близько 850 кв. метрів у залі “Віндзор вінг” (Windsor Wing). Програма присвячена клієнтам, які потребують медичної опіки, людям, розумово недозрілим, кому треба розважових можливостей і спілкування зі старшими такого самого віку.

1995 р. урядові чиновники дозволили відкрити нову програму на сім ліжок, так званий “реабілітаційний шпиталь” (Subacute Rehabilitation Hospital). Отож люди, що мали поважні операції на мозок чи серцеві недуги, можуть перенестися з активного шпиталю до нашої інституції. Тут вони дістають допомогу з усякого роду терапії, обслугову медсестер, розваги й добру їжу. Така реабілітація може тривати від 5 до 90 днів.

Зі зміною напряму уряду Альберти у сфері медичного забезпечення, відкрилися нові можливості допомоги здоров’ю. Отож 1996 р. відчинено двері нової установи — “Родинного центру здоров’я” (Family Health Centre). У клініці працюють лікарі, хіропрактик, рентгенологи, мовний терапевт, обслуга ніг, і т.д. Ціле приміщення завбільшки 840 кв. метрів. Декорація та умеблювання подібні скоріше до домашньої вітальні, ніж до традиційної клініки.

1997 р. започатковано дві нові програми. Це — реабілітація людей після нещасних випадків або хворіб та обслуга здоров’я по домах. Дві ці програми тепер є в розпалі розвитку, опираються здебільшого на неурядові фонди, радніше на зацікавлення приватних осіб, асекураційних компаній, підприємств, тощо.

МІСІЯ ТА СИМВОЛІКА

Місія

З початків планування, завданням ініціаторів було обладнати приміщення для старших віком людей, особливо українського походження. Опісля ця місія мінялася, залежно від нових вимог ринку здоров’я, урядових змін і фінансових реальностей. Теперішня місія, яка була адаптована 1995 р., має такий напрям: “Осередок опіки св. арх. Михайла є християнською, добровільною організацією з підприємчим духом, присвячений опіці здоров’я для загалу, з любов’ю та повагою до кожної людини”.

Філософія

Підстави підходу організації висловлені в її “філософії”, а саме: християнська філософія опіки, любови та поваги до людини; визнання незалежності кожної людини; принципи опіки, які охоплюють знання медицини, медсестер, духовні, суспільні та культурні завдання, пов’язані з товариськими засобами; плекання творчої атмосфери, дослідів, відмінності та професіоналізму, щоб підвищити якість життя для тих, кому ми служимо; партнерство з родинами, професіоналами, приятелями, добровольцями та з суспільством; оборона прав жителів та клієнтів; визнання, що найбільшою цінністю є наші робітники, які віддають енергію, відданість і силу як мешканцям так і всій організації; координація з інституціями, усіма рівнями урядів та іншими зацікавленими організаціями.

Назва

Осередок опіки св. арх. Михаїла названий іменем одного з найважливіших Божих князів, хоронителя війська. Він відомий тим, що прогнав Люцифера з Неба. Його ім’я означає “такий, як Бог”.

Св. арх. Михаїл відомий ще й тим, що він заступає людські потреби в Небі. Він тримає зв’язки між землею і Небом, і записує людські поступовання в небесних книгах. Св. арх. Михаїл має цілковитий авторитет серед людства, бо він той, що дав людям права.

Його заступництво та стаж такі сильні у Бога, що — за його словом, — “душі можна врятувати з пекла”. Назва св. арх. Михаїла була вибрана тому, що він дбав за хворих і старих.

Відзнака

Відзнака Осередку опіки св. арх. Михаїла символічна, вона сполучує план оригінального будинку з темою патрона — св. арх. Михаїла. Обрис будинку має вигляд хреста, похилого в бік. Кожна сторона творить букву “М” — Михаїл. Посередині мереж будинку є лице та крила архистратига. Відзнака виконана голубим кольором — із мережками в золоті. Вона створена інж. Богданом І. Шулякевичем, виконавчим директором, і схвалена дирекцією 13 липня 1982 р.

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА

Ініціатори

Початок ідеї осередку подали д-р Мелетій Снігурович та бл. пам. о. д-р Михайло Сопуляк 1974 р. Організацію інкорпоровано 1976 р. як добровільну інституцію в рамках прав провінції Альберти. До складу початкових засновників увійшли: д-р Мелетій Снігурович (голова), о. д-р Михайло Сопуляк, д-р Василь Гирак (скарбник), д-р Володар Снігурович (секретар), інж. Любомир Пастушенко, д-р Андрій Серета, достойний суддя Ален Сулятицький, п. Марвін Й. Прокоп.

Дирекція та комітети

Організація складається з двох дирекцій, тобто губернаторів і директорів. Губернатори призначені назавжди. Їх завданням, крім управи, є запевнити, щоб на випадок розв'язання інституції, усе майно перейшло в руки української Католицької епархії Едмонтону — первісної помічної організації. Рада директорів має дорадчий характер, а членів призначають губернатори щороку. Загальні збори відбуваються звичайно в червні.

Крім місячних зборів, члени дирекції також відповідають за різні дорадчі комітети: Мелетій Снігурович, мол. (фінансовий), інж. Любомир Пастушенко (будівничий), мгр. Бенедикт Блавацький (планування), о. Богдан Снігурович (душпастирський), д-р Віктор Байрак (фундації).

Обсяг адміністрації включає 25 комітетів, які співпрацюють із дирекцією, адміністрацією, добровольцями й суспільством. У додаток організація налагоджує зв'язки з різними навчальними інституціями, асоціаціями, професійними організаціями, підприємцями. Таких сполук — близько 40.

До цього часу в склад рад губернаторів та директорів входили наступні особи:

Губернатори

д-р Мелетій Снігурович	1976 — дотепер	Голова
інж. Любомир Пастушенко	1976 — дотепер	
всеч. о. д-р Михайло Сопуляк	1976 — 1981	
д-р Василь Гирак	1976 — 1985	Скарбник
д-р Андрій Серета	1976 — 1980	
д-р Володар Снігурович	1976 — 1980	

дост. суддя Ален Сулятицький	1976 — 1980	
інж. Ярема Шулякевич	1976 — 1989	Секретар
п. Данило Кобасюк	1980 — 1985	
інж. Василь Кунда	1980 — 1992	Скарбник
всеч. о. Богдан Снігурович	1981 — дотепер	
інж. Богдан І. Шулякевич	1989 — дотепер	Виконавчий директор
Мелетій Снігурович, мол.	1989 — дотепер	Секретар
мгр. Бенедикт Блавацький	1992 — дотепер	Скарбник
проф. Михайло Калиновський	1994 — 1997	
д-р Віктор Байрак	1997 — дотепер	
п. Стах Кобилко	1998 — дотепер	
п. Едвард Гладунович	1998 — дотепер	Скарбник

Директори

Марвин Прокоп	1976 — 1980
п. Ігор Брода	1980 — 1985
мгр. Григорій Якимченко	1980 — 1988
д-р Віктор Байрак	1994 — 1997
д-р Юрій Котович	1986 — 1988
д-р Петро Саварин	1980 — 1993
п. Стах Кобилко	1982 — 1998
інж. Богдан І. Шулякевич	1982 — 1989
д-р Дмитро Тодосійчук	1982 — 1992
п-і Анна Сірман	1982 — 1993
д-р Петро Козяк	1983 — 1992
д-р Василь Грін	1988 — 1993
мгр. Бенедикт Блавацький	1989 — 1992
д-р Микола Суховерський	1989 — 1990 і 1998 — дотепер
проф. Михайло Калиновський	1991 — 1994
п. Андрій Тарнавський	1991 — 1994
всеч. о. д-р Мирослав Гнеско	1991 — 1996
п. Володимир Мадай	1992 — 1992
п. Едвард Гладуневич	1994 — 1998
всеч. о. Василь Гупало	1994 — 1995
п-на Люба Федущак	1994 — дотепер
всеч. о. Віталій Підскальний	1997 — дотепер
д-р Петро Куль	1998 — дотепер
п-і Люба Бойко-Бел	1998 — дотепер

Формальні й допоміжні організації

Сам Осередок опіки св. арх. Михаїла творить матірню організацію, до якої належать три статутово відмінні групи: Осередок опіки св. арх. Михаїла для постарілих (St. Michael's Long Term Care Centre); Павільйон Тисячоліття (Millennium Pavilion Seniors' Lodge); Організація здоров'я св. арх. Михаїла (St. Michael's Health-care Services); Родинна клініка фізіотерапії (Family Physiotherapy Clinic) — 25% власности.

Пов'язані з Осередком також такі організації: 1) Дорадча асоціація для св. Михаїла (Association of St. Michael's Auxiliary), об'єднання чоловіків і жінок, які несуть фінансову і харитативну підтримку для жителів, голова — пані Льотта Снігурович; 2) Добровільна Фундація ім. св. Мелетія (Melety Charitable Foundation), присвячена збиранню фондів на різні потреби адміністрації, виконавчий директор — пані Лідія Шулякевич; 3) Розваговий та соціальний клуб Едмонтону "Райдуга" (Rainbow Recreation and Social Club of Edmonton), що приносить допомогу, розвагові можливості для жителів, старших і хворих; 4) Клуб 55 (Club 55) — особня організація людей віку 55 і старших, які допомагають фінансувати проекти.

Осяги в рамках статистики

Варто порівняти статистично-адміністративні зміни Осередку опіки межі роками 1983 (початком) і 1998:

	1983	1998
Хронічний притулок	150 ліжок	145 ліжок
Терапічний шпиталь	0 ліжок	7 ліжок
Дім для постарілих	0 ліжок	75 ліжок
Дирекція	8 членів	16 членів
Екзекутива	8 членів	9 членів
Працівники	135 членів	285 членів
Лікарі	32 члени	24 члени
Добровільці	30 членів	175 членів
Релігійних віровизнань	7	9
Мови працівників	20	26
Майно	\$600,000	\$13,100,000
Річний прибуток	\$2.18 млн	\$12.00 млн
Чекають на приміщення	20	272
Пересічний вік	83 роки	87 років
Довжина побуту мешканців	0 років	2.59 р.

УКРАЇНЬКА СВІДОМІСТЬ

Напрявні

Із самого початку ініціатори Осередку опіки були українського походження, створили цю інституцію для українських старших громадян, і старалися затримати характер обслуг в атмосфері українського буття. Отож, як ця ініціатива виправдовується?

Українське довкілля Едмонтону та всієї провінції Альберти вже знає про український характер Осередку; не тільки українці, але й інституції здоров'я чи суспільної опіки особливо сприяють нашим людям і скеровують їх у наш дім. Тому не дивно, що понад 80% мешканців українського походження, решта інші слов'яни: поляки, хорвати, тощо.

Взявши під увагу український характер інституції, адміністрація із самого початку намагалася вербувати працівників, які мусили б не тільки бути фахівцями свого ремесла, але також хоч трохи володіли українською чи іншими слов'янськими мовами. З цієї причини майже вся обслуга походження українського, польського, хорватського, словінського, сербського та білоруського. Навіть деякі працівники, особливо канадські індіанці чи філіпінці та інші, вивчили українські слова та фрази, щоб могли правильно комунікуватися з мешканцями. Ця повага до українства та поодиноких людей дуже позитивно відбивається на пацієнтах і творить позитивну атмосферу.

Декорації

Декорації в будинку мають здебільшого українську тематику. Картини особливо зображують козацькі подвиги, також маємо українські писанки, побутові сюжети українсько-канадського буття пензля мистців Курилика чи Шостака. Тут також є панорами карпатських верховин, квітучого Поділля, Сорочинського ярмарку чи Запорозької Січі. В ідальні розмальовані Людмилою Темертей оригінальні фрески Купала, козацьких танців і райської птиці. З нагоди 1000-ліття Хрещення України та 100-ліття прибуття українських імігрантів у Канаду, показано образово епізоди нашої історії. Там є також ікони д-ра Тараса Снігуровича, що знаходяться в будинку й каплиці, та великі скульптури Люби Шулякевич.

Харчування

Харчування, що є дуже важливим чинником для старших віком, спеціально пристосоване до смаку українських жителів. Очевидно це також охоплює тритижневий цикл харчування. Меню мусить підпорядковуватися стандартам урядової канадської дієтики, та й сама їжа мусить сприяти людям старшого віку — тобто вона повинна бути м'якою, мати малі шматочки й малі порції. Тут знайдете різного роду вареники, борщ, чотири роди голубців, кремкові супи, квасну капусту, маслянку, сир, сальцесон, ковбасу, картопляні плячки, салати з бобів чи квасолі та солодке з маком. Взявши до уваги, що близько 75% — це жінки, колишні господині, треба уважати, щоб їжа була смачна.

Свята

Традиційні свята — Різдво й Великдень. Це включає піст у Великий Четвер, п'ятницю й суботу, у Воскресіння. Очевидно, той, хто хоче чи може, то постить, решта має інші страви. Українці, будучи дуже традиційними, дотримуються кулінарних засад, яких дотримувались їх предки. Свята Вечеря завжди приписово має 12 страв, разом із молитвами священиків та колядками. Тому що святкування за юліянським і григоріанським календарями, то мешканці мають вибір або змогу святкувати подвійно, святити паски на Великдень, відзначати Водохреща. Це все до вибору.

Духовна опіка

Однією з найбільших терапевтичних програм для душі є душпастирська опіка. Тепер під проводом всеч. о. Богдана Снігуровича, що як голова комітету душпастирів, керує цією програмою. В осередку знаходиться вісім християнських віровизнань, з яких найбільше угруповання представляють українці-католики (32%) та православні українці (24%). Щотижня жителі мають змогу брати участь у Богослужбі. Сама каплиця виконана в цілковито українському стилі, разом із іконостасом, тетраподом, царськими воротами, кивотом і престолом. У середині каплиці є баня (купол), а різьба устаткування зроблена за мотивами Острозької Біблії та молитовника фірми І. Федоровича. Столярську працю виконали майстри Борис Стефанів із сином Євгеном. Каплицю розмалювала мисткиня Софія Лада з Вінніпегу. Особливо додатньо впливають чотири образи — Хрещення України-Руси 988 р. улітку, Свята Софія в Києві навесні, Собор св. Юра у Львові восени, та ком-

позиція українських колядників на тлі безмежних прерій Альберти взимку.

“Тіні минулого” — біографічні спомини

1988 р. Осередок видав книгу — біографію поодиноких мешканців. Книжка видана двома мовами — українською та англійською, зредагована інж. Богданом І. Шулякевичем. Це спогади мешканців Альберти: зареєстровано приїзди до Канади, буття на фармах, весілля, веселі й журливі описи — жива історія наших піонерів! Крім біографічних спогадів, у книжці — анекдоти поодиноких жителів, вірші, пісні, ілюстрації канадських та американських українських мистців, як також шедеври з України.

Конференція “Баба і дідо: хто дбає?”

1990 р. Осередок спонсорував міжнародну конференцію під назвою “Баба і дідо: хто дбає?” (“Baba and Dido: Who Cares?”). Конференція відбулася у співпраці з Грент Мекюен Комюніті Коледж (Grant MacEwan Community College), частинно фінансована альбертським урядом. Доповідачі та слухачі приїхали не тільки з Альберти, із Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії та інших країн. Метою конференції було звернути увагу на меншини людей, що знаходяться в різних урядових притулках, зате часто не комунікуються розмовною мовою, мають спеціальні вимоги опіки, релігійні пости, тощо.

Фестиваль вареників

Щорічно, почавши з 1990 р., Осередок спонсорує Фестиваль вареників. Це програма, присвячена родинам, де можна добре посмакувати близько 40 видів вареників, послухати доброї музики, потанцювати, дітям забавитися, а старшим згадати минувшину та застановитися над буттям. Цей фестиваль відвідують різні політики, представники телебачення, радіо та преси. Багато неукраїнців відвідують цю відому українську подію. Для розваг є також товариські змагання їжі вареників, куштування і т.д.

Рапорти

Професіонали здоров'я, а особливо експерти науки про старіння, уже давно визнали унікальні особистості пацієнта українського походження. Це назагал людина чесна; консервативна,

чоловіки з рисами стоїка, релігійні та традиційні, якщо назвати кілька прикмет. Зі старістю ці риси ще більше окреслюються, отож треба уживати спеціальних заходів, щоб дати як і добру діагнозу, так і переконати на правильне лікування. Щоб це робити, то в першу чергу треба зрозуміти психіку такої людини. Адміністрація Осередку опіки видала рапорти на цю тему. Вони написані англійською мовою і використовуються в інституціях, продаються іншим зацікавленим центрам здоров'я. Перший рапорт був виданий 1987 р. під назвою "Розуміння старшої віком української людини" (Understanding Ukrainian Elderly). Другий звіт виданий 1989 р. під назвою "Етно-культурний підхід у хронічних інституціях" (Ethno-Cultural Approach in Long Term Care).

Кулінарна література

З дещо більш прозаїчної цінності установа видала книжечки кулінарного зацікавлення та сприяла різним освітнім установам записати народні потреби. Отож 1984 р. видано книжку рецептів українського варення під назвою *Наші улюблені (страви) 1984 року* (*Our Favorites 1984*). З розпродажем вареників пізніше вийшла книжечка-памфлет під назвою *Бабині інструкції подання* (*Baba's Own — Serving Instructions*). "Baba's Own" — назва, під якою продаються вареники виробу Осередку опіки. Це інструкції, що пояснюють спосіб кухонного приготування, додатки, різні роди вареників та страв, до яких вони підходять.

Етнографічні досліді

Будучи інституцією, яка обслуговує близько 200 старших віком людей, дім опіки дає можливість зацікавленим етнографам чи студентам довідатися про епізоди історичної чи наукової цінності. Отож студенти середніх шкіл залюбки приходили та вивчали історію поселення Альберти, просто з уст піонерів. Завершенням таких студій були дві книжки спогадів. Учні, з другої сторони, могли очевидно дістати розуміння старших віком людей, побачити українських піонерів та краще зрозуміти своє ество в контексті загальної англійської культури. З другої сторони, професори університету Альберти чи коледжів, а то й уряду, звертаються до наших жителів, щоб довідатися про деталі альбертського буття. Однією з більш маркантних студій є лікування зіллям, що застосовувалось нашими піонерами.

“День спадщини”

Щороку в серпні відзначаємо “День спадщини” (Heritage Day). У цю програму включені не тільки українці, а й усі групи, представлені в Осередку. Така відправа охоплює як мешканців, так і працівників. Тут знаходяться тимчасові кіоски-музеї різних груп, робітники приносять свої питомі страви, діляться ними, грає цілоденно музика з різних країн, а жителі, як і обслуга вбираються у свої народні строї, кожний гордиться своєю спадщиною. Це дає ініціативу та насагу до життя нашим мешканцям. Це також терапевтичне лікування.

Проект “На здоров’я” — поміч Україні

1992 р. в Едмонтоні приземлився найбільший літак світу “Мрія” та забрав із собою понад \$2 млн (кан.) вартости лікарняного устаткування, їжі, убрання та ліків в Україну. Цей проект “На здоров’я” згодом перевіз понад \$4 млн (кан.) вищезгаданих речей у міста Київ, Львів, Вінниця, Івано-Франківське, Чернівці, Донецьке, Суми, Луганське, Запоріжжя та Золочів. Осередок опіки, разом із провінційною радою Альберти, Конгресом українців Канади злучили свої сили, й послали допомогу до рідного краю. Усе місто Едмонтон, Альберта й поодинокі поселення в Канаді та Америці взяли участь. Протягом п’ятох тижнів зібрано суму понад \$400,000 (кан.), уряд Альберти подарував різного роду лікарняне устаткування, а люди доброї волі приносили чи купували речі. Центром інформації був Осередок опіки, де працювало постійно понад 20 добровольців, а український загальний задіяв понад 500 людей, що сортували, пакували та збирали речі до вивозу. Різні чинники як федерального уряду (міністри, транспорт, армія) так і провінційних департаментів (здоров’я, суспільна допомога) як також і міська влада (поліція, пожежне поготівля) взяли участь у цій акції. Преса, радіо, телебачення постійно звітували про прогрес цього великого починання.

Виріб українських страв

Назви “пирого” чи “вареники”, чи “пероге” (по-польському) — кожний знає, що це продукт української кухні, улюблена страва українців та їх співжителів. Із приїздом нових іммігрантів до Едмонтону, як з України так і з Боснії, знайшлася нагода допомогти цим людям. Осередок опіки взяв на себе виробництво вареників, голубців, налисників, тощо. Ці страви продаються в Осе-

редку, випродаж іде до інших осередків для старших, шпиталів, крамниць, шкіл, ресторанів і приватних осіб.

Продаються вареники по всій Альберті, Британській Колумбії, Саскачевані, є висилки до Америки. Вісім жінок щоденно виробляють їх, із місячною продукцією понад 3,000 дюжин. Отож у цей спосіб Осередок дає працю новоприбулим, а вони допомагають йому. Одна з більш помітних можливостей є виріб понад 40 сортів вареників.

“Павільйон Тисячоліття”

“Павільйон Тисячоліття” створено в честь 1000-річчя прийняття християнської віри в Україні. Тут віддзеркалюється українська тематика. Знадвору видно п'ятиповерхову скульптуру під назвою “Засновники Києва”. Мистецький проєкт розробив пан Віталій Литвин, а виконав молодий фахівець з Ірану. Тут зображено постаті Князя Кия з братами Щеком і Хоривом та сестрою Либідь. Також символічно представлено Дажбога та макет Десятинної церкви.

Усередині стоять статуї князя Володимира Великого з його бабунею Ольгою. Вони убрані в княжі строї, а таблиці описують їхній вклад для українського народу. Перед дверима ліфта на кожному поверсі є особливе зображення для орієнтації старших. Отож, один поверх має велику писанку, другий — скульптуру козака, третій — бандуру, четвертий — килим, п'ятий — інкрустовану тарілку, інший — польові квіти у вишиваній вазі і т.д. На самій горі, де їдальня та вітальня, намальовано двоє молодих людей у полтавському й гуцульському строях, вони вітають присутніх хлібом і сіллю. Усі зображення оправлені великими 1 м на 1 м різьбленими рамками. Сама їдальня удекорована тканинами з України.

Зала спадщини

Одна зала пивниці присвячена українській спадщині. Назва її — “Зала спадщини” (Heritage Hall). Це простір понад 800 кв. метрів, удекорований українською різьбою, тобто колони, сцена, бара та обводка суфіту. Тут малюнки українських мистців, зображення подвигів української давнини з княжих і козацьких часів, макет скульптури призначений 100-літтю українського поселення в Альберті, тощо.

На двох стінах — величезні мапи Канади та України. Напис над канадською мапою відображає “Українську спадщину в Кана-

ді” (Ukrainian Heritage in Canada). На тлі мапи постаті заслужених мужів та жінок Канади українського походження, місця поселення, важливіші пам’ятники та огляд українського життя у статистиці.

Друга мапа має назву “Українці в світі” (Ukrainians in the World). Тут показано в образний спосіб питомі строї з кожної області України, писанки, вишиванки й герби. Також подано статистично українське поселення в діаспорі та Україні, склад населення України та пам’ятники чи портрети заслужених постатей української історії. Осібно зображено історію українського буття від первісних часів дотепер.

Метою такого стінного музею є подати українському як і не-українському загалові про минуле наших предків та позитивний вклад українців у розбудову Канади.

Телевізійна програма “Контакт”

Щоб освідомлювати українську громаду Альберти, Осередок опіки узяв на себе спонсорування української односторонньої телевізійної програми “Контакт”. Ця програма двома мовами, редагована в Торонті, тижнево передає вісті з України, подає огляд українського життя в діаспорі, та навітлює осяги чільних членів громади. Протягом цілого року Осередок покривав кошти програми та інформував про це всі інституції для старших віком, як і шпиталі. Програму можна було бачити по всій Альберті та місцевостях сусідніх провінцій.

ПЛАНИ

Тепер перед управою стоїть питання “Куди йдемо? Які плани на майбутнє?”

Осередок опіки доказав, що вміло провадить адміністрацію, випереджує конкурентів та справно обходиться з жителями, урядом, громадою та підприємствами. Зате знаємо, що світ міняється, і цим спонукує нас приноровитися до нових обставин. Коли ні, то можна втратити увесь надбаний досвід, стаж та передове місце.

Управа дому ще 1994 р. постановила, що треба росповсюдити свою залежність з одної галузі прибутку — провінційного уряду. З того часу почалися спроби створити нову базу прибутків, разом із наміром, щоб урядова підпора вартувала не більш як 50%. Що тоді зроблено в цій галузі?

У першу чергу почато нові спроби прибутку, а саме: виробництво і продаж українських страв, обслуга поживи; продаж ліків іншим інституціям; співпраця з підприємцями, асекураційними компаніями, тощо; допомога через терапію та навернення до життєздатности людей після нещасливих випадків; пов'язання з фірмами чи доброзичливими організаціями, щоб допомагати в побудові та адміністрації спеціальних домів для дорослих і старших віком людей, так званих жителів із допомогою (Assisted Living); робити спроби, щоб приносити приватну допомогу в галузях здоров'я, де уряди не хочуть виявити ініціативу.

Остаточо, наміром організації є подальший розвиток фінансів, програм здоров'я та майна. Очевидно, що організації, котрі мають добру фінансову підставу, користуються можливостями нового ринку та є чесно адміністровані, мають нагоду рости та розвиватися. Такі організації в українському суспільстві також зможуть провадити працю та приносити користь для членів громади.

Члени управи. Перший ряд зліва: о. В. Підскальний, о. Б. Снігурович, д-р М. Снігурович, д-р П. Куль, д-р В. Байрак. Другий ряд зліва: С. Кобилко, Е. Гладуневич, Л. Пастушенко, Л. Бойко-Бел, Л. Федущак, Б. Блавацький, М. Снігурович (мол.), Б. І. Шулякевич (директор).

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОСЕРЕДКУ НТШ В ЗАХІДНІЙ
КАНАДІ
(1955—1985)***

Чия була думка-інціятива заснувати Осередок НТШ у Західній Канаді, я не знаю, але з розвідок Олександра Масляника і Михайла Хом'яка відомо, що установчі збори відбулися 3 грудня 1955 р. в Едмонтоні. Осередок заснували два дійсні, вісім звичайних і два кандидати в члени. Першу управу назву поіменно: головою присутні на зборах вибрали д-ра Івана Німчука, дійсного члена НТШ ще зі Львова, тоді редактора *Українських вістей*, а до управи: проф. Ореста Старчука — на заступника, д-ра Степанію Жмуркевич — секретаря, д-ра Михайла Росляка — скарбника та інж. Володимира Мацькова — члена. Переглядаючи списки членства, я підрахував, що в різний час членами Осередку НТШ на ЗК було всього яких 70 осіб, у тому числі сім староприбулих українців: Владика Ніл Саварин, о. д-р Михайло Оленчук, о. Вен'ямин Бараник, Ізидор Горецький, Петро Зварич, д-р Іван Якимичак і д-р Віктор Байрак. З того членства близько 20 сьогодні ще живе, а 50 померло.

Продовжуючи статистичні дані, подам, що досі головами Осередку були, по черзі: д-р І. Німчук — 5 місяців (передчасно помер), о. д-р М. В. Лаба — понад два роки, д-р В. Мацьків — понад вісім років, проф. Б. Боцюрків — близько двох років (виїхав до Оттави, де очолив Науково-дослідний інститут Східньої Європи), інж. В. Кунда — два роки, проф. Яр Славутич — понад чотири роки, мгр. М. Хом'як — понад два роки, проф. Б. Медвідський — понад п'ять років і проф. П. Роланд — два роки, якщо брати під увагу діяльність Осередку, що був активним лише до кінця 1985 р. Опісля цілком занепав, завдяки новообраній управі Осередку — з “молодої зміни”. Разом 9 голів та управ і 30 років активної діяльності, бо індивідуальна діяльність інших членів ніколи не припинялася. За 30 років діяльності відбулося близько 100 наукових сесій, на яких було прочитано яких 180 доповідей. На жаль, ніхто не догадався їх позбирати, бо тепер можна було б дещо видати друком, і вийшла б дуже цікава книжка, а в ній, мов у дзеркалі, побачили б, чим жило членство НТШ та свідомо українська громада в Західній Канаді. Осередок НТШ на Західню

* Примітка. Цю промову автор виголосив на ювілейній конференції НТШ в Торонті 1998 р.

Канаду ніколи не мав власної домівки, а свої наукові сесії уряджував у залах Українського народного дому, Українського національного об'єднання, Пласту, в Катедрах Св. Йосафата та Св. Івана, в Інституті ім. М. Грушевського, в Архіві-музеї, в університетах в Едмонтоні й Калгарі, в Ювілейній аудиторії, звичайно безплатно. Часто сесії відбувалися з нагоди річниць, напр., 15 червня 1958 р. з нагоди 70-річчя о. д-ра митрата В. Лаби (спільна сесія НТШ та УВАН); 14 листопада 1959 р. з нагоди 10-річчя НТШ в Канаді; 26 лютого 1961 р. ювілейна сесія у 100-річчя смерті Шевченка (присутніх понад 400 осіб); 8 грудня 1961 р. з нагоди 150-річчя народження будителя Галицької землі о. Маркіяна Шашкевича (в Едмонтоні й Ванкувері); 15 квітня 1962 р. з нагоди 25-річчя смерті Василя Стефаника; 20 травня 1962 р. святочна сесія з нагоди 70-річчя Патріярха Йосифа; 24 березня 1963 р. з нагоди 90-річчя НТШ; 28 березня 1965 р. — на пошану померлих в Україні Володимира Сосюри й Максима Рильського; 4 лютого 1968 р. — до 50-річчя Української Державности; 13 грудня 1970 р. з нагоди 70-річчя проф. д-ра Володимира Кубійовича (з виставкою його наукових праць); 28 жовтня 1971 р. — до нагоди 100-річчя уродин Василя Стефаника; 28 листопада 1971 р. — до 100-річчя уродин Лесі Українки; 18 лютого — до 100-річчя НТШ (у Вінніпезі, спільно з УВАН); 25 лютого 1973 р. — така сама ювілейна сесія у Ванкувері (з виставкою видань НТШ); 24 листопада 1973 р. з нагоди публікації *Західньоканадського збірника* НТШ (присутніх 220 осіб на бенкеті, автор цих рядків був господарем, а д-р В. Мацьків головним промовцем, на тему “Великий внесок НТШ в українську науку й культуру”); 28 травня 1977 р. — на пошану о. д-ра митрата В. Лаби й мистця Олександра Грищенка.

Час до часу Осередок улаштовував зустрічі з різними діячами чи науковцями, що відвідували Едмонтон. 10 листопада 1957 р. Осередок НТШ під патронатом КУК та обох українських Владик, мав зустріч в УНД з В. Кубійовичем та А. Фіголем, на якій зібрано понад 7,000 дол. на потреби енциклопедії. До речі, ще перед заснуванням Осередку, 3 жовтня 1954 р., коли Едмонтон відвідав д-р А. Фіголь, то на зборах в УНД зібрано понад 1,000 дол на ЕУ, з чого 500.00 дол. дав голова Іван Ісаїв. 5 грудня 1967 р., на прохання голови патронату НТШ-Сарсель у Торонті Євгена Бориса, з доручення Осередку я зорганізував зустріч-бенкет, які принесли 12, 527 дол. Такі “зустрічі-бенкети” на ЕУ наш Осередок влаштовував 1974, 1980, 1985 років. Разом узявши, Едмонтонська громада з ініціативи членства Осередку збрала на ЕУ понад 140,000 дол. 1967 р. комітет зустрічі-бенкету очолював я, у зв'язку з трьома згаданими зустрічами робив це інженер В. Кунда;

але я був заступником і господарем, звітував до часописів і т.д. А все це ми робили — для ЕУ, і як писав д-р В. Кубійович перед своєю смертю 26 вересня 1985 р. “щоб правду про Україну довідався увесь світ”. Відвідали наш Осередок і читали тут доповіді три ректори Українського вільного університету: 1960 р. — д-р Іван Мірчук, 1967 р. — д-р Володимир Орелецький, а 1971 р. д-р Володимир Янів.

25 лютого 1961 р. наш Осередок, з ініціативи mgr-а М. Хом'яка, зібрав понад 500 українських книжок і подарував їх до українського відділу бібліотеки Альбертського університету (АУ), де той відділ започаткував Роман Гонсет. Подаровано портрет Т. Шевченка, у виконанні мистця Івана Кейвана. Тоді виставку наших книжок і карт оглянуло понад 15,000 глядачів. Осередок передав 146 книжок і портрет Т. Шевченка університетові у Ванкувері, а декан Дж. Собел пообіцяв включити в програму слов'янського відділу українську мову на довгі роки, доки будуть зацікавлені студенти. І це було зроблене. 1964 р. понад 300 книжок і карт Осередок передав університетові в Калгарі.

21 листопада 1967 р. Осередок ушанував бенкетом д-ра В. Мацькова з нагоди його “платиногого” відзначення; 1 березня 1968 р. мав зустріч із д-ром Б. Доценком, утікачем з України; 25 червня 1969 р. попрощав проф. Б. Боцюркова; 4 жовтня 1970 р. вшанував інж. арх. М. Фляка вечіркою з нагоди його 70-річчя; 29 квітня 1971 р. привітав проф. д-ра І. Лисяка-Рудницького в Едмонтоні і заслухав його “враження з подорожі по Україні”; 24 листопада 1979 р. вшановано І. Кейвана виставкою його праць і бенкетом з нагоди 50-річчя його мистецької праці. Самозрозуміло, що деякі члени Осередку брали участь у різних наукових з'їздах, конференціях і конгресах, напр., у конференції канадських слав'ян у Бенфі 1965 р., в Оттаві 1967 р., і т.д. Б. Боцюрків і Яр Славутич прочитали там доповіді. Сесії (були й виїзні в Калгарі та Ванкувері), доповіді й різні акції ніяк не вичерпують праці членства Осередку, а вже вирахувати, до яких організацій крім НТШ, громадських і професійних, українських і загальних, вони належали, і які організації, включно зі світовим Конгресом вільних українців, вони очолювали, просто неможливо. Треба однак ствердити, що українська громада завжди брала участь і піддержувала працю Осередку, морально й матеріально.

Видавнича діяльність Осередку через брак засобів була мала. Більшість членства становили новоприбулі, які мусили в першу чергу подбати за працю, прожиток для родини, дах над головою. Але все ж таки Осередок видав два збірники НТШ, за редакцією Яра Славутича 1973 і 1975 років, і монографію мистця Юліана

Буцманюка, за редакцією М. Хом'яка 1982 р. Окремі члени писали й видавали свої праці особисто, напр., Яр Славутич, Б. Боцюрків, Ю. Стефаник, М. Кейван, М. Гуцуляк. Інші вміщували свої писання по різних газетах чи журналах. На цім місці згадаю, що 28 березня 1966 р. проф. д-р Юрій Шевельов, з ініціятиви Клубу українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні, прочитав в Альбертському університеті першу “Шевченківську лекцію”. З того часу такі лекції на пошану Шевченка відбуваються й досі і якраз члени Осередку на них найбільше приходять. Ходять наші члени теж на різні “семінари” Канадського інституту українських студій (КІУС). Сучасну неактивність Осередку можна пояснити — значною мірою — не лише відходом більшості членства у засвіти та бездіяльністю “нової зміни”, а й запровадженням семінарів у КІУСі.

Мене запросили у члени Осередку інж. В. Кунда й мгр. М. Хом'як листом із 17 січня 1970 р., але я був “неформальним” членом від початку і добре знав майже всіх членів особисто. Саме тому я прощав на панихидах 15-ох, у т.ч. д-ра М. Росляка та його сина, суддю Я. Росляка, Юліяна та його дружину Ірину Буцманюк, о. д-ра митрата В. Лабу, д-ра І. Ярему, інж. М. Бойка, М. Хом'яка, Р. Осташевського, І. Кейвана, Ю. Стефаника, І. Лисяка-Рудницького, В. Кунду, інж. Я. Іванусева, Б. Боцюркова. Також доводилось говорити на панихиді по В. Кубійовичу. Можна уявити собі, як за кожним разом боліло в мене серце. Але я щасливий, що знав їх і належав до їхнього товариства. Кращих бо людей годі собі уявити. Члени Осередку НТШ, на мою думку, — це люди найкращої категорії, люди, які зробили “визначний внесок до історії, культури й розвитку Канади та українців Канади” (вживаю термін “Комітету відзначень КУК”, який я очолював). До речі, сім із них одержали за те медалю КУК із нагоди 100-річчя поселення українців у Канаді: Б. Боцюрків, І. Горецький, П. Зварич, Владика Ніл Саварин, Яр Славутич, Ю. Стефаник та автор цих рядків. Я не можу тут вичисляти, хто та яке одержав відзначення за свою громадську, наукову чи професійну працю, але скажу лише, що між нашим членством зацікавлені знайдуть чи не всі роди відзначень, від найвищих до найнижчих, включно з Орденем Канади, платиновою відзнакою, медалею св. Володимира, Шевченківською медалею і т.д. Деякі наші члени також згадані в ЕУ та А ЕУ-2, *Who is Who in America*, *Who is Who in Canada* та інших довідниках, що також свідчить про їхню діяльність.

Мало того: діяльність є діяльність, відзначення є відзначення, але коли чиясь діяльність лишає після себе конкретні, хай так скажу, “сліди”, то це щось інше. А багато членів Осередку НТШ,

на мою скромну думку, такі конкретні сліди (самозрозуміло, з допомогою інших і цілої свідомої української громади), все таки лишили. Попробую їх, ті “сліди”, наскільки мені відомо, назвати, не називаючи нікого в зв'язку з ними, поіменно, щоб когось не поминути: українська мова в школах Альберти; англійсько-українські двомовні школи; видавництво підручників “Gateway Publishers”; методичний кабінет української мови при КІУСі; різні українські курси в університеті; Канадський інститут українознавства; Катедра українського фолкльору при АУ; Шевченківські лекції; українські книжки в бібліотеці АУ; Канадська фундація українських студій; Село української культурної спадщини; українська книгарня в Fort Edmonton; два *Західньоканадські збірники* Осередку НТШ, монографія Ю. Буцманюка, ЕУ і А ЕУ-2; Клуб українських професіоналістів і підприємців; Альбертське товариство збереження української культури;obelіск Петрові Полетиці у Вікторії, БК; Пластовий дім і дім “Верховина”; розмалювання Катедри св. Йосафата; Українська фундація сприяння коледжам; Комітет сприяння розвитку української спільноти тощо. Про деякі з цих проектів уже написано розвідки, про інші саме пишуться, але немає сумніву, що до всіх них прикладали своїх рук наші члени, і це якраз і є та “діяльність”, яку я хотів сьогодні з приємністю та з пошаною зареєструвати. Згадаю, що т. зв. офіційна багатокультурність у Канаді також чимало завдячує деяким нашим членам.

На згаданому бенкеті, з нагоди 100-річчя НТШ, на якому я мав приємність бути господарем, а д-р В. Мацьків був головним промовцем, я сказав (беру з моїх нотаток):

НТШ тим цікаве, що 100 літ жило на патріотизмі свого членства та українського загалу. НТШ, врешті, ще й тим цікаве, що не тільки існувало під різними режимами на рідних землях, але й поза межами рідної землі. Його доробок можна порівняти зі “золотою добою” Греції, тобто Атен. Доба Атен часів Перикля тривала всього 70 років, але досі не перевершена, бо в її час цвіло мистецтво, література, скульптура, наука. У той час збудували Акрополь, жили та творили безсмертні Фідій, Анаксагорас, Софокл, Геродот.

Пані й панове! НТШ діє вже 125 літ, і тільки поза Україною дало такі речі як ЕУ і А ЕУ-2. У ньому працював Кубійович та інші, тому в золотий ювілей НТШ у Канаді, а 125-річчя НТШ взагалі, я щасливий, що мав нагоду занотувати діяльність Осередку НТШ на Західню Канаду так, як уже мало хто її знає. Я не сумніваюся, що збереження українства у світі залежить тільки від українців, їх “волі до життя”, а наш Осередок цю волю до життя, думаю, доказав своїми успіхами у вище згаданих проектах, хоч я, з браку часу, не називав імен.

ДЖЕРЕЛА

Олександр Масляник, “Осередок НТШ на Західню Канаду (його історія та діяльність)”. У книжці *Український Католицький Союз: Український Народний Дім: 1909-1965*, ст. 51-58.

Михайло Хом'як, “Адв. П. Саварин, ініціатор КІУСу, з'ясовує історію цього інституту”, *Канадська Україна*, 1977, ч. 5, ст. 3-4.

Михайло Хом'як, “Хроніка Осередку НТШ на Західню Канаду”, *Західньоканадський збірник*, т.1, ст. 175-194.

Михайло Хом'як, “Хроніка Осередку НТШ на Західню Канаду”, *Західньоканадський збірник*, т.2, ст. 321-327.

Олег Шаблій, *Володимир Кубійович: енциклопедія життя і творення*. Париж — Львів, НТШ, 1996.

Архівний матеріал Осередку НТШ на Західню Канаду.

Власний архів автора.

СПИСОК ЧЛЕНІВ НТШ В 1998 р. із Західньої Канади

Балан Ярс	Ревуцький Валеріян
Базюк Мирон	Роланд Петро
Білаш Оленка	Рудницька Олександра
Дитиняк Марія	Рудик Борис
Гладишевський Мирослав	Саварин Мар'яна
Горняткевич Андрій	Саварин Михайло
Гуцуляк Лаврентій, Владика	Саварин Петро
Ільницький Олег	Скрипник Софія
Клід Богдан	Славутич Яр
Когут Зенон	Снігурович Мелетій
Косташ Мирна	Соколовський Іван
Кунда Віра	Суховерський Микола
Макар Олександр	Сисин Франк
Малицький Олександр	Тодосійчук Дмитро
Медвідський Богдан	Химка Іван-Павло
Мельник Антон	Шулякевич Богдан
Нагачевський Андрій	

II.

Петро Саварин

СПОГАДИ УЧАСНИКА

**Політика, багатокультурність, Канадський інститут
українознавства, абеткова Енциклопедія України-2**

Вступ

“Немає історії, є лише біографії”, писав Р.В. Емерсон, але воно не завжди так. Подеколи рухається спільнота вперед великими жертвами чи здобутками геніяльних одиниць, однак нормально всякий прогрес — це сума змагань багатьох поколінь, через довгі десятиліття, а то й століття. Що більше, великі люди не виростають самі зі себе, як гриби по дощі, а з певного оточення, на певному придатному вже ґрунті, на фундаментах, що їх поставили попередники. Рівно ж, ні людина ні спільнота не може перескочити різних природних стадій розвитку і до різних завдань мусить доростати. І тому, хоча українці поселилися в Канаді ще наприкінці XIX століття, то взяло повних 50 років, поки їх визнали за окрему етнічну групу, зі своєю власною мовою, культурою та історією. Цей період, на мою думку, закінчився створенням Комітету українців Канади (КУК) у 1941р. Наступних 30 років пішло на змаг за рівність у теорії, а закінчився він 1971 р., коли Прем'єр-міністр Канади П.Е. Трудо проголосив Канаду офіційно двомовною, але багатокультурною державою. Від 1971 р. почався змаг за рівність на практиці, який, на мою думку, триває й досі.

1950-і, 1960-і і 1970-і роки для української спільноти Альберти виявились надзвичайно активними, а та діяльність була дуже корисною. Українським поселенцям, уже в другому, а то й у третьому поколінні уродженням Канади, прийшли на поміч т. зв. новоприбулі, які до великої міри поширили та скріпили їхнє організаційне, громадське, культурно-освітнє, навіть політичне життя. Внаслідок цього, 1959 р. в середніх школах Альберти почалося навчання української мови, 1960 р. був заснований в Едмонтоні Клуб українських професіоналів і підприємців (КУПіП), 1966 р. в Альбертському університеті (АУ) почалися Шевченківські лекції а 1971 р. — виклади історії України. 1974 р. почалося в школах Альберти двомовне навчання, 1975 р. була заінкорпорована Канадська Фундація Українських Студій (КФУС), а уряд Альберти заснував Село української культурної спадщини (СУКС), нарешті 1976 р. в АУ постав Канадський інститут українознавства, тобто

українських студій (далі — КІУС). У ті часи в уряді появилось не лише ряд послів українського походження, але й ряд міністрів, а слідами Василя Гавреляка пішов Лаврентій Дикур, очоливши столицю Альберти Едмонтон як її посадник, або мер. Були ще й інші успіхи, але я тут писатиму тільки про речі, згадані в заголовку, з якими я мав справу.

Відповім на питання, що найбільше спонукало мене написати цю розвідку. А спонукало гучне відзначення провінційною радою КУК 5 жовтня 1997 р. 20-річчя КІУСу. Відбулася з тієї нагоди окрема конференція, а ввечері в Шато Люї — бенкет. Опісля створився окремий ювілейний випуск *Бюлетеня КІУСу* з історією КІУСу, з інтерв'ю директора КІУСу д-ра Зенона Когута та інформаціями про різні програми й фонди, — Центр досліджень історії України Петра Яцика. У своєму вітанні з тої нагоди президент АУ д-р Род Фрейзер писав:

За двадцять років діяльності КІУС здобув для АУ славу визначного провідника в українознавстві національного і міжнародного рівнів. Від часу української незалежності КІУС став також першорядним джерелом довідок для уряду й засобів масової інформації та ділових кіл у питанні розширення контактів з Україною...

Д-р Марта Пайпер, Віце-Президент АУ, у своєму вітанні зазначала:

До визначного доробку КІУСу входить видання понад 100 книжок і монографій, включно з повним навчальним планом для українського двомовного викладання, яким послуговуються як альбертські школи, так і інші установи в Канаді та поза її межами. Випуск першої у світі всеохоплюючої англійськомовної *Енциклопедії України* став можливим завдяки зведенню разом результатів багатьох досліджень: економічних моделей, лінгвістичної теорії, інтерпретації культурних процесів, історичного й політичного аналізу, літератури, мистецтва та фолкльору. Новий великий проект інституту, англійський переклад клясичної праці Михайла Грушевського, десяти томної *Історії України-Руси* — вже в дорозі. З осягненням української незалежності, КІУС допомагає поглиблювати демократичні та економічні реформи в Україні за допомогою новаторського Канадсько-українського проекту парламентської співпраці.

Прочитавши *Бюлетень КІУСу*, я вирішив, що пора й мені написати, як створився цей КІУС, і доповнити історію його заснування, написану проф. д-ром Манолієм Лупулом, а при тім зма-

лювати й політику, і багатокультурність, і генезу абеткової *Енциклопедії України* англійською мовою (А ЕУ-2), в “кліматі” яких творився КІУС. Як голова Комітету багатокультурности (КБ) при КУПіП і КУК, як співзасновник КІУСу та співініціатор А ЕУ-2, я знаю хто, що й коли робив, і маю велику документацію-архів. Тому й пишу, бо неписаної історії немає, люди відходять у засвіти, речі забуваються, а з бігом часу можуть піти поміж народ про ті речі навіть усякі “легенди” й майбутні історики так і не знатимуть правди. Хто ж нарешті напише як не ті, що були при колісці цих починів? Пишу зокрема, щоб знали українці в ХХІ-му ст., як їхні попередники змагалися за збереження української спадщини в Канаді, у надії, що будуть нею дорожити так, як дорожили вони.

Є в мене тільки одна трудність: як мені писати про ті всі речі в хронологічному порядку нараз, щоб усе було зрозуміле читачам? Писати ж бо про політику і свою політичну діяльність значить писати про політику провінційну й федеральну, а зокрема про політику двох провінційних партій, партії суспільного кредиту й консервативної партії, яка прийшла до влади пізніше. Така сама трудність і з багатокультурністю, яка теж виростала на федеральному полі і по провінціях, навіть із КІУСом, який мав зразу бути в Торонті, але опинився таки в Едмонтоні. Та тут ради немає, і тому прошу в читачів пробачення за скомплікованість мого писання, завжди пам’ятаючи, що вона буде тільки відображувати скомпліковану реальність, у якій мені і моїм колегам доводилось жити й діяти, але буде мати до діла з політикою, багатокультурністю, КІУСм і А ЕУ-2, про які я в цій розвідці головню писатиму.

Політика і політичні зв’язки.

Більшість українців у Канаді довго не шанували ні політики ні політиків. Для наших людей висувати свою кандидатуру часто означало вивищуватися понад інших, що значило бути нескромним. Усі політики “брешуть”, казали наші люди, не розуміючи, що політика, — це справа можливого, вічного компромісу, що всім неможливо догодити, а багато чого навіть залежить від часу та обставин. Політики часто обіцяють, але слова не дотримують, і це правда, але не дотримують слова не тому, що не хочуть, а тому, що не можуть, тому що зустрівшись з проблемою на практиці бачать, що є інші сили чи фактори, які неможливо в демократичній системі ігнорувати. Також є ще й щось таке ефемерне як “час”, про який ще в біблії написано, мовляв “на все є свій

час”. Про це ще Шекспір прекрасно висловився у відомій фразі “There is a tide in the affairs of men”. І тому римський політик Марко Като, який жив ще перед Христом, мав рацію, коли про політику сказав таке:

Дехто каже, що звичайні люди не повинні мішатися до політики: зухвала і нечесна думка, що може лише зродитися в голові тирана або раба. Казати, що звичайні люди не повинні мати нічого спільного з політикою значить твердити, що звичайні люди не повинні впливати на своє щастя чи недолю, що люди не повинні цікавитися, чи вони будуть одягнені чи голі, ситі чи голодні, неграмотні чи освічені, захищені чи залишені на знищення.

На цім місці скажу, що Григорій Барабаш попросив мене до КБ тому, що я “знаю політику й потреби української спільноти”. Я тут згадую його слова “не во хвальбу”, а просто як факт, бо думаю, що мій досвід як політичного організатора з політиками і в українському громадському житті справді добре послужив у заходах нашої спільноти під проводом КБ завести в Альберті двомовне шкільництво, заснувати КІУС і СУКС, згадати б тільки ці три проекти. З політиками треба довго працювати, щоб вони вас, а ви їх, добре розуміли і з вами рахувалися. Тут тільки додаю, що найкраща нагода здобути собі впливи в політиці, то час виборів, коли кандидати шукають підтримки, людей до ведення кампанії, грошей на вибори, а партія яка хоче лишитися при владі обіцяє виборцям щось добре зробити. Політичні “I owe you”, набуті під час виборів, якщо ваш кандидат виграє, можуть тоді набрати “ваги золота”, зокрема тоді, коли ви не шукаєте нічого для себе особисто, а чогось для добра загалу.

Наприкінці 1960-х років я вже був, як то кажуть, “по вуха” в політиці: членом провінційної і федеральної консервативної партії, президентом Північно-східної федеральної округи, керував виборчими кампаніями Василя Скорейка до Оттави та Василя Юрка до Альбертської легіслатури, допомагав В. Гаврелякові та іншим у міських виборах, і сам нарешті кандидував на міського радного (і програв). Я також знав уже тоді особисто багато тодішніх і колишніх політиків-українців: Михайла Лучковича, Антона Глинку, Івана Дикура, Амброзія Головача, Василя Томина, сенатора Павла Юзика, і т.д. Як член Консервативної партії Альберти (КПА) я вже 1957 р. був “офіційним агентом” адвоката Джері Амеронгена, в якого я відбував тоді мою практику, та який пізніше, за Прем’єра Пітера Логіда, був кільканадцять років “спікером” легіслатури. В 1960-ті роки я познайомився навіть із Прем’єром Альбер-

ти Ернестом Менінгом, коли його син Престон (тепер лідер партії “Реформа” і лояльної опозиції в Оттаві), кандидував проти В. Скорейка з Північно-східньої округи Едмонтону, а він пробував з’єднати партію суспільного кредиту з консервативною. Згадуючи Е. Менінга, скажу, що за час свого урядування він засадничо не звертав уваги на т. зв. “етників”. Він мав з них послів, але не міністрів, хоча були люди в легіслятурі з повними кваліфікаціями. Англосаксони вважали політику та урядування своєю доменом і мабуть було б ще довго так, якби не дух, що повіяв із Квебеку, дух за двомовність і двокультурність, який у свою чергу розбудив етнічні групи й започаткував дух багатокультурности. Крім згаданих, з неукраїнців політиків знав я теж багато, а між ними одного посла-консервата Ерні Воткінса, лідера лібералів, опісля сенатора Гарпер Права, та зокрема лідера консерватів, а згодом Прем’єра Альберти, П. Логіда. Люди, не посвячені в політику навіть не уявляють собі, що значить кандидувати, виграв чи програв, або як цікаво керувати виборчою кампанією якогось кандидата, збирати гроші, їздити на різні політичні наради й конвенції чи вибирати лідера. Прем’єр Міністер Джан Діфенбейкер мене зокрема захоплював своїми політичними промовами, вони були магнетичні! Познайомив мене з ним М. Лучкович ще 1956 р. на вічі в Українському народному домі (УНД) з приводу 30-річчя вбивства Симона Петлюри. Дж. Діфенбейкер був головним промовцем на тому вічі. 29 серпня 1965 р. я мав уже честь особисто вітати Дж. Діфенбейкера як головного промовця на т.зв. “українському дні” в аудиторії св. Івана в Едмонтоні (в Елк Айленд Парку була в той день злива!), а він вимагав “розчленування російської комуністичної імперії” й незалежності “для свободолюбного українського народу”. “Люди стояли попід стінами”, писав *Edmonton Journal* про цей його виступ, бо слухало його тоді біля 1500 осіб. Як голова Едмонтонського відділу КУК, 17 липня 1966 р. я мав також честь вітати Прем’єр Міністра Л. Б. Пірсона на великому святкуванні 75-річчя поселення українців у Канаді у Елк Айленд Парку. Л.Б. Пірсон стягнув тоді туди понад 25,000 людей, а дороги до Парку так були заблоковані автами, що він мусив викликати вертолїт. До речі, це були єдині святкування 75-річчя нашого поселення, на яких Л.Б. Пірсон був промовцем, а запросив я його через свого приятеля суддю І. Дикура, який у свій час номінував Л.Б. Пірсона на лідера ліберальної партії Канади. “Проси Діфенбейкера”, жартував ліберал І. Дикур, коли я, консерват, прийшов просити його дістати Л.Б. Пірсона як промовця, але зателефонував йому з місця — і той приїхав. Політики часом пам’ятають про зроблену їм прислугу, а політичний світ — надзвичайно ціка-

вий світ, світ людей активних, амбітних, відважних, які не лише живуть, але й керують життям. Тому щасливий той народ, який має добрих і чесних політиків, і добру, на добро народу, скеровану політику.

Політичні кредити і респект

Оскільки я при політиці, то розкажу, як здобув я чимало пошани й політичних “кредитів” у КПА, які мені пізніше, коли консервати прийшли до влади, дуже пригодилися. В. Юрко, буквинець, на номінації 13 травня 1968 р., був одним із трьох консервативних кандидатів на посла з федеральної округи Едмонтон Центр. Номінацію спершу виграв Том Чемберс, але остаточно — Стефан Папроський. Програвши номінацію, В. Юрко знизив свій лет і став, як то кажуть, “ходити” біля мене, щоб допомогти йому дістати номінацію з провінційної округи Голд Бар, яку звільнив в грудні 1968 р. Прем’єр Менінг. Хоча мої приятелі з партії суспільного кредиту пропонували в тих довиборах кандидувати мені, я не хотів лишати консервативної партії і погодився допомагати В. Юркові. Але я не знав, що в той же самий час Рой Вотсон, Президент КПА, готує до номінації мого приятеля Ніла Крофорда, тоді міського радного, а перед тим асистента Дж. Діфенбейкера. В один час, будучи між делегатами на загальні збори партії в Оттаві, я з Н. Крофордом навіть перебував в одній кімнаті в готелі. “Добре подумай, що ти робиш”, сказав мені тоді Р. Вотсон: “Н. Крофорд має всі шанси виграти вибори, а хто такий Юрко?” Однак мені лишати В. Юрка вже не випало. “Шкода. Я не знав, що ти готуєш Н. Крофорда, а тепер лишати В. Юрка я не можу. Хай номінаційна конвенція вирішує і буде так як буде”, — відповів я Р. Вотсонові. І конвенція вирішила: вибрала В. Юрка. Після номінації, Р. Вотсон підступив до мене й запитав: “А що далі?” На це я відповів: “Тепер мусимо виграти вибори, а щоб їх виграти, я пропоную, щоб виборчу кампанію тепер очолив Т. Чемберс (менеджер Крофорда на номінації), а я буду його заступником та офіційним агентом”. Р. Вотсон і КПА полегшено зітхнули, бо ми з’єднали наші сили. У висліді, мимо того що від партії суспільного кредиту кандидував її президент Вільям Джонсон, ми вибори виграли, збільшивши консервативну опозицію в легіслятурі до семи членів, а найголовніше — показали, що КПА набирає сили.

Ще й до виборів В. Юрка я причинився, й не лише до його номінації, ось яким способом. Була люта зима, — 30 нижче нуля за Ц., у січні 1969 р. Щоб потрапити на першу сторінку *Edmon-*

ton Journal, я попросив П. Логіда і його колег вибігти з будинку легіслятури тільки в піджаках, а свого приятеля репортера Ітона Говата — зробити фотозняток, як це вони “біжать стукати до дверей, допомагати В. Юркові”. Те фото газета помістила на першій сторінці, В. Юрко виграв вибори, а я, крім пошани, набув ще й впливового приятеля. Зрештою, Н. Крофорд теж лишився моїм приятелем, вигравши вибори 1971 р.

Писав згодом В. Юрко в книжці своїх промов на тему консерватизму, згадуючи тих зі своєї “політичної родини”, що “дали так багато, а нічого за те не просили”, а між ними й мене:

It is indeed a privilege to name some of the members of this “inner political family”. First, I must mention Peter Savaryn, who joined with me early to chart a successful course, was my agent through three political campaigns, functioned in executive positions in the Constituency, and is now the Provincial Northern Vice President of the Alberta P.C. Party. Peter often encouraged me to publish some of my speeches on “conservatism”.

Моя активність в КПА

Дозволю собі ближче зупинитися над ролею, яку мені довелося зіграти в політиці тих часів у КПА, зокрема тоді, коли почалася її розгра з партією суспільного кредиту. Як я вже згадав вище, я став членом КПА 1955 р., за Дж. Діфенбейкера. Далі прийшов В. Скорейко, мене вибрали президентом його округи, а тоді менеджером його виборчих кампаній і т.д. Коли 1965 р. лідером КПА став П. Логід, то я вже прийшов до нього з певними “кредитами”. А що в ті часи КПА майже не існувала, то П. Логід почав культивувати зв'язки з федеральними консерватами, в тому числі з В. Скорейком і зі мною. Приїзджаючи з Калгарі, він зустрічався в Едмонтоні з нами, а ми знайомили його з місцевими консерватами й допомагали творити провінційні виборчі товариства чи пак групи. Як я вже подав вище, моя репутація зросла 10 лютого 1969 р., коли я додав до його групи В. Юрка. До речі, в ті часи В. Скорейко, В. Юрко, я та Горст Шмід, з яким я керував виборами В. Скорейка, регулярно сходилися на “китайський обід”, а при тім говорили про політику. Прем'єр Е. Менінг, написавши книжку про “Суспільний консерватизм” і задумавши з'єднати партію суспільного кредиту з консервативною, якраз із нами (викликав мене до свого бюро на розмову) про те й переговорював, а ми тоді говорили із П. Логідом. Коли з об'єднання нічого не вийшло, тоді Е. Менінг зрезигнував з прем'єрства, партію очолив Гаррі Стром,

а щоб дістати власний “мандат”, скликав на 30 серпня 1971 р. вибори. І тут якраз мені довелося зіграти певну роль, а у висліді — здобути ще більше “кредитів”, які мені придалися, коли КБ ішов з новим бріфом до нового вже консервативного уряду.

Каже стара українська приповідка: “куй залізо поки гаряче”. З надходячими виборами всі шукають у першу чергу добрих кандидатів. Почав їх шукати Г. Стром, ще більше П. Логід, який, до речі, в попередніх виборах 1967 р. на 65 виборчих округ мав лише 46 кандидатів. Що я зробив у 1971 р., то не лише порадив П. Логідові апелювати до пасивних за уряду Е. Менінга етнічних груп, але й обіцяв йому знайти кілька “поважних” кандидатів з-поміж українців. З одною умовою: коли він прийде до влади, а мої кандидати вийдуть, то він найкращих із них призначить до свого кабінету. Такі “джентельменські” домовлення завжди й лишаються такими, значить — довірочними, і їх ніхто ніколи не міг би довести. То ж беріть і це “на віру”.

Виконуючи обіцянку, я 1971 р. познайомив П. Логіда з Юліаном Козяком, на сніданку в Шато Ляком, о 7-й годині ранку. “Маю приємність представити тобі твого майбутнього міністра освіти”, — сказав я, коли ввійшов до ресторану Ю. Козяк. “Якщо він такий добрий як ти мені кажеш, то може якраз”, — відказав П. Логід. І дійсно: коли П. Логід виграв удруге вибори й почав творити свій кабінет, то зателефонував про те, що назначає Ю. Козяка міністром освіти спершу мені, а тоді шойно йому. Разом із Ю. Козяком я завербував 1971 р. також мого приятеля із будинку Теглера, шкільного радного Василя Дячука, до того часу — ліберала. Він теж згодом був назначений до кабінету, а напочатку був заступником “спікера”. Третім кандидатом від українців, який вийшов з моєю допомогою і став міністром, був д-р Альберт Гоголь. У той самий час моя дружина Оля допомагала Катрусі Чічак, яка теж вийшла на посла. Від німців у ті вибори пішов мій колега Г. Шмід і став міністром культури. Виграв вибори і став міністром теж В. Юрко, а д-р Кен Папроський — послом.

Я назвав кілька осіб, додавши, що мав до діла з їх вибором, але що це значить? А це значить — час, праця, гроші. І так у одному лише 1971 р. я взяв активну участь, не включаючи виборчої кампанії:

2 січня — зустріч з В. Скорейком, В. Юрком і Г. Шмідом.

4 січня, 1 і 13 травня, 3 серпня, 16 вересня, 7 і 26 жовтня — на зборах В. Юрка (відкриття бюро, номінація, загальні збори).

22-24 січня — конференція КПА в Калгарі.

11 лютого — відкриття сесії Альбертської легіслаури.

18 і 23 лютого — прийняття й номінація Г. Шміда.

6 березня — збори, а 15 листопада — номінація В. Скорейка (я переводив збори, а Оля його номінувала).

19 березня — збори КПА в готелі МекДональд.

29 і 30 березня — сніданок і бенкет в честь Р. Стенфілда.

26 квітня — нарада із Даглесом Ровч і Ю. Козяком, щоб вирішити, хто буде номінувати Ю. Козяка, а хто В. Дячука.

Доводилося й фінансово багатьом допомогти, ходити й “стукати” до дверей разом із кандидатами, бути на безлічі “кампанійних сходинок”, і розносити афіші, і телефонувати.

Але до виборів 1971 р. я причинився ще особливим та окремим способом, хоча офіційно “кредиту” за те ніколи й не одержував. Що більше, навіть не пробував одержувати, бо й не міг би, як то кажуть, “нічого доказати”. Буває й таке! Але так воно чи ні, на цьому місці розповім і про те. А було це так. Готуючись до виборів, виборчий штаб звичайно шукає доброго виборчого гасла. У моєму бюро, на столі під склом, я звичайно тримав цікаві цитати. Одного дня мій зір зупинився на цитаті з філософа А. Лігурі про слово “тепер”. Ось вона:

ТЕПЕР — це слово, що його постійно вибиває годинник часу. ТЕПЕР — це клич мудреця. ТЕПЕР є прапором розсудного. Пам’ятаймо це мале слівце завжди і, коли тільки треба буде виконати якусь працю, умову чи фізичну, ми повинні виконати її з усією нашою здатністю, пам’ятаючи, що тільки ТЕПЕР є часом для нас, що ТЕПЕР є нашим, що КОЛИСЬ може ніколи не бути!

Оце слово я й запропонував П. Логідові як виборче гасло в листі.

Дві біографії П. Логіда та дві версії про гасло ТЕПЕР

Книжка *The Loughheed Legacy*, яку написав про нього Давид Г. Вуд, вийшла у світ 1985 р., і розказує про те, як то “комунікаційний комітет” вибирав гасло. Вибрати загальну тему — не було трудно: “Альберті належить свіжий початок і “тім” Логіда може його дати”. Але інша справа була з гаслом. Брок Гемонд почав писати на таблиці такі гасла як “тім Логіда”, “нова Альберта”, “провід на 70-і роки”. А далі Д. Г. Вуд повідає:

I had tried to clarify the thought that the time had come for Alberta to strike out in new directions. I remember consulting one of the world’s best source books, the King James version of the Bible. At the start of chapter 3 of Ecclesiastes there are those ringing phrases about “a time to be

born”, and so on, and I thought “A Time for change” would epitomise what we were trying to say.

Далі Брок Гемонд виписав на таблиці “час на зміну”, “час є тепер” і “тепер є час”, а наприкінці — залишив тільки одне слово “ТЕПЕР”, яке й прийняли вони за гасло. На маргінесі скажу, що в Біблії за версією Короля Джеймса, де пишеться про “час”, зовсім немає слова ТЕПЕР, а тепер наведу, що каже про гасло ТЕПЕР інша книжка, *Peter LOUGHEED* Елана Гюстек, журналіста СВС, ще з 1979 р. (з дарчим авторським підписом мені):

Over the Christmas holiday Lougheed received a letter from Peter Savaryn suggesting a campaign slogan. Savaryn kept a collage of various homespun philosophies under the desk blotter of his Edmonton law office. Among the clippings was a column with the words of an eighteenth century saint, Alphonsus Liguori:

Now is the word perpetually sounded by the clocks of time. Now is the slogan of a wiseman. Now is the flag of a serious man. Let us always remember this small word and whenever there is a job to be done, we should do it with all our capability, remembering that only now is the time for us, that now is ours, that tomorrow never comes.

The column was passed on to the communications committee, and at a policy meeting at Banff, the sentiment was written on the blackboard. Various phrases were considered: “Now is the time for us”, “Now is ours”, “Now is the flag”. Brock Hammond recognized the obvious. He walked to the blackboard and dramatically erased everything on the board except the single word “NOW”.

Як різно автори можуть писати про одні і ті самі факти я дозволю собі продемонструвати на підставі пп. Д. Г. Вуд і Е. Гюстек ще трохи, з їх же біографій П. Логіда, коли вони згадують про вибір В. Юрка, з яким я мав до діла. Д. Г. Вуд не прикладає до вибору Юрка найменшої ваги, бо тільки зуживає на це одне однісіньке речення:

In the by-election on February 10, 1969, made necessary by Manning’s resignation, Bill Yurko became the first PC to be elected after the 1967 election.

Зате як інакше сприймає ці довибори Елан Гюстек! Цитую:

But policy was incidental to voters in the Edmonton riding of Strathcona East involved in the February 10 by-election called to fill the legislative seat vacated by Premier Manning. Manning had represented the riding since its creation in 1948. In every contest he had consistently swept every poll. And in every respect it was considered a 'safe seat' for the Government. Manning publicly endorsed lawyer William Johnson as his successor in the riding. It was felt that Johnson, a disciple of Manning's "Social conservatism" would one day lead the Social Credit party. The by-election was considered a formality to ensure him a cabinet position. No one gave a conservative nominee, William Yurko, a chance. The party doubted his prospects. Party President Roy Watson insisted that Edmonton Alderman Neil Crawford was the better man. Crawford served as an aide to Diefenbaker and Watson was so confident of his chances that he had several thousand dollars of campaign material printed with Crawford's name before the nominating convention was even held. But Yurko had the support of Edmonton's closely knit and powerful "Ukrainian community", about 15 per cent of the city's population, who organized on his behalf... So in seeking the provincial nomination he enlisted the support of Edmonton lawyer Peter Savaryn and capitalized on his heritage... Accusing the government of atrophy he canvassed more than 3000 homes during the longest consecutive cold spell ever recorded in Edmonton. Near the end of the campaign the six conservative MLA's joined him on the hustings. "The caucus was not particularly enthusiastic", Yurko recalls, "you could see it on their faces, they felt they were wasting their time". That was an understatement. Savaryn had to ask the caucus to give Yurko its support. The attitude of some party members was that Yurko had not played the game according to their rules so they weren't going to lift a hand to help him... He won on the first ballot.

Коли були підраховані голоси увечері, до 43-річчя уродин В. Юрка, він переміг Джонсона на здивування всіх, 444-ма голосами! Повертаючись до гасла "Тепер", можна собі уявити мою радість, а рівночасно здивування, що ніхто ні словом не згадує, від кого воно прийшло, коли я побачив його на величезному екрані на "школі для кандидатів" в Бенфі, де я був інструктором по "фінансуванню виборчих кампаній". Але я підозрюю, що П. Логід знав. Суджу про це по моїй розмові з ним там і його надзвичайно приязному ставленню відтоді до мене.

Згадаю в додаток, що мої інструкції "як збирати гроші", з доповненнями Рода МекДеніел, який керував фінансуванням виборів 1971 р., партія згодом опублікувала, а в один час, під кінець 1970-их років, мій колега Пітер МекДоннел зобов'язав був мене очолювати збіркову виборчу кампанію в усій Північній Альберті.

Мій досвід з бріфами

Бріф — це усне або писемне свідчення зацікавлених у якійсь справі людей або організацій перед якоюсь урядовою комісією. А зустрівся я з ним уперше 1958 р., коли уряд Альберти, розпорядженням ч. 2009/57 31 грудня 1957 р. проголосив створення т.зв. “Королівської комісії в справі освіти” під головуванням сенатора Д. Камерона. Завданням Комісії було порадити урядові, як скріпити ефективність та якість навчання в державних школах Альберти. Едмонтонський відділ КУК у той час очолював адв. Дмитро Янда, а я був секретарем. Коли Комісія Д. Камерона проголосила, що буде приймати у справі освіти бріфи від організацій, ми вирішили зробити бріф від імени КУК і вибрали до цього комітет у складі: Д. Янда — голова, П. Саварин — секретар, члени — Петро Лазарович, проф. Орест Старчук, проф. Богдан Боцюрків та Орест Демко. У квітні 1958 р. наш бріф був вже готовий, а презентація його відбулася 16 серпня 1958 р. Я очолював делегацію КУК на цій презентації, але не буду тут детально розказувати, як вона відбувалася. Скажу лише, що в цьому бріфі ми домагалися навчання української мови у школах Альберти і що міністер Освіти А. Алборг три дні пізніше на вічі в Боневілі таке проголосив, починаючи з XI і XII класів, ще до офіційного проголошення рекомендацій від Комісії Камерона. Про те, як ми організували вчителів, учнів і замовили підручник, поручаю прочитати мою статтю “Українська мова у провінційних школах Альберти”, що в першому *Західньоканадському Збірнику НТШ*. Тоді я вперше зрозумів, які важливі зв’язки з політиками.

Другий бріф, над яким мені довелося попрацювати, був бріф до “Королівської Комісії в справі двомовності і двокультурності” (ККДД), яку покликав до життя Л. Б. Пірсон 19 липня 1963 р. під головуванням Дантона і Лорандо. Одним із семи членів цієї Комісії був проф. Ярослав Б. Рудницький із Вінніпегу. Більші етнічні групи в Канаді, зокрема українська, тоді заворушились. Їм здалося, що замість одного “стоплювального казана” англосакси готові дати їм два. Почалися дискусії, нарікання, посипались бріфи. Задумав виготовити бріф і едмонтонський відділ КУК, тоді під головуванням д-ра Мелетія Снігуровича. Тож одного дня він зателефонував мені і сказав: “Петре, зформує комітет і зроби бріф від КУК”. Я погодився й запросив до комітету М. Лучковича, Б. Боцюркова і М. Лупула. З першим послом-українцем до Оттави М. Лучковичем у той час я вже довго знався. Він часто приходив до мого бюро просто поговорити чи прочитати свої листи до преси, або показати переклади на англійську мову українських книжок.

Зі свого боку, я намовляв його писати спогади, зокрема про його дві каденції в Оттаві, запропонувавши навіть мотто до них, із роману Юрія Яновського *Майстер корабля*. Б. Боцюркова, мого земляка із Бучача, де його батько був адвокатом-нотарем, я знав із 1956 р. в АУ, а 1960 р. ми вже разом організували КУПіП, опісля Шевченківські лекції. З третім членом М. Лупулом я познайомився найпізніше, бо аж 1963 р., перед хатою мого сусіда на Ровленд Ровд, його батька. Він зробив тоді на мене таке добре враження, що коли 1964 р. мене вибрали головою КУПіП, то я змістя попросив його на першого доповідача. 29 травня 1964 р. Лупул зробив у Клубі доповідь про “Вплив двомовности і двокультурности на українську етнічну групу” і також справив на всіх добре враження. Наш бріф із липня 1964 р. вийшов справді “на славу!”

Багатокультурність

З терміном “багатокультурність” мене познайомив М. Лучкович 1963 р., принісши одного дня свій лист до газети *Edmonton Journal* під назвою “Багатокультурність замість двокультурности”. Газета помістила його 13 серпня 1963 р., але хто вжив слово “багатокультурність” вперше я й досі не знаю. До того часу говорилося про різноманітність. Однак без сумніву найкраще пояснив принцип багатокультурности для Канади П. Юзик в своїй першій промові в Сенаті 3 березня 1964 р. Він прислав її мені надруковану в *Ганзарді*, як зрештою прислав мені пізніше всі свої промови. П. Юзик відтоді став чемпіоном багатокультурности на всю Канаду. На цьому місці згадаю, що 8 квітня 1964 р. в Інституті св. Івана відбулася цікава розмова про багатокультурність українців із французами. Ми хотіли знайти якесь порозуміння, якийсь ‘modus vivendi’ із ними. Бачу зі своїх нотаток, що з українців у цій розмові взяли участь П. Лазарович, І. Дикур, п-і Ксеня Шклянка, О. Старчук, Б. Боцюрків, М. Лупул, Василь Косташ, М. Лучкович, В. Мойсей, М. Сиротюк і я. А з французів: о. Патуа, Моро, Мотуа, Дишін, Дероше та Мейнард. “Ми не погоджуємося з принципом ‘двох культур’ чи ‘двох націй-основників’, ми проти обох ‘стоплювальних казанів’”, — підсумував Б. Боцюрків українську позицію. “Ми хочемо таких самих прав, що мають їх англійці в Квебеку, по всій Канаді: своє радіо, пресу, телебачення, французьку мову в школах, провінційних легіслятурах, судах”, — настоювали французи. Іншими словами — англофранцузької Канади. На тому ми й розійшлися, а французи, діставши згодом французьку

радіостанцію, навіть не погодилися на одну годину по-українському при ній.

З ідеєю двомовності і двокультурності, як здавалося, готова була погодитися англосаксонська політична еліта в Оттаві, але не на заході. Як подав *Edmonton Journal* 6 серпня 1963 р., прем'єр Е. Менінг слушно ствердив, що не всі канадці поза Квебеком є “бритиїцями”, і що “етнічні групи Канади завжди були й далі є двомовні і двокультурні”, а колишній суддя Манітоби Т. Торсон теж виразно заявився проти “накинення французької мови на всі провінції Канади” і проти ідеї “двох націй-основників”, бо Канада “не складається тільки із двох — британської та французької націй”. Прем'єр Квебеку Лесаж, як подав *Edmonton Journal* 4 жовтня 1965 р., відвідуючи захід, знову заявився за “рівне партнерство двох націй”, але вважав, що там, де буде відповідне число етнічних дітей, які хочуть учитися своєї мови, то вони повинні мати на те повне право.

Заснування КБ при КУПіП

Наблизившись до третьої моєї теми, КІУСу, почну від створення КБ при КУПіП. На конференції Л.Б. Пірсона з провінційними прем'єрами, яка відбулася 5-7 лютого 1968 р. в Оттаві, зроблено два великі рішення: перше — поспробувати дати французькій мові у всіх школах Канади поза Квебеком таке саме право як має англійська мова, і друге — на порозі другого сторіччя Канади оновити канадську конституцію. Але одна річ зробити рішення, а друга — перевести його в демократичній системі у життя. Аж 15 жовтня 1970 р. Парлямент Канади створив 20-особовий “Об'єднаний Комітет Сенату і Парляменту” (ОКСіП), з метою перевірки, чи діюча, тобто чинна Конституція Канади відповідає потребам часу. Опісля почалися гарячі дискусії в пресі, по організаціях, між людьми. На заклик ОКСіП вносити подання, посипалися бріфи, почалися переслуховання. Внести своє подання до ОКСіП вирішив також КУПіП в Едмонтоні, тоді під головуванням Г. Барабаша. Я не належав у той час до управи клубу, тому Г. Барабаш мені зателефонував: мовляв клуб рішив податися до ОКСіП у справі нової канадської конституції, і він просить мене увійти до комітету і такий бріф приготувати. А далі пояснив: “Я прошу вас, бо ви маєте знання й досвід у таких справах, а крім того, знаєте політику й потреби української спільноти”. Самозрозуміло, я погодився, але з умовою, що для мене виберуть у Клубі добрих членів до комітету щодо бріфу і навіть назвав кількох осіб. Так воно й сталося. На своїх зборах Управа КУПіП вибрала комітет,

який згодом дістав назву КБ у складі: “екс офіцію” Г. Барабаш, адв. Л. Дикур, адв. Ростислав Дзеник, д-р К. Папроський, учитель Василь Косташ і я. Коли Г. Барабаш після зборів мені зателефонував і подав склад комітету, я полегшено зітхнув: усі члени були, властиво, мої добрі приятелі, а головню — люди інтелігентні, досвідчені, й відомі. На передостанніх зборах ми попросили М. Лупула зредагувати наш бріф.

Приготовляємося до зборів

Усяке головування я беру поважно, значить — до кожних зборів ретельно готуюся, складаю програму, розшукую всякі джерела. Так було й того разу. В АУ я свого часу брав курс конституційної історії Англії, а на курсі історії Канади слухав про англійсько-французькі взаємини в Канаді, і про боротьбу французів за свою мову й культуру. Але в 1960-х роках я здивувався, коли довідався, що редактор квебекського щоденника *Le Devoir* Анре Лорандо домагається “двомовної Канади” і повної “рівності під канадським громадянством” для французів по всіх провінціях, а суддя апеляційного суду у Квебеку Бернард Бісоне в своїй “*Essai sur la constitution du Canada*” йде ще далі, кажучи “або реформа, або розподіл”, “не конечно сепаратизм, але сепаратизм, якщо конечно”. Чи не запізно вже? Я думав про це, знаючи, що етнічних груп у Канаді вже є не менше ніж французів, що домінуючою мовою в Канаді є англійська мова і що навіть у Квебеку етнічні канадці розмовляють як правило англійською. У своїх архівах я знайшов: чотири томи звіту ККДД під головуванням Дантона й Лорандо, промову проф. В. Тарнопольського на “конференції мислителів” 13-15 грудня 1968 р., дискусії у парламенті Канади “Особливого комітету в справі офіційних мов” під головуванням Джона Робертса 3-11 червня 1969 р., промову П. Юзика на конференції Союзу українських студентів Канади (СУСКУ) в Едмонтоні 28 серпня 1970 р. Але, читаючи свої різні матеріали я побачив, що про мови й культури інших етнічних груп, у той час одної чвертини всіх канадців, майже ніде в урядових дискусіях не згадується, що “Британський Північно-Американський Акт” (БПАА), яким Англійська імперія створила Канаду, дає юрисдикцію над мовою та культурою — провінціям! Це навело мене на думку, що для того, щоби зберегти нашу мову й культуру, нам треба писати бріф передусім до провінційного уряду, а шойно після того до ОКСіП. Тоді я добре зрозумів, куди англосакси та французи ведуть: я переконався з “комунікату” П. Юзика з 12 лютого 1968 р., в якому він писав: “... в ім'я єдності, демократії, справедливості, гармонії

та прогресу Канада мусить визнати принцип партнерства всіх існуючих груп і їхнє право на свою мову й культуру”. П. Юзик також звернув увагу на те, що згідно з БПАА, тобто Конституцією Канади, мова й культура належать провінціям. Тут згадаю, що Я. Б. Рудницький, член ККДД, у своїм меншиннім звіті пішов так далеко, що запропонував дати більшим меншинним етнічним групам, компактно поселеним, право офіційних регіональних мов. Особисто, я подивляв його принципову відвагу, але ніяк не вірив, що щось таке можливе. Е. Менінг відразу заявився проти т.зв. “двомовних регіональних дистриктів”, як і багато інших політиків.

Працюємо над бріфом

Щоб не гаяти часу, я скликав перші збори КБ напередодні Нового року, саме 31 грудня 1970 р. в обід, в офіцерському клубі Герісон, до якого належав Л. Дикур. Тоді ми й уконститувалися: мене вибрали головою, а Л. Дикура секретарем. Запропонували Л. Дикурові написати до ОКСіП і дістати “terms of reference” — а на сходинах були присутні Г. Барабаш, К. Папроський, Л. Дикур, В. Косташ і я — ще й попросив присутніх дістати від своїх членів парламенту четвертий том звіту ККДД із 23 жовтня 1969 р., та ознайомитися з ним.

Л. Дикур одержав відповідь на свого листа з 2 лютого 1971 р., так що наші другі сходи відбулися аж 8 лютого 1971 р. К. Папроський на ці сходи не міг прийти, але за те прийшов Р. Дзенік, який не був на перших сходинах. Я роздав програму нарад, а тоді докладно поінформував членів, хто має юрисдикцію над мовою та культурою в провінції. Як я й сподівався, комітет відразу все зрозумів і вирішив зробити не один, а два, а то й три бріфи: перший до уряду Альберти, другий до ОКСіПу, а третій, якщо буде потреба, до АУ. Ми також тоді вирішили, що будемо сходитися кожного другого тижня та які теми порушимо. Торкаючись справи у принципі, ми прийняли “як доконаний факт” т.зв. “французький факт”, тобто, щоб у Канаді були дві офіційні мови, англійська та французька, так як це й рекомендує ККДД, але ми проти антидемократичної теорії “двох рас чи двох націй-засновників”. Ми зокрема вирішили твердо домагатися свободи всіх мов і культур, рівності й повних людських прав, визнаних в Чартері Об’єднаних Націй, тобто багатокультурності.

На третіх сходинах 22 лютого 1971 р., ми обговорювали “дух” бріфу, які рекомендації висувати і хто на яку тему буде писати. Що до духу або принципів, то ми вирішили побудувати наше подання на таких аксіомах: право на матірню мову є основним і

природним людським правом, усяка рівність базується на рівності політичній, тобто на законах держави, у Канаді, країні імігрантів, усе повинно базуватися на багатокультурності й різноманітності, а це все мають відзеркалювати не лише закони, а й практика, тобто шкільництво, адміністрація і засоби інформації (преса, радіо, телебачення тощо). Згадаю, що коли ККДД 1964 р. слухала бріфи в Едмонтоні, то *Edmonton Journal*, схиляючись до двокультурності, писав, що “дві спадщини — це сила”, і якщо б етнічні групи були тоді не зареагували проти двокультурності, то четвертого тому звіту ККДД не було б, а тим самим не було б офіційної багатокультурності.

Найдовше нам узяло конкретизувати наше подання, тобто вирішити, що ми хочемо нашим бріфом досягнути від провінційного та федерального урядів. Будемо домагатися: а) щоб права етнічних груп були загарантовані в державній конституції та у провінційних законах, б) щоб представники Альбертського уряду на конференції прем'єрів з прем'єр-міністром, що має відбутися в червні у Вікторії, Б.К., ті етнічні права боронили, і в) щоб державні школи, коледжі та університети Альберти та всіх інших провінцій у своїх програмах відзеркалювали етнічний склад Канади, зокрема, г) щоб етнічний склад Канади почала відзеркалювати державна адміністрація та засоби інформації (преса й т.п.).

Далі ми устійнили, хто й на яку тему буде писати. Писати про шкільний акт зголосився В. Косташ, про радянські та східно-європейські студії в АУ — Л. Дикур (його просив про те М. Лупул), про мистецтво й літературу — Р. Дзеник, про засоби масової інформації — Г. Барабаш і К. Папроський, а мені дісталось все інше: вступ, історія українців (“як ми здобували захід”), БПАА, с. 91/92, права меншостей і т.п. Закриваючи сходи, я ще раз попросив усіх уважно простудіювати не лише четвертий том звіту ККДД, зокрема ст. 228-230 (рекомендації) і ст. 137-169 (освіта, шкільництво та університети), але й шкільний акт Альберти, що фаворизував тоді французів. Секретаря ж Л. Дикура я попросив написати про те, що ми робимо, до КУПіП у Вінніпезі й Саскатуні.

Відділ радянських і східно-європейських студій (ВРСЕС)

Ще на третій сходинах КБ Л. Дикур сказав, що М. Лупул хоче з нами поговорити про ВРСЕС. М. Лупул 1970 р. працював у комітеті, який виготовляв бріф до провінційної “Комісії про планування освіти” д-ра Волтера Вирса. Ми запросили його — на чет-

вертих сходинках КБ, які відбулися 17 березня 1971 р., був уже М. Лупул. Як звичайно, сходини почалися від протоколу, листування, повідомлень. У повідомленнях Л. Дикур прочитав листа з Оттави про те, що ОКСіП у складі десяти сенаторів і десяти парламентаристів під головуванням Марка МекГвігена буде переслухувати бріфи в Едмонтоні 7-8 червня 1971 р.

Запрошений М. Лупул коротко, але ясно, змалював невідрадну ситуацію в АУ. Вже довгі роки там діє “інтердепартаментальний комітет славистичних і радянських студій”, але, зважаючи на важку демографічну базу вже давно пора, щоб у АУ заіснував справжній “департамент”, на чолі з директором, секретарем, бюро, окремим бюджетом, а тоді при ньому могла б бути й катедра історії України та поселення українців у Канаді. Лихо однак у тому, що не годиться на те славистичний відділ, не знати які предмети мав би він охоплювати, а найважливіше — немає на нього фондів. “Хоча ми навіть маємо доброго кандидата на голову такого відділу, проф. д-ра Івана Лисяка-Рудницького (він якраз тоді, як гість-професор на зимовий сезон, давав курс історії України на АУ) університет відмовляється його заангажувати, а без нього й без відділу нема чого й мріяти про українські студії в АУ” — підсумував М. Лупул. КУПіП після цих сходин допоміг І. Л.-Рудницькому дістатись до університету помімо браку відділу, але я не буду тут про це розказувати, бо це окрема тема.

Після вислухання М. Лупула, ми вирішили вимагати в поданні зміни шкільного акту Альберти і права на навчання української мови по-українському, у шкільних годинах, тобто тих самих прав щодо нашої мови, що мають французи. І ще кілька рішень ми зробили на тих сходинках, зокрема: попросити підтримки нашого бріфу в обох наших Владик і КУК, що в делегації до Кабінету піде наш Комітет, що наш бріф зредагує М. Лупул (з чим він відразу погодився) і щоб секретар Л. Дикур улаштував зустріч із Кабінетом на половину квітня.

На п'ятих сходинках КБ 24 березня 1971 р. ми ухвалили лист Л. Дикура до прем'єра, точніше, до спеціального дорадника прем'єра Г. Строма, Еріка Шмідта, й вирішили додати до подання дві географічні карти українських поселень в Альберті й подати про наші заходи до українських газет. Щоб дістати підтримку від Владика Андрія погодився піти Р. Дзеник, я — до Кир Ніла й подати до газет, а Г. Барабаш — до Голови КУК Р. Осташевського. Далі ми ще раз обговорили зміст нашого бріфу, основні принципи, конституцію, багатокультурність і навіть цитати, які будемо вживати у відвідинах прем'єр-міністра Лоріє, прем'єра Менінга, й т.д. Наприкінці, ми прочитали бріф від “Асоціації української мови”

до Комісії д-ра В. Вирса, але писати бріф до АУ відклали на осінь, коли стане ясною ситуація в університеті.

На листа Е. Шмідт zareагував дуже скоро, бо за кілька днів Л. Дикур одержав копію його листа до прем'єра Г. Строма з 29 березня 1971 р., який я дозволю собі на цім місці зачитувати:

Dear Mr. Strom:

Enclosed is a letter from Mr. Lawrence G. Decore, who is writing on behalf of a number of prominent Ukrainian organizations, requesting a meeting early in April with yourself and some of your Cabinet colleagues on the topic of constitutional matters relating to ethnic group rights. I assured Mr. Decore that I would pass this request directly to you, and hope that you will be able to give consideration to their concerns in the near future. I understand that a great deal of work has gone into their submission, and am sure a meeting will be beneficial for both the Government and the Ukrainian community.

Yours truly, Eric Schmidt

Ідея “Центру українських студій”, тобто КІУСу, в АУ

Після нарад КБ 17 березня 1971р. і вислухання реляцій М. Лупула про ситуацію на АУ і ВРСЕС, я почав думати над питанням: чому б нам не домагатися в університеті центру українських студій? Адже домагання програми українських студій (себто українознавства), що включає мову, літературу, культуру й історію, ми навіть включили в наш бріф до ККДД 1964 р., а всяка “асоціація” з т.зв. “слов'янськими”, а тимбільше “радянськими” студіями, мене тільки дражнила. Дражнила ще й тому, що я добре знав про існування в чужих державах (після першої світової війни) Українського вільного університету (УВУ) у Відні, пізніше перенесеного до Праги, а потім до Мюнхену, та Українського Наукового Інституту (УНІ) в Берліні й Варшаві.

Щоб упевнитися, чи щось таке можливе, я ще раз заглянув до рекомендацій у четвертому томі звітів ККДД про т.зв. “регіональні студії”, де ККДД рекомендує університетам і коледжам в програмі регіональних студій не лише виклади чужоземних мов, а й “інші аспекти гуманітарних і суспільних наук, такі як антропологія, економіка, географія, історія, лінгвістика, література, філософія, політологія та соціологія. Територією для студій може бути й якась окрема країна чи регіон”. Чому Україна не може бути та-

кою “окремою країною чи регіоном”? — подумав я в першу чергу. А друге, що прийшло мені на гадку, було: якщо можна було мати УВУ у Празі, а УНІ у Берліні й Варшаві, то чому б не можна дістати ЦУС в Альберті, де живе багато українців і де є потрібні політичні впливи? ККДД навіть застановлялася над етнічним університетом, однак “окремого федеративного університету в західній Канаді, зложеного з етнічно-побазованих коледжів, таких як український чи німецький коледж” не рекомендувала. Тут ще скажу, що на моє рішення домагатися ЦУС в АУ остаточно вплинули чотири фактори: достатня демографічна база, поважні політичні впливи, рекомендація ККДД щодо “регіональних студій” і те, що наближалися вибори.

Добре передумавши все ще раз, я пішов на шості сходини КБ 1 квітня 1971 р. Не входячи в деталі, з великою приємністю тут скажу, що мої колеги на КБ схвалили мою аргументацію за ЦУС в АУ з ентузіазмом. Якщо падати, то з високого коня! Зробимо перший бріф до провінційного уряду. І будемо домагатися ВРСЕС, якого хоче М. Лупул, але наголос поставимо на ЦУС, тобто КІУС.

Останні щодо нашого бріфу, а сьомі з черги сходини, ми відбули 1 квітня 1971 р. в нашій хаті, при добрій випивці і закусці, разом із М. Лупулом, редактором бріфу, якому ми наказали не міняти змісту, а тільки подбати за одношайний стиль і форму. У мене досі є оригінал подання, з поправками М. Лупула червоним олівцем, бо на мене остаточно припав теж обов'язок його видрукувати. А назвали ми наше подання так: “Бріф, звернений до уряду Альберти, про українців, нову канадську конституцію, закони Альберти й політику уряду Альберти. Приготований і запрезентований КУПіП Едмонтону. Поручений Його Милістю Архиєпископом Андрієм зі Західньої Дієцезії Української Греко-Православної Церкви Канади, Його Ексцеленцією Владикою Нілем Н. Саварином, українським католицьким Єпископом Едмонтонської Єпархії та Едмонтонським відділом КУК”.

Про працю КБ над бріфом і зустріч із Кабінетом Г. Строма 14 квітня 1971 р. не лише я опісля написав до преси, але й Михайло Хом'як. Теж місцеві англомовні щоденники писали. *Edmonton Journal* подав докладно, чого ми домагаємось у бріфі: зміни шкільного акту та української мови у школах від першого класу, ЦУС та українських курсів в АУ і т.д. У делегації, крім мене, Л. Дикура і Р. Дзеника, були мгр. Роман Осташевський, голова КУК і д-р Лев Фарина, голова КУПіП.

Прем'єр Г. Стром, Бенкет КУК, перша конференція багатокультурности.

Е. Менінг уступив 27 вересня 1968 р., а на його місце партія вибрала дуже порядну людину скандинавського походження, Г. Строма. Однак партія суспільного кредиту була вже “стара”, 33 роки при владі, та й сам Е. Менінг був 25 літ прем'єром. Заходи Е. Менінга об'єднатися з КПА не вдалися. Щоразу більше людей говорило, що час на зміну, хоч не мали властиво проти уряду ніяких закидів. Як я вже писав вище, до шести послів консерватів, які виграли вибори 1967 р. під проводом П. Логіда, я додав 1969 р. В. Юрка, але це була замала опозиція, щоб захитати уряд, якби якраз не оте “час на зміну”, що прямо висіло в повітрі.

Так, як поставився Г. Стром до прагнень українських канадців, висловлених у нашім бріфі 14 квітня 1971 р., ні до нього ні після нього, не поставився жодний інший провінційний прем'єр. Суджу так на підставі реакції, яку викликав бріф і його промова на бенкеті КУК з нагоди 80-річчя поселення і 30-річчя КУК. Бенкет був у суботу, а вже в понеділок 26 квітня 1971р. *Edmonton Journal* широко зреферував промову Г. Строма на першій своїй сторінці під назвою “Стром обіцяє багатокультурну комісію”, а у другій статті під назвою “Зберігаймо етнічні права, — закликає український бріф”, подано те, чого саме українці домагаються. Газета навіть надрукувала, що Г. Стром вислав наш бріф до федерального уряду, і що Британська Колумбія теж його хоче побачити.

Але дійсна думка газети *Edmonton Journal* про наш бріф появилася шойно 30 квітня, в передовиці під назвою “Небезпечна стежка”, мовляв “французька та англійська раси були справді основниками Канади”, і що “Канада як дві культури, хоча з трудом, усе ж можлива, але як мультинація вона буде ніщо”, і що “єдність у різноманітності — звучить як суперечність у словах”. Це налило, як то кажуть, “холодної води” на наші голови і нам довелося відповісти. Щоб думку *Edmonton Journal* спростувати, я написав тоді не менш обширну відповідь на ту передовицю під назвою “Why Canada must strive for multiculturalism”, яку газета помістила на редакційній сторінці 25 травня 1971 р. *Edmonton Journal* надрукував також коментар Г. Барабаша із КБ, але були коментарі ще й інших осіб. Зате зовсім прихильну передовицю про наш бріф написав Редактор *Western Catholic Reporter* Даг Ровч, мій тодішній приятель. Редактор Д. Ровч (його газета здобула 11 національних нагород), автор, з 1972 р. довголітній посол до парламенту в Оттаві, а також делегат Канади до Об'єднаних Націй (ОН), тепер сенатор, ще й погратулював мене за мою від-

повідь, як зрештою поздоровили мене мої приятелі — посол Скорейко з Оттави й міністер А. Головач з Альбертської легіслятури, зокрема. Д-р Михайло Марунчак попросив надсилати наші бріфи до його історії. П. Логід попросив мене не лише прислати йому копію бріфу, але й промову Прем'єра Строма, що я й зробив із приємністю. “Хто не стукає, тому не відчиняють”, — казала моя бабуня, а ми, виходить, постукали. *Українські вісті (УВ)* широко про все писали весь час, бо писав до них я і М. Хом'як.

Ні прем'єр Г. Стром, ні міністер освіти Роберт Кларк, ані міністер молоді А. Головач реакцією *Edmonton Journal* не змішалися, а таки скликали першу “багатокультурну конференцію” в Канаді. Конференція офіційно заявила за принцип багатокультурності, а це, я думаю, мало вплив і на федеральний уряд і на проголошення П.Е. Трудом Канади як двомовної, але багатокультурної держави. Репрезентуючи разом із Р. Дзеником українців на тій конференції, я не знав, що мені доведеться не раз покликатися на неї пізніше, коли до влади прийдуть мої однопартійці, консервати.

Реакція на Альбертську конференцію

Хоч яка велика була реакція преси й радіо на наш бріф і на промову прем'єра Строма на бенкеті КУК, реакція на “Альбертську конференцію багатокультурності”, яка відбулася 16/17 липня 1971 р. була багато більша. Тому я хочу над нею також зупинитися. Бріф одної етнічної групи, промову на бенкеті — можна остаточно зігнорувати, але коли збереться 43 етнічні групи разом і стане за “нову культурну політику для провінції Альберти”, яку запропонував прем'єр Стром у своїй історичній промові на тій конференції і яку ці групи майже одногосно схвалили, то це вже “справжня” політика, якою не можливо злегковажити. У мене зберігся повний текст тієї промови. Її теж помістили в перекладі на українську мову *УВ* — нема потреби її цитувати. Мушу занотувати однак, що 43 етнічні групи Альберти її прийняли з захопленням, а журналіст *Edmonton Journal* Боб Бел широко описував на сторінках газети кілька разів. Остання його стаття в заголовку ствердила, що “Етнічні групи підтримують культурну політику Строма”. Конференція, яку відкрив міністер освіти Роберт Кларк, закінчилася пишним бенкетом, яким керував А. Головач, з чудовою мистецькою програмою, і прокотилася відгомонам по всій Канаді, а присутні на конференції та бенкеті представники федерального уряду обіцяли теж таку скликати. Юрій Стефаник, у передовиці *УВ* називає цю “нову культурну політику для провінції Альберти” “великою хартією для альбертських меншин”, у

центрі якої стоїть принцип “єдність у розмаїтті”, а мета якої “зберегти й розвинути меншинні культури Альберти, зокрема зберегти мови альбертських меншин”. Виразивши всі найважливіші точки з цієї програми уряду, Ю. Стефанік пише:

Читаємо і ледви очам віримо. І тяжка думка родиться в голові: якби в Українській РСР, т.зв. “суверенній” українській державі, було таке ж щире намагання зберегти українську мову і культуру, як у програмі прем’єра Строма, то українські серця — і там в Україні, і тут в Канаді — не здригалися б з тривожного болю за майбутнє свого народу... Один з останніх уступів промови має заголовок: “ключ — це бажання вижити”... Коли яка меншина не матиме бажання вижити, програма прем’єра Строма їй не допоможе, вона загине. Сказав прем’єр: “Але воля вижити все ще є в самій групі, а не в уряді, його установах і службовцях”.

Ю. Стефанік далі каже, що у створенні цієї програми, цього “єдиного такого документу в історії Канади”, “чи не найбільшу роль відіграв українець А. Головач” і кінчає свою передовицю так: “Немає сумніву, що меншини нашої провінції, у власному інтересі, повинні у виборах голосувати за нову культурну політику Строма”. Подібно зreferував програму Строма в передовиці *УВ* М. Хом’як: “Цими днями до прем’єра Строма пішли представники 16 етнокультурних груп Альберти, між ними теж делегати Едм. відділу КУК. Висловили прем’єрові Стромові ще раз подяку та запевнили повну підтримку накресленої програми і плану нової культурної політики”. Яка іронія! Етнічні групи не зуміли вдержати прем’єра Строма у виборах — і історія так і не знатиме, що було би, якби...

Edmonton Journal на конференцію відгукнувся досить іронічною передовицею “Багатокультурність”. Мовляв, ідуть вибори, а 55% альбертців належать до етнічних груп. Далі він відрізняє етнічні культури (в які люди одягаються на всякі етнічні фестивалі) від “канадського стилю життя”, а таких “стилів”, якщо ідея двокультурності має мати яке значення і якщо нація має вижити, може бути лише два. А решта — це лише “рід гобі”. Лідер консерватів П. Логід лише коротко заявив, що багатокультурний фактор в Альберті “дуже сильний і позитивний” але “мови не повинні бути примусові, а впливати з атмосфери, в якій громадяни добровільно вивчають багато мов”.

Для цікавості подам, що наш КБ за 55 копій брїфу заплатив лише 78 доларів (такі були часи!) і що провінційним дорадником у справі багатокультурності на конференції був М. Лупул. Додам

також, що на конференції прем'єрів Канади з федеральним урядом 14 червня 1971 р. у Вікторії в справі нової канадської конституції сторони ні до чого конкретного не домовилися.

Бріф в справі нової канадської конституції

Перші сходи́ни КБ в справі нашого другого бріфу, тобто нової канадської конституції, відбулися 4 травня 1971 р. Прийшло вже тільки п'ять, бо К. Папроський, пригтовляючись до виборів, з комітету зрезигнував. Але добирати когось на його місце ми навіть не думали, бо більшість аргументів до бріфу ми вже мали. На цих сходи́нах Л. Дикур поінформував нас, що презентація бріфу відбудеться 7 червня 1971 р. в Альберта Коледж, а я приніс “пресу” — відгуки, що ми дістали на перший бріф. Далі ми застановилися: хто й про що буде писати, що змінити, поширити чи вилучити з першого бріфу, коли будемо сходитися на наради і хто повинен подякувати прем'єрові Стромові за зустріч із Кабінетом. Вирішивши, що КУК має подякувати, ми устійнили — будемо сходитися 11, 18, 25 травня і 1 червня, а Л. Дикур подякує М. Лупулові за редагування.

Не буду детально розповідати, що КБ обговорював на кожних сходи́нах, хоча в мене є докладні нотатки. Скажу тільки, що бріф ми значно поширили: перший мав 16 сторінок, а цей 26 сторінок і мапи. Домагання КІУС-у в АУ ми зберегли, але, замість знову домагатися ВРСЕС ми зупинились тільки на “східньо-європейських студіях”. На останніх сходи́нах 1 червня, на які ми знову попросили М. Лупула, як редактора бріфу, ми вже лише обговорювали презентацію: хто з нами піде, хто зробить вступ, і т.п. Бріф, самозрозуміло пішов від тих самих організацій: КУПіП, КУК, Владик. У делегації були також д-р Василь Гирак, голова КУК, і д-р Л. Фарина, голова КУПіП.

Презентація відбулася 7 червня 1971 р. в Альберта Коледж у присутності близько 150 осіб. Її докладно описав журналіст Боб Бел в *Edmonton Journal*. Цей бріф Дикур послав різним політикам — і ми згодом одержали подяку з бюро П.Е. Трудо, від посла д-ра Павла Євчука, а від Дж. Діфенбекера — поздоровлення: “за цю прекрасну працю і в наслідку ‘task force’ у справі етнічних прав і проблем в Альберті”.

Багатокультурність на зрубі двомовности

1971 рік в історії Канади, коли йдеться про остаточне визнання принципу багатокультурности, був без сумніву найважливішим

роком. Четвертий том рекомендацій ККДД, що появився 23 жовтня 1969 р. припадав порохом забуття, і хто зна, чи був би взятий до уваги, якби не дискусія, яка розпалилася на тему нової канадської конституції, і то не лише в загальній англо-французькій, але і в етнічній пресі, в радіо, на телебаченні. Мої звіти про два брифи нашого КБ і їх презентацію появлялися в *УВ, УГ, НШ*. Багато писав про те М. Хом'як, а М. Лупул дав знамените інтерв'ю про двомовність Джун Шеперд, і народ реагував зокрема на ряд брифів, переслухування яких відбувалося по всіх більших осередках Канади. Але мабуть чи не найбільший вплив на визнання багатокультурности мала Альбертська конференція багатокультурности і визнання багатокультурности Альбертським урядом, спровоковані (мені хочеться вірити) брифом нашого КБ. То ж можете уявити собі наші почування, коли 8 жовтня 1971 р. П.Е. Трудо офіційно прийняв рекомендації четвертого тому ККДД про “внесок інших етнічних груп у культурне збагачення Канади” і запропонував канадцам *Багатокультурність на зрубі двомовности*, а його відразу підтримали лідер опозиції Роберт Стенфілд та інші партії. Більше того, день пізніше П.Е. Трудо проголосив це публічно на конгресі КУК у Вінніпезі. Згадаю тут, що адв. Петро Шевчук, повернувшись із конгресу, написав до *Edmonton Journal* знаменитий лист під назвою “Multiculturalism policy new milestone”. А М. Лупул у своїй доповіді в Оттаві на тему “Збереження і розвиток української культури в Канаді” 18 вересня 1971 р. вказав навіть на певні практичні осяги українців Альберти, напр.: зміна шкільного акту і дозвіл на двомовні школи, призначення І. Лисяка-Рудницького на посаду професора історії України в АУ, перше таке призначення в Канаді. Розказуючи про Альбертську багатокультурну конференцію та пропозиції “колишнього прем'єра” щодо поліпшення освіти в Альберті, М. Лупул згадує (під точкою ч.17) “Інститут радянських і східньо-європейських студій”, але не ЦУС, якого КБ домагався у брифі, та в який він ще тоді не вірив. Все одно, радіти було чим, мимо того що уряд Г. Строма у виборах провалився.

Результат виборів із 30 серпня 1971 р. мене одночасно засмутив і порадував. Засмутив тому, що пропозиції Г. Строма, з'ясовані на багатокультурній конференції, були справді далекойдучими і дуже цінними (навіть у теорії) для етнічних груп, а порадував тому, що вибори виграли консервати, серед яких я мав краших і більше приятелів, як серед соціал-кредитовців. Кажучи словами О. Олеся, у мене тоді “з журбою радість обнялась”, тим більше, що зміна шкільного акту і призначення професора на посаду історії України показували, що Г. Стром справді вірить у багатокультурність.

Закінчуючи мову про брифи КБ, багатокультурність та політику того пам'ятного 1971 р., згадаю ще, що П. Логід виграв властиво вибори в північній Альберті, а головню в Едмонтоні, де живе більшість етнічних виборців, і що ми з Олею “святкували” перемогу на прийняттях у Ю. Козяка, В. Юрка, Г. Шміда, В. Дячука, А. Гоголя, К. Чічак, К. Папроського, а зокрема прем'єра Логіда 16 грудня 1971 р.

Чи доведеться жати, а сіяти треба

Так мовить стара українська приповідка. Думаю, що каже правду. Змінився уряд, але не змінилася мета української спільноти і КУПіП. Треба було нав'язувати зв'язки з новим урядом і то від самих основ. КУПіП мав майже три сотні членства, то ж на сходини з доповідями радо приходили різні визначні особи, також політики. І було кому їх з Клубу запросити. Прем'єр Стром був там промовцем ще 14 січня 1970 р., то ж не було нічого дивного, коли 16 грудня 1971 р. на спільні сходини трьох Клубів, українського, німецького і скандинавського, управа запросила нового прем'єра, П. Логіда. Щоб почути, що він скаже про багатокультурність. Але одна справа говорити, коли партія є в опозиції, а інша, коли партія вже при владі. Крім загальників і приемників на тему, як багато етнічні групи причинилися до розвитку провінції, Р. Логід нічого такого бажаного й не сказав. Не сказав нічого конкретного і новий міністер Культури Г. Шмід, що промовляв до КУПіП 22 жовтня 1971 р. Правда, Г. Шмід проголосив “конференцію Альбертської культурної спадщини” (вже не “багатокультурности”!) на 16-18 червня 1972 р. Це дало нам до розуміння, що з багатокультурністю треба буде все починати спочатку.

Хочу ще згадати про два факти з 1971 р. Л. Дикур, як секретар КУПіП, ще 2 листопада 1971 р. вислав до нового Міністра вищої освіти Джіма Фостера брифи нашого КБ, а при тім поінформував, що незабаром буде створений комітет, який продовжуватиме “Ідею Інституту” (тобто — Інституту східньо-європейських студій — П.С.). Л. Дикур у листі теж згадав міністрові про своє розчарування від розмови в тій справі з президентом АУ д-ром Максом Вайменом — а ходило нас до нього троє: Л. Дикур, М. Лупул і я. Була ідея, що ми спочатку хочемо говорити з міністром культури Г. Шмідом про багатокультурність, а щойно тоді з ним. Л. Дикур був приятелем адвоката Дж. Фостера ще з офіцерської школи, то ж пишучи до нього особистого листа, рахував на його “розуміння”, а не лише формальне ставлення до потреб українців.

І другий факт. Вийшовши також розчарованим після зустрічі з М. Вайменом, я наприкінці 1971 р. попросив В. Юрка постаратися, щоб Дж. Фостер (якого я особисто до того часу не знав) призначив мене від КУПіП членом Управи (Board of Governors) АУ. Забігаючи трохи наперед, скажу, що вже 11 квітня 1972 р. декретом Лейтенанта Губернатора з номінації Дж. Фостера я був у керівництві АУ, як і Константин Косован, головний суддя провінційного суду. Член КБ В. Косташ був тоді призначений до сенату АУ, а що керівництво АУ мене відразу призначило своїм репрезентантом до сенату, то ми з Василем опісля довго співпрацювали і в сенаті.

Новий уряд — новий бріф

Як заступник голови КУПіП 1972 р., Л. Дикур попросив мене і М. Лупула сформувати новий КБ та опрацювати новий бріф, тепер уже до консервативного кабінету, і то ще перед конференцією культурної спадщини, яку заповів Г. Шмід на червень. Це ми й зробили, і вже 6 березня 1972 р. в Герісон клубі зібралися Л. Дикур, М. Лупул, В. Косташ, Р. Осташевський і я на наші перші сходи. Як і раніше, я приготував програму сходи, і мене вибрали на голову, Л. Дикура на секретаря, а М. Лупула — на заступника голови. На внесок М. Лупула ми рішили попросити до комітету вчителя Василя Кобилюка, зустрічатися до праці над бріфом щотижня протягом наступних двох місяців (13, 20 і 27 березня, 4, 11 і 14 квітня і т.д.). Тоді почали думати, що саме наголосимо у новому бріфі. Я запропонував рівність щодо нагоди, “equality of opportunity”: в законодавстві, освіті та шкільництві, у мистецтві, засобах масової інформації, зокрема у всяких урядових призначеннях, тобто рівність у практиці.

Щоб була тяглість, вирішили, що наш бріф знов піде від КУПіП, КУК і двох наших церков, а найголовніше те, що ми трактуємо у бріфі багатокультурність як факт уже dokonаний і недискусійний. Нас дуже здивувало, що в “троновій промові” нового уряду навіть не було згадки про багатокультурність, а бюджет у нового міністра культури Г. Шміда був менший як у попереднього Р. Кларка. Це ми згодом і згадали у вступі, а в другому розділі бріфу, під назвою “Конституційна гарантія рівності” висунули прохання, щоб Альберта не лише сама прийняла принцип багатокультурности, але й домагалася його включення у вступ (preamble) до нової канадської конституції.

Не буду тут детально розповідати про цей наш бріф, послідовно подавати, як ми те робили. Мушу однак сказати, що він

вийшов на десять сторінок довший за попередній, бо хоч ми в ньому, на пропозицію М. Лупула (із моїм проти) заступили розділ про ЦУС розділом про “центр етнічних студій”, залишаючи розділ про ІСЕРС, деякі попередні розділи ми переробили, а крім того обговорили такі справи: роля міських урядів, інституційна двомовність, архіви, музеї, навчання мов. Щодо навчання української мови, то ми твердили, що її треба починати вчити від садочка, бодай півдня українською мовою, що уряд повинен подбати за всякі посібники та книжки, вишкіл учителів, допомагати рідним школам, а в АУ магістерська програма з української літератури не повинна базуватися на російських предметах. М. Лупул разом із В. Косташем написали ці розділи. Як звичайно, я далі дописував до газет про те, що робить наш КБ, то ж на прохання о. д-ра Михайла Сопуляка, редактора *УВ*, подав усі подробиці цього бріфу під назвою “Конкретні побажання української спільноти до уряду Альберти”.

Підчас писання бріфу, колеги нарікали на уряд, мовляв, чому не робить бодай щось, а що я був консерват — то штурмували мене, намовляли говорити з моїми колегами з партії, зокрема з Ю. Козяком, Г. Шмідом, В. Юрком і В. Дячуком. Я говорив з ними, але все, що вони мені казали, то треба почекати до конференції в червні, мовляв, хай народ скаже, чого він хоче. А коли я їм нагадував конференцію Г. Строма, то вони мені казали, що тоді не народ говорив, а прем'єр Стром. Все одно, коли на перших сходинах КБ Л. Дикур мене запитав “які наші шанси в новому парламенті”, я відповів: “ми ще ніколи не мали кращих: маємо там 12 українців і 9 приятелів в опозиції”.

На сьомих сходинах ми вже мали всі матеріали, а тому, що ми з Олею їхали на три тижні до Європи, то я дав М. Лупулові й Л. Дикурові мої інструкції, що саме далі робити. Вони з В. Косташем і видрукували бріф, і переслали його Волтерові Каса, який із Г. Шмідом організував Альбертську конференцію культурної спадщини (АККС) 16-18 червня 1972 р.

Альбертська конференція культурної спадщини

В АККС узяло участь 220 делегатів від понад 50 етнічних груп (по три від групи), 65 обсерваторів і понад 30 представників преси. З КБ на конференції були всі, крім В. Кобилюка (через брак часу він зрезигнував), з тим, що М. Лупул і я дістали особисті запрошення. Вона відбувалася в АУ в будинку Маршал Торі. Усі делегати заздалегідь одержали масу бріфів, так що було над чим дискутувати. Отець М. Сопуляк описав її в *УВ*, я не маю нічого до-

дати. Зазначу тільки, що у висліді уряд вирішив: 1) заснувати Раду культурної спадщини, 2) видавати інформативний двомісячник, і 3) заснувати при міністерстві культури окреме бюро-секретаріат, щоб координувати етнічно-культурні програми. Справа стала перед урядом аж 19 вересня. Політичні млини мелять дуже повільно.

1972 р. наш КБ зустрічався ще кілька разів: 20 жовтня із Г. Шмідом, а 29 листопада з кількома професорами АУ в справі української мови. Коли КУК адоптував КБ, до нашої групи *ex officio* прибув мій однокласник із Чортківської гімназії адв. Ярослав Росляк. Занотую теж, що 21 травня 1972 р. д-р Віктор Байрак і я були на зборах управи, а 1-5 вересня 1972 р. Я. Росляк, М. Лупул, Л. Дикур, В. Косташ і я на конвенції Федерації КУПіП у Торонто, на якій інформували про наші заходи в справі багатокультурності всіх учасників. Закінчуючи писати про 1972 рік, згадаю ще, як зустрів мене Президент АУ М. Ваймен, коли ми з Олею вперше прийшли 9 червня до його хати на вечерю губернаторів. Простягаючи мені на привітання руку, він зі здивуванням сказав: “І ви тут? Так, ви дістанете історію України!”

1972 рік — рік великих надій

6 лютого 1973 р. державний секретар д-р Стенлі Гайдаш, відповідальний за багатокультурність, запросив делегацію Федерації КУПіП до Оттави поговорити про багатокультурну політику Канади. В делегації були: президент Федерації адвокат Святослав Фроляк і такі особистості: Міністер за уряду Діфенбекера Михайло Стар, сен. П. Юзик, експерт людських прав Володимир Тарнопольський, а від КБ з Едмонтону М. Лупул, заступник С. Фроляка. Говорив від делегації М. Лупул. Та ще й як говорив! У мене в архіві є “мемо”, яке я дав йому перед його вилетом до Оттави, під назвою “що я сказав би політикам в Оттаві”. Але Лупул не потребував порад. Унаслідок С. Гайдаш 17 травня призначив 10 мільйонів доларів на працю Канадської дорадчої ради з питань багатокультурності. Знаний журналіст Чарлс Лінч написав 18 травня про те дуже саркастично-критичну статтю, на яку дістав від М. Лупула в *Edmonton Journal* блискучу відповідь. М. Лупул назвав Ч. Лінча зухвалим преставником *Vertical Mosaic* Портера. Делегація була тоді у С. Гайдаша, секретаря закордонних справ Мічела Шарпа та Р. Стенфілда. Критиком багатокультурності у Р. Стенфілда був Павло Євчук, посол з Альберти, з яким я мав зв'язок і якого я ще того ж року запросив на головного промовця

на “Український день” в Елк Айленд Парку. 17 травня С. Гайдаш призначив М. Лупула від степових провінцій до КДРБ.

Історична конвенція Федерації КУПіП 18-21 травня 1973 р.

З усіх конвенцій Федерації мабуть найбільш змістовною була конвенція 1973 р. в Едмонтоні. Це можна ствердити, прочитавши про неї в журналі *Review* з листопада 1973 р. На ній управа Федерації під проводом С. Фроляка в Торонті перейшла під провід М. Лупула в Едмонтоні, а Л. Дикур, тоді президент едмонтонського КУПіП, став виконавчим директором. Сильно заангажований у громадському житті, політиці та в АУ, я відмовився від головства Федерації, але на прохання М. Лупула згодився увійти до дирекції. Головними промовцями на конвенції, самозрозуміло, були С. Гайдаш і Р. Стенфілд, про багатокультурність, а на бенкет у честь українських політиків Альберти прийшло тоді 19 із 25 тодішніх і колишніх, федеральних і провінційних послів. В. Дячук і я представляли їх присутнім. На інші поважні теми говорили: Петро Кондра, С. Фроляк, Йосиф Слоган, Едвард Топорницький і я. Я говорив на тему “Мета КУПіП — мова й культура”. Тоді сказав те, що й досі є актуальним.

Перші збори Альбертської Ради культурної спадщини (АРКС)

Коли манітобський уряд створив відділ культурних справ 1970 р., новий уряд Альберти скликав АРКС на перші збори в готелі Шато Ляком щойно 19-21 жовтня 1973 р. До Ради уряд запросив представників понад 50 етнічних груп, разом 57 осіб, а від українців о. М. Сопуляка, М. Лупула, Л. Дикура й мене. Збори відкрив В. Каса, заступник Г. Шміда, пропонуючи рівночасно вибрати номінаційний комітет, який з черги запропонує вибір “тимчасового голови”. Г. Шмід хотів, щоб я очолив Раду, але тому що я не погодився і пропонував Л. Дикура, то мене вибрали головою номінаційного комітету. Тоді я номінував його на тимчасового голову. Ще й тепер пригадую здивування П. Логіда, коли я йому сказав, що буду пропонувати на голову Ради Л. Дикура. “Але ж він є ‘тріт’ (тобто ліберал — П.С.)”, — сказав П. Логід, на що я йому відповів: “Багатокультурність — не політика, отже він буде добрим головою і не буде рухати політики”. На тих же зборах мене вибрали до комітету мови і статуту, так що мені ще довелося працювати над статутом АРКС. Забігаючи наперед, ще скажу, що

на других зборах АРКС 8-10 лютого 1974 р. я знову очолював номінаційний комітет і мав нагоду запропонувати Л. Дикура на дійсного першого голову, згідно зі статутом, який я реферував, і який Рада на тих зборах схвалила. На цих зборах від українців уже було тільки нас три: о. М. Сопуляк, Л. Дикур і я, але в управі, яка склалася із 5 членів екзекутиви і 8 членів дирекції, зостався тільки Л. Дикур.

Пишучи про 1973 рік, побіжно згадаю, що нашому КБ довелося ще в тому році інтервенювати у справі назви однієї з дільниць Едмонтону іменем д-ра Олеськова (Л. Дикур і я виступали тоді перед міською Радою), зустрічати міністра багатокультурності Джана Манро і вести дуже інтенсивну акцію за двомовні українсько-англійські школи, про які я вже писав (див. у збірнику ч. 2).

Моя розмова з міністром праці

17 січня 1973 р. я вперше поважно поговорив про українську мову й культуру в Альберті з міністром праці А. Гоголем. І несподівано виявив у нього повне, як на народжену в Канаді людину, зрозуміння. “Нас колись били, як ми на перерві говорили по-українському, а ми з хати англійської не знали”, — широко сказав мені тоді А. Гоголь, додаючи: “А я про те, на жаль, мало знаю. Чи можеш мені дати щось на папері?” Очевидно, я погодився, і хоча мало було в мене часу, присів і за кілька місяців написав досить обширну розвідку “Українська мова у провінційних школах Альберти”. А що моя розвідка була написана переважно на підставі українських джерел по-українському, то А. Гоголь заангажував В. Ніньовського й М. Андрощука, щоб йому її переклали. В листі до мене з 17 листопада 1973 р. він не лише дякує мені за неї, але й каже, що дасть її своїм колегам, а листом із 3 грудня 1973 р. повідомляє, що дав міністрам Джімові Фостеру, Лю Гайндменові та Г. Шмідові. А це заважило, думаю, не лише на наших особистих взаєминах, але й на остаточному заснуванні КІУСу, як це читач побачить незабаром.

По нашій розмові в січні нічого не було чути від А. Гоголя аж до 6 березня, коли зателефонував, що він, міністри освіти Дж. Фостер і Л. Гайндмен хочуть зустрітися з КБ 12 березня на вечері в Клубі Роял Гленора. Я повідомив М. Лупула й Л. Дикура, а з собою ми взяли ще й голову КУК, адвоката Ярослава Росляка. Повечерявши, ми почали зовсім відкрито говорити про українську мову у школах Альберти. Вечіркою керував А. Гоголь. Я так ніколи й не запитався його, як прийшло до рішення уряду дозволити двомовні англійсько-українські садочки, але не маю сумніву,

що він теж мав із тим до діла. Зрештою, КУПіП просив на промовців обох міністрів освіти: 24 січня 1974 р. говорив Л. Гайндмен, а 5 березня 1974 р. — Дж. Фостер. Суперінтендант публічних шкіл Едмонтону Майк Стрембіцький говорив 24 січня 1974 р. Про заснування двомовних садочків і шкіл в Едмонтоні я пізніше написав коротку статтю до другого тому збірника НТШ.

Хочу згадати на цім місці про одну деталь, мою розмову із д-ром Атанасом Фіголем навесні 1972 р., бо вона має до діла з АЕУ-2. Я був знайомий із А. Фіголем ще з Німеччини, з праці у Пласті. Як організатор фінансів на *Енциклопедію України* (ЕУ) Володимира Кубійовича він прилітав із ним до Едмонтону збирати гроші, де ми свою приязнь відновили. Отож, перебуваючи 1972 р. в Нью-Йорку, А. Фіголь мені, як звичайно, зателефонував. А що наш КБ якраз тоді закінчував бріф до консервативного уряду, то я йому й розповів про те, а він, повернувшись до Сарселю, переказав нашу розмову В. Кубійовичеві, мовляв, українська спільнота в Едмонтоні хоче заснувати ЦУС. А що Кубійович у той час уже носився з думкою про АЕУ-2, то в своєму листі до мене з 15 вересня, у відповідь на мого листа з 1 вересня 1972 р. в іншій справі, він пише:

... Питаєте про новини — “ЕУ-2” і мене. На фронті “ЕУ-2” ситуація така: друкується 30 зошит (останнє гасло “Пряшівщина”) і вкінці року появиться 6 том. Працюємо над 7-8 томами і поступово підготовляємо матеріали до додаткового тому “Доповнення”. Ношуся з думкою, чи не взятися б до “АЕУ-2” — гаслової “ЕУ” англійською мовою (2 томи по 1000-1100 ст.). Цю справу треба вирішити навесні на території Канади і Торонто. Якщо б вас цікавили питання цього плану — радо напишу... Проект “АЕУ-2” вимагав би серйозних нарад...

М. Лупул заінтересовується ЦУС у Торонті

1973 р. на зборах ОУП *Слово* в Торонті І. Л.-Рудницький познайомив М. Лупула з проф. д-ром Юрієм Луцьким. Ю. Луцький зробив на М. Лупула таке велике враження, що він нагадав собі про ЦУС і вони стали говорити не лише про досліди й публікації Ю. Луцького в Торонтському університеті (ТУ), а й про можливість заснувати там під проводом Ю. Луцького ЦУС. Як член КД РБ, М. Лупул мав надію, що дістане на те фонди від Міністерства багатокультурности, а ні, то збере від членства Федерації, яку він очолював. Повернувшись із Торонта, на мою велику радість, М. Лупул так і сказав мені: “Петре, я думаю, що є можли-

вість заснувати ЦУС, але в ТУ. Я та І. Л.-Рудницький говорили щойно на ту тему в Торонті з Ю. Луцьким, і нам виглядає, що він може такий центр очолити. Проблема тільки — де дістати на нього фонди?” Я вище написав “на мою велику радість”, бо до того часу Лупул вважав, що про ЦУС навіть не варто й думати. У перших 2 бріфах КБ домагався ЦУС в АУ, але коли М. Лупул став членом КБ і ми почали приготувати третій бріф, то такого домагання вже не висували. Признатись, я не дуже-то вірив у Торонто, але я вірив у М. Лупула, а зокрема — в ідею, щоб тільки був десь ЦУС. І тому, коли М. Лупул заінтересувався ЦУС у Торонті, я пообіцяв допомогти, тим більше, що про Ю. Луцького я знав здавна, як про доброго літературознавця. Також не дуже я вірив, що М. Лупул дістане фонди на ЦУС з Оттави, звиклої до “радянських і східньо-європейських студій”, а в найкращому випадку — етнічних.

Включаюся в акцію за ЦУС у Торонті

27 липня 1973 р. відбулися в АУ сходуни т.зв. “ад гок комітету” у справі українських студій у Канаді: мови, історії українців у Канаді, ССЕС, а зокрема ЦУС. На сходуни М. Лупул, крім І. Л.-Рудницького і проф. д-ра Метра Гулуцана, попросив і мене, як члена керівництва АУ, Федерації, а зокрема як Голову КБ, зацікавленого у ЦУС. Відкривши сходуни, М. Лупул сказав, що в АУ конечно потрібно історії канадських українців, яку він може викладати, і запропонував, щоб я поговорив про те з головою відділу Канадських студій, д-ром Р. Гет, а опісля з головою відділу історії, д-ром С. Лов. Самозрозуміло, що я погодився. Однак, коли М. Лупул і І. Л.-Рудницький запропонували почати акцію за ЦУС у ТУ, то я не відразу погодився. “ЦУС в АУ має кращу базу демографічну, політичну, навіть економічну”, — твердив я. Але, будучи в принципі за ЦУС, де б він не був, я піддався. Далі М. Лупул зобов’язався написати до Ю. Луцького, а мені дав завдання не лише пошукати якогось професора-україніста в АУ, але й написати до д-ра С. Яр. Кальби, виконавчого директора КУК у Вінніпезі й дістати для нашої акції підтримку Централі КУК. 28 липня 1973 р. я написав до КУК листа, який дозволу собі тут зачитувати без жодних змін:

Вп. і Дорогий Пане Докторе:

Звертаюся до Вас сьогодні в надзвичайно важній справі, а це — в справі ЦУС в Канаді. Як знаєте, ця справа не нова. Мова про та-

кі “центри” була в 4-м томі звіту ККДД, писали ми про нього в різних бріфах, а зокрема писав про нього КБ в Едмонтоні (при едм. КУК і КУПіП). Думаємо, що пора вже щось в тій справі зробити.

Вчора ввечір кількох професорів українців при едмон-м Університеті (Лупул, Рудницький, Гулуцан) продискутували цю справу ширше і прийшли до переконання, що нам треба змістя почати акцію за створення ЦУС в Канаді (“Ukrainian studies centre”). Ми говорили про місце такого Центру зокрема, і про людей, які могли б такий центр очолити, і про способи, якими можна би такий центр осягнути. Дозвольте тепер поділитися нашими думками з Вами.

1. Місце. По довшій дискусії, ми прийшли менш-більш до висновку, що найкраще місце буде Торонто. Чому? Тому, що це найбільш престижвий університет, тому, що він в центрі політичного та економічного світу Канади, тому, що він найближче до ЗСА і тому, що він в центрі дуже активної укр. громади в Канаді, яка зможе його підперти. Ми говорили й брали до уваги теж інші місця, нпр. Едмонтон, Саскатун, Вінніпег, але — в Едмонтоні дуже низька “мораль” на Відділі слав’янських студій (по смерті д-ра Старчука і відході д-ра Славутича) і візьме чимало часу її відбудувати, в Саскатуні мабуть не буде фінансових спроможностей, а у Вінніпезі — мабуть не вдасться щось таке зробити, бо Ви вже маєте Колегію св. Андрія, та й взагалі несете увесь тягар відповідальности за громадське життя. Ми брали теж до уваги демографічний склад і добре знаємо, що найбільш природньо було б мати такий центр на заході, як і знаємо, що маємо тут великі політичні впливи, але наші політичні впливи сягають провінційні Уряди, а не федеральний, а виглядає, що федеральний уряд скорше погодиться такий центр підперти в Торонті, як будь де на заході Канади.

2. Люди. Люди, які могли б такий центр очолити — це другий надзвичайно важний фактор. І знову: ми переглядали в думках людей, щоб накінець погодитися, що одинока людина, яка могла б такий центр очолити — це проф. Луцький з Торонта. Можливо є теж інші, але нам не прийшли вони на думку. В Торонті є теж інші, напр., п. Струк і т.д. Врешті, може є й інші, але питання, чи вони готові дати ініціативу, а проф. Ю. Луцький, виглядає, є прихильний цій справі і можна його до цього діла намовити. В Едмонтоні крім одного професора, немає нікого, проф. Андрусин і проф. Рудницький (Саскатун і Вінніпег) ледве чи піднялися б цього діла, то ж лишається проф. Луцький, якого врешті престиж теж відповідає.

3. Акція. Ми уявляємо акцію на трьох фронтах: українському громадському, політичному (в Оттаві) і на Торонтському університеті. Українська акція повинна піти через КУК, Федерацію КУПіП і

професорів українців по різних кан. університетах. Тут не будемо писати, що має робити Централя КУК, якщо на це діло погодиться, але хочемо Вас запевнити, що Клуби УПіП по Канаді підуть на повну співпрацю, а запорукою є Голова Федерації д-р Лупул, мрією якого є здійснення цього проекту. Зрешті проф. Лупул, як член національного Комітету в справі багатокультурности готовий переговорювати з федеральним урядом в справі допомоги від федерального уряду.

Політичну акцію можна буде перевести через українців послів, Сенатора Юзика, та й інші впливи. Централя буде вже сама знати, куди йти. Найважливіше, щоб ціла укр. громада в Канаді заговорила одними устами, мовляв “нам треба, конечно, ми мусим мати” і не сперечалася, де це має бути і хто це має очолювати і т.п. Брак однозгідности — був би фатальним, не маю сумніву. Коли йдеться про Торонтський університет, то проф. Луцький, здається, зможе дати ініціативу і вказівки, що коли і як робити, раз він на цю акцію погодиться. Лупул і Рудницький вважають, що проф. Луцький готовий заангажуватися, якщо вся українська громада під проводом КУК його підтримає.

Накінець українців професорів при різних канадських університетах треба згадати. Мені кажуть, що Централя КУК вже була запланувала зорганізувати з'їзд таких професорів, але з певних причин відтягнула. Чи не можна би це зробити якнайскорше, ще цієї осені? Такий з'їзд, виглядає, був би конечним якщо хочемо такий центр укр. студій в Канаді зорганізувати, бо професори зможуть витворити відповідну опінію в тій справі і підтримати його в різні способи. Ми про деталі не говорили, бо на це буде час пізніше. Та й взагалі, ми тільки пропонуємо ці справи до розгляду Екзекутиви КУК, навіть не настоюючи, що, як і чому треба в цій справі робити. Але що треба щось робити ми не сумніваємося.

КЛІМАТ, виглядає, тепер такий, що можна багато дечого зробити і все залежить тільки від нас. Поки є прем'єром дост. Трудо — є надія, прийдуть інші — не знати, що буде, та й чи взагалі не треба буде все від початку починати. Тому ми пропонуємо ці справи якнайскорше розглянути і рушити змістя. З'їзд професорів можна скликати на скору руку ще в місяці серпні, підчас вакацій, бо інакше — треба чекати чи не цілий рік. А тоді готово бути пізно. Прошу ласкаво відписати, що Ви й Екзекутива думає в цій справі, або мені або д-р Лупулові. Остаю з правдивою до Вас пошаною,

П. Саварин

Три дні пізніше д-р Кальба мені відписав:

Дякую за Вашого листа в справі ЦУС в Канаді. В цій справі Централія КУК працює від минулого року точно за тим самим підходом як Ви його представили у Вашому листі, з тою одинокою різницею, що Централія КУК заплянувала як стадію початкову відбуту в Торонто 3-денну конференцію українських професорів-україністів, на якій ці професори мали б виступити з ідеєю створення такого ЦУС. Як бачите із залученої копії, ще в квітні минулого року, Централія КУК представила формальний проєкт до Оттави з проханням про субсидію з фондів багатокультурности у висоті 9 000 доларів...

Я так ніколи й не запитався д-ра С. Яр. Кальби, як Централія КУК попала на ідею ЦУС, але припускаю, що від нас. А важливо те, що Централія КУК поновила свою аплікацію про субсидію та конференцію українських професорів — 47, з 11 університетів Канади — на 6-7 квітня 1974 р. таки скликала. Що я зробив у міжчасі, то написав листа до професорів Омеляна Прицака та Юрія Шевельова, прохаючи в них поради, кого б нам попросити на ще одного викладача української літератури в АУ. Як згодом показалося, то з конференцією у квітні найбільше клопоту мав М. Лупул, бо переговорював-переписувався з Ю. Луцьким, С. Фроляком у Торонті та з Міністерством багатокультурности в Оттаві. Та й не тільки з ними. Як показалося згодом, Вінніпег та Оттава теж виявили охоту на ЦУС: Вінніпег — д-р П. Кондра і Іван Карасевич — тому, що там уже є Колегія св. Андрія, і ЦУС можна би примістити при ній, а Оттава — сен. П. Юзик, К. Біда і Б. Боцюрків — тому, що там уже є навіть певні поважні приватні фонди на нього. Я однак не буду над цими переговорами-перепискою М. Лупула тут зупинятися, бо вони остаточно нічого не дали, а він досить детально розказав про них у своїх споминах. Скажу лише, що тих, що “хочуть”, завжди багато, але треба ще й “уміти” й “могти”, і що клопоти М. Лупула (а він мене постійно про все інформував!) мене лише переконали, що найбільш пригожий ґрунт на ЦУС, то таки в Едмонтоні. І тому, коли М. Лупул став оповідати про наші заходи у зв'язку з ЦУС на зборах Управи Федерації КУПіП 4 вересня 1973 р., а Л. Дикур кинув у мою сторону докір: “Peter, you sold out to the academics”, то я змовчав. Згадаю тільки, що 29 серпня, як член Управи АУ, я говорив про “історію українських поселень у Канаді” на АУ з проф. Р. Гет телефонічно, прямо з бюро М. Лупула, а він обіцяв мені поговорити про те з деканом історії д-ром С. Лов і І. Л.-Рудницьким.

20 жовтня 1973 р. М. Лупул представив управі Федерації три можливі проєкти до реалізації: ЦУС, англійськомовну газету, або

директора для КУК, але на кожний треба було грошей. У ті часи, згадаю, наш КБ вже вів переговори з Радами католицьких і публічних шкіл Едмонтону у справах двомовного шкільництва, а я монтував першу Спадщинну раду Альберти на чолі з Л. Дикуром. До речі, номінувавши Л. Дикура на першого голову я мусив викликати його на зустріч із прем'єром П. Логідом телефоном прямо зі зборів управи Федерації, які якраз 20 жовтня відбувалися і радів, що він не відмовився.

Управа Федерації формально вирішила взятися за заснування КІУСу на своїх сходах 10 січня 1974 р. На сходинах були присутніми пп. Президент М. Лупул, д-р Орест Талпаш, Петро Олюк, Л. Дикур, Едвард Кей, Орест Іванишин і я. По довгій дискусії, що, коли та як робити, мій внесок, піддержаний О. Талпашем, звучав дослівно так:

Незважаючи на зусилля, якого ще буде потрібно національній Управі з місцевим Клубом, щоб завершити заснування українсько-мовного передшкілля і двомовних українсько-англійських I, II і III клас в едмонтонських публічних і католицьких шкільних системах, національна Управа, після поважної застанови, є рішена взятися за ще один проєкт національного значення, а саме, за активну підтримку і збірку фондів на КІУС, при УТ, і в тій цілі уповажнює Президента попросити підтримки на письмі від усіх Клубів, як теж від Централі КУК та Відділів КУК в Едмонтоні, Вінніпезі і Торонті.

Внесок пройшов одногосно. На тих же сходах Петро Олюк навіть представив свій план збірки фондів (лотерея і т.зв. “дебенчирс”), на КІУС, але я не буду його тут реферувати тому, що Федерація його ніколи не вживала, а по-друге тому, що я докладно його з'ясував 1980 р. в моїй розвідці “Канадська Фундація Українських Студій”, яку серійно помішували на своїх сторінках газети: *УВ*, *НШ*, *УГ*. На мою думку його не можна було здійснити ні тоді, ні тепер.

За ЦУС в Едмонтоні

Хоча я свідомо й чесно почав допомагати М. Лупулові у його заходах заснувати ЦУС у ТУ на чолі з Ю. Луцьким, я ніяк не міг позбутися моєї оригінальної думки з 1971 р., що найкращі шанси заснувати такий центр є таки в Едмонтоні і то за кошти уряду. Тож коли М. Лупул остаточно заангажував до акції за ЦУС при ТУ Федерацію, а П. Олюк став розробляти плани збірки фондів на нього, я вирішив “на всякий випадок, перевірити з моїми ко-

легами-консерватами, чи не можна б Інститут примістити при АУ, а то й дістати на нього урядові гроші”. Цитую мою довідку під заголовком *КФУС* з 1980/81р.:

Спочатком березня, будучи в Парляменті, я зустрів Міністра вищої освіти Дж. Фостера, а зустрівши, поінформував його про бажання української спільноти заснувати при одному з Канадських університетів Інститут українських студій. Під кінець нашої розмови я його запитав, чи не було б можливо з ним зустрітися і поговорити про все те детальніше. Він погодився, “дуже радо”, зокрема коли я йому згадав, що в нашій КБ є його особистий приятель Л. Дікур. Про свою розмову з Дж. Фостером я змістя розказав своїм колегам-послам: В. Дячукові, Ю. Козякові, В. Юркові, К. Папроському та другим, а В. Дячук урядив побачення. Побачення з Міністрами відбулося в Клюбі Роял Гленора 21 березня 1974 р., а учасниками були: Міністер Дж. Фостер, його екз. асистент Пітер Дженер, Міністри Ю. Козяк і А. Гоголь, заступник спікера В. Дячук, М. Лупул і я. На наше здивування Міністри виявили і зрозуміння і зацікавлення, а навіть обіцяли піднести справу на зборах “кабінетного комітету освіти”, запланованих на 16 квітня 1974 р. Я зокрема зрадив, бо Дж. Фостер не тільки виявив зацікавлення сам, але й погодився попробувати “продати ідею інституту” для українців трьом іншим західним провінціям: Бр. Колумбії, Саскечеванові та Манітобі.

Не менше зрадив із цієї “альтернативи” також М. Лупул, якого мучило змагання за ЦУС між Торонтом, Оттавою та Вінніпегом, а не лише його фінансування Федерацією. На цьому місці хочу уточнити, що узгіднити дату зустрічі КБ з Дж. Фостером та іншими міністрами попросив спікера В. Дячука я, про що й повідомив М. Лупула 18 березня 1974 р. Також хочу тут згадати ще два факти: 1) на зборах Управи Федерації 13 березня 1974 р. я погодився заінкорпорувати фундацію українських студій (КФУС), і 2) після вечері з Міністрами 21 березня, ми скликали з М. Лупулом на 31 березня 1974 р. увечері в Пластовому домі надзвичайно важливі збори: управи Федерації, професорів, КБ та українців-послів. Мета зборів — передискутувати ЦУС у Канаді. У зборах, якими керував М. Лупул, взяли участь послы В. Дячук і К. Чічак, професори І. Л.-Рудницький і М. Гулуцан, Орест Талпаш, П. Олюк, О. Іванишин, Р. Осташевський, В. Підручний і я. У мене є досить докладні записки з того, тому з огляду на їх важливість, подам їх зміст. М. Лупул почав з історії, як це він зустрів Ю. Луцького і прийшов до переконання, що Федерація не повинна братися до реформи КУК, а за ЦУС, як Управа Федерації що

ідею затвердила й вирішила збирати гроші на нього, але як 21 березня на зустрічі з міністрами виринула “альтернатива” — ЦУС спонзорований чотирма провінційними урядами західньої Канади. Далі В. Дячук переказав свою коротку дискусію із Дж. Фостером, К. Чічак сказала, як їй ідея Дж. Фостера подобалася (хотіла б лише більше деталів), а я нагадав, що ідея ЦУС уже була у брифах нашого КБ в 1971 р. М. Лупул заявив, що Управа Федерації вирішила підтримувати ЦУС у Торонті, але він хотів би знати, на скільки уряд Альберти зацікавлений. К. Чічак тоді висунула ряд аргументів, чому АУ в Едмонтоні краще надається на ЦУС, а В. Дячук висловив переконання, що Фостер “не піде зі сходом, так як і схід не піде зі заходом”, а при співпраці А. Гоголя й послів-українців, можна справді сфінансувати ЦУС при АУ. “Усе, що тільки є, то на сході”, — докинула Чічак. “Якщо схід не погодиться на Вінніпег — а є ще й Оттава! — то Едмонтон справді можна брати під увагу”, — признався М. Лупул, “але чи ми тоді всі станемо разом за Едмонтон?” І. Л.-Рудницький на те сказав, що “центр” може мати різне значення, і що Торонто не заінтересоване в навчальному центрі, а радше в публікаційно-дослідному. Далі він пояснив, чому він повністю за Торонтом, канадським “Гарвардом”, але “якщо уряд готовий дати фонди, то це інша справа”. “Ніхто з нас тут не може гарантувати грошей, але ми можемо гарантувати нашу підтримку” — сказала на те К. Чічак, на що М. Лупул відповів, що “Торонто не поступиться, навіть зі словом центр”, і тому він хоче “знати, які в нас альтернативи”. В. Дячук: “Іван Карасевич у хаті Саварина питає, чому Торонто, а не Вінніпег? Я змучений тим, що ми мусимо все фінансувати самі”. П. Олюк: “То яке наше рішення — Торонто чи Едмонтон? Маляри планують зібрати 575 тисяч!” М. Лупул: “Федерація випустить бонди, Торонто дістане пожертву, а федеральний уряд буде платити професорам”. В. Дячук: “А як Торонто й Вінніпег зударяться, то буде Едмонтон”. М. Гулуцан мав тільки одне питання: як АУ поставиться до ЦУС? Тут уже я забрав голос як член керівництва АУ, кажучи: “Якщо уряд дасть гроші, а наша спільнота підтримає, то я не думаю, що АУ відкине проєкт”. Далі я висловив сумнів, чи чотири провінційні уряди погодяться фінансувати ЦУС до спілки, на що М. Лупул сказав: “Може таке статися, що матимемо два центри, але якщо 80% академіків не зявиться за якимсь одним центром, то Федерація пів мільйона доларів не збиратиме”. “А я думаю, що Дж. Фостер запропонує центр, якщо ми того захочемо”, — сказав В. Дячук. “Але на ЦУС у Торонті Дж. Фостер нічого не дасть”, — докинув В. Підручний. Наприкінці ми ще говорили про те, хто мав би перегово-

ривати з нашим урядом: КУК, КУПіП, чи якась нова організація, але вирішили жодної нової організації не творити.

Вілітаючи на наради, які КУК скликав у справі ЦУС у Вінніпезі на 6/7 квітня 1974 р., М. Лупул запрошував П. Олюка й мене з ним полетіти, але ми відмовились. І добре зробили, бо М. Лупул вив'язався з завдання “продати ідею КІУС” добре й сам: його промову на тему “Координація і фінансування українських академічних студій у Канаді” прийняли всі учасники з ентузіазмом, а “резолюції” схвалили не лише заснування Фонду українських студій і дослідів у Оттавському університеті й Дослідно-публікаційні програми у Торонтському, але й ініціативу Федерації заснувати КІУС із допомогою урядів чотирьох західніх провінцій. “ІУС у Канаді, що я його описав раніше, практично майже запевнений”, — сказав у своїй доповіді М. Лупул у Вінніпезі, не передчуваючи навіть, що із заходів Федерації заснувати його в Торонті нічого не вийде, і скільки ще нам доведеться походити “від Каяфи до Анни”, поки він стане дійсністю в АУ.

Конференція про українські академічні студії у Вінніпезі

Централа КУК скликала ту конференцію, щоб продискутувати місце й фінансування ЦУС. Це були чи не найповажніші наради академіків у справі університетських студій в історії українців Канади не лише з уваги на число учасників, але й на їх якість. Про навчання мови дав доповідь Я. Б. Рудницький, літератури — К. Біда, історії — Іван Л.-Рудницький, а про досліди і публікації — Ю. Луцький. Кожну доповідь коментували-доповнювали інші професори, а М. Лупул говорив на бенкеті, де детально проаналізував фінансування ЦУС: самими українцями, самим урядом, або — урядом та українцями. Я вже згадав, які “резолюції” схвалено там, а тепер ще занотую, що учасники конференції навіть вибрали “ад хок комітет” для координації акції, в складі: І. Л.-Рудницький, К. Біда, М. Лупул, Ю. Луцький, Б. Гарасимів, Я. Б. Рудницький і П. Воробій. Листом із 22 квітня 1974 р. М. Лупул прислав мені копію своєї промови у Вінніпезі, разом із копією “проєкту” ЦУС, який він вислав 11 квітня Дж. Фостерові, покликаючись на конференцію. День перед тим, 10 квітня, на зборах управи Федерації КУПіП, я широ поздоровив Лупула за мобілізацію професорів за ЦУС, за рішення Федерації збирати фонди, а зокрема за рішення організувати ЦУС у західній Канаді. Не лише “погратулював”, а й ще раз пообіцяв йому мою повну співпрацю. Для мене вінніпезькі наради — домагання професорів та українсь-

кої спільноти, репрезентованої Централєю КУК, мали велике значення у моїх розмовах із політиками та з АУ, не менше за принцип багатокультурности, визнаний П. Е. Трудом у жовтні 1971 р. До речі, делікатно інформуючи політиків про конечність ЦУС для українців Канади, я завжди згадував фразу Л. Б. Пірсона із 17 грудня 1962 р., що “Канада є двомовною і двокультурною нацією”, з “рівним партнерством у ній двох рас-основників”, яку відкинув П. Е. Трудо у 1971 р. фразою, що “Хоча є дві офіційні мови, та немає офіційної культури. І жодна одна етнічна група не має першенства перед кожною іншою”. Також любив я згадувати славу метафору Сера Вілфріда Лоріє про “готицьку катедру, збудовану з мармуру, граніту й дуба”, яка такою повинна й залишитися.

На зборах управи Федерації 10 квітня 1974 р., на яких М. Лупул здавав звіт про вінніпезькі наради, були присутні всі місцеві члени, крім О. Іванишина, тобто: М. Лупул, Л. Дикур, О. Талпаш, П. Олюк, Е. Кей, В. Дячук і я. Тоді я вважав, що не треба було про конференцію давати до преси. “Нащо викликати вовків із лісу?” Хоча М. Лупул дав “проект КІУС” Дж. Фостерові 11 квітня 1974 р., той почав відкладати його обговорення з міністрами освіти західніх провінцій і взагалі всю справу з місяця на місяць з різних причин затягати.

Однак В. Кубійович про ЦУС у Канаді і АЕУ-2 не забуває. У листі із 18 квітня 1973 р. він знову на ту тему до мене пише:

Найближчими місяцями нам треба буде вирішити чи візьмемося за видання ЕУ-2 англійською мовою; це питання — знайти видавця (Укр. Нар. Союз не виявляє великого зацікавлення, але є ще інші установи, з якими вестиму переговори), чи може візьмемося нашими фондами до видання цього твору. Ці питання ми (я і д-р Фіголь) маємо вирішити підчас нашої поїздки за океан восени цього року... Ми хотіли б остаточно це питання обговорити з Вами в Едмонтоні. Плануємо приїхати до Вас восени...

А в листі з 21 грудня 1973 р. Кубійович навіть подає, коли буде в Едмонтоні, а далі пише: “Ми могли б поговорити на тему канадського наукового центру з осідком у Торонті, про що ми вже обмінялися думками під час СКВУ”. Нарешті в листі до мене із 6 червня 1974 р. В. Кубійович згадує Вінніпег:

... Мені було приємно обмінятися з Вами думками на різні теми; м.інш. на тему створення в Канаді українського наукового центру. Від проф. Лисяка-Рудницького знаю, що в квітні відбулася у

Вінніпезі конференція українських професорів і викладачів (славістів і економістів), а проф. Потічний, з яким я розмовляв в Мюнхені, розказував мені ближче про висліди цієї конференції. Було б справді добре, щоб такий центр постав, тим більше, що він може дістати постійну субвенцію трьох канадських провінційних урядів. Мені видається, що Канада є цією країною, яка має найбільші дані для створення поважного наукового центру, але треба добре передумати профіль такого центру...

Тут згадаю також, що заходи Федерації КУПіП заснувати ЦУС спонукали Інтердепартаментальний комітет східньо-європейських і радянських студій зорганізувати 9 березня 1974 р. “панель” на тему зміни його на Інститут чи Центр, про що просив мене д-р М. Суховерський, але я не ходив на неї.

Перетрактації за ЦУС при АУ

Займаючись практичною політикою, я припинив листування в академічних справах, зокрема з Торонтом, і передав його М. Лупулові. Я знав про його клопоти, самозрозуміло, але мою увагу я сконцентрував на Едмонтоні. Хоча в 1974 р. наш КБ остаточно домігся заснування на експериментальній базі двомовних садочків, я зостався дорадником Шкільного комітету, був членом дирекції Федерації, членом РКСА, Президентом Східньо-едмонтонської федеральної округи, заступником президента КПА. У керівництві АУ надали мені обов’язок керівника інвестиційного комітету і репрезентувати АУ в Сенаті. А тому що кожна з тих організацій скликала принаймні раз у місяць сходуни, то мені доводилося ходити на них дуже часто, вечорами, а на сходуни керівництва АУ лише днями. Не згадую тут моєї адвокатської практики, але в ній мене виручала моя дружина Оля. 3 січня 1974 р. міністер справедливости надав мені титул “Радника Королеви” (Queen’s Counsel). Того ж року, на сугестію РКСА, уряд проголосив “День спадщини” в Альберті, (Bill 57, 1974, “The Alberta Heritage Day Act”), що теж було великим успіхом для етнічних груп та ідеї багатокультурности.

У моїй “практичній політиці” ставали в пригоді приятелі та взагалі добрі особисті зв’язки з політиками. Згадати б хоча асистента “спікера”, а пізніше міністра В. Дячука. Я попросив його до управи Федерації, і він став знаменитим посередником між управою Федерації, КБ, та нашими міністрами й послами в Легіслатурі. Це В. Дячук домовлявся з Дж. Фостером та А. Гоголем про наші зустрічі з ними. І це був знову ж таки В. Дячук, який

роздав наш “проект ЦУС” усім українцям послам, а на зборах нашої управи 10 червня 1974 р. обіцяв скликати їх на наради з нами, як зобов’язати Дж. Фостера, щоб не відволікав справи. Ці наради відбулися після вечери у “Faculty Club” АУ 19 червня 1974 р., а взяли в них участь: А. Гоголь, К. Чічак, К. Папроський, Ю. Козяк і В. Дячук з послів, а з нашої управи М. Лупул, О. Талпаш, О. Іванишин і я. У мене є записки, що і хто казав. Між іншим я тоді говорив: “Ми творимо історію”, пропонуючи ЦУС/КІУС в АУ, він повинен бути саме в Едмонтоні, де вже є двомовні садочки, українська мова в школах і в АУ, бібліотека й демографічна база, а зокрема — політичні зв’язки. “Ми підтримуємо вашу пропозицію повністю. Едмонтон справді повинен бути тим місцем. Але навіть якщо ми всі стоїмо за те, то ще мусимо ‘продати’ цю ідею іншим, і тому будемо потребувати від вас практичної поради, що нам робити”, — відповідав за послів А. Гоголь. Ми говорили й про фонди, але А. Гоголь вважав, що гроші не будуть проблемою, якщо уряд прийме ідею і якщо АУ погодиться.

Що я виніс із цих нарад? Те, що в нашій акції за ЦУС/КІУС ми можемо рахувати на повну моральну підтримку наших послів у парламенті, а це мені додавало відваги не тільки в моїх розмовах із приятелями-послами інших національностей, але й серед керівництва АУ. А тих розмов було чимало, напр., з Дж. Фостером М. Лупул і я зустрічалися після вакацій 21 серпня і 30 вересня 1974 р. На побаченні 30 вересня, у присутності д-ра В. Вирс, Дж. Фостер нам сказав, що він якраз писатиме в справі інституту листа до президента АУ Г. Ганінга, довідатися, що він думає, і що далі, якщо хочемо, то й ми можемо з ним говорити.

Сьогодні мені тяжко сказати, що дійсно думав Дж. Фостер, пишучи до президента АУ, але для мене це вже був неабиякий крок уперед: я був у складі керівництва університету, три рази в місяць сидів поруч президента на нарадах і був у добрих взаєминах з ним особисто. М. Лупул також мав в університеті контакти з д-ром Генрі Крайселом, академічним віце-президентом. Після нашої розмови з Дж. Фостером, М. Лупул продовжував свої старання приєднати до спілки за ЦУС міністрів освіти Саскечевану, Британської Колумбії та Манітоби, а на сходинах управи Федерації з оптимізмом звітував про “прогрес”.

З оптимізмом говорив М. Лупул і на зборах ширшої управи Федерації у Вінніпезі 11-14 жовтня 1974 р., застерігаючи однак, що якщо уряди трьох західних провінцій не погодяться фінансувати ЦУС/КІУС або дадуть не досить, то нашій Федерації треба буде самій збирати на це фонди і “тому Саварин приготував аплікацію, щоб якнайскоріше заінкорпорувати Фундацію в тій цілі”. Я справ-

ді вже мав аплікацію готову до підписів і тільки треба було на те згоди управи Федерації, яку ми тоді й дістали. Щодо аплікації на Фундацію, то я делікатно інформував моїх приятелів у парламенті і серед керівництва АУ про наші переговори з Дж. Фостером про ЦУС/КІУС. На початку 1975 р. я навіть дав копію проекту прем'єрові П. Логідові для інформації, з яким я часто зустрічався на зборах КПА.

Діставши листа в справі ЦУС/КІУС (з датою 15 жовтня 1974 р., за підписом д-ра Р. Босетті, Асистента Дж. Фостера), Г. Ганінг післав його відразу до Комітету Академічного Розвитку (КАР) на розгляд, але що мене цікавило — це те, чи уряд готовий дати гроші. На це питання Дж. Фостер ніяк не хотів відповісти, мовляв, “побачимо, що скажуть три сусідні західні провінції на нарадах, призначених на 21 січня та АУ”. Зате Г. Ганінг на початку січня мені сказав відверто: “Якщо уряд готов дати фонди, а КАР апробує, то я не бачу особисто, чому б ми не мали його прийняти”. Іншими словами, як я й думав спочатку: справа у грошах, тобто у Дж. Фостера, і до нього нам треба далі “стукати”. Поговоривши з В. Дячуком, М. Лупул, Л. Дікур і я замовили через нього побачення з Дж. Фостером на 3 лютого 1975 р. у його бюро в парламенті. А щоб “притиснути” Дж. Фостера зробити якесь рішення, я попросив піти з нами до нього ряд моїх приятелів у парламенті: А. Гоголя, В. Юрка, Н. Крофорда, Г. Шміда, В. Дячука, Ю. Козяка та К. Чічак. Уявіть тепер собі нашу констернацію: коли ми прийшли, Дж. Фостера в бюро не було! “Кудись вийшов, не знаємо куди”, — сказали нам секретарки. Але чи треба нам ще було якого пояснення? Ще старовинні римляни казали: “сапієнтіс сат!” Проте, “хто розумний зриває за собою мости”? 10 лютого 1975 р. я склав візиту Фостерові сам, а 13 лютого — з М. Лупулом, і ми собі, наче ніколи нічого не сталося, гарно поговорили. “Бо життя є життя!” Я досі переконаний, що добре тоді зробив, поладнавши мої стосунки з Дж. Фостером (я за дуже хотів натиснути на нього!), бо наступного дня, тобто 14 лютого 1975 р. прем'єр Логід проголосив вибори, Дж. Фостер зостався в Кабінеті, а на його місце — уявіть собі, на мою радість! — міністром Вищої освіти призначив А. Гоголя! А міністром Нижчої освіти Ю. Козяка! Як уважний читач може собі пригадати, я так і представив в свій час Ю. Козяка П. Логідові. Коли йдеться про А. Гоголя, то я знав від самого прем'єра, якої високої думки він був про нього. Як суперінтендант шкіл, він мав просто природні кваліфікації на міністра освіти.

Що значить мати позицію

Мої політичні зв'язки чи присутність допомагали мені в багатьох справах. Напр., коли Осередок НТШ на Західню Канаду задумав видати два збірники, монографію Юліяна Бущманюка і книжку *Творчість Яра Славутича* до його 60-річчя, тоді все що я зробив, то написав рекомендацію до міністра Г. Шміда і допомога прийшла. Дізнавшись, що фірма Шеріт Гордон номінувала на почесний докторат АУ відомого винахідника інж. Володимира Мацькова, я підтримав його кандидатуру в Сенаті — і інж. В. Мацьків заслужено докторат одержав. Перший з-поміж українців! І ще один приклад. Коли КАР почав затягати з відповіддю на листа Дж. Фостера в справі ЦУС/КІУС, що денервувало М. Лупула, я після нарад управи одного дня звернувся до През. Г. Ганнінга з питанням: “Що діється, в чому трудність, як довго чекати?” І відразу одержав відповідь — на папері. Ось вона, з 7 березня 1975 р.:

Dear Peter:

This letter is by way of a progress report on the proposal for an Institute of Ukrainian Studies. The proposal has been discussed in detail, in terms of its academic implications, by our Academic Development Committee. Last Thursday, the Academic Development Committee met with Mr. Bossetti, and provided him with an academic assessment of the proposal for the Department of Advanced Education. Dr. Kreisel phoned him and he assured Dr. Kreisel that the Minister, Jim Foster, had now been briefed on the matter. The administration will now discuss the Institute with the Chairmen of the Departments of Slavic Languages, and History, since the proposal envisioned that the members of the Institute will also be members of those Departments. It is our view that the relationship between the Institute and these two Departments is not clearly defined in the proposal, and as a result further discussion will be required in order to clarify these roles. You may be assured that we will do everything in our power to translate the proposal into reality and as quickly as is feasible.

Very sincerely yours, Harry E. Gunning, President

Копія пішла до Г. Крайсела, а я поінформував М. Лупула.

Про зміну на пості міністра Вищої освіти у моїй розвідці про КФУС із 1981 р. я писав:

“Король помер — хай живе король!” — каже англійська поговорка. Із Дж. Фостером вийшло точно так як вона каже, бо невдовзі після нашої розмови, він дістав призначення на іншу позицію, а на його місце Міністром став А. Гоголь, член КУПіП і мій особистий приятель. Правда, треба було все пояснити від початку, але це було легко. Вже 24 квітня 1975 р. д-р Лупул і я склали новому міністрові освіти візиту, детально вияснили про що нам ідеться, як і дістали від нього “підтримку в принципі”. Добрий знавець людської психіки, д-р Гоголь добре “відчитав” нашу реакцію на таку його “принципову” підтримку (ми не виявили жодного “ентузіазму”) і ще 7 травня, розмовляючи зі мною телефоном, мені дорікав, кажучи: “а ви що, хотіли гарантії?” Та вже в тій же розмові зі мною він також мені сказав, що “справа не в грошах”. Треба було щось робити, і я пішов до своїх приятелів, мовляв, колеги, допоможіть! 7 серпня я одержав копію листа мого приятеля Василя Скорейка до всіх членів Альбертського кабінету, включно із Прем’єром, прохаючи підтримати наш Інститут. Того ж самого дня мій другий колега Василь Дячук роздав копію нашої “пропозиції” всім членам Кабінету, як і всім послам, а через день-два я вже дістав бажану підтримку, а міністер відчув, що є підтримка.

В. Кубійович і А ЕУ-2

На цьому місці я знову повернуся до В. Кубійовича і його нового задуму — А ЕУ-2, про яку він мені згадав ще восени 1972 р. та яку ми включили в наш проєкт КІУСу, розмовляючи з міністром А. Гоголем у квітні 1975 р. Ось що я про те писав в моїй розвідці про КФУС:

... 24 квітня 1975 р. ми з Лупулом уперше порушили справу АЕУ-ІІ Кубійовича з д-ром А. Гоголем, міністром Освіти Альберти. Ми хотіли почути його реакцію на те, як би уряд задивлявся на фінансування енциклопедії поза Канадою, точніше — в Сарселі, у Франції. Д-р Гоголь не був здивований, а навпаки: погодився з нами, що українська наука є українською наукою, де б вона не робилася, тож якщо уряд погодиться фінансувати Інститут, то й не буде мати нічого проти виготовлення енциклопедії поза межами Канади. Це була добра вістка, зокрема для Манолія Лупула, який зразу навіть не вірив, чи Альбертський уряд погодиться “випустити” гроші поза Альберту, не те що поза Канаду.

Про свої заходи щодо АЕУ-2 В. Кубійович переписувався і говорив не лише зі мною, а й з професорами І. Л.-Рудницьким та

Ю. Луцьким із Торонта; отож він також міг би про те розповісти. Зокрема міг би Ю. Луцький розказати про заходи Федерації КУПіП заснувати ЦУС/КІУС під його керівництвом при Т.У., бо адв. С. Фроляк, що також займався цією справою, вже давно помер. Щодо мене, то я завжди інформував пп. Кубійовича й Фіголя про наші заходи заснувати ЦУС/КІУС при АУ. З приводу цього писав В. Кубійович 2 січня 1975 р.:

Наші проекти треба б узгіднити з проблемами творення українського наукового центру в Канаді, до якого Ви прикладаєте багато надій і є одним з організаторів. Про ці справи писали мені нещодавно проф. І. Л. Рудницький, проф. Ю. Луцький, про це також розказував мені п. М. Плав'юк, який в листопаді був в Сарселю. Бачу, що ще нема ясного проекту-профілю цього центру: учбовий чи науково-дослідний. На мою скромну думку, радше науково-дослідний центр українознавства (як колись Український Науковий Інститут в Берліні та у Варшаві), з бібліотекою, читальнею, виданнями (може з часом і з журналом), з науковими викладами, може навіть із курсами. Мабуть, треба звернути увагу на студії українців в Канаді. Але Вам краще видно, який профіль мав би мати цей центр — все беручи до уваги те, що центр може існувати лише тоді, коли його фінансування вповні переберуть провінційні уряди. Створення такого центру мало б для української справи велике значення. Чимала трудність персональна — треба найти “душу” установи, а це не легко.

А в листі з 22 січня 1975 р. проф. Кубійович наголошував те саме:

Дорогий Пане Колеро! Сердечно дякую за Ваш милий інтересний лист з 8 січня ц.р., за святочні привітання та за всі інформації... Зайняття у Вас, “нівроку” досить, вистачить на всі руки. Але, найважливіше, що зайняття ці не голословні, а мають успіхи, як в особистому так і українському громадському і загально політичному житті. Ваші осяги в консервативній партії роблять з Вас автоматично речника української справи. Я вже раз писав Вам, що Ваша доповідь на СКВУ була окрасою СКВУ... Дякую за вісті про дальшу реалізацію “ідеї Інституту”. Звичайно, побажане, щоби наші науковці врешті устійнили його профіль. Реалізація УНІ в Канаді мала б всеукраїнське значення — разом з Гарвардським Українським Інститутом це були б найповажніші науково-учбові осередки українознавства.

Зацитую ще два листи від В. Кубійовича, перший із 20.2., а другий із 23.5.1975 р. в справі АЕУ-2:

... Якщо йдеться про А ЕУ-2, може щось в'яснимо з д-ром Фіголем весною (він буде в ЗДА і Канаді) та осеню (будемо оба). Була б шкода для української справи, як не дійшло б до реалізації АЕУ-2, тим більше, що саме тепер у Києві майже зовсім розігнали Інститут Енциклопедії. Про весь цей проєкт буду Вас докладно інформувати і прохати Вас про поради і допомогу.. Ви вже мабуть бачилися з д-ром Фіголем у Вінніпегу і будете з ним бачитися вдруге в Едмонтоні. Може не дістане вдруге грипи (як в березні минулого року). Поручаю його і справу А ЕУ-2 Вашій опіці. Ця А ЕУ-2 буде велика річ, а великих діл у нас мало. Як вийшли вибори? Як зі справою КІУС?

На Конвенції КУПіП у Вінніпезі М. Лупул передав провід Федерації в руки адв. Юрія Карасевича з Вінніпегу, а свій останній звіт закінчив своєрідною акоюлюю на мою адресу:

... But what, you might ask at the end, have you personally learned from your two-year stint as president? Many things, would come the reply, but the one thing that really stands out is what, I think, all members of the executive have also experienced: lucky the group blessed with a Peter Savaryn. Peter, the eternal optimist; Peter, the man of many contacts ("my friend", he calls them); Peter, the experienced strategist; Peter, the powerful advocate; Peter, the deeply committed Ukrainian with a feeling for 'Canadian' ways which even the Canadian-born might well envy. What, I wonder, would we ever have done without 'our friend', Peter? We all worked hard; God only knows how hard at times, with Orest Talpash recording the minutes and helping to improve communications through innumerable letters, Peter Oluk keeping accurate financial records, Ed Kay looking after the many facets of the *Review*, and Bill Diachuk, Lawrence Decore, and Orest Eveneshen offering their political experience as needed. But only Peter Savaryn, as a member of the board of directors, had his hand in everything--and for this he has, I know, the eternal gratitude and highest esteem of all on the executive and, I am sure, all members and friends of the Federation. May 17, 1975.

Наради КАР в АУ

Одержавши листа від Г. Ганінга, я знову залишив справу перетрактацій з КАР М. Лупулові і І. Л.-Рудницькому, мовляв нехай вони думають, що це має бути за інститут і де його примістити.

Мое діло — політика. Але М. Лупул, що був у контакті із Г. Крайселом, інформував мене, що робить КАР. А КАР вперше зустрівся на наради 31 жовтня 1974 р., далі 14 листопада, а тоді 5 грудня 1974 р. На цих третіх нарадах запало рішення на наступні наради попросити вяснення від М. Лупула, І. Л.-Рудницького і д-ра Р. Босетті, асистента міністра Освіти. 7 січня 1975 р. М. Лупул і І. Л.-Рудницький явилися перед КАР: перший подав історію, а другий говорив про філософію проекту, тобто чому українцям потрібний Інститут і що він сам хотів би робити. Нарадами КАР керував Г. Крайсел, який ставився прихильно до “ідеї”, але запитань до них було багато. Було теж багато запитань і до Р. Босетті на нарадах КАР 27 лютого 1975 р., але він не давав конкретних відповідей, а навпаки, дипломатично випитував, що думає АУ. 17 квітня 1975 р. КАР зустрівся з деканами: філософії — Джорджем Болдвіном і освіти — Маером Горовіцем, і керівниками департаментів: славістичних студій — Томом Прістлі та історії — Седріком Ловом. КАР мав наради відносно КІУСу 15 і 29 травня 1975 р. Але кожного разу, як шило з мішка, обов’язково вилізало питання грошей. Аж на нарадах 17 квітня декан філософії звернув увагу на “політичні виміри” проекту, мовляв, АУ має мандат “зберігати знання, а не культуру”, та ще й культуру окремої етнічної групи, навіть якщо уряд готовий її фінансувати. Знову ж на нарадах КАР 15 травня деякі члени висловили незадоволення, що проєкт приходить “згори”, “політичним шляхом”, а не “з нутра університету”, і що інші етнічні групи можуть використати такий “прецедент” і також чогось такого домагатися, а АУ не має виробленого “механізму” і не знає, куди щось таке “припасувати”, навіть якщо уряд дасть гроші. На дев’ятих нарадах 12 червня 1975 р. КАР все таки схвалив інститут у принципі, на таких умовах: а) уряд буде його фінансувати, і б) окремий “ад хок комітет” АУ виробить більш ясний і точний проєкт Інституту для затвердження його загальною радою факультетів. 26 червня 1975 р. 11-членний КАР за підписом Г. Крайсела вручив свій звіт Г. Ганінгові, а той 2 вересня 1975 р. вислав його урядові.

1 липня на місце Г. Крайсела академічним віце-президентом, одним голосом більшості, був вибраний М. Горовіц. Я це знаю, бо був на виборчому комітеті і дав той вирішальний голос за нього. Тож одного дня, після сходин керівництва університету, я поговорив собі з ним, мовляв — у чому, крім грошей, трудність? “Буде найкраще, коли Манолій переробить проєкт”, — сказав мені М. Горовіц. І так воно остаточно й сталося. Восени М. Горовіц попросив М. Лупула організувати в справі КІУСу окремий “ад хок” комітет, а проєкт переробити. М. Лупул попросив до цього

комітету: д-рів Браєна Еванса, Маделейн Моно, Метра Гулуцана і Т. Прістлі, а тому, що М. Лупул сказав їм, що він сам усе зробить, то вони погодилися. Тому що І. Л.-Рудницький був на науковій відпустці в Європі, М. Лупул, будучи 15 листопада в Торонті, засягнув поради тільки в Ю. Луцького і Б. Боцюркова. Користаючи з протоколів і дискусій КАР і наголошуючи важливість українських канадських студій і АЕУ-2, М. Лупул на початку грудня 1975 р. вже мав перший нарис зміненого проєкту Інституту і 23 грудня 1975 р. представив його своєму “ад хок” комітетові. Багато завваг не було, і “ад хок” комітет апробував другий нарис проєкту 12 лютого, а 18 лютого 1976 р. він пішов до М. Горовіца, на розгляд КАР. КАР нараджувався тричі, а 23 квітня разом із “ад хок” комітетом, але істотних запитань уже не було, тому 29 квітня 1976 р. КАР “*nolens-volens*”, хоча знову з певними умовами, новий текст апробував. Ще в березні, довідавшись від М. Лупула, що він має зустрітися з деканом філософії Дж. Болдвіном, я після сходу зупинив Дж. Болдвіна і спитався, чи я маю також прийти, але він аж руками замахав, мовляв, не треба, все йому ясно і все буде добре, нехай Лупул приходить сам. 31-го травня 1976 р. проєкт затвердила загальна рада факультетів, але до мене й М. Лупула, присутніх як обсерватори, ніяких питань не було. Можна собі уявити, з яким полегшенням ми з М. Лупулом пішли після того на пиво та обід у факультетському клубі! Все, що треба було зробити, — схвалити на сходинах Board of Governors 18 червня 1976 р., але там уже був я. Board of Governors схвалив КІУС одностайно. Протоколи з нарад КАР є в моєму архіві — вони прекрасно відзеркалюють увесь університетський процес, через який мусять пройти всі “нові” проєкти, зокрема проєкти заініційовані якоюсь громадою чи організацією з-поза університету. В університетах “академічну свободу” цінять більше, ніж “святих корів” у Індії, а прецеденту бояться — “як дідько свяченої води”.

Перетрактації за ЦУС з д-ром А. Гоголем

Я забіг наперед і розказав про “один бік медалі”, університетський, як АУ нараджувався у справі КІУСу, поки його прийняв, а тепер розкажу, як виглядав другий, політичний бік. Якщо хтось думає, що переговори з університетом були трудні й довгі, а з урядом Альберти коротші й легші, той дуже помиляється. Це крім того, що я був на ексекутиві КПА, що в легіслятурі були послі і міністри українського роду, включно з двома міністрами Освіти українцями, що за нашим проєктом стояла ціла зорганізована українська громада й церква. На щось таке прямо не було

прецеденту! Оскільки обставини й наші зв'язки були такі, що ми вперто й дипломатично все організували, то й уряд не міг вкінці не погодитися. Але йдімо хронологічно.

Зразу після нашої з М. Лупулом розмови з А. Гоголем 24 квітня 1975 р., троє з нас, М. Лупул, І. Л.-Рудницький і я, зійшлися 30 квітня на нараду, подумати, що далі робити. Як з АУ, так і з А. Гоголем. А треба ж було подумати про структуру майбутньої інституції, хто її очолить, якої суми просити від уряду. Треба було, з огляду надходячої конвенції федерації, також вирішити склад дирекції та місце осідку КФУС, яку я якраз тоді реєстрував в Оттаві. Народи 30 квітня протоколював І. Л.-Рудницький, а 5 травня — М. Лупул. Тому що більших розходжень у наших поглядах не було, протоколи засвідчують лише наші постанови, а не дискусію. Ми намітили, що директором буде І. Л.-Рудницький, а його заступником — М. Лупул, що до Ради попросимо з нашого університету М. Гулцана і Т. Прістлі, а з інших університетів — Ю. Луцького, Б. Боцюркова, К. Біду й П. Потічного. Що першу управу КФУС примістимо в Торонті під проводом С. Фроляка, намітили, хто увійде до дирекції з інших провінцій, що саме робити на конвенції у Вінніпезі, що треба запросити А. Фіголя, й т.д. Наприкінці наших других нарад ми погодилися, що було б “нереалістично” мріяти про відкриття КІУСу в 1975 р. Адже треба мати рішення Кабінету, Загальної ради факультетів, керівництва АУ. Як правильно ми думали! Млини політичні мелять не швидше, ніж університетські.

7 травня потелефонував мені А. Гоголь, що він їде завтра до Саскатуну на наради міністрів Освіти і порушить справу інституту, але як і я, не вірить, що інші провінції приступлять до спілки, а коли повернеться, то мене повідомить, порадиться, як йому підготувати нашу пропозицію на збори Комітету суспільного розвитку, а потім уже й Кабінету. Але коли він повернувся, то М. Лупул потелефонував йому перший, а тоді мені: все, мовляв, виглядає добре. Однак “добре” воно не було, бо інші західні канадські провінції до спілки так і не приступили. А. Гоголь подзвонив мені аж 7 липня: він їде 15 липня на вакації, але має надію, що до того часу “матеріяли” будуть готові. Повернувшись, він мені потелефонує. Та я не чекав, і попросив мого приятеля, посла Василя Скорейка, написати листа до всіх членів альбертського Кабінету, прохаючи підтримати заснування КІУСу в АУ. Лист В. Скорейка (я допоміг секретарці В. Скорейка Робін Фрейзіер його написати), з датою 1 серпня 1975 р. пішов до членів Кабінету, включно із Прем'єром Логідом (17 із них відписали). В. Скорейко також написав тоді листа до федерального міністра Багатокуль-

турности Джона Манро, але той відповів, що його міністерство таких інститутів не фундує. В той же час, на сугестію М. Лупула, я попросив В. Дячука дати копії нашого проєкту всім членам альбертського Кабінету, щоб знали, про що В. Скорейко пише. Я знав, політики мають так багато справ, що їм треба допомагати робити те, що обіцяли. Хоч А. Гоголь повернувся з вакацій 1 серпня, потелефонувати мені він забув, тому два тижні пізніше, 18 серпня, я зголосився сам. Потелефонував сказати, що я не маю більшого проєкту у моєму житті. Якщо ж він його переведе через Кабінет, то я особисто запишу його ім'я до історії українців Канади. “Ми маємо реалістичний проєкт і я вповні за нього”, — відповів А. Гоголь, — “він піде до прем'єра ще цього тижня задля інформації (вишле мені довірочно дві копії) і вже тепер відкладе відповідні фонди у своєму бюджеті, а університет погодиться, якщо ми навіть усно приобіцяємо йому гроші”.

“Знаменито!”, — сказав мені М. Лупул, коли я йому подзвонив і переказав мою розмову з А. Гоголем. Але коли минуло два тижні і я запитав Г. Ганінга, чи він чув що-небудь від А. Гоголя, то той сказав, що ні. “Пиши тоді листа йому і постав справу фондів сам”, сказав я президентові. 2 вересня 1975 р. Г. Ганінг справді написав листа до Р. Босетті, залучуючи копію звіту КАР із 26 червня, з рекомендацією, що заки КАР подасть проєкт до ЗРФ, він хоче знати, чи уряд готовий його уфундувати. Минуло ще три тижні, а від А. Гоголя не було жодної вістки. Мій терпець урвався і 25 вересня я знову потелефонував йому: “Як це так? Понад рік із Дж. Фостером, а тепер уже з ним півроку говоримо, — і ні кроку вперед! Ми розстроєні. М. Лупул і я запропонували допомогти, але він не кличе. Обіцяв нам два місяці тому дати справу до Комітету суспільного розвитку (КСР), і досі не дає. Я вже зорганізував за проєкт навіть ряд міністрів, а він далі — сидить на справі, і тільки думає, як би з неї виховзнутися, і т.д.”. Гоголь терпеливо мене вислухав, і запевнив, що тепер уже справу з місця зрушить, що більше не буде отягатися, що скоро нас з М. Лупулом покличе обговорити останній нарис, і т.д. Одним словом, був дуже примирливим, зокрема тоді, коли я сказав йому, що я готовий піти навіть до прем'єра й до його колег-міністрів, щоб запевнити йому їхню підтримку. І справді: на 30 вересня А. Гоголь попросив мене з М. Лупулом до свого бюро, щоб разом із його асистенткою д-р Гамід востаннє обговорити проєкт і його презентацію перед КСР наступного дня. (Це називалося “aPeFDi” — ready for decision). О, що за наради це були! Цим разом М. Лупулові урвався терпець, а мене тривожило те, що КСР зустрінеться без прем'єра. Але після нарад я ще раз по-

телефонував до А. Гоголя і сказав йому, що маю підтримку більшості міністрів на КСР, з якими я говорив особисто.

Як дощ після спеки, задзвонив телефон А. Гоголя після зборів КСР 1 жовтня 1975 р.: “Петре, збори КСР були дуже дуже добрі. Подавай до Кабінету, сказали. Мій внесок пройшов одноголосно. Підтримка внеску була спонтанна і щира. Я чесно можу сказати, що це був мій найкращий виступ. Я їм казав, що ми українці...” КСР складався із 9 членів, і хоч я мав запевнення від п’яťох, що будуть “за”, все одно я потерпав. Тож коли В. Юрко зателефонував мені і сказав, що за Кабінет мені також немає чого потерпати, бо там є — він, Г. Горнер, Н. Крофорд, Г. Шмід... Я ще глибше відіхнув, але для певности — таки зложив візиту прем’єрові. “Не журися, я знаю, ти маєш у моєму Кабінеті чимало приятелів”, — запевнив мене прем’єр. 7 жовтня А. Гоголь також запевнив: він сподівається, що й Кабінет схвалить проєкт 21 жовтня, незалежно від того, чи буде прем’єр присутній чи ні. Так воно й сталося. Коли я потелефонував о другій годині 21 жовтня 1975 р. А. Гоголеві, то спершу ніж мені сказати щось, він запитався мене, чи я “стою твердо ногами на підлозі”. Я зніяковів, почувши: “Інститут апробований — одноголосно! Ідея схвалена всіма, а гроші — то дурниця, я вже їх маю, дармащо бюджет на 1976 рік будемо схвалювати щойно в лютому або березні”. А. Гоголь говорив мені не менше зворушено. Дружина Оля, слухаючи нашої розмови біля мене, була мабуть щасливіша за мене і за М. Лупула. “Зараз я потелефоную сходові”, — казав захоплений М. Лупул, а В. Юрко, який поздоровив мене, навіть назвав, хто забирає слово за інститут: Марв Мур, Ю. Козяк, Дж. Фостер, Дон Гетті, зокрема — д-р Г’ю Горнер, заступник прем’єра. “Мені навіть не було потреби говорити, — казав Юрко — бо ніхто не був проти”. Прем’єра не було, але він, самозрозуміло, знав наперед. Не говорили також (бо не було потреби) такі мої приятелі, що мені обіцяли підтримку: Л. Гайндмен, Н. Крофорд, Гордон Мін’елі, Боб Давлінг, Елан Ворек, Елан Адир. Вістка блискавкою поширилася по місту. 23 жовтня я передав вістку про схвалення КІУСу А. Фіголеві, 28 жовтня ми з М. Лупулом передали новину (через Р. Осташевського) на телебачення, а потім написали й газети. 7 листопада в українському ресторані “Троянда” ми з М. Лупулом зібрали членів КБ, управи Федерації, В. Дячука, Ю. Козяка, К. Папроського з дружинами, а також К. Чічак — на пишну вечерю, щоб ушанувати міністра А. Гоголя й подякувати йому за його історичний вчинок. Я бавився за господаря, М. Лупул представив панство Гоголів, Голова КУК В. Підручний говорив від КУК, а Я. Росляк від КУПіП. 31 жовтня 1975 р. В. Вирс, асис-

тент міністра А. Гоголя, написав до Президента А. Ганінга листа про те, що Кабінет схвалив фінансування Інституту. В. Вирс також вислав Г. Ганінгові копію листа А. Гоголя до мене, в якому окремо подякував нам із М. Лупулом за наші зусилля у зв'язку з Інститутом і поручив нас Г. Ганінгові, як тих, що можуть допомогти університетові приготувати детальний проект Інституту на остаточне схвалення АУ і уряду. 7 листопада я склав візиту й подякував П. Логідові, 14 листопада ми з М. Лупулом відвідали президента Г. Ганінга, а 19 листопада мали детальну розмову з віцепрезидентом М. Горовіцом. Я поінформував його, що уряд схвалив Інститут, гарантує фонди, і хотів би бачити схвалення його від АУ якнайскоріше, по змозі до 1 липня 1976 р. Я поставив цю дату сам, бо мені хотілося, щоб КІУС почав свою працю точно в 100 річницю ганебного Емського указу московського царя, який обмежував ужиток української мови. Коли М. Лупул висловив побоювання, що рішення піде знову до КАР, тоді затримка неминуча, то М. Горовіц обіцяв обтяти процедуру до мінімуму, але затримати “легітимність”, щоб опісля не було клопотів. Далі М. Лупул поінформував М. Горовіца, що Інститут очолить він, асистентами будуть професори Ю. Луцький і І. Л.-Рудницький, а також додав, кого б він хотів на своєму “ад хок” комітеті, устійнити проект. До речі, М. Горовіц відразу погодився на осіб, запропонованих до цього комітету М. Лупулом. Я та М. Горовіц перебрали на себе завдання перевести проект через керівництво університету. Тоді ж я пообіцяв поговорити з віцепрезидентом дром Р. Філіпсом про відповідне для інституту приміщення. Забігаючи наперед скажу, що на початку КІУС примістився в будинку факультету Освіти, опісля я постарався, щоби він перенісся до чудового відновленого будинку Атабаска, де він перебуває до тепер і займає майже весь поверх.

На цьому місці хтось може запитатися: а що ж робив КБ, крім КІУСу, протягом того часу? Хочу відповісти. КБ далі сховався і нараджувався, і хоча бріфи були за ним, він далі тримав палець на пульсі багатокультурності. У 1972 р. КБ служив рівночасно КУПіП і КУК, напр. 2 квітня 1973 р. я здавав також звіт про його працю на загальних зборах КУК. М. Лупул уже тоді був на КБ моїм заступником, і як член від степових провінцій на КДРБ, інформував КБ, що діється на федеральному полі. Л. Дикур, який 1973 р. очолив РАКС, зі своєї сторони інформував нас, що діється у провінції, хоч я належав до Комітетів Освіти й Мови на РАКС і сам орієнтувався. А праці було багато, теоретичної і практичної. Треба було ходити і доповідати про багатокультурність на всяких зборах, по радіо, в пресі, домагатися тзв. “грен-

тив” на різні плани. Напр., КБ тоді дістав \$20,000.00 на самі англійсько-українські садочки, які почалися в Едмонтоні з початком 1974 р. 21 лютого 1974 р. М. Лупул промовляв на конвенції учителів провінції на тему “Причетність багатокультурности до навчальної програми”, 1 січня 1975 р. я говорив на загальних зборах КУК про РАКС, 20 січня 1975 р. КБ дискутує, що саме з “українського” примістити в “Едмонтонському Форті” (остаточно, за певну суму грошей, примістили Українську книгарню Фербея), а 26 липня 1975 р. про склад дирекції для СУКС, яку очолив Р. Осташевський. У ті роки багатокультурність була “гарячою” темою: журнал *Saturday Night* помістив статтю Сандри Гвін “Багатокультурність, загроза та обіцянка” (багато держав має різні раси, але тільки Канада вирішила зберігати і побільшувати різниці, писалося в ній), а газета *Globe and Mail* 1 грудня 1975 р. передовицю “Багатокультурний скок у порожнечу”, а з української сторони появилися стаття д-ра Ізидора Глинки “What is wrong with Official languages Act” і моя “Чи багатокультурність на роздоріжжі?” Новий міністер багатокультурности Дж. Манро роз’їздає по Канаді і проголошує новий напрям, зовсім не те, чого хочуть етнічні групи, і треба було бути на його виступі перед ПР КУК в Інституті св. Івана, щоб почути нашу реакцію. Централя КУК у Вінніпезі 12 вересня 1975 р. зустрілася навіть із Прем’єром Канади П. Е. Трудо, домагаючись 3.5 мільйона на “українські культурні центри”, більшої іміграції з України, захисту дисидентів, йдучи за промовою проф. В. Тарнопольського на Конгресі КУК 14 грудня 1974 р. у Вінніпезі, на тему “Людські права в ССРСР і що вони означають для нас, українських канадців”. Разом із КУК КБ домагається української години на радіо СКУА, безуспішно, але зате 13 жовтня 1976 р. на внесок міської радної українки п. Б’юті, міська рада шістьма голосами проти п’яти перейменовує “Mayfair Park” на парк ім. В. Гавреляка, колишнього мера Едмонтону. Щоб не повертатися вже до КБ ширше, піду ще далі наперед і згадаю, що КБ інтенсивно працював в імені КУПіП і КУК ген аж до 1977 р., коли міністром багатокультурности став на короткий час канадець українського роду Норман Кафик, завдяки якому Торонто одержало \$300,000.00 на катедру української мови. 22 травня 1977 р. я говорив на конвенції ФКУПіП на тему “Багатокультурність — дійсність чи мрія?”

Одержавши офіційного листа від А. Гоголя, з копією листа до Президента Г. Ганінга, що уряд буде фінансувати інститут, я перехрестився, думаючи, що моя функція майже скінчилася. Але я не здавав собі справи, скільки речей треба було ще вирішити, зокрема М. Лупулові. А йому треба було подумати, кого з АУ

попросити до “ад хок комітету”, який зробить новий проект, хто остаточно буде першим директором, науковими співпрацівниками, асистентом, який бюджет запропонувати для АЕУ-2 (В. Кубійовича), а який для бюро в Торонті (Ю. Луцького). І так, уже 11 листопада 1975 р. М. Лупул потелефонував: щоб я замовив побачення з президентом Г. Ганінгом і М. Горовіцем — уточнити ролі д-ра Андрія Горняткевича (я достав його на наш університет зі США через О. Прицака), поговорити про бюджет, ролі І. Л.-Рудницького та Ю. Луцького. А день пізніше, ми дискутували, як нам скоротити університетську “процедуру” та функції керівництва. Треба згадати, що в Торонті директором мав бути Ю. Луцький, а в Едмонтоні — І. Л.-Рудницький. Але тепер ситуація здалася нам інакшою, — під політичним і академічним оглядом. Ніхто не був, хай так скажу, “в курсі справи” до тої міри, що М. Лупул, ніхто й не напрацювався над нею так, як М. Лупул. І тому я не мав сумніву, що директором повинен стати М. Лупул, І. Л.-Рудницький і Ю. Луцький його академічними співпрацівниками, а А. Горняткевич асистентом. Так я й сказав тоді М. Лупулові, зі мною погодилися Б. Боцюрків та Ю. Луцький, а ще день пізніше, то й А. Гоголь, який мені радив, що від його імени сказати Г. Ганінгові та М. Горовіцеві. “Скажи їм, що я буду дуже розчарований, якщо Інститут не почне діяти негайно, або найпізніше наступної осені”.

24 листопада 1975 р. прилетіли до Едмонтону В. Кубійович і А. Фіголь, я зустрів їх на летовищі і взяв на вечерю, а пізніше завіз на ночівлю. День пізніше, о 3 год. взяв їх на наради із М. Лупулом, таки в його хаті. Нареди тривали до 7 год. вечора. Про що була мова, видно із листа В. Кубійовича до М. Лупула із 29 грудня 1975 р., копію якого прислав мені В. Кубійович з листом до мене, датованим 30 грудня:

Мило згадую наші розмови в Едмонтоні — як на загальні теми так і на тему А ЕУ-2. Мені було приємно найти у Вас і д-ра Саварина повне зрозуміння великого українського проекту — А ЕУ-2 і що так легко і швидко ми устійнили напрямні співпраці Центру українознавчих студій в Едмонтоні, який Ви репрезентуєте, і мною і д-ром Фіголем, як репрезентантами НТШ в Європі і ЕУ-2. Новопосталий центр в Альберті може бути одним з найповажніших осередків українознавства у Вільному Світі, а тим самим мати чимале політичне значення... Думаю, що деякою допомогою у праці Вашого Центру буде реалізація проекту А ЕУ-2, що має теж всеукраїнське значення..

А в листі до мене В. Кубійович дякує мені не лише за “опіку” і за “допомогу в реалізації великого українського проєкту АЕУ-2”, але й просить допомогти в’яснити його “перетурбанції” з Ю. Луцьким на тему бюджету на Торонтонське бюро, який він змішав з бюджетом на АЕУ-2:

Подробиці знайдете в копіях листів: проф. Луцького до мене і моїх до проф. Луцького і проф. Лупула. Я не хочу “втручатися” в не мої діла: взаємини Альбертського центру до проф. Луцького, до справ самого Альбертського центру, але я мушу обстоювати проєкт А ЕУ-2 представлений в записці з 25.XI.1975 р. Мені дуже залежить на співпраці з Альбертським центром, мабуть, без нього не прийде до реалізації А ЕУ-2, але я хочу мати ясну ситуацію... Маю до Вас, Дорогий Колего, велике довір’я і тому пишу ясно і прохаю про Вашу допомогу у в’ясненні цілої афери...

Таких “перетурбанцій”, а властиво непорозумінь, між Сарселем, Едмонтоном і Торонтоном щодо АЕУ-2, незабаром було ще багато.

Так близько, а так далеко

Про свої “труднощі” з І. Л.-Рудницьким М. Лупул повідомив мене вперше 5 січня 1976 р. День пізніше знову потелефонував, — сказати, що якраз вислав мені перший нарис проєкту і прохає моїх коментарів, але при тому почав доказувати мені, чому саме він мусить бути директором, а не І. Л.-Рудницький. “Тут уплутана академічна спільнота. І ціла українська спільнота. Це найбільший проєкт досі і подібного йому ніхто не почне до ста літ. І тому я заінтересований у ньому. Персонально, це сповнення моїх мрій”, — говорив мені Лупул. 7 січня М. Лупул потелефонував мені знову, підкреслюючи, що “це найважливіший мій телефонічний дзвінок цього року!”. Повідомив, що д-р Фішер зазначає, що “процес” АУ візьме довше як півроку, і що КІУС мусить бути “переглянений і в’яснений” вповні. Що ж нам робити? Але я заспокоїв його, кажучи, що мої “кредити” (“ІОУ”) з урядом і АУ завеликі, щоб мене зупинити і що я, зрештою, готов навіть “піти на Президента КПА, якщо виникне потреба”. У моїм нотатнику зазначено: “Я був лихий”.

Два дні пізніше М. Лупул зателефонував мені, що сходи́ни нашої четвірки продискутувати проєкт — М. Лупул, І. Л.-Рудницький, Ю. Луцький і я — будуть 10 січня в готелі “Голідей Ін”, і щоб я конечно прийшов. На той час я вже мав від нього комен-

тарі І. Л.-Рудницького (його лист до М. Лупула з 6 січня), як теж свої завваги, так що на наших сходах ми все узгіднили, точка за точкою, порівняно мирно: дату започаткування інституту (1 липня 1976 р.) я казав їм “лишити зовсім мені”, “associates” М. Лупула, — І. Л.-Рудницький і Ю. Луцький — погодились за дві третини своєї платні працювати при університеті, а за одну третину етату при КІУСі, з тим, що М. Лупул буде повністю на етаті КІУСу, а крім того, дістане собі асистента. Коли тиждень пізніше ми з М. Лупулом зрозуміли, що за таких умов т.зв. “адміністрація” з’їдала б забагато фондів інституту, то ми 22 січня 1976 р. запропонували Ю. Луцькому і І. Л.-Рудницькому лишатися повністю на платні університету, а за те одержати від інституту асистентів. Унаслідок прийшов до помочі І. Л.-Рудницькому д-р Іван Павло Химка, а М. Лупул і його асистент погодились замість цілої платні від інституту одержувати тільки по дві третини. “Nolens volens” Ю. Луцький і І. Л.-Рудницький погодились. З листом В. Кубійовича до мене із 13 січня прийшли копії його листів до М. Лупула і Ю. Луцького, як і копія листа Ю. Луцького до нього, на який я широко відписав йому 14 січня 1976 р. Та на тім непорозуміння між В. Кубійовичем і Ю. Луцьким не закінчилося, бо в листі до мене із 17 січня А. Фіголь також просить мене інтервенювати, щоб часом вони “не натовкли порцеляни, якої потім вже ніяк зліпити не годен”. Нагода відписати А. Фіголеві і ще раз написати В. Кубійовичу трапилася після нашого з М. Лупулом і А. Гоголем обіду в “Караван готелі” 21 січня, на яким А. Гоголь нам з радістю сказав, що він якраз був зі своїм бюджетом у прем’єра Логіда і той особисто апробував фінансування інституту, “а ухвала Кабінету в березні — це вже буде тільки формальність”. “Як добре, що я сходив до прем’єра особисто!”, — подумав я тоді з полегшенням. А пишучи В. Кубійовичеві, порадив:

... А тепер щодо Вашого листа із 13 січня ц.р. і мого “посередництва”, зокрема “поради” для Вас. Мое посередництво вже давно маєте. Ви знаєте, що я Вас здавна поважаю і попираю, і що зможу для Вас зробити, то таки зроблю... Конкретно, напишіть гарного приятного листа до пп. Луцького, Рудницького й Лупула, що умова стоїть, і що ждете нетерпеливо на схвалення інституту, а тоді на започаткування праці над А ЕУ-2...

Незабаром, із датою 2 лютого, прийшов лист від Кубійовича, в якому він писав:

Дорогий Петре Михайловичу, зразу хочу Вам заявити, що я є Володимир Михайлович. Гарно дякую за Ваші ділові і повні оптимізму листи з 14 і 24 січня. Без Вашого ентузіазму і політичних впливів, без Вашого зв'язку з проф. Лупулом, цього великого діла, яким буде А ЕУ-2 разом із КІУС не було б. Може після його реалізації заспіваємо в Едмонтоні пісню перемоги, після якої мусить іти послідовна, важка і згармонізована праця. Ви дали дуже добру пораду, щоб написати листи до проф. Луцького, Лупула й Рудницького. Посилаю Вам копії цих листів..

Після нарад нашої четвірки, “ad hoc” комітет М. Лупула апробував пропонувані нами зміни і 18 лютого послав проєкт на руки М. Горовіца, а той 20 лютого вислав його до секретаря КАР, з інструкцією поставити інститут на програму своїх наступних нарад. Копії цих листів на моє прохання прийшли до мене, бо я хотів точно знати що й коли робиться. 5 березня я попросив М. Горовіца постаратися, щоб КАР і ЗРФ вирішили справу інституту якнайскоріше, а для певности — звернувся також до президента Г. Ганінга: “Справа КІУСу є перед КАР і я щойно просив М. Горовіца до кінця березня поставити її також у програму сходин Загальної Ради Факультетів. Уряд має асигнувати \$350,000.00 1 квітня і я не хотів би ті фонди втратити. АУ вже нараджується над цією справою півтора року, то ж я і міністер вважаємо, що немає жодних академічних причин довше з нею зволікати. Ми хотіли б, щоб Ви особисто заглянули в це діло”. Президент Г. Ганінг обіцяв розвідати і дати мені знати, як стоїть справа. І справді, вже 8 березня Г. Ганінг вручив мені листа, з копіями до д-рів А. Гоголя, В. Вирса і М. Лупула:

... Dr. Lupul has been invited to the next meeting of the Committee on March 18th. It is possible that following that meeting, the Academic Development Committee will have a recommendation to make to General Faculties Council. The recommendation would first have to be considered by the Executive Committee. It is likely, therefore, that the Executive Committee could consider the Proposal on April 12th, and General Faculties Council on April 26, 1976...

“Це знаменито, маю вже принаймні дати”, сказав я президентові, дякуючи йому за інтервенцію. Але тоді сталося щось, чого я ніяк не сподівався. Лист керівника департаменту слов'янських мов Т. Прістлі (члена “ad hoc” комітету М. Лупула!) до М. Горовіца з датою 24 березня висуває аж сім різних аргументів проти інституту. “Мимо факту, що заснування інституту — це вже майже

наперед прийняте рішення, половина мого департаменту вважає, що не було подано досить доказів, що те, що буде робити інститут, не міг би робити університет у своїх існуючих структурах і що не було доказано, що його потрібно”, — звучав перший аргумент листа. Але, як каже стара українська приповідка: “коня кують, а жаба ногу підставляє”. Оскільки Інститут пройшов через факультети Філософії та Освіти, то “резервації” Т. Прістлі тільки дещо сповільнили процес. Не пошкодили заснуванню інституту також конференція (14 лютого) і заснування (31 березня) Товариства приятелів центральних і східно-європейських студій, з легкої руки М. Гулуцана, теж члена М. Лупулового комітету, хоча він в своїм відділі заявлявся за КІУС.

4 квітня 1976 р. на Конвенції КПА в Калгарі (було 1400 самих делегатів) мене вибрано президентом, але справи КІУСу в АУ я не залишив, а навпаки: 21 квітня, сидючи біля М. Горовіца на нарадах керівництва університету, я почав делікатно випитувати в нього, як стоїть справа інституту, чи пройде через КАР і ЗРФ. “Чи ти думаєш, що інститут пройде через КАР завтра? І через Екзекутиву ЗРФ, і ЗРФ, і коли?”, — ставив я йому на листку паперу питання, а він на тім же папері писав відповіді: “Так, так, так! — з тим, що Екзекутива буде розглядати проєкт 10 травня, а ЗРФ 31 травня, тобто не в дні, які подав мені президент. “Я хочу прийти на наради ЗРФ. Чи ти можеш це урядити і чи є ще щось, що я повинен зробити?”, — поставив я накінець питання М. Горовіцеві. “На наради ЗРФ я тебе запрошу, але ти не роби нічого. Академіки — смішні істоти. Як бачать якусь акцію то відразу називають її ‘тиском’ і опираються”, — відписав мені М. Горовіц. 23 квітня він же листовно запросив мене на наради ЗРФ 31 травня 1976 р., але при тім попросив дістати своєрідну гарантію уряду, що він буде фінансувати КІУС на довгу мету, спеціальними грентами, а не коштом нормального університетського бюджету. Я подзвонив А. Гоголеві і він без надуми пообіцяв таку “гарантію” дати, але забув. Тому 2 червня потелефонував мені секретар керівництва університету Джон Нікол: “Знаєш, будуть збори керівництва університету, і варто мати ‘гарантію’ А. Гоголя як прилогу, зокрема задля ‘смішних умов’(5) КАР”. Я сів, написав Гоголеві листа і він бажану ‘гарантію’ прислав, а Дж. Нікол долучив її до документації програми, мовляв, чеши дідька зрідка. 12 травня потелефонував мені репортер місцевого щоденника Дон Томас. Про КІУС. 15 травня подав деталі нашої розмови до газети під назвою “Інститут українських студій атакує методи університетських програм”. Репортер Д. Томас правдиво передає історію наших старань від 1971 р., але, крім мене і М. Лупула, цитує декана Вищих

студій МекГрегора, який вважає, що інститут твориться через “політичне втручання”, як “факт доконаний”, і може “відкрити двері повені етнічних інститутів, які ніяк не відповідають пріоритетам університету”. З розмови зі мною репортер подає: “Петро Саварин, член Управи університету, не бачить у тому нічого злого”, а як “директор Федерації КУПіП і один з головних ініціаторів інституту” каже, що університет “дуже консервативний, рухається заповільно, старається берегти ‘status quo’ і ігнорує потреби спільноти”. “Професор Манолій Лупул, з факультету освіти, повідомляє, що не було вибору, а тільки йти до провінційного уряду за підтримкою”, — пише репортер про М. Лупула, “який викладає історію українців у Канаді і дораджує Едмонтонській раді публічних шкіл у справі української двомовної програми”. “Проект має умовну підтримку КАР і піде на вирішення ЗРФ 31 травня та керівництва університету в червні”, кінчає свою статтю Д. Томас.

18 червня проєкт розглянуло керівництво університету. “Мені тяжко знайти потрібні слова... з приводу справи, що її зараз будемо розглядати. І я прошу привілею поставити внесок на заснування КІУСу при АУ”, — говорив я, коротко подаючи історію наших заходів. Мій внесок сердечно підтримав президент Г. Ганінг, а тоді ще говорили Канцлер Рон Далбі, п. Джін Форест і п. Маргарет Андресон. Він пройшов одностайно. Було 12 годин 15 хвилин пополудні. Подаючи внесок, я зігнував п’ять “умов” КАР. 19 червня 1976 р. щоденник *Edmonton Journal* подав коротку вістку про створення КІУСу під назвою “U board okay Ukrainian centre”, але вже без критичних завваг. Зате широко подали цю вістку українські газети, а зокрема місцеві *УВ*. М. Лупул і я також писали про заснування КІУСу, говорили на радіо.

Повертаючись до В. Кубійовича, занотую, що він писав до мене в справі Інституту 24 лютого, 12 квітня і 24 травня, а його листа із 24 травня (у відповідь на мого листа із 12 травня) треба зачитувати:

Дорогий Колего, Гарно дякую за лист з 12 травня та за всі інформації. Саме я хотів писати до Вас, а тут приїхав на тиждень д-р Фіголь... Вітаємо Вас із новим великим досягненням — вибором на президента Консервативної партії Альберти... Дякуємо за докладні інформації в справі Інституту. Якщо 18 червня буде справа на 100% (тепер, мабуть, на 90%) вирішена, це буде вислід Вашої і проф. Лупула довгої, мозольної дипломатичної праці. А це (знову повторююся) велике досягнення і для української науки і політики,

бо ж наука, в деякій мірі, має допомагати політиці... Маю надію, що наша А ЕУ-2 причиниться також до сповнення цих завдань...

Коли керівництво АУ схвалило заснування КІУСу, samozрозуміло, листом із 18 червня 1976 р., я повідомив про це і В. Кубійовича в Сарселі, на який одержав ось яку відповідь:

Дорогий Пане Колего, Ваш лист з приємною новиною, що Інститут став дійсністю я дістав щойно сьогодні (2.7.1976р. П.С.) Вітаю! Що дійшло до його реалізації — це в першій мірі Ваша заслуга — діло політика. В “пост скріптур” пишете, що Ваша роля майже закінчилася. Не думаю! — політик, який розуміє вагу науки мусить пильнувати, щоби “профіль” інституту був задовільний. Ви знаєте стару німецьку мудрість: “гундерт професорен — Фатерлянд ферльорен”... Богу дякувати, що проф. Лупул (прошу його вітати) не лише “грає” з Вами, але є доволі реальною людиною. Все таки треба брати до уваги, що роля Інституту на багато більша, як досліди “канадських українців” — вона має всеукраїнське завдання, вона має відповісти на все те жахливе, що роблять з української культури прокляті російські більшовики. Звичайно — я не мішаюся не в мої справи, але я все готовий висловити думку у справі Інституту. Конкретне для обох партнерів (Інститут в Едмонтоні та інститут головної редакції ЕУ в Сарселі) зробити договір, устійнити фінансову базу для А ЕУ-2, зорганізувати роботу, тобто розумно її розподілити, а щоб її розподілити, мушу проводити численні розмови в гурті і персонально з різними фахівцями. А ЕУ-2 є доволі велике (і не легке) діло, і може бути на роки першою зовнішньою ознакою дій Інституту. Думаю, що мені прийдеться осеню приїхати до Вас, себто на Ваш континент, на кілька тижнів..

В. Кубійович мав рацію, коли писав, що моя роля з КІУСом не скінчилася 18 червня 1976 р., хоча ще 8 січня 1975 р. я йому писав:

Мене тільки цікавить технічна частина: дістати гроші від уряду й місце в університеті. Який він має бути, хай рішають пп. М. Лупул, І. Л.-Рудницький, Ю. Луцький.

У половині вересня 1976 р. М. Хом'як взяв у мене досить довге інтерв'ю про створення КІУСу, яке помістила *Свобода* 23 вересня 1976 р. і *Канадська Україна* в Едмонтоні. Треба було переглянути “гори” паперів, але воно мабуть досі з усіх писань про постання КІУСу чи не найкраще про все те розповідає. А далі

пішли наради в справі А ЕУ-2, про яку В. Кубійович мені писав, як тільки дізнався про наші старання заснувати Інститут. Я радію, що М. Лупул “купив” цю ідею в мене, хоча переконати М. Лупула мені допомогли остаточно І. Л.-Рудницький і Ю. Луцький, з якими В. Кубійович також переписувався. 4 грудня 1976 р. в АУ була підписана про видання А ЕУ-2 угода між НТШ (Сарсель, Франція), КІУСом і КФУС; її підписали В. Кубійович, М. Лупул, Ю. Луцький, І. Л.-Рудницький, А. Фіголь і я. *Бюлетень КІУСу* з нагоди святкування 20-річчя пише про цей проєкт так:

Ніхто з цієї ініціативної групи чітко не уявляв об'єми завдання, яке чекало попереду. Звичайно підготовку і видання енциклопедії беруть на себе поважні академії наук, уряди або великі видавництва. Для малого дослідного центру, який ще тільки боровся за визнання, це було завданням колосальних розмірів. КІУС довірив своєму третьому партнерові, КФУС, заснованій Федерацією УПіП, збирати кошти для покриття видавничих витрат...

Як той, хто заінкорпорував КФУС і складав плани збірки грошей, а як член Дирекції КФУС довгі роки займався збіркою фондів на неї, я з приємністю на цьому місці занотую, що КФУС чесно виконала взяті на себе зобов'язання та й досі живе і працює. А як співзасновник КІУСу я радію, що він узявся разом із НТШ і КФУС за виготовлення і публікацію А ЕУ-2 якраз на світанку відродження української держави. Це своєрідний наш пашпорт в англосаксонський світ.

Вище я згадав про п'ять умов КАР, але не сказав, що це були за умови. А однією з них був “перегляд” КІУСу Комітетом АУ після трьох років праці. На нього чекав не лише М. Лупул, також я, бо вже тоді я не був в керівництві АУ. Навесні 1979 р. М. Горовіц призначив до Комітету професорів-докторів: Джін Лавбер, Теда Аокі і Браєна Еванса. *Бюлетень КІУСу* за травень-серпень 1979 р. ч. 3 засвідчив про вислід перегляду таке:

Ми приходимо до висновку, що заснування Інституту було сміливою ідеєю з широким засягом, що мало значення по всій державі (а то й ширше), і керівництво праці Інституту було добрим. Інститут робить враження, що він здобув собі солідну основу, якою цей університет може гордитися; його перспективи на майбутнє добрі й заслуговують підтримки як від АУ, так і від Провінції... На нашу думку, Інститут українських студій є здоровим, він досягнув багато більше, ніж можна було сподіватися, у своїх перших роках і перед ним є світле майбутнє як дослідчої клітини при цьому університеті.

Однак, того ж 1978/79 р., по вуха завантажений директор КІУСу М. Лупул і не завважив, що переступив рамки свого річного бюджету, замість \$350,000.00 пустив понад \$500,000.00. І попав, так би мовити, в паніку. “Що ж буде тепер? Писати до уряду ще один бріф?”, — запитував мене. “Сиди тихо й лиши це мені, Манолію”, відповів йому, — “я це спробую сам полагодити”. На моє превелике щастя міністром Вищої освіти був тоді мій партійний приятель, адвокат Джім Горсмен. (У 1982 р. вітав мене як канцлера АУ). Я задзвонив йому, і домовився з ним про обід. 16 липня 1979 р. ми зійшлися о 12 годині дня в ресторані Waldon's. Він був зі своїм асистентом — гарно попоїли, а тоді я пояснив йому в якій “скруті” знайшовся М. Лупул. “Це дурниця, не журися. Я ще нині напишу до АУ листа і збільшу бюджет на Інститут до півмільйона, а тобі пришлю ‘blind copy’ про те”. Так він і зробив — я дістав копію його листа до АУ 19 липня, і відтоді бюджет КІУС був уже понад півмільйона річно. Можете собі уявити який щасливий був М. Лупул, коли я його про це повідомив!

Той же мій приятель Дж. Горсмен став мені з М. Лупулом у пригоді ще раз. Ніде правди діти, КІУС постав завдяки урядові Альберти. Його бюджет — \$350,000.00, а пізніше понад \$500,000.00 річно — оплачував уряд. А це тривожило М. Лупула. “Що буде як консервати програють вибори?” Тому 1980 р. М. Лупул запропонував мені поговорити з Дж. Горсменом і попросити його передати КІУС, із його бюджетом включно, до АУ — як частину університету. І знову — Дж. Горсман без найменшого клопоту, на моє прохання, це зробив. “For better or worse”, — казав, і від 1981 р. КІУС став інтегральною частиною Альбертського університету.

Примітка. Усі документи, цитовані чи згадані в цих спогадах знаходяться у приватній колекції автора, в його домі при 7507 Rowland Road, Edmonton, AB T6A 3W4. Tel. (780) 469-1860

Джерела:

Протоколи: Едм. Відділу КУК, Едм. КУПіП, Федерації КУПіП, КФУС, Комітету багатокультурності при Едм. КУПіП, ЗК НТШ і НТШ в Торонті.

Кореспонденція із: проф. д-ром В. Кубійовичем, д-ром А. Фіголем, д-ром М. Лупулом, д-ром С. Яр. Кальбою, сен. д-ром П. Юзиком, АУ, різними політиками (В. Скорейком, д-ром П. Євчуком), і. т.д.

Промови: д-ра М. Лупула, сен. д-ра П. Юзика, і т.д.

Бріфи: до Комісії сен. Камерона з 1958 р., до Королівської комісії в справі двомовності і двокультурності з 1964 р., до уряду Альберти з 1971 р., до ОКСіП із 1971 р. (в справі канадської конституції), до уряду Альберти з 1972 р.

Газети: *УВ, УГ, НШ, Свобода, Edmonton Journal, Western Catholic, Globe and Mail, Hansard*, моє інтерв'ю у *Свободі*, 23 вересня 1976 р., М. Хом'як.

Книжки: Е.С. Manning, *Political realignment*, 1967; *Report of the Royal Commission on Bilingualism and Biculturalism*, 4 Volumes; Allan Hustak, *Peter Lougheed*, 1979; David G. Wood, *The Lougheed Legacy*, 1985; Bill Yurko, *On being a conservative*, 1972; Олег Шаблій, *Володимир Кубійович: Енциклопедія життя і творення*, Париж — Львів: НТШ в Європі, 1996;

Архів автора: записки розмов, телефонів, кореспонденція з різними людьми, дописи до різних газет, англomовних і українських (напр., "Історія КФУС", яку періодично поміщували *УВ, НШ* і *УГ*), брошури, комунікати з Міністерства багатокультурності в Оттаві, записки із сходин ексекютиви КПА, власні промови і дописи, звіти, проекти і т.д.

Абревіатури:

А ЕУ-2	Гаслова енциклопедія України англійською мовою
АККС	Альбертська конференція культурної спадщини
АРКС	Альбертська рада культурної спадщини
АУ	Альбертський університет
БПАА	Британський північно-американський акт
ДРСЕС	Департамент радянських і східньо-європейських студій
ЗРФ	Загальна рада факультетів
ІРСЕС	Інститут радянських і східньо-європейських студій
ІСЕС	Інститут східньо-європейських студій
ІУС	Інститут українських студій
КАР	Комітет академічного розвитку
КБ	Комітет у справах багатокультурності
КДРБ	Канадська дорадча рада багатокультурності
КІУС	Канадський інститут українських студій
ККДД	Королівська комісія двомовності і двокультурності
КПА	Консервативна партія Альберти

КСР	Комітет суспільного розвитку
КУК	Комітет українців Канади
КУПіП	Клуб українських професіоналістів і підприємців
КФУС	Канадська фундація українських студій
НТШ	Наукове товариство ім. Шевченка
<i>НШ</i>	<i>Новий шлях</i>
ОКСіП	Об'єднаний комітет Сенату й Парламенту
ПМ	Прем'єр-міністер
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
СУКС	Село української культурної спадщини
СУСК	Союз українських студентів Канади
ТУ	Торонтський університет
<i>УВ</i>	<i>Українські вісті</i>
УВУ	Український вільний університет
<i>УГ</i>	<i>Український голос</i>
УНД	Український народний дім
УНІ	Український науковий інститут
ФКУПіП	Федерація КУПіП
ЦЕС	Центр етнічних студій
ЦУС	Центр українських студій

СПІВАВТОРИ

- Д-р Оленка Білаш — професор Альбертського університету.
 Д-р Віктор О. Буйняк — мовознавець, професор-емерит Саскачеванського університету в Саскатуні.
 Марія Дитиняк — музиколог, диригент хору “Дніпро” в Едмонтоні. Нагороджена медалею Вічного вогню в золоті від Пласту.
 Д-р Володимир Жила — професор-емерит Тексаського університету в Лайоку, США.
 Михайло Іванченко — поет, літературознавець.
 Олена Канівець — журналістка, недавно прибула в Канаду, досліджує діаспорну літературу.
 Галина Клід — студентка, журналістка.
 Д-р Зенон Когут — історик, директор Канадського інституту українських студій, автор книжки *Російський централізм та українська автономія*.

- Мирна Косташ — авторка кількох книжок англійською мовою на суспільні теми.
- Юхим Красноштан — журналіст, автор книжки *Силуети*, що вийшла у світ в Едмонтоні.
- Віра Кунда — член музейного комітету при Лізі українських католицьких жінок (ЛУКЖ), свого часу була його секретарем і головою.
- Олександр Макар — студент-докторант Альбертського університету.
- Д-р Олександр Малицький — мовознавець, професор-емерит Калгарського університету.
- Д-р Богдан Медвідський — професор Альбертського університету, мовознавець, керівник катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків.
- Валерій Полковський — філолог, кандидат наук, докторант Альбертського університету.
- Валеріян Ревуцький — театрознавець, кандидат наук, професор-емерит Університету Британської Колумбії у Ванкувері.
- Д-р Петро Саварин — правник, активний політичний і громадський діяч. Нагороджений почесним докторатом в Альбертському університеті та Орденом Канади.
- Ірина Сивенька — кандидат філологічних наук, літературознавець, докторант Альбертського університету.
- Софія Скрипник — культурна діячка, влаштувальниця багатьох виставок творів українських мистців. Отримала кілька нагород.
- Д-р Яр Славутич — професор-емерит Альбертського університету, поет, літературознавець, мовознавець. Отримав багато премій і відзначень у діаспорі та в Україні. Нагороджений 1998 р. Орденом Президента України “За Заслуги” третього ступеня.
- Д-р Іван-Павло Химка — професор Альбертського університету, історик і політолог.
- Богдан Шулякевич — за фахом інженер, тепер директор Осередку опіки св. арх. Михайла в Едмонтоні.

ЗМІСТ

Від упорядника	5
I	
Яр Славутич — Світичі, драматична поема	7
В. Буйняк — Українська мова у школах Саскачевану	13
Б. Медвідський — Катедра української культури та етнографії	40
З. Когут — КІУС у добу незалежності України	78
І. Химка — Історія України в Альбертському університеті	99
О. Білаш — Історія “Нови”	120
М. Дитиняк — Українське музичне товариство	128
М. Дитиняк — Хор “Дніпро”	141
О. Макар — Українсько-канадський архів-музей	156
В. Кунда — Музей ЛУКЖ	170
О. Малицький — Вшанування Тараса Шевченка в Канаді	178
В. Жила — Об’єднання українських письменників “Слово”	205
О. Канівець — Українська література в Канаді	219
Вручення Ордена “За Заслуги” Ярові Славутичу	226
Ю. Красноштан — Яр Славутич, почесний професор університету в Україні	228
М. Іванченко — Співець національної ідеї (над творами Яра Сла- вутича)	231
В. Ревуцький — Джордж Рига	248
Яр Славутич — Глибокий корінь України (про книжку В. Паїка)	257
Яр Славутич — Промова на вшануванні жертв голодомору 1932- 33 рр.	260
М. Косташ — Василь Косташ (1906 — 1994)	263
О. Канівець — Юхим Красноштан: штрихи до портрету	269
І. Сивенька — Тетяна Назаренко: портрет літературознавця	274
Г. Клід — Лоренс Декор	279
В. Полковський — Будівничий українського життя в Канаді (П. Саварин)	286
Яр Славутич, Л. Білаш — Ювілейна пісня (До 50-річчя Пласту в Едмонтоні)	290
С. Скрипник — Мистецькі виставки в Канаді	291
Б. Шулякевич — Осередок опіки св. арх. Михаїла в Едмонтоні	296
П. Саварин — Діяльність Осередку НТШ в Західній Канаді	311
II	
П. Саварин — Спогади про багатокультурність, політику, КІУС	317

